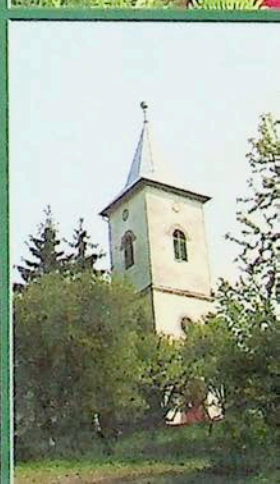
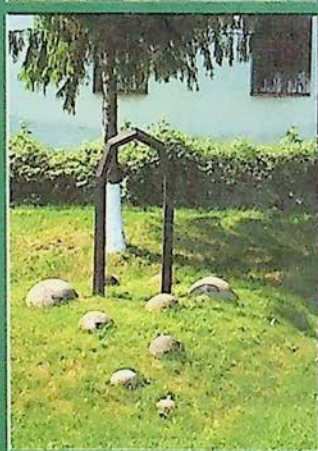
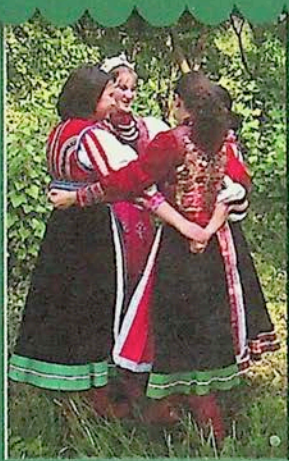

Antal József

GYÖRGYFALVA

GYÖRGY PÁSZTOR NÉPE

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Antal József
GYÖRGYFALVA
GYÖRGY PÁSZTOR NÉPE

Antal József

GYÖRGYFALVA
GYÖRGY PÁSZTOR NÉPE

2005.

© Antal József, 2005.

407272 Györgyfalva 297. szám

Kolozs megye, Románia

Tel: +40 745 642 490

A szöveget gondozta: Szabó Á. Töhötöm

Műszaki szerkesztés: Tánczos András, Lineart Kft.

Borítóterv: Könczey Elemér

Fényképek: Antal Csaba

**A könyv megjelenését a Zwolle-i (Hollandia)
Adwentskerk gyülekezet Diakóniai Munkacsoportja
támogatta.**

Tartalom

A falu kútja	7
Bevezetés	9
I. Györgyfalváról általában	11
II. Az első évszázadok 1541-ig	15
III. Az önálló Erdélyben (1541–1687)	23
IV. Habsburg iga alatt (1688–1867)	27
V. Ismét a magyar korona alatt (1867–1918)	47
VI. Román fennhatóság alatt (1918–1944)	67
A. Egy új kezdet	67
B. A gazdasági és politikai válságok kora	82
VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)	97
A. A kommunista hatalomátvétel. 1945–1948	97
B. A kommunista uralom megszilárdulása (1948–1962) ..	103
C. A kommunista rendszer erjedése (1962–1989)	118
VIII. Az ezredforduló	131
IX. Függelék	139
1. A Györgyfalvi Református Egyházközség lelkipásztorai	139
2. A Györgyfalvi Református Egyházközség kántorai ...	140
3. A Györgyfalvi Református Egyházközség kurátorai (szá- madógondnokai)	141
4. A Györgyfalvi Református Egyházközség főgondnokai	143
5. Nevek és azok változása	144
6. Ragadványnevek Györgyfalván	144

Györgyfalva

7. Felekezeti kapcsolatok	149
8. Népszámlálás 2002	150
9. Családi események	152
10. Szokások	177
11. Nyelvjárás	183
12. Népviselet, népművészet	185
13. Építkezés	196
14. Juhtartás, juhbemérés	201
15. A kender termesztése és feldolgozása	202
16. A Bethlen Ház rövid története	203
17. A Georgikon Falufejlesztési Alapítvány	205
18. A Györgyfalvi Református Egyházközség leltárából ..	207
19. Kapcsolataink	211
20. Jellemzés	219
X. Sumar	231
XI. Summary	233
XII. Képek	235

A falu kútja

Nagyon régen történt, sok száz és száz éve,
Perzselő szárazság tört rá a vidékre.
A kiapadt kutak több vizet nem adtak,
Még nyoma sem látszott esőnek, harmatnak.
Tűzött a gyilkos nap, kiszáradt a vetés,
Elhalt az ajkáról nótaszó, nevetés.
Nem volt egy korty ital, hullott ember, állat,
Az út menti fák is elsárgulva álltak.
Jöttek az emberek, szólottak a vének:
Mi itt elpusztulunk csapásán az égnek,
Nem segít itt rajtunk emberfia senki,
Induljunk el innen friss vizet keresni.
Lassan megteltek a tulipántos ládák,
Ökrös szekereken bútorok és párnák.
Ki a szántóföldjét, ki házát siratja,
Elindult a falu apraja és nagyja.
A napok csak teltek, a napok csak múltak,
Fáradtan, gyötörtén tovább bandukoltak
Forró napsütésben, csillagfényes estén,
De vizet nem leltek, hiába keresték.
Mikor már a Hármás hegy határában jártak,
Hangos panaszkodás verte fel a tájat:
Minek menjünk tovább? Vizet úgysem lelünk,
Itt az erdő szélén jobb, ha megpihenünk.
Csak egyedül György pásztor remélve-bízva
Terelte nyáját a sötét éjszakában.
Elcsigázott testét nyugalomra hajtva
Kérő imádságot rebegett az ajka.
És ahogy elaludt, csodás álmot látott:
Égi magasságból fényes angyal szállott.
Tündöklő ruhája csillogott az éjben,
Fehér liliomot tartott a kezében.
Így szólt a legényhez:
Ne aludj, György pásztor! Ahol pihensz, ott áss!
Megszűnt az égi fény, eltűnt a látomás.

Györgyfalva

Felébredt a legény, megdörzsölte szemét,
Ásót vett kezébe s munkához látott a derengő holdfényben.
Egyszer csak mit látott: csodáknak csodája,
Tiszta víz bugyogott ásója nyomába.
Hálaadó imát küldött fel az Úrhoz,
S szomjas báránykáit terelte a kúthoz.
Mikor már a víztől mind jól felfrissültek,
Eszébe jutott az erdőben maradt sereg.
Találtak-e vizet? Ha nem, elpusztulnak.
S futva tette meg utánuk az utat.
Meghallva a csodát jött az egész tábor,
Vezetőjük lett az álomlátó pásztor.
Nem is mentek tovább, itt letelepedtek,
Művelték a földet s házat építettek.
E kicsiny falunak Györgyfalva a neve,
Mert hogy György pásztorról így tartja a rege.
Hány száz éve épült, már senki sem tudja,
De a falu közepén ma is áll a Falu kútja.

Bevezetés

Sokat, de nem eleget hangoztatjuk, hogy a múlt ismerete nélkül csak tapogatózva vághatunk neki a jövőnek. Ezzel már jeleztem is a könyv megírásának az egyik okát és célját.

Írás közben elsősorban magukat a györgyfalviakat tartottam szem előtt két okból kifolyólag. Egyfelől azért, mert többen panaszolták, hogy magyar történelmet soha nem tanultak. Ha kis mértékben is, de ezt a hiányt is igyekszik pótolni ez a könyv. Másfelől tükör akar lenni, hogy a múlt pozitív és negatív vonatkozásaiból egyaránt tanuljunk. Ime másik két ok és cél.

Ezek mellett a jövő nemzedékek tájékoztatása céljából igyekeztem, ha vázlatosan is, de képet festeni a jelenről.

És ha ezen felül még mások is élvezettel vagy haszonnal forgatják e könyvet, akkor igazán nem volt hiábavaló a fáradozás.

Néhány szót a módszerről. Nem az volt a célom elsősorban, hogy egy fényképszerű leírást adjak a faluról, hanem hogy népének a több évszázados történelmét vázoljam fel bár röviden és töredékesen. Egy falu nem szakítható ki a környezetéből, a történelme sem. Különösen a mi esetünkben szükséges ezt szem előtt tartani, mivel hosszú időszakokból nem maradt ránk írott emlék a falu történetével kapcsolatban. Ilyenkor ha ismerjük az ország történelmét, helyzetét, következtetni tudunk arra is, ami itt helyben történt, ahogy az itteni emberek éltek.

Nyilván minél tovább haladunk a történelemben, annál több adat áll rendelkezésünkre. Így a későbbi fejezetek írásánál az volt a módszerem, hogy rendre ismertettem az ország politikai, gazdasági és kulturális helyzetét, majd az egyházak helyzetét. Utána ugyanilyen sorrendben a györgyfalvi helyzetet.

Teljességre nyilván nem törekedtem, mert az képtelenség is. De nem is törekedhettem, mert a helybeli római katolikus egyház levéltárába se nyertem bebocsátást. Csupán a Házi Történetüket adták kezembe hosszas viták után, ami meglehetősen hiányos, de azért nagy hasznát vettem. Viszont feltettem magamban a kérdést, hogy ilyen helyzetben érdemes-e nagyon messzire elmenni, kutatni.

Györgyfalva

Annál inkább örültem minden segítségnek, amit helybeliektől és másoktól kaptam, amiért ezúton mondok köszönetet. Ezek: Vajas István Zsandár (1910), Czakó József (1920), László György Imre (1926), Toth Ferenc Tótimre (1928), Jaskó István Árkosi (1929), Nagy Mártonné(1928) és Bodor Ilona (1936).

És természetesen köszönet jár a Zwolle-i Adwentskerk gyülekezetnek, akik amellet, hogy sok tekintetben hathatósan megsegítették a falut, e könyv megjelenését is támogatják.

I. Györgyfalváról általában

1. Fekvése

Györgyfalva a Nyugati Érchegység és az Erdélyi medence találkozásánál, a Gyalui havasok lábánál, a Feleki dombság keleti nyúlványának az északi lejtőjén fekszik. Ez a nyúlvány a 720 méter tengerszint feletti magasságot is eléri. A falu földrajzi meghatározói a következők: a tengerszint feletti magasság az Alsó utcán, ahol ezeket a sorokat írom, 576 méter, az északi szélesség 46 fok 42,646 perc, a keleti hosszúság pedig 23 fok 41,758 perc. Közvetlen szomszédai, Erdőfelek, Rőd, Ajton és Kolozspata lényegében egyforma távolságra, 4–5 km-re vannak, de mindegyik felé csak közvetlen mezei út vezet.

Egy másik meghatározás szerint a falu Kalotaszeg és Mezőség határvonalán fekszik. Kelemen Lajos Kalotaszeghez, Kós Károly a Mezőséghez sorolja. A kérdést leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a népviselet tekintetében Kalotaszeghez, sok más szempontból pedig inkább a Mezőséghez tartozik.

Egyed Ákos ezt írja 1971-ben: „Györgyfalva a Mezőségre nyit kaput, de benne semmi mezősegi. Ellenkezőleg, a régi épületek, az utcaajtók díszei, a viselet és egyebek Kalotaszegre emlékeztetnek, bár tudjuk, hogy Györgyfalvát nem sorolják a kalotaszegi falvak közé.” (*Györgyfalva. Múlt és jelen.* In: *Igazság*, 1971. november 27.)

A Kolozsvártól való távolságát is eltérően adják meg. Ez lényegében attól függ, hogy mettől meddig mérjük a távolságot. A város végétől a falu elejéig hat kilométer van, a falu hossza három kilométer. Kolozsvár központjától a város széle 3,5 km. A falu a várostól délkeletre van a régi római út mellett, amely Tordát Kolozsvárral kötötte össze Ajtonon és Györgyfalván át.

A falu határának a szintkülönbsége közel 400 méter. Nem csoda tehát, hogy nagy az erózió. A patakoknak nevezett árkok legtöbbször általában száraz, de esők alkalmával nagy erővel mossák, vájják, alakítják a medrüket.

A faluból tiszta időben szép kilátás nyílik a Ciblesre, meg a Radnai havasokra, a magasabb helyekről a Kelemen és Görgényi havasokra, a tetőről pedig a másik irányban a Gyalui, sőt a Fogarasi havasokra is.

Györgyfalva

2. Talaja

Györgyfalva határa magán hordja a domboldal minden jellegzetes vonását. Talán az egész határon, amely 2516 katasztrális hold, nem találunk egy fél hold összefüggő, ugyanolyan minőségű földdarabot. Általában jól raktározza a vizet, így bírja a szárazságot. Ivóvíz bőségesen van.¹ Már közvetlen a falu felett húzódó tető alatt bőséges források vannak. A szarmata homokos rétegekbe beszivárgó víz nem tud áthatolni az alatta levő agyagos tarton rétegen, hanem azon lefelé haladva a lejtőn, például a falu kútjaiban jut fel a felszínre. A Falu kútjában 80 cm mélységben kezdődik a több mint két méter vastag vízréteg. Ez a legbővizűbb forrás. Általában a többi kutakban sincs sokkal mélyebben a víz.

A lejtős, erodált, csúszós talaj nem ideális a mezőgazdaság számára. Sok utánajárással, nagy ráfordítással el lehet érni egy bizonyos eredményt, de ez főleg a jövőben vajmi kevés lesz.

A talaj érdekessége a sok *feleki konkreció* vagy népiesen *feleki gömbkő*. Amikor az Erdélyi medence beltenger volt, egy-egy meszes magra ráakódott a homok és megkövesedett. Ezek a szabályos vagy kevésbé szabályos gömbkövek öklömnyiek, de akár másfél méter átmérőjűek is lehetnek. Vannak kettősök, amelyeket babának neveznek. Ahol több darab ragadt össze, a legváltozatosabb alakzatok jöttek létre.

Idetartozik az is, hogy lent, a völgyben felszínre került a sós réteg. Ne feledjük el, hogy légvonalban Kolozs és Torda csak 10-15 kilométerre vannak. A patai részen van egy kis sóstó is, csak kevés a víz. Ősidők óta Pata, Rőd és Györgyfalva tulajdonában van egy-egy sós kút. Régen nemcsak disznóvágásra, hanem főzéshez is hozták a sós vizet. Egyesek még ma is használják.

3. Időjárása

Nyáron rendszerint hűvösebb, télen pedig langyosabb a levegő, mint Kolozsváron és általában a Szamos mentén. Itt helyben, a Felső utcán szemmel láthatóan egy-két héttel később van a kikelet, mint lent.

A szél rendszerint északnyugatról fúj, onnan jön az eső is. De néha ellenkezőleg délkeletről, keletről, aminek nem örülünk, mert az általában erős vihar formájában jelentkezik.

¹ Hogy az sokszor mégsem elég, ezért nem a természet, hanem az emberek hibázthatóak

Főleg késő ősszel szokott megtörténni, hogy a Szamos mentét napokig-hetekig sűrű köd lepi meg, itt fent pedig ragyogó napsütés van. Erre szoktuk mondani, hogy Kolozsvár le van padolva.

4. Dűlőnevek

A város felől jövet rögtön az erdő után lefelé kezdjük a felsorolást egy-egy csíkban a falutól lefelé.

Vágás. Feleki szopor. Ostorménes.

*Égett erdő. Irtási láb. Vérvölgy. Gödri láb. Kőbánya.
Pecsenyesütő domb. Ilánka. Berek. Finta lábja. Kisoldal.*

*Rakottyás tó. Pojána. Gazdák erdeje. Falujé. (Ez mind legelő).
Falujé (szántó).*

*Komlóberek. Farkasverem. Kiszálas. Köves. Bakó.
Kosárnyilak.*

*Nyugodom. Keresztfa. Rózsás. Kishegy. Lejáró. Lucernás.
Szőlő. Szőlőkapu (erdő). Várhegy. Sötét út alya. Antaldomb.
Várhegyalya. Karajegyző (Karóhegyező). Nyergeshegy.
Kiscsorgó. Telekalya. Keresztüljáró. Rét.*

*Kenderes. Ganyés. Sáros. Horgas. Csuriláb (Csüriláb).
Nagycsorgó. Hosszú. Malomhely.*

*Szarvápa (régén Szaruvápa). Bodon. Borsóhely. Kákástó.
Telekfű.*

*Szénafű széle. Bodánéé. Csendöröké. Pusztá. Ökörjáró.
Oláhganyés. Pápa kútja. Nagyborozda alya.*

*Ajton felé az úton felül: Két út köze. Pallag. Szénvonó. Nyilak.
Csolt. Ördöngös. Horváthé. Rődi hegy. Lovak füje. Kishíd.
Nagyhíd. Akasztófa. Nagymart. Kigyóstó. Láb. Berekalya.
Púposdomb. Lapátalma. (Ettől kezdve legelők) Rődi erdő. Rődi
verem. Csimbáta. Kislegelő. Dillő. Nyíroidal. Zalogos.*

Györgyfalva

88 dűlőnevet sikerült feljegyezni. A nevek elemzésére nem vállalkozom. Annyit azonban a laikus is észrevesz, hogy a 88-ból 84 magyar elnevezés. Valószínűleg szláv eredetű a Szopor és a Pojána, szerintem bizonytalan a Csimbáta, és román jelenlétre utal az Oláhganyés.

II. Az első évszázadok 1541-ig

Akárcsak a legtöbb falunak vagy városnak, így Györgyfalva történetének is a tulajdonképpeni kezdetét homály fedi.

Annyi bizonyos, hogy régi település. Az első fennmaradt írásos emlék 1333-ból való. A pápa parancsára mindenütt összeírták a családokat (kapukat), hogy pontos kimutatást nyerjenek az egyháznak a terményekből fizetendő tizedről. Ezeket a nyilvántartásokat nevezük pápai tizedjegyzékeknek. Az 1333-as pápai tizedjegyzék *Villa Georgii* néven említi Györgyfalvát. Ekkor a plebániatemplomának a papja Criccius vagy Briccius volt, aki 36 dénárt, majd 1334-ben 1 garast és 11 dénárt fizetett. Coriolan Suciú akadémiái helységnév-tárában 1384-ben már magyarosan, *Gyurgfalva* néven szerepel.

Az tény, hogy a mai falutól keletre valamikor létezett egy másik falu. Ezzel kapcsolatban három feltevés is létezik.² Az egyik feltevés szerint a nagy tatárjárás (1241–42) idején pusztult el ez a falu, az életben maradt lakosok pedig az erdőktől jobban védett magasabb helyre, a mostani Györgyfalva helyére költöztek. Mások szerint e régi falu lakosai alapították nemcsak Györgyfalvát, hanem Kolozspatát is. Kós Károly ezeket írja: „A régi országút mentén, a Telekfő és Bor-sóhely határrészekén, a Nagy-csorgó forrása közelében, a Pusztá és Templomnál az egykori templom kőalapjának maradványai körül még emberi csontokat is visz magával a borona. A szájhagyomány azt tartja, hogy valamikor innen költözött a falu a maga helyére, azonban valószínűbb, hogy itt egy másik falu volt, amelyiknek a területét, pusztulása után, a közeli szomszéd jogán Györgyfalva a maga határába kebelezte.”³

A Falu kútja legendából szerintem annyi a valóság, hogy máshonnan települtek ide az első lakók. Valószínű, hogy György volt az első telepes, de ez sem egészen biztos. Ugyanis elég gyakori volt, hogy a templomról nevezték el a falut, vagyis arról, hogy melyik szentnek szentelték a templomot. Ezért van annyi Szentpéter, Szentpál, Szentandrás, Szentgyörgy stb. nevű falu Erdélyben is.

2 Azért nem mondok elméletet, mert azt bizonyítanom is kellene.

3 Kós Károly: *Györgyfalvi település-földrajzi vázlat*. In: *Művelődés*. 1991. december.

Györgyfalva

Eredetileg erdős volt az egész terület, és ahogy szaporodott a lakosság, rendre irtották az erdőt, hogy termőföldre jussanak. Így történt ez máshol is. De ha 1333-ban már plebániatemploma volt, magának a településnek jóval régebbinek kell lennie. Szent István 1000 körül azt rendelte el, hogy tíz falunak kell építeni egy templomot. Később változott ez, de minden kicsi település nem épített saját templomot, csak ha megfelelően kinőtte magát.

Annyit tudunk, hogy Erdélyben 1337-ben 596 katolikus templom volt a következő megoszlásban: 270 a megyék területén, 163 a Székelyföldön és 163 a Szászföldön. Ha tehát az erdélyi megyék területén, falvakon és városokban összesen 270 templom volt, és abból egy Györgyfalván, ez mindenképp azt jelenti, hogy ezelőtt 600–700 esztendővel Györgyfalva már egy tekintélyes település volt. Ha elfogadjuk, hogy a mai Györgyfalva ama másoknak a folytatása, feltételezhetjük, hogy nem is olyan sokkal a honfoglalás (896) után megjelentek itt az első telepesek. Ezekről viszont írásos emlék nem maradt fenn.

Írásos emlékek a régi időkből főleg a Kolozsmonostori Konvent jegyzőkönyveiben maradtak fenn. Az 1289–1556 közöttieket magyarra fordítva közreadta Jakó Zsigmond.⁴ Nevek és vitás ügyek vannak azokban. Még ha talán unalmasnak is tűnnének ezek az adatok, jobb híján ezek alapján próbálunk egy töredékes képet alkotni azokról az időről.

A legelső Györgyfalvával kapcsolatos adat 1381-ből való, és az említi Bartha Gyurfolva-i hospest (telepest).

A következő már 1430-ból van. Eszerint „Elekes-i Bako Péter Gewrgfalwa-i birtokrészét... örök áron eladja Gewrgfalwa-i Imre fiainak: Imrének és Péternek. Ugyanaz a „Bakó Péter megkérdezi Henke Domokost és Balázst, hogy kifogásolják-e, ha Gewrgfalwa-i birtokrészét és (Patha-i) kaszálóját eladja Gewrgfalwa-i Imrének és Péternek.”

1440-ben „Gergfalwa-i Balázs, János és másik János ügyvédjéül vallja... Gergfalwa-n lakó Illés fia: Pétert” több más személy mellett. És 1441-ben „Gergfalwa-i néhai Domokos fia: János ügyvédjéül vallja... Gergfalwa-i Jánost és Balázst, valamint az ottani bírót: Jánost.”

Ez a Györgyfalvi Balázs „királyi ember”, aki több tárgyaláson tagja a választott bíróságnak.

1442-ben ügyvédül vallja valaki „Gyergfalwa-n lakó Kis (parvus) Pétert és Fenes Györgyöt.”

⁴ *A Kolozsmonostori Konvent Jegyzőkönyvei (1289–1556)*. I. II. Akadémiai kiadó. Budapest 1990.

Ugyanazon évben „Kend-i János özvegye: Gergfalwa-i néhai Balázs leánya: Katalin, gyermekei: Antal, Dorottya, Márta és Katalin nevében is, tiltja Gergfalwa-i Miklóst, Pétert és Balázst... jogtalan elfoglalásától.”

E néhány tudósításból már megtudhatunk egy pár dolgot. Eszerint az 1400-as évek első felében már több birtokos volt Györgyfalván, és a birtokok vándoroltak egyik kézről a másikra hol békés, hol pedig peres úton. Ezeknek a birtokosoknak más helyiségekben is voltak földjeik, amelyekhez vagy vásárlás, vagy házasság útján jutottak. Egyes birtokok máshol laktak, de itt is volt földjük.

Tudva azt, hogy ezek a régi jegyzőkönyvek bírósági ügyiratok, nem kell csodálkoznunk azon, hogy kellemetlen ügyekről is tudósítanak. Pl. egy 1448-ból való tudósítás: „Zamusfalwa-i Mykola János Dezmer-en lakó jobbágyai: néhai Zekel György fia: János, valamint Zekel István és Mátyás kijelentik, hogy Gewrgfalwa-n lakó Fenesi György, Weeres Domokos és Péter nevezett János apja: György megöléséért a szokott 70 Ft vérdíj, továbbá a vérontásért és a sebekért 16 Ft lefizetésével, a fogott bírák végzésének megfelelően, teljesen kártalanították őket.”

Már a nevekért is megemlítem a következőket. 1449-ben Gewrgfalwa-i Henke László fiai: Balázs és János, Henke László leányának: Annának Zamusfalwa-i Gerew fia: Istvántól született fia: László és leánya: Moch-i Gáspárné: Katalin... 1452-ben Néhai Gewrgfalwa-i Balázs leánya: Katalin, Kend-i János özvegye és testvére, Badok-i Jánosné: Ilona együtt kérték a Pwlyon, Zenthgothhard, Kezw, Zenthmyklós nevű ősi birtokaik, valamint a Gewrgfalwa, Patha, Zengel és Zakal birtokbeli zálogos részcsoportjaik felosztását.

Még a Létai vár várnagyának is volt birtokrésze Györgyfalván. 1464-ben Chyco Mihály követeli felesége: néhai Györgyfalvi Imre leánya, Ilona jussát. November 14-én be is iktatják a györgyfalvi és patai birtokrészébe. Ez az Ilona gyermekei, Domokos és Erzsébet, valamint testvérei nevében elzálogosít két jobbágytelket, amelyeket Farkas Albert és Nagy (magnus) Zsigmond lakják 40 hold szántóval és erdővel együtt 1468-ban.

1469-ben említés történik György fia: Pál györgyfalvi kúriájáról.

1471-ben a Kendi és a Henke családok egyezkednek: Henkéék átadják néhai Myko patai telkét tíz hold szántóval Kendiéknek, ők viszont átengedik néhai Péter györgyfalvi házat és kuriális telkét 15 hold szántóval Henkééknek.

1475-ben Györgyfalvi Nagy (magnus) Jakabné néhai györgyfalvi Miklós leánya: Ilona, a Badok-on (Doboka vm.) neki járó hitbért és

Györgyfalva

jegyajándékot 33 arany Ft-ért eladja a leányát: Erzsébetet feleségül vevő györgyfalvi Bálintnak.

1481-ben néhai Györgyfalvi László fia: Salatiel elzalogosítja Györgyfalvi Bálintnak a négy pusztá telkét, melyen korábban Gyerko Farago Demeter, Ambrus és Mezew Simon lakott, a Kewlsewfyw nevezetű rétből hozzájáró széna-nyállal együtt.

Az akkori birtokviszonyokra vet némi fényt a következő tudósítás 1496-ból: Polyák Albertné: néhai györgyfalvi Pál leánya és gyulakutai Balázs özvegye: Zsófia Gyerghfalwa, Patha, Zenthmyklos, Pwlon, Kezy (Colos vm.), Czegew, Morocz, Zenthgotharth (Doboka vm.) birtokbeli örökös részeit 1500 arany Ft-on zálogba adja férjének: Polyák Albertnek.

1497-ben említés történik Henke Balázs fiáról, Zsigmondról, Henke Pál fiáról, Miklósról és Henke Bálint fiáról, néhai Lászlóról.

1499-ben Henke Miklós eladja az Olahuth nevű erdőrészét Henke Zsigmondnak és fiának, Kristófnak.

Nem györgyfalvi birtokról, de györgyfalvi lakosokról is szó van az 1509-ből való tudósításban, mely szerint Henke Kristóf és felesége: Septher-i néhai Baar Péter leánya: Angaletha, valamint gyermekeik: György és Gáspár Arankuth és Septher (Colos vm.) birtokbeli részeit cserébe adják Szentgyörgyi és Bozyn-i Péter országbírónak, erdélyi vajdának és székely ispánnak emez Belseokemnye (Moson vm.) nevű egész birtokáért és 500 magyar arany Ft. készpénzért.

Nagy Salatielről történik említés 1515-ben, 1519-ben és 1522-ben.

1524-ben Gherghfalwa-i Polyák Boldizsár két pusztá jobbágytelket ad Salgay Miklósnak (pr) hű szolgálatai jutalmául.

1530-ban györgyfalvi Foris György zálogba adja földjeit testvérének, györgyfalvi Polyák Boldizsárnak.

1550-ben györgyfalvi Kabos Bernát eladja a gyerőmonostori jobbágytelkét.

1551-ben györgyfalvi Henke János a györgyfalvi birtokrészét és nemesi udvarházát a felsőpatai határon hozzá tartozó szántókkal és szénafüvekkel együtt zálogba adja Henke Benedeknek, Sebestyénnek és Antalnak.

1554-ben Kabos Bernát jobbágytelkén Zakach Mihály lakik.

Mielőtt azonban tovább mennénk, egy rövid összegezként felsoroljuk az akkori neveket, majd megpróbáljuk a tágabb történelemben beleágyazni ezeket a számunkra jelentéktelen kis eseményeket.

Nevek 1381–1481 között: Ambrus, András, Bartha, Domokos, Fáragó Demeter, Farkas Albert, Fenesi György, Fodor Jakab, Gyerkó, Illés, János bíró, Kis (parvus) Péter, Mező Simon, Miklós, Nagy (magnus) Zsigmond, Péter, Veres Domokos és Péter.

Nevek 1496–1554 között: Györgyfalvi Henke Antal, Bálint, Bálintné: Túri Zsófia, Benedek, Boldizsár, Fóris György, Boldizsárné: Földvári Anna, Gáspár, György, Ilona, Gyerőfi Pálné, János, Kabos Bernát, Kristóf, Kristófné: Bár Angaléta, László, Miklós, Nagy Salatiel, Pál, Polyák Boldizsár, Potenciána, Salatiel, Sebestyén, Zsigmond, Zsófia: Polyák Albertné.

Más, nem Györgyfalván előforduló, de talán említésre méltó nevek: Gergfalway Albert kolozsvári polgár, 1461-ben. Salgói (Salgay) Miklós a Szeben megyei Salgó nevű faluból 1524-ben. Kun János kolozsvári esküdtpolgár 1471-ben. Bydeskwthy Kwn Bálint 1459-ben. Czako Gellért, Péter és Mihály Rewd-i lakosok 1482-ben. Váradi Járai lakos 1442-ben. Wajas Tamás Zomordok-i jobbágy 1450-ben. Toth 1440-ben Bábonyban, Kolozsváron, Esküllön, Bikalon és Aranykúton.

Györgyfalva megnevezése 1333-ban és 1381–1556-ig: Villa Georgii, Gyurfolva, Gewrgfalwa, Gergfalwa, Gyergfalwa, Gewrfalwa, Gerfalva, Gwrgfalwa, Gyerghfalwa, Gyewrghfalwa, Ghyerghfalwa, Ghyewrghfalwa, Gerghfalwa, Gerghfalwa.

Dülőnevek 500–600 évvel ezelőtt Györgyfalva határában: Kosárúta, Köves, Oláhúta, Medveszeg, Külsőfű, Petherkerthe (erdő).

Történelmi beágyazás. Mivel se Györgyfalvát, se más településeket nem lehet kiszakítani a környezetükből, szükséges egy szélesebb kitekintés az akkori eseményekre, hogy lássuk, milyen világban, milyen körülmények között jött létre és fejlődött a falu.

Egykori őseink 896-ban jöttek be Árpád fejedelem vezetésével a Kárpát-medencébe, ha nem is foglalták el egyik évről a másikra az egész területet. Sok volt a nyugati kalandozás, a keleti szomszédok betörése, pusztítása és az egyes törzsek költözködése egyik helyről a másikra. Emellett az egyes családok helyfoglalása, mivel a gyéren lakott földön terület volt bőven. Hogy pontosan itt kik és mikor vertek először tanyát, nem tudjuk.

Györgyfalva

De ismerjük a fontosabb eseményeket. Géza fejedelem már keresztényé lett. Fiát 1000-ban a pápától kapott koronával királlyá koronázták (ma Szent István néven ismerjük), és rendre az egész magyar nép felvette a kereszténységet, és pedig a római katolikus vallást.

Az erdélyi megbízott vajdák, akiknek a hivatali nevük gyula volt, megpróbálták minél nagyobb önállóságra szert tenni. Ezért Szent István éppen az anyai nagybátyját volt kénytelen fegyverrel kényszeríteni engedelmességre. Hasonló volt a helyzet Ajtony vezérrel is, aki a Köröstől a Dunáig királyosdit játszott. István serege legyőzte, de a családját nem irtotta ki. „Azonos nevű leszármazottai a 15. századig birtokoltak Csanád, Krassó és Kolozs vármegyében”, olvassuk Erdély rövid történetében (116.). Hogy Ajton szomszédságában Györgyfalvát birtokolták-e, erre nem találtam adatot.

A király az ország védelme céljából várakat építtetett, amelyek körül a királyi vármegyék szerveződtek. A mi környékünkön ilyen volt Kolozs és Torda megye. Torda a só miatt volt fontos helyiség, Kolozsvár pedig a honfoglalás óta fontos katonai központ volt. Arra is van adatunk, hogy Szent István már 1003-ban szállíttatta a sót a Maroson Erdélyből. A tordai bánya kikötője Marosdécse volt. Hogy a kolozsi sót is ott szállították-e, nem tudom.

A későbbi királyok egyre több országos méltóságot viselő személynek adtak saját birtokot. Ezen a környéken a Mikola családnak. Ezek a birtokok egyre jobban felaprózódtak. Így történt, hogy pl. Györgyfalván már a 14. században több családnak volt birtoka. A földbirtok egy része a földesúr teljes jogú tulajdona volt, amit zsellérekkel dolgoztatott meg. A többi a földesúr korlátozott tulajdona volt. A használat és a birtoklás joga az azt megművelő jobbágy családot, akik robottal, terménnyel vagy taxával fizettek.

A 11–12. század fordulójától elszaporodtak a falusi templomok. Kötelezővé tették, hogy köréjük temetkezzenek.

*Erdély rövid történetében*⁵ azt olvassuk, hogy Györgyfalván csak a templom körüli sírleletet ismerjük (150.). Azt tudjuk, hogy a mai falutól keletre hol állt a régi templom. Az ötvenes években ásásokat is kezdtek ott, de mivel nem a keresett leletekre bukkantak, az egészet visszatakarták, majd a traktorok mindent egybeszántottak.

⁵ A továbbiakban: ERT

Falusi iskolákat is korán kezdtek építeni. A legrégebbi, 1332-ből fennmaradt adat a Kolozs megyei magyar Zsuk falu iskolájára vonatkozik. Hogy Györgyfalván mikor épült az első iskola, nem tudom.

Erdély nagyon sok pusztítást megért és túlélte. Besenyők és kunok, majd a tatárok több rendben pusztították végig az országot, és égették fel a falvakat és városokat. Ehhez járultak a belviszályok. Nemcsak az erdélyi gyulák és Ajtony, hanem a többi földesúr is megpróbált szembeszegülni a központi hatalommal, gyengítve ezzel az országot. Az is tetézte a bajt, hogy 1301-ben III. Andrással egyenes férfiágon kihalt az Árpád dinasztia. Mivel kezdettől összeházasodtak Európa minden királyi, császári és hercegi családjával, több trónkövetelő is jelentkezett, ami hosszas háborúskodáshoz vezetett. Az Anjou-dinasztia tagja, Károly Róbert tudott nagy későre némi rendet teremteni, majd a fia, Nagy Lajos tette igazán naggyá és erőssé az országot a 14. században.

Ekkor már viszont jelentkezett az újabb, még nagyobb veszély, a török. Nagy Lajos már 1375-ben visszavert egy támadást. A háborús készülődések a kiadások növekedését vonták maguk után. Az egyházi tized mellett követelték a földesúri kilencedet. A katonai kötelezettséget kiterjesztették a parasztságra is. Mindez együttesen az 1437-es Budai Nagy Antal-féle felkeléshez vezetett. Hogy ez Györgyfalvát mennyiben érintette, volt-e itt is pusztítás vagy vettek-e részt az itteniek a harcokban, ezzel kapcsolatban nem rendelkezünk adatokkal, de minden bizonnyal nem tévedünk, ha feltételezzük, hogy györgyfalviak is részt vettek azokban. Tudjuk, hogy a felázadt jobbágyok két fontos ütközetben győzték le a nemesség csapatait, de végül a nemesek a székelyek és szászok támogatásával éppen Kolozsváron arattak döntő diadalt felettük.

Közben egyre gyakoribbak az összecsapások a mind jobban közeledő törökökkel előbb a Balkán déli részén, majd mind közelebb. 1456-ban Nándorfehérvárnál, a mai Belgrádnál, amely Magyarországhoz tartozott, nagyon nehéz, de fényes diadalt arattak Hunyadi János fejedelem csapatai, aminek emlékére rendelte el a pápa világszerte a déli harangszót. Fia, Mátyás, aki Kolozsváron született, megpróbálta hol diplomáciával, hol fegyverrel egybefogni a környék országait, hogy így könnyebben tudjanak ellenállni a töröknek, de ez csak részben sikerült. Talán ha 1512-ben a magyar Bakócz Tamást megválasztják pápának, ez segített volna a török elleni harcban, de az utolsó pillanatban mást választottak. Aztán az elégedetlenség

Györgyfalva

1514-ben a Dózsa György féle felkeléshez vezetett. Kolozs megye jobbágysái is csatlakoztak a felkeléshez, amely anyagiakban és emberéletben nagyon sok veszteséggel járt, az eredménye viszont az volt, hogy a véres megtorlás után évszázadokra még jobban megnehezítették a jobbágyság helyzetét.

A földesurak amennyire összefogtak a jobbágyság leverése érdekében, éppen annyira közömbösek voltak az ország sorsa iránt. Nem csoda tehát, hogy 1526-ban Mohácsnál döntő vereséget mért a török a magyar király kis seregére. Az erdélyi csapatok olasz származású fővezére, Szapolyai, vagy Zápolya János is tisztességteljes távolból szemlélte az eseményeket. Ezzel a vereséggel végleg megszűnt Magyarország európai nagyhatalom lenni.

III. Az önálló Erdélyben (1541–1687)

A mohácsi vész után, mivel ott a király is meghalt, egy hosszú trónviszály kezdődött sok háborúval. A török elfoglalta az ország középső részét. Az északi és nyugati országrész a Habsburg dinasztiát, míg a Tiszántúl és Erdély Szapolyai Jánost ismerte el uralkodójának. A török 1541-ben elfoglalta Budát. Erdélyt Munténiától és Moldovától eltérően nem szállta meg, de ettől kezdve évi tízezer aranyat fizettek.

A főváros Gyulafehérvár maradt, de az ország első városa ekkor már Kolozsvár. A szászok lakta Brassó mellett a félig szász, félig magyar Kolozsvár a reformáció bölcsője. 1544-ben a szász Kaspar Helth, vagyis Heltai Gáspár lett a plébános, aki Luther szellemében magyarul kezd prédikálni és írni. 1545-től az óvári iskolában már protestáns szellemben oktatnak. 1556-ban az országgyűlés feloszlatta a szerzetes rendeket, a szerzeteseket pedig elűzték. Ebben az évben lett a szintén szász származású Dávid Ferenc a magyar lutheránusok első püspöke, majd amikor főleg Kálmáncsehi Sánta Márton hatására a többség reformátussá lett, szintén ő lett 1564-től az első református püspök. A fiatal fejedelem, János Zsigmond udvarába került Lengyelországból az olasz Blandrata, akinek szerepe volt abban, hogy Dávid Ferenc elfordult a református vallástól és megalapította az unitárius vallást, amelynek szintén első püspöke volt.

A Habsburg befolyás alatt levő Magyarországon a hatalom nyíltan és hivatalosan harcolt a protestantizmus terjedése ellen. Itt más volt a helyzet. Az 1557-es tordai országgyűlés hivatalosan is engedélyezte a lutheránus, majd 1564-ben a református vallást. Amikor pedig 1568-ban szintén Tordán elismerik az unitárius egyházat, arra hivatkozva, hogy a hit Isten ajándéka, ezzel kimondják – a világon először – a teljes vallásszabadságot.

Az események fonalát érdemes tovább követni. 1571-ben a katolikus Báthori Istvánt választották fejedelemmé, akit 1575-ben a lengyelek tettek meg királyukká. Ő 1579-ben visszahozta a jezsuitákat, és iskolát alapított a számukra, a mai Báthori Líceum őseit. Ezt egyetemmé akarta fejleszteni, de csak két fakultásig jutott el.

Báthori István idejében aránylag csend volt, és megindult a fellendülés. Amikor viszont 1586-ban meghalt, mindez megváltozott. Utó-

Györgyfalva

da, Zsigmond esztelen háborúkba sodorta az országot hosszú évekre. Ő maga négyszer mondott le és tért vissza, elősegítve ezzel nemcsak a külső beavatkozást, hanem a polgárháborúkat is. Hol a török-tatár csapatok, hol a császárpárti Básta generális vagy Mihály vajda zsoldosai pusztítottak, hol egymást ölték a különféle pártok hívei.

A 15 évi háborúskodás mellett a századfordulón egész Európában szörnyű éhínség pusztított. Ezalatt Erdélyben a hegyekben lakó románságnak a fele, a magyarságnak és szászoknak négyötöde pusztult el. Ennek egyik következménye az volt, hogy nagyfokú bevándorlás kezdődött. A törököktől mindjobban sanyargatott románság tömegesen kelt át a Kárpátokon, Máramarostól a Gyalui havasokon át a Szörénységig és Fogarasig mindinkább összefüggő népességet alkotva.

A háborúknak volt még egy másik negatív következménye is. A nyugati tőke egyre inkább került a Kárpát-medencét. Az Amerikából Európába özönlő rengeteg arany letörte az erdélyinek az árát. Só tekintetében Krakkó lett a vetélytárs. A szarvasmarha és a gabona ára többszörösére nőtt, de a török hódítások következtében Erdély elszigetelődött a Nyugattól. A 16. század folyamán a jobbágságra kirótt heti egy nap kötelező robotmunkát három napra emelték. A határvédelem terhe is rájuk nehezedett. Ez nemcsak szolgálatot jelentett, hanem portánként egy, majd két forintot. A töröknek küldendő összeghez pedig három forinttal járultak hozzá. Ezek tudatában képet alkothatunk arról, hogy milyen is lehetett a közember élete.

Mindez nem Györgyfalván történt. Ezekből az évekből, évtizedekből, sőt két évszázadnyi időszakból nem áll konkrét adat a rendelkezésemre. De ami Erdély népével történt, nagyjából az történt a györgyfalviakkal is. Sokunkat érdeklő kérdés volna például az, hogy mikor lett Györgyfalva lakossága reformátussá. Vagy hogy előtte voltak-e lutheránusok vagy unitáriusok. Úgy maradt fenn, hogy a templomot másfél évszázadig használták. Azt viszont tudjuk, hogy 1748-ban került vissza a katolikusok tulajdonába. Eszerint a 16. század végén térhettek át a református hitre, de pontos évet nem tudunk. A templom visszafoglalásával kapcsolatban már vannak egykorú adataink, amiket később fogok ismertetni. Előbb ismerkedjünk az országos eseményekkel.

Miután 1603-ban a török-tatár csapatok, majd 1604-ben Básta generális zsoldosai még egyszer végigpusztították Erdélyt, valamivel jobb idők köszöntöttek a sokat szenvedett országra. Bocskai István a harcias hajdúk segítségével elűzte a császári seregeket. Az 1606-ban megkötött

III. Az önálló Erdélyben (1541–1687)

bécsi békében a császár újból elismerte Erdély függetlenségét, és a királyi Magyarországon is helyreállították a vallásszabadságot.

Az igazi virágzás az 1613 és 1629 között uralkodó Bethlen Gábor alatt kezdődött. Vele egy szakértő, józan és jól tájékozott reálpolitikus került a fejedelmi székbe. Korszerű gazdálkodással rövid idő alatt gazdaggá, erőssé tette az országot. Európában 1618–1648 között dúlt a 30 éves háború, amelynek az volt a legfőbb célja, hogy nemzetközi összefogással döntsék meg a Habsburgok hatalmát. Ebbe Bethlen Gábor többször is bekapcsolódott. 1619-ben eljutott egészen Bécs alá. 1620-ban Magyarország királyává választották. A tudomány fellendítésén is fáradozott. Egyfelől sok jeles diákot küldött nyugati egyetemekre tanulni, másfelől Gyulafehérváron főiskolát alapított, amelyre európai hírű tudós professzorokat hívott meg.

Utóda, I. Rákóczi György (1630–48) alatt is folytatódott a jólét. Mindketten mélyen hívő emberek voltak, akik életük során sokszor végigolvasták a Bibliát, és igyekeztek annak megfelelően élni és uralkodni.

Jól kezdődött II. Rákóczi György uralkodása is, de annál rosszabbul végződött. Mivel Lengyelországban zűrzavar uralkodott, a szövetségesek őt szemelték ki királynak. Amikor viszont 1657-ben felvonult a seregével, rendre cserbenhagyták. A szultán is parancsot küldött, hogy térjen haza. Ő késlekedett, ami tragédiához vezetett.

A hadsereget, amelyben ott volt az erdélyi nemesség színe-java, a tatárok a Krímbe hurcolták, ahonnan később egy töredéke hatalmas váltságdíj ellenében hazatérhetett. A szultán viszont hatalmas sereggel végigpusztította Erdélyt 1658-ban és 1660-ban.

Apafi Mihály 1661-ben megválasztott fejedelem rövid idő alatt megbékélt minden szomszédal és belső ellenzékkel, és folytatva a nagy elődöknek a törökök és Habsburgok közötti egyensúly-politikáját, bölcs rendelkezésekkel hozzálátott az ország fellendítéséhez. Ez alatt a királyi Magyarországon mind súlyosabbá vált a Habsburgok erőszakoskodása. Az ellenreformáció soha nem látott erővel tombolt. Ez a „gyászévtized” (1671–81) és a gályarabok szomorú időszaka. De mások is szenvedtek. Az alkotmányt felfüggesztették. A várakból a magyar katonaságot, mintegy tízezer harcost, elbocsátották. Szervezkedés gyanújával rengeteg családot tettek földönfutóvá. Ezek voltak a „bujdosók”, az első kurucok. Apafi viszont már nem tudott segíteni rajtuk, mint elődei.

Györgyfalva

Hosszas szervezkedés után az egyesült keresztyén erők 1686-ban visszafoglalták Budát. 1687 telére Apafi Erdélybe fogadta a magára maradt és a végső pusztulás szélén álló császári csapatokat. A hála viszont az volt, hogy 1688-ban katonai diktatúrát vezettek be. Ekkor mondotta Caraffa generális: „Akarjátok, nem akarjátok, pártfogol titeket őfelsége”. Ennek a pártfogásnak a története a következő fejezet tárgya.

IV. Habsburg iga alatt (1688–1867)

1. A politikai helyzet

Az elébb említett pártfogás a gyakorlatban a Habsburg császárságba való beolvadást akarta. Hangoztatták is: „Előbb koldussá, azután katolikussá, majd németté tesszük Erdélyt.” Hozzá is fogtak ezek megvalósításához. De előbb Észak-Magyarországon megindult Esze Tamás, majd II. Rákóczi Ferenc vezetésével a szabadságharc, amihez Erdély is csatlakozott. Hogy györgyfalviak vettek-e részt ezekben a harcokban, ezzel kapcsolatban konkrét adatunk nincs, de a faluhoz kapcsolódik egy szomorú esemény. 1704. október 7-én a Kolozsvárt sikertelenül ostromló kuruc sereg Torockai István, Vay László és Kaszás Pál vezetésével elvonulóban a falu alatti Vérvölgyben vagy Sós-völgyben szembe találta magát a Rabutin generális és Tige ezredes által vezetett császári sereggel, és csúfos vereséget szenvedtek. Állítólag 4000 kuruc és 100 császári katona halt itt meg.⁶

Ez a szabadságharc elbukott, és az 1711-i szatmári békével ért véget. Erdélyt ettől kezdve úgy kezelték, mint a Birodalom egy tartományát, de mint mostoha gyermeket. Mária Terézia negyven éves abszolutisztikus uralkodása (1740–1780) után lényeges változás következett. II. József, a kalapos király sokkal liberálisabban, de teljesen a maga elgondolása szerint kormányozta az országot. Az 1780-ban kibocsátott Türelmi Rendelet nagyobb szabadságot, a kor követelményeinek jobban megfelelő kormányzási elveket tartalmazott. Erdély szempontjából a legfőbb hibája az volt, hogy az ausztriai sablont próbálta itt is alkalmazni. Hatéves kortól előírta az általános tankötelezettséget és a német nyelvet hivatali nyelvvé tette.

Hogy nem oldotta meg az égető kérdéseket, arra bizonyíték az 1784-es Horea-féle felkelés. Hogy ez mennyiben érintette Györgyfalvát, nem tudjuk.

⁶ Lásd Szabó Csaba sorozatát: *Sóskutak, rejtélyek, csodaözek*. In: *Szabadság*, 2004. szept. 18., 22. Ugyancsak Szabó Csaba, Murádin László nyelvészre hivatkozva, azt bizonygatja, hogy a Vérvölgy nem azért „Vérvölgy”, mert ott sok vér folyt, hanem mert az egy „száraz patakárok”, régiesen „üvér”.

Györgyfalva

II. József 1790-ben, halála előtt visszavonta a reformintézkedéseit. Ekkor viszont hosszú idő után először összeült az erdélyi országgyűlés. Ettől kezdve mind határozottabban követelték a régi erdélyi törvények visszaállítását. Eltörölték az örökös jobbágyságot, de megnehezítették a szabad költözködést. A magyar nyelvnek elsőbbséget biztosítottak. Kimondták, hogy a vegyes házasságból születő gyermekek nemük szerint követik szüleik vallását stb. Ez a reformmozgalom csúcspontjára 1848-ban a polgári forradalomban. Ennek vezéralakjai Magyarországon Széchenyi István, Kossuth Lajos és Deák Ferenc voltak, de Erdélyben nekik is előfutárak volt Wesselényi Miklós.

A márciusi magyarországi forradalom áterjedt Erdélyre is. A pozsonyi országgyűlés egyéb reformintézkedések mellett kimondta Erdély egyesülését Magyarországgal. Ezt a május 19-re összehívott erdélyi országgyűlés is kimondta május 30-án.

A folytatás ismerős. Szeptemberben Jellasics horvát bán indított fegyveres harcot a magyar forradalom letörésére, amit támogatott a császárhű hadsereg. Ugyanakkor az erdélyi románság a balázsfalvi nagy népgyűlésen többek között követelte az unió megszüntetését. Októberben az Agyagfalvára összegyűlt mintegy 60 000 székely a forradalom mellett tett hitet. November végén viszont már Háromszék kivételével egész Erdélyben a császári hadsereg volt az úr. Karácsonyra Bem tábornok vezetésével már Kolozsvárt is felszabadították. 1849 tavaszán kiverték az orosz és osztrák csapatokat az egész Erdélyből. Júniusban azonban az orosz és osztrák csapatok újból betörték, és augusztus végére megadásra kényszerítették a magyar csapatokat.

Ezután következett a kegyetlen megtorlás, a Bach-korszak. Aradon 475 tisztet fogtak perbe, 231-et halálra ítélték és egyetlen napon, október 6-án 13 tábornokot végeztek ki. Az uniót megszüntették. Erdély újból egy osztrák tartomány lett, amelyet Bécsből irányítottak diktatórikus módszerekkel.

A császárság gyengülése és a belső elégedetlenségek miatt különféle tárgyalások folytak, amelyek nyomán 1865. november 19-re Kolozsvárra összehívták az erdélyi országgyűlést. Ez kimondta újból a Magyarországgal való egyesülést, amit a király is jóváhagyott 1866. január 10-én.

2. A gazdasági helyzet

Miután 1688-ban rátelepedett Erdélyre az osztrák hadsereg, az első célkitűzésük, a koldussá tevés elég gyorsan megvalósult. A kedvezőtlen vámrendszer és főleg a magas adóterhek miatt sokan vándoroltak el. A jobbágytelkek 33%-a rövidesen lakatlanná vált.

Tudnunk kell azt, hogy 1848 előtt a föld tulajdonjoga a földesurakat, a használat joga a jobbágyokat illette meg, akik a földesúrnak robbottal, terménnyel vagy taxával fizettek. Ugyanez volt a helyzet a házakkal, belsőségekkel, erdőkkel és legelőkkel is. A zsellérek ezzel szemben fizetéses alkalmazottak voltak. Természetesen a jobbágyok se voltak egyformák. Voltak módosabbak és szegényebbek, szorgalmasabbak és lustábbak. Voltak nagyobb és kisebb családok, mutatósabb házak és nyomorúságos vityillók. Sokat vitáztak országgyűléseken és máshol is arról, hogy mekkora legyen a jobbágy telke, de egységes és állandó törvényt nem alkottak. Haller Gáborné említi egyik levelében a jobbágyok kertjét, szőlőst, gyümölcsösét és cseresznyését. Ezek voltak tehát 250 évvel ezelőtt a györgyfalvi jobbágyok tulajdonában.

Mivel a jobbágyok a földesúrnak „kapu” vagy telek után fizettek, a földesurak igyekeztek újabb jobbágytelkek létesítésével vagy a jobbágytelkek kettéosztásával minél több munkanaphoz vagy taxához jutni. Ez ellen az egyik védekezési forma a jobbágyok részéről az volt, hogy a fiatal házasokat a szülők a maguk házában tartották. Így alakultak ki az egy fedél alatt lakó nagycsaládok. De mivel a földesurak érdeke az volt, hogy minél több jobbágy család legyen, volt idő, amikor kényszerítették a fiatalokat a házasságra. Hanem bezárták őket. Az özvegyasszonyoknak pedig heteken belül új párt kellett választaniuk.

Az 1714-ben meghozott, de csak 1742-ben szentesített törvény értelmében az örökös jobbágyoknak heti négy, a zsellérnek három napot kellett szolgálnia. És ez könnyítés volt az addigi rendezetlen állapothoz viszonyítva!

1707-ben szörnyű éhség pusztított, amikor sokan fakérgen éltek. 1717-től pedig a pestis vitte el a lakosság 10%-át.

A mezőgazdaságban a kölest a 18. század elejétől kezdi kiszorítani a kukorica.

A pozsonyi országgyűlés 1848. március 18-án elfogadta az úrbéri törvényt, és azt a király április 11-én szentesítette. Ennek értelmében az úrbéres jobbágytelek átment a volt jobbágy tulajdonába. A nem úrbéres zsellérek viszont nem kaptak semmit. Az erdélyi or-

Györgyfalva

szággyűlés június 18-at jelölte meg a jobbágyfelszabadítás napjául. Hogy itt miként zajlott le ez a jelentős esemény, nincsenek adataink. De el tudjuk képzelni, hogy nagy volt az öröm a jobbágyság körében. Az viszont tény, hogy a föld tulajdonba vétele általában nem járt együtt az életszínvonal emelkedésével. Egyesek, a szegényebbek, élhetetlenebbek, hamarosan elkótyavetyélték a kapott földet, és továbbra is szegények maradtak. Az életrevalóbbak viszont igyekeztek mind több földet szerezni, mert ez jelentett tekintélyt a faluban. Hogy ez sikerüljön, otthon még igénytelenebbek lettek. A földszerzési vágy nagyon elevenen élt egészen a második világháborúig. Az igénytelenség pedig sokaknál megvan a mai napig.

3. A kultúra helyzete

Ha kissé megkésve is, de a nyugati szellemi áramlatok megérintették Erdélyt is. Igyekeztek jól felszerelt katolikus iskolákat létesíteni, hogy azok ellensúlyozzák a híres protestáns iskolákat. Ha megköttőségekkel is, de folytatódott a híres német és holland, majd az angol egyetemek látogatása. Színvonalas lapok jelentek meg, és megpezsdült a színházi élet. Az oktatásban mind komolyabb szerephez jutottak a természettudományok. Az európai hírű tudósok közül csak néhányat említek meg: Benkő József, Aranka György, Bolyai Farkas és János, Gyarmathi Sámuel, Kőrösi Csoma Sándor. De ide sorolhatjuk Mikes Kelement, Árva Bethlen Katát és Bod Pétert is.

4. Az egyházak helyzete

A fejedelmi korban az erdélyi magyarság túlnyomó része református volt. A katolikus Habsburg dinasztia a hatalma megszilárdítása érdekében igyekezett katolikussá tenni az országot. Ehhez a Magyarországon már bevált módszereket használta. A katolikus egyházat előnyökben részesítette. Támogatta főleg a jezsuita és a piarista szerzetesrendeket. Templomokat foglaltak vissza. A ranglétrán azok érvényesülhettek, akik vagy katolikusok voltak, vagy azzá lettek. A nép legtöbbször követte a földesurát, mivel ő volt az egyház patrónusa. Erdély elnémetesítésének is a legfőbb akadálya volt a református egyház. A szászokat ugyanis azzal nyerték meg, hogy igaz, más felekezethez tartoznak, de a lényeg az, hogy németek. A katolikusokat pedig azzal édesgették, hogy igaz, más nyelvet beszélnek, de

ugyanabba az egyházba tartoznak, illik tehát, hogy támogassák őket. A reformátusok mindkettőből kiestek. Őket nehezebb volt és legtöbbször nem is sikerült megnyerni.

Ennek a korszaknak nevezetes eseménye a görög katolikus egyház létrejötte. Mivel a györgyfalvi románok görög katolikusok voltak, röviden szóljunk ennek az egyháznak a létrejöttéről. 1593-ban a lengyelországi rutének unióra léptek Rómával, ami azt jelentette, hogy az istentiszteleti rendtartásuk maradt a keleti rítus szerint, viszont elismerték a pápa fennhatóságát, és egyházjogilag Rómához tartoztak. Hasonló uniót kötöttek a magyarországi rutének 1648-ban, majd Gyulafehérváron 1700-ban az erdélyi románok. Első püspökük Atanasie Anghel volt. Előnyeik közül megemlíthjük, hogy a papjaik mentesültek a jobbágyi terhek alól és nemesi privilégiumokhoz jutottak. Az iskolák és a hivatalok pedig még jobban megnyitak előttük. 1715-ben alakult meg hivatalosan a fogarasi püspökség, amely 1738-tól Balázsfalván székel. 1774-ben alapította Mária Terézia a nagyváradi püspökséget. 1853-ban alakult meg a szamosújvári és a lugosi püspökség. Ekkor kivették őket az esztergomi érsekség kötelékéből, és megalakították a gyulafehérvári-fogarasi érseki egyháztartományt. A magyar ajkú görög katolikusok lakóhelyüktől függően vagy a ruténekhez vagy a románokhoz tartoztak. Hosszas próbálkozások és küzdelmek után 1912-ben engedélyezték a hajdúdorogi egyházmegye megalakulását 162 plébániával.

Györgyfalva ebben az időszakban

Ebben a keretben élte a maga hol csendes, hol viharos életét Györgyfalva is. Az itteni politikai, gazdasági és kulturális helyzetről külön-külön nem szólunk, mivel kevés az azzal kapcsolatos adatunk. Így e kevés adatból próbálunk képet alkotni a falu és főleg az egyházak életéről.

Egyetlen konkrét adatot idéz Egyed Ákos is ebből a korból a faluval kapcsolatban (Igazság, 1971. nov. 27.): „1764-ben, amint az egy peres iratból kiderül, mintegy 100 gazda lakja, akik 70 négyökrös szekérral jelennek meg „vármegye dolgára”. Tehát a háborúk, felkelések, földesúri sanyargatások és természeti csapások ellenére csak gyarapodott a falu.

Györgyfalva

Mivel a népnek és nagymértékben az egyháznak is az élete a földesuraktól függött, mindenként érdemes a velük kapcsolatos néhány adatot megemlíteni.

A legfőbb birtokos a Haller család volt. Azt tudjuk, hogy Gróf Haller Lajos itt lakott 1848 előtt, de azt nem, hogy pontosan mekkora birtoka volt a faluban. 1831-ben a református egyháznak parókia javítására Maroshévízen adományozott 22 rönköt, és azt tutajon hozatta Maroskecéig. Az egyház onnan hozatta el. Azt is tudjuk, hogy 1831-ben Gergely István volt a tiszttartója és Rettegi István a majorosa (leányaiak konfirmáltak).

Egy másik feljegyzés 1831-ből: „Inspector Curator: Mt. Pesei Tekintetes Mohai István Úr, Tábla-Bíró és Györgyfalvi Birtokos”. Ez a Maros- Gezei (vagy Pesei?) Mohay István Kolozspatán lakott, de Györgyfalván is volt erdeje és egy pár jobbágytelke. 1831-ben a református egyház főgondnoka volt.

Gróf Bethlen Ádámné adományozott 1805-ben 6 forintot a református egyháznak.

Gróf Bethlen Lajosnak 1842-ben Pato (?) Elek volt a gondviselője.

Egy pár régebbi név is ismeretes, de nem tudjuk, birtokosok voltak-e.

Egy 1723-ban készült ón kancsón olvassuk Gerendi János uram nevét. Egy szintén abból az évből való ón tányéron Székely Katáét. Egy régi feljegyzés: „Az azt adományozó Székely Kata azt hiszem, Gerendi Jánosné volt”. De hogy egyébként kik voltak ők, nem tudjuk.

Az 1755-ben készült ón tányér felírata: Néhai Kolozsvári Nagy Ferencz uram özvegye Pókai Judit Asszony...

A ma is meglevő szószékkoronát 1774-ben „Toth Kata özv. Jóna Mihályné” készítette, de többet nem tudunk róla. Akárcsak Árva Kis Katáról és Margitai Filep Katáról, akik 1774-ben keresztelő kancsót adományoztak.

Domzsa Györgyről már többet tudunk. A román nemzetiségű császári-királyi tanácsos és helybeli földbirtokos több rendben támogatta anyagilag a református egyházat is. Ő ekkor már a falu legrégebbi meglevő udvarházában lakott. Nem tudjuk, vásárlás vagy öröklés útján jutott-e a birtokába. A református egyház levéltárában levő régi kéziratban ezt olvassuk: „A község legrégebbi épülete a most Domzsa-féle udvarház. Homlokzata jó karban s mostani tulajdonosa bérbe adta állami iskolának. Ez 50 méter hosszú, 6 szoba s egy teremből álló földszintes ház déli oldalán a középső bejárat fölött még olvasha-

tó eme kőbe vésett felirat : SOLA VIRTVS ET VIVENTI VIVET POST VIRTVTIS ET GLO ET MORTVO STABILIS FVNERA VIRTVS RE COMES INVIDIA”. A szakemberek szerint, sajnos hiányos a felirat és emiatt lehetetlen értelmet tulajdonítani neki. Az udvarházat a Gyeróffy család építtette a 16. század elején és lakta a 18. század első negyedében történt kihalásáig.

Ugyanitt azt olvassuk: „A másik urasági lakot csak e század elején építtette Cserey földesúr. Az 1856 körül készült kataszteri földkönyvek szerint az e házhoz tartozó külső birtok is Cserey Eliz és Blanka leányoké volt s még 1870-ben is Cserey Mária férj. Dindar Eleké volt a tulajdonos.”

Hogy e két családnak mekkora birtoka volt 1848 előtt és után, nem jutottam a nyomára.

A római katolikus egyházzal röviden annyit, hogy 1750-től újra plébániaként szerepel (Schematismus 1882. 118.). Egy a református egyházközség levéltárában levő kéziratban ez áll: „Végül a helyreállított papiszék részére a Méltóságos gróf Haller-család 1760-ban a gyulafehérvári egyházi Tanács előtt alapítványait ajánlotta fel, hanem a felajánlott adományok elégtelensége miatt papot nem adtak. A szentségek kiszolgáltatására Kolozsvárról kiküldött szerzetesnek élelmezéséről a Gróf Haller-udvarban és ennek örököse Gróf Lázár gondoskodtak. – A halál elszólván pártfogóit az egyház fentartásának költségei a vallás-alapból fedeztetnek”

A györgyfalvi románok a görög katolikus egyházhoz tartoztak. 1733-ban 85-en voltak, de sem templomuk, sem papjuk nem volt.

A református egyházzal kapcsolatban már sokkal több az adatunk. Ha ezeket talán a fontosságuknál részletesebben ismertetjük, ezt azért tesszük, mert csak ezek alapján alkothatunk egy vázlatos képet arról a korról.

Lássuk először a legrégebb és legrészletesebb adatokat, a templom visszafoglalásának a történetét.

Legelőbb Szathmári P. Zsigmond kolozsvári esperesnek, a későbbi püspöknek 1749. január 7-én Bárány Bánffy Zsigmond egyházkerületi főgondnokhoz címzett leveléből idézek. „Igen meg-szomorodott szívvel kellek Méltóságod előtt levelem által udvarolnom; mivel a Györgyfalván minap ellenünk támadott tűz magát immár egész erőben ki-mútatta”. Előbb elpanaszolja, hogy a Györgyfalvára, a református kurátornak hivatali emberekkel kiküldött iratokat a bárónő elkobozta, így a bizottság dolgavégezetlenül tért vissza. Majd így folytatja:

„De nem állapotodott meg még itt is az említett Méltóságos Gróf Asszonyunk ellenünk való indulatja, hanem az el-múlt esztendőnek utolsó napján a Győrfalvi Templomnak is egy részét, melyet vulgo Sanctuariumnak hívnak, az asszony ő nagysága el-foglalta, bé-men-vén oda személy szerént, a mikor a mi Papunk, a reggeli Cultus után, onnan ki-jövőleg lett volna, és azt a meg-nevezett részt leg-ottan erős deszkázattal és záros ajtóval el-rekesztetvén, s abban azon napon ol-tárt is készítvén és estvére meg-is szenteltetvén: a mikor Papja által publicaltatta, hogy ezután a templomnak meg-hagyott nagyobb részében a Reformata Eklesia minden nap a maga Isteni Tiszteletét elébb vigye véghez, azután pedig ő nagysága az el-foglalt részben: mellynek meg-tartására ugyan akkor a részünkről való Curatort, Egyházfit és a Mestert is Hittel kötelezte”. Majd ezt írja: „...ez új esztendőnek második napján, Tractusunk Inspector Curatora, Méltóságos Intzédi Sámuel Urtól Dabotzra ki-vitetetvén, és az alatt a Méltóságos L. Báró Bánffi Farkas Ur ő Nagyságához által-men-vén, ugyan ő Nagyságok parantsolatjából ma oda Solemnis Protestatiot és Contradictiot küldöttem: mellyet reménlem holnap, az Instructio szerént, a N. Vármege Szolga Birája és egy Assessor véghez-visznek”.

Nem úgy történt. Ugyancsak Szathmári P. Zsigmond esperes írja január 24-én a főgondnoknak: „A Méltóságos Supremum Consistorium tetszését a Győrfalvi dolog iránt, Nagyságod újabban is hozzám méltóztatott leveléből, alázatosan megértvén; igyekeztem azt leg-ottan a Győrfalvi lakosoknak persuadealni; de mivel kevés hijján, mindnyájan Méltóságos Gróf Haller Gáborné Asszonyom jobbágyi, és már az elsőbbek hittel is kötelesek arra, hogy ezen dologban, Asszonyok híre nélkül, semmit ne tselekedjenek; ezért ők magok nevek alatt Instantiat iratni nem merészelnek. A több Győrfalvi Possessorok pedig, kik Reformatusok, tőlem távol lévén, hirtelen mitsoda el-mével légyenek nem tudhatom: azt tudom, hogy a dolog régen hirekkel vagyon, de semmi mozdulásokat nem érttem. Én minde-eket elkövetni kész vagyok, de ha Méltóságotok mellettem ki nem kél, velem a Méltóságos Gróf Asszony csak tsufságot űz: minap a Compulsoriumot arrestalta, azután pedig N. Vármege Szolga Birája és Assessora által solemniter akarván contradicaltatni és protestaltatni, az Instructiot el-olvasatni nem engedte: mellyről való Relatoriát Méltóságodnak el-küldöttem. Melly enorme és hallatlan tselekedetek iránt midőn senkitől meg nem szólittatik; én el-hiszem rövid időn más helyeken is például vétetik”.

E két levél még távolról sem ad teljes képet a templom visszafoglalásáról. Annyi világos, hogy a grófné 1748 utolsó napján a templom egy bizonyos részét lefoglalta a katolikus szertartások részére. Ez ellen a református egyház felsőbb szervei próbáltak hivatalosan tiltakozni, de a grófné nem állt szóba sem velük, sem a Györgyfalvára kiküldött, a szolgabíró vezette hivatalos bizottsággal.

Ugyancsak a Református Egyházkerület kolozsvári gyűjtőlevéltárában van meg másolatban a grófnénak a gubernátorhoz írt hosszú levele. Ebben a református egyház vádpontjaival kapcsolatban tisztázza magát. Ebben egyebek mellett a templomfoglalásról is ír. Most ezt a részt vizsgáljuk meg.

Azt a panaszt, „hogy a sanctuárium nevezeti alatt lévő Templom részét magam el foglaltam, óltárt emeltem etc. Ezt nem tagadhatom, mert nyilván való disztelenségnek s nem kevés projudiciumnak tartám, hogy eleink s kathólicusok és nem a református parasztság kölcségén s tulajdon fundusokra építetett Templomba nekünk járni szabad ne lenne, és csak Földes uri justólis Jobbágyi ki szorítsák, még az Hazának oly articulussát sehol sem láttam, annyivalis inkább, hogy ebédlő házamba kénteleníttessem magamot, töb helyekről is Templom nélkül szükölködő emberekkel szorítani s tapodtatni, ugy Felsőges Asszonyunknak is feles katonai, más fél mért földnyireis templomot nem találván, ide hozzánk folyamottak, az ház szorulsága mián sokan kirekedvén, vagy hóban, essőben, zürzavar időknek injuriái közt kéntelenítették isteni szolgálatot halgatni, vagy nem türhetvén attól el kellett maradniok. Erre nézve nem csak nevetség, de istentelenség is let volna annyi lelkekkel fogyatkozást szenvedtetni... holott tulajdon fundusunkon lévő óssi Templomunk készen vagyon, és a Református parasztnak is cultusok nem impediáltatott mind eddig. Ez s efféle okokból cselekedtem...”

Az akkori helyzetre, gyakorlatra és a grófné gondolkodására vet fényt a további fejtegetése. „Végre azzal is vádoltathatnám, hogy mind ezeket törvénytelen kellett volna cselekednem. Igenis ha más szintű dologba vagy Nemes Személyekkel kellett volna dólgoznom, de magam sellérimmel, fundusimmal s jobbágyimmal, hogy törvényesen bánnyak, s ennyi injuriáltatásom utánis utánnak járjak, még eddig ez Hazában nem hallatott usus az, nem hogy Törvény volna, sőt ha én elsőben ily törvénytelen abusust hoznék az országba a felsőges Législátor s az országnak dérogálásomért méltó büntetésemet érdemleném, mivel nemo violentus in suis. Szabad az Uraság jobbá-

Györgyfalva

gyaival s jószágival, hogy tetszése szerént forgathatta, cserélheti, adhatta, ajándékozhatta.”

A további fejleményeket nem tudjuk nyomon követni. A köztudatban úgy él, hogy 1748-ban vette vissza a grófné a templomot. Viszont akkor csak az egyik részét foglalta el. További adatok nem állnak rendelkezésünkre. Csak azt tudjuk, hogy a reformátusok 14 év múlva saját templomot építettek.

A történelmi igazsághoz tartozik, hogy abban az időben más templomokat is foglaltak el a katolikusok. Az az idő volt ez, amikor a protestánsoknak csak kivételes esetekben és csak a főúttól távol, torony nélkül engedték meg templomot építeni. A grófné egyéniségét eléggé megismerhetjük a leveléből. A jobbagynak és zsellérnek nem lehet joga vagy szava. Még törvénykezni se szabad vele, mert ezzel szégyent hoznának az országra. Még az állami hatóságok is engedelmességgel tartoznak egy grófnénak.

Időzzünk még el ennél a kevés fennmaradt írott anyagnál, hogy jobban megértsük az akkori helyzetet.

Özvegy Gróf Hallerkői Haller Gáborné Gróf Nagykárolyi Károlyi Klára györgyfalvi földbirtokos a gubernátorhoz írott hosszú levelében még néhány, ellene felhozott váddal kapcsolatban tisztázza magát. Az egyik: „Vádoltattam Excellenciád előtt abban, hogy Györgyfalvi Eccla földlein lakó selléreket magam szolgálatomra erőltetvén, hogy parancsolatomnak engedetlenek voltak, marhájokat el hajtattam. Igenis azt cselekedtem, de vaktába nem”. Két oka is volt erre. Az egyik az, hogy a „pestises időben”, amikor a nép leszegényedett, kereszteléskor és temetéskor nem tudtak fizetni, az adósság gyűlt, és azt a prédikátor most egyszerre akarta felszedni, így „ki kerít, ki szólóit, gyümölcössét s cseresnyéseket néki cedálni kételemttetett”. Ezt nem nézhette a grófnő, és a földeket magának foglalta el. A másik ok telekadományozási vita volt. Ezt azért is érdemes megemlíteni, mert más vonatkozásban is dokumentum jellege van. „...ennek előtte való esztendőkkkel helyet mutattam vala az oláh Rituson valóknak Czinteremjeknek s Templomocskájoknak”. A reformátusok a sövényt levágták arra hivatkozva, hogy az az ő telkük. Mivel a császárnő „Felséges Asszonyunk kegyelmes tetszése lévén, hogy az oláhoknak Templomnak való fundust ne denegállyanak az Földes Urak”, a következő idejövetelekor ugyanazt a helyet jelölte ki. Erre megesküdtek a reformátusok, hogy ismét levágnák. „Látván ezen paraszt rébelliót... keménykedni kéntelenítetttem... mintha az

Reformáta Eccla, vagy parasztoktól kellene függni az földes Uraknak”. Hogy hol ajánlott fel templomhelyet „az oláh rituson levőknek”, és hogy hányan voltak olyanok, nem derül ki ebből a tudósításból. Az viszont igen, hogy a grófnő kemény kézzel vezette a gazdaságát, és ügyei intézésébe nem engedett beleszólást. A Mureșan Gheorghe volt ortodox lelkész által rendelkezésünkre bocsátott adatokból az tűnik ki, hogy 1733-ban Györgyfalván 85 görög katolikus élt, de templomuk, parókiájuk és lelkészük nem volt.

Arra is talált magyarázatot, hogy a templomfoglalás után miért akadályozta meg a kivizsgálást. „Sem az Esperestnek velem, sem pedig nékem az esperesttel dólgom nincsen”, közölte a szolgabíróval, ami akkor ott azt jelentette, hogy nincs miről tárgyaljanak. Nem tudta, mondja, hogy a szolgabírónak a megbízó levele szerint személyesen vele kellett volna tárgyalnia. Egyébként is már késő volt a tiltakozás, hiszen a templom elfoglalása és felszentelése már kész tény volt, így annak ügye az anyaszentegyházra tartozott. Azt sem akarta, hogy a szolgabíró fárassza magát ok nélkül.

Egy másik vádpont szerint, amikor a református lelkész más helyre szeretett volna menni, ő azt mondta, „hogy ha mostan az Predikátor változik, több Predikátort ide nem ereszték, holott többen vadnak az Reformátusok az Catholicusoknál”. Szerinte ezzel nem cselekedett törvénytelen dolgot, sőt kötelessége volt ekként eljárni, „mivel az Hazának világos Árticulussi vadnak rólla, hogy az Esperestek Predicatorokat változtatni kívánván, edgyet ércsenek a Pátrónusokkal is”. Megvan Pétsi András akkori prédikátornak a grófnéhoz írt levele, amelyben kéri, hogy ne akadályozza meg az elhelyezését, mert itt nehezen él, a fizetése kevés, öregedik és kinti munkát nehezen végez stb. Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy a grófnének joga volt megakadályozni a lelkészcserét, de távolról se kötelessége. Inkább a hatalmát fitogtatta.

Még egy fontos rész a hosszú levélből. „...hogy ellenem Instántiát nyujtott a Református Ns. Státus, értésemre adták, hogy Pátrónának nem ágnoscsálnak (nem ismernek el), nagy köszönettel is vészem, tehát én meg érem mind az Templom, mind Predikátor s Mesternél levő jussaimmal, s tehát Uri Jussommal már ország törvénye szeréntis szabadon élhetek, kereshet mind Predikátor, mind az Mester, mind magoknak s mind az Templomnak akár hol engem s maradékimot nem concernálható jussokon kívül szabadon helytet, ezután távul légyen nemis tartóztatom. Hogy pedig a Ref. Ns. Status

Györgyfalva

igazit az Árticulusrais, hogy a hol többen vadnak valamely Religión lévőők, azon többen lévőké légjen az Templom cum appertinentiis. Nagy kedvességgel vészem aztis s ezen árticulus beneficiumával élni, ha más egyéb jussom nékem vagy Posteritásomnak nem lehetis, el nem mulattjuk, s törvénytelenésgről jövőendőben hogy ne árguáltassunk (vá-dol-tas-sunk) Excellenciád Méltóságos személye előtt, és az egész Ref. Ns. Státus előtt alázatosan tészem ezen decláratiómat futuro pro Testimonio”.

Előttem nem egészen világos ez a nyilatkozat. Egyfelől elfogadja azt az országos törvényt, hogy a népesebb egyházé a templom, másfelől viszont kijelenti, hogy az ő és utódai saját területein kívül szabadon kereshetnek helyet a templomnak, a prédikátornak és a mesternek. Mivel abból az időből több adat nem áll a rendelkezésünkre, úgy tűnik, hogy ez utóbbi volt érvényes, mivel rövid időn belül templomot építettek maguknak a reformátusok

Abból az időből van még egy adatunk az egyházkerületi levéltárban. 1753. szeptember 14-én a főkonzisztórium közölte a kolozsvári egyházmegyével, hogy a györgyfalviak építhetik a parókiális házat, de az ő tudtuk és beleegyezésük nélkül. Sokatmondó adat! Ez még mindig az ellenreformációs időszak.

Református adatok bizonyítják, hogy 1762–63-ban építettek maguknak új templomot a mostani templomuk helyén. Se rajz, se leírás nem maradt fenn erről a templomról. Annyit tudunk, hogy fából épült kazettás mennyezettel, festett bútorzattal. Erre bizonyíték a mai templomba átmentett szószékkorona. Idősebb Umling Lőrinc festette, akinek a munkája a mai napig megcsodálható sok kalotaszegi templomban.

A fentebb említett kézirat tudósít arról, hogy ez a templom 19 méter hosszú és 8 méter széles volt. Ehhez 1806-ban hozzáépítettek a déli oldalon egy hatszor hét méteres részt.

Az egyház anyagi, gazdasági ügyeivel kapcsolatban érdemesnek tartom megemlíteni, hogy voltak zsellérei. Itt nem az egyház földjén dolgoztak, mert az alig volt, hanem az egyház telkén laktak. Ilyen tekintetben csak a református egyház fennmaradt adataira támaszkodhatunk.

Valószínű, hogy a templommal nagyjából egy időben építették a papilakot is. Hogy mikor kezdték el az egyház telkét felparcellázni és bérbe adni, nem tudjuk. Feltehetően már kezdettől. Adataink a 19. századból vannak. Érdemesnek tartom ezek történetét részletesebben ismertetni. Íme az egyik legrégebbi ilyen fennmaradt szerződés 1823-ból:

„Adjuk tudtokra az mostaniaknak és emlékezetekre a jövődöb-
lieknek, mind azoknak, a kiknek tudnia illik, hogy itten nemes Kolos
Megye alsó kerületében Györgyfalván lakó Gáll István a midőn az ed-
dig volt lakó házatól és utánna való birtokától földes ura parantsol-
atjából megfosztatnék... kéré Ecclesiánktól és elől járóinktól azon
kitsin és haszon vehetetlen árkos és szakadékos kis helyet, mely va-
gyon a Papi Ház mellett, mellynek vicinussa nap keletről a Parochia
Délről a temető nap nyugatról az fel járó szekér út és északról a Nagy
Péter hurubája, hogy azon kitsin helyet adnák által irt Gáll Istvánnak
hogy magának tsináljon reája egy kitsin házikót... által is adtuk...
ollyan fel tétel s kötelezés alatt, hogy a papi teleknek s kertnek sem-
mi kárt ne okozzon s úgy szintén hogy a Tiszt Papoknak szomszéd-
ságos helyen való lakásával semi ellenkezésbe ne jöjjön...” Évi két fo-
rint taxát volt köteles fizetni. Feltétel volt, hogy ha sorsa jobbra for-
dul, és el akar menni, az épületet eladhatja az ecclesia tudtával. Ha
jól viseli magát, és rendesen fizeti a taxát, senki se háborgathatja.

1839-ben Nagy János zsellérnek úgy engedik meg, hogy az egyház
telkén lakjon, ha fizet két forintot, az egyház tagjainak ingyen haran-
goz, télen pedig a templom körül és a pap kertjén keresztül elsepri a
havat. Toth Ferencnek 1839-ben és Somodi Mártonnak 1840-ben az-
zal a feltétellel engedik meg, hogy az egyház telkére építsenek, hogy
haláluk után minden az egyházra száll.

Az 1831-es számadás szerint az „Eccla sellérei” voltak: Enyedi Já-
nos, Nagy János (harangozó), Jaskó Imre, Gál István, Toth Ferenc és
Jaskó György. 1846-ban Nagy János, László János, Toth Ferenc, Gál
István, Bálmon Sámuel, Somodi Márton és Enyedi János. Bejegyzés:
„Ezek a Templom helyén laknak s Ecclaesiastica Iurisdictio alatt
vannak: prima instantie forumok a Dconsistorium competens
Birájok az... Esperest”.

Azt se tartom érdektelennek megemlíteni, hogy abban a korban
mennyit termett az egyház földje:

1814-ben a 3 véka búzából lett 9 véka, a 10 véka tavaszbúzából 7
véka és a 2 véka zabból 7 véka.

1817-ben a 3 véka búzából 9 véka.

1818-ban a négy és fél véka elvetett búzából lett (a cséplői részen
kívül) 16 véka. A két véka alakorból 12 véka.

1824-ben 3 véka 13 kupa búzából 19 véka. A 4 véka zabból 12 véka.

Györgyfalva

1828-ban a meglevő 10 véka búzát „a pénzen vett földbe elvettem, de a szárazság meg szárítván nem termett belőle semmi”. A 6 véka zabbal ugyanaz történt.

1831-ben a 9 véka és 8 kupa tavaszbúzából lett 11 véka eleje és 2 véka, 8 kupa másodja. A 3 véka zabból lett 4 véka.

1832-ben az elvetett 8 véka és 8 kupa búzából termés nincs.

1848-ban „Az Ekkla Törökbúzája a föld rosszasága miatt nem lévén használható, a kóré mindenestől árverés útján eladatott. 3 frt”.

Úgy látszik ezek alapján, hogy a termés nagyban függött az időjárástól. Vagy a földek megművelésétől?

A forradalom előtti időből van még néhány adatunk az egyházkerületi levéltárban.

1829-es adat szerint Vajas Ferenc néhai méltóságos Gróf Lázár István tiszttartója volt. Tisztázást kért és bemutatott a kiadásokról egy bizonyos elszámolást az 1776–1790-es évekből. Domestica kurátor volt ebben az évben Vajas Márton és egyházfi Vajas István.

Ugyanott 1831-es adat: „A Györgyfalvi Refor. Sz. Ecclesia tagjai edgyen-edgyen” kéri a felsőbb hatóságoktól, hogy adják vissza az iskolamesteri házat, mert egy kis szobában szorong az összes gyermek. Aki benne lakik, Gróf Lázár István tiszttartója és a falu nótáriusa volt, aki a grófit is az egyház ellen tüzelte. Most a gróf „keményen meg parantsolta Ecclesiánknak, hogy azon embert onnan ki hajtsuk és kántorunkat szállítsuk beléje mint oskola házba”.

Ugyancsak 1831-ben vitáik voltak a pataikkal területfoglalás miatt. Lényeges adatot nem találtam. Viszont a református egyház helyzetére vet fényt a következő megállapítás: „Igaz az is, hogy a Györgyfalvi parochiális fundus mostani állásába aláb való akármely sellér háznál is... egyéb iránt is szinte tekintetet sem érdemlő hely az egész parochiális fundus. Mer most midőn nem a reformátusok, hanem a Catholicus patronusoktól annyi ajándékot kaptunk, hogy egy illendő betsületes papi házat lehet építeni bagatella költséggel, szükségesnek látom, hogy az egész parochiális funduson levő egybe zavart épületek egy uttal úgy” Javaslat, hogy a papi telek alatt levő zsellértelekből egy sávot helyheztesse el, hogy az azon lakó pap commoditása meg legyen... szakítsanak ki. Hogy parókiát akkoriban építettek volna, nem hiszem, mert nincsen nyoma. Viszont 1832-ben a „Parochiális Istállót építő Mester Embereknek” 14,42 forintot fizettek.⁷

⁷ Akkor még a főneveket nagybetűvel írták.

1840–41-ben orgonát építettek. Az 1845. évi számadásból: „A kisebb harangunk újra öntetése került összesen 164 rf. ebből befizettem az Eccla Tőke pénzéből 112 rf.” „Az 1844-dik évben öntetett nagyobb harangunk ára, az Ekkla tagjai önkéntes magok megrovásokból kellett volna hogy kifizetődjék, de nagyobbnak öntödvén a harang, a harang öntő ártatlan hibájából... után pótoltam az Ekkla ládájából 23 rf.” Tehát más kiadás volt bőven azokban az években. Emellett megemlíttem, hogy 1837-ben a sztánai templom számára 20, a székesi számára 25 és a „Borosnyai nyomoruságba eset Pap számára” 24 forintot adtak. A jótékonytságot tehát szépen gyakorolták.

Mivel a kommunisták az egyházaktól elvették az anyakönyveket, és még mindig nem adták vissza, az itt-ott fennmaradt néhány adatra vagyunk utalva. A század közepére vonatkozó néhány meglevő adatot említek meg.

1834-ben volt a reformátusoknál 28 keresztelés, 6 esküvő (a 6 férfiből 3 ifjúlegény és 3 özvegy) és 35 temetés. A halál okai is fennmaradtak: himlő 16, szárazbetegség 7, szárazkórság 2, forrónyavalya 2, öregség 2, gyengeség 1, idétlenség 1, anyai gondviseletlenség (Telegdi Susánna fattyú leánya Rozális 0 éves) 1.

1835-ben 27 keresztelés, 4 esketés (1 özvegy), 22 temetés, köztük egy 110 éves, Gábor Ferentz Új Magyar.

1841-ben 32 keresztelés, 6 esketés, 25 temetés.

1857-ben 27 keresztelés, 7 esketés, 21 temetés.

1859-ben 47 keresztelés (6 törvénytelen), 11 esketés, 28 temetés.

1860-ban 37 keresztelés (6 törvénytelen), 7 esketés, 19 temetés.

Az egyházközség levéltárában is maradtak fenn adatok. Hogy mikor kezdődött meg a református felekezeti oktatás Györgyfalván, nem tudom. A 19. század elejétől vannak számadási iratok. Ezekben akadunk olyan adatokra, hogy például 1826-ban a *parochiális házhoz* zsindeleyszeget vásároltak, az *oskola mesteri házra* szalmát, a kántori ócska házhoz más anyagokat. Ettől kedve szinte minden évben olvasunk az oskoláról és a classisról. 1834-ben a templomot zsindeleyezték. 1840-ben orgonát építettek. 1844-ben öntettek egy nagyobb, a következő évben egy kisebb harangot. 1855-ben a classis fedelét megjavították, és az újonnan épített classisra ablakokat csináltattak. A parókiához istállót építettek. 1857-ben papi gabonást és kántori istállót. Az iskolába vaskályhát vásároltak. Tehát mind a forradalom előtt, mind utána építkeztek, egyházat és iskolát igyekeztek fenntartani. Van egy pár adatunk a bevételekkel kapcsolatban is. Így

Györgyfalva

például 1855-ben eladtak 15 nagyvéka törökbúzáat, 4 véka búzáat összesen 58 forintért, kiróvásból bejött 29 forint, Domzsa György adott 50, Boda Venczelné 10 forintot. 1866-ban eladták az ócska papiházat 36 forintért. 1857-ben kiróvásból bejött 197 forint (ágyanként 2 forint 30 krajcárt fizettek).

Az 1863-as számadás szerint „rendes jövedelem” volt a pénztármaradék, a kamat, a zsellér taxák és a gabona eladás összesen 63 forint 24 krajcár, „rendkívüli jövedelem” a publicatio, vagyis a perselypénz, 3 forint 17 krajcár a hat úrvacsora alkalmával. Úrasztali borra költöttek 4 forint 32 krajcárt. Az 1864. évi számadásban szerepel először az a tétel, hogy „Hat idegen gyermeknek harangoztatásért 2 frt. 40 kr”.

Hogy némi fogalmunk legyen az akkori egyházi könyvelésről és még inkább az anyagi helyzetről, ízelítőül bemutatom az 1842. évi számadást. 1839-ig a bevételt Perceptumnak, a kiadást Erogatumnak nevezték. 1840-től Jövedelemnek, illetve Költségnek. Az elszámolás így néz ki:

A Györgyfalvi E. Ref. Ekkla D.Curatorának Szabó Pál Istvánnak számadása az 1842-dik évről.

Jövedelem	Rf.	Kr.
1. Cassae remanentia	72	10
2. Publicatiokból Böjtben	1	36
Husvétben	2	37
Pümköstben	2	–
Uj buzakor	–	40
Adventben	–	57
Karácsonban	3	12
3. Zsellér Taxák Nagy János	2	–
Kató Elek	5	–
Toth Ferentz	4	–
Gál István	2	–
Bálmon Sámuel	5	–
Somodi Márton	4	–
Enyedi János	5	–
4. Az Ekkla tőke pénzéből		
bé fizetett Nagy János	7	39
Szabó Imre 3	24	
5. Az Ekkla 223 vo.forint és 4 kr.		
capitalissának a kamatja per 6 kr	22	18
Öszvesen:	143	33

IV. Habsburg iga alatt (1688–1867)

Költség 842-be	Rf.	Kr.
1. A Tiszteletes Visitator Uraknak Diurnum	5	30
2. Synodale viaticum	–	40
3. Agentia	–	30
4. Urasztali borok Böjtben	1	–
5. Husvétban	1	20
6. Pünkösztben	1	36
7. Uj buzakor	–	32
8. Karácsonban	1	20
9. A Tpap Kementzjének Felrakásáért	1	40
10. A Cantor házának meg fedésére szalmát vettem	12	30
11. A parochiális házakhoz három véka mész	1	48
12. A Cantor Sertés oljának megigazítására vettem két pár szél deszkát	–	40
13. A Cantori telekre egy ajtó csinálásért	–	24
14. Maros Székben a Bedei Ev. Ref. Ekkla számára	–	25
15. A Buzaházi Ev. Ref. Ekkla számára	–	10
16. Egy félkentz papiros	–	24
17. Kiadtam kamatra 1842-be	51	–
Öszvesen:	81	29

Érdekesnek találok összehasonlításaként megemlíteni, hogy e tömör számadással szemben az 1902-i 0,8, az 1906-i pedig 1,5 kilogrammot nyom.

De maradjunk az általános képnél. Az Erdélyi Református Egyházkerület évente *Névkönyvet* adott ki. Ezekben az egyes gyülekezeztekről is nyújtottak kissé részletesebb tájékoztatót. Györgyfalváról az 1871-i *Névkönyv*ben olvasunk. Hogy ki írta, nem tüntették fel. Annyi bizonyos, hogy nem volt történész. Ezt bizonyítja a bevezető mondata: „Alakulása ezen egyháznak az 1750–60-ik évek közé esik, az ezen évek előtti egyházmegyei jegyzőkönyvek még mint leányegyházat sem említik; hihető azonban, hogy még ezen idő előtt voltak itt reformátusok, kik vagy Kolozsvár, vagy Ajtonhoz tartoztak, mely helyekkel éppen határos”.

Ha az író a múltat nem is ismerte, nem valószínű, hogy az akkori helyzettel kapcsolatban nagyot tévedett volna. A megfestett kép viszont nagyon leverő:

Györgyfalva

„Maig is fennálló fatemploma 1762-63-ban épült. Minden perczben összeomlással fenyegető fatornyában két harang van, melyek 1844 és 1845-ben újra öntettek.

Majdnem hihetetlen ezen, szinte ezer lelket számláló egyházközségnek vallás iránti közönyössége. Az összes anyaszentegyház terhei hordozásától annyira visszavonják magokat, hogy az ugynevezett vizsgálati költségeket s más az anyaszentegyház szükségeire felszedetni szokott pénzeket, évek óta csak a múlt évben lehetett nagy bajjal felvenni; nemcsak, hanem saját egyházuk felvirágzását célzó minden intézkedésektől, a mi anyagi áldozatba kerül, ámbár a hívek inkább jómóduak, mint szegények, annyira vonakodók, hogy az egyházmegye szegényére, Kolozsvárnak tőszomszédságában, mai napig is egy omlófélben levő fabódéban dicsérik az urat; ezen deszka templomnak oldalain szabadon jár ki és be a szél; emiatt az 1840-ben Vajas István végrendeleti hagyományából készített orgona, már csaknem rom.

Régi papiháza megtagadván a szolgálatot, 1864-ben egy új ház építéséhez fogtak, és hogy ma a pap benne lakhatik, jóllehet most sincs teljesen bevégezve, inkább az ő fáradhatatlan tevékenysége, mint az egyháztagok érdemének tudható be.

A tanítói lakház, valamint a külön fedél alatti iskolaház is, csak meglehetősek”.

Egyáltalán nem hízelgő jellemzés. Ha túlzott is az író, éppen elég valóságalapja volt a bírálóknak. A forradalom előtt az egyházközségek legfőbb pártfogói, fenntartói emberileg a földesurak, a patrónusok voltak. Ezt a szerepet a jobbak később is vállalták, de a felszabadult jobbágyoknak mindinkább meg kellett szokniuk, hogy maguk vállalják a terheket. Ebben viszont gátolta a szegényeket a maguk szegénysége, a módosabbakat pedig az, hogy igyekeztek maguknak gyűjteni némi vagyont.

De azért áldoztak az egyház javára is. A parókia építésének az elhűzódásában más is szerepet játszott, mert az 1868-as számadásban azt olvassuk, hogy „a papi házat építő mester ember nem akarván előállani, hogy a papi házat bevégezze, bé pereltetett...” 1873-ban az istállót építő mesternek 63 forintot fizettek, 1877-ben a haranglábat építő kőműveseknek 45, az ácsnak 35, a 6000 zsindelyért 21 forintot.

Az 1831–1890-i számadáskönyv hátlapján van egy pár feljegyzés, amelyek a hitélettel kapcsolatosak:

„Halász István, – Halász Ferentz Rcatholicus Fija Szabó Máriától Reformatától – Ifju legény a Ref. Vallásra által jövén, a hat heti

Instructionak ki állásáról mai napon 11-a Apr 832 kapta ki a Dimissionale Testimoniumot...” Tehát mielőtt valaki áttért volna, hat heti katolikus oktatásban kellett részt vennie.

„14-a Dec.bris 1833 Ekklát követett V.K. meg esett személy a Papi Háznál a Dconsistorium előtt”.

„1834. 23-a Februarii Communiora admittáltattak minekutánna előtte való napon a Scramentumokról való Hitágazatokból ditséretes feleleteket adtak, s a Ref. Vallás szerint való életre és abban való megmaradásra fogadást tettek, s benedicáltattak Néhai Tot Péter fiai: Toth János és Toth Márton”.

„1834. 26-a Febr. Reformálódott Palagyi Mária Gf. Kun Györgyné. – Hitét le tette szóval és kézbe adással is a Templomban”.

Nem érdektelen idézni Kovács Ödönt, aki e korszak kezdetén, 1869-ben doktorált a hollandiai Leidenben, és doktori értekezésében (*A protestantizmus Magyarországon az utolsó húsz év alatt*. Fordította Antal József 1962-ben) általában kedvező képet rajzol a nép valláserkölcsei életéről. Kissé túlozva azt írja, hogy „a népnek a jobbágykorszakban nem volt saját akarata és így önálló erkölcsi élete sem”. „Akiben az emberi méltóság annyira felébredt, hogy nem tudott többé a földesura vagy a hivatalnokok önkényének vak eszköze maradni; akit a tényleges vagy vélt sérelmek elégtételre ösztökéltek, és aki meg volt győződve, hogy a törvényben nem bízhat; aki feljebbvalóitól gyötörve elég bátor volt megmutatni, hogy ő is ember, amiért a legembertelenebb büntetésre számíthatott: az ilyen elmenekült...” és betyárrá lett. A továbbiakban azt írja: „Mivel a népköltészet a nép lelki és érzés-világának hű tükre, a magyar nép életéről csakis kedvező ítéletet mondhatunk.” „Népdalok és népmesék még mindig jelentős szerepet játszanak a nép életében. A földeken reggeltől estig cseng az ének, hogy visszhangzik tőlük a mező. Az ifjúság összejövetelein, a táncon és fonóban az ének a legfőbb szórakozás. A hosszú téli estéken, míg a ház népe a tűzhely körül ül, a legkedveltebb időtöltés a népies történetek mondása”.

De nem hallgatja el a bajokat sem. „Az újabb időkben két káros ellenség jelent meg, amelyek rányomták a nép életére hatásuknak véstjósuló bélyegét. Ezek: a pálinka és a katonai szolgálat. A belföldi gabonafölösleg lehetségessé teszi, hogy a pálinka rendkívül olcsó legyen (10 krajcár egy üveggel), és más okok mellett főleg a katonaélet segíti elő mértéktelen fogyasztását. A közlegények és alsóbb rangú tisztek kizárólag iskolázatlan emberek. A szolgálati idő 8-12 évre ter-

Györgyfalva

jed, mialatt rendszerint idegen országokba viszik őket. Az osztrák politika az, hogy a helyőrségbe idegen csapatokat tegyenek. Így a társadalomból hosszú időre kizárva és a legvadabb bánásmódnak alávetve az erkölcsi érzés utolsó szikrája is kialszik bennük, úgy hogy a leszerelt katonák mindenütt a falu rémei, henyélők, iszákosak, veszekedők, szerencse-játékosok, tolvajok és buják. Szinte egyet se lehet találni köztük, aki alkalmas volna a családi életre. Így jogosan siratták meg a szülők jobban azt a gyermeket, amelyiket katonának vittek, mint amelyiket a temetőbe kísérték ki”.

Ebben az országos képben benne van Györgyfalva is. Azért idéztem ezt, hogy fogalmunk legyen az elődeink életéről.

V. Ismét a magyar korona alatt (1867–1918)

Több tényező is indokolja, hogy egy újabb korszakot ne 1848-tól számítsunk. Az egy valóban nevezetes dátum, de valami új csak később bontakozott ki az ország és a falu életében.

A jobbagyság felszabadítását kimondották 1848-ban, de a legtöbben egyelőre nem tudtak mit kezdeni a szabadsággal. Kimondták az uniót Magyarországgal, de a szabadságharc leverése után jó ideig a kegyetlen megtorlás következett. Csak miután 1867-ben megtörtént a kiegyezés, vagyis létrejött az Osztrák-Magyar Monarchia, kezdődhetett meg Erdély fejlődése.

1. A politikai helyzet

Mit jelentett valójában ez az új állam? Két országot egyetlen államfővel, a császárral, aki egyben magyar király lett, tehát tiszteletben kellett tartania a magyar törvényeket. Külön magyar minisztériumot neveztek ki, amely a belügyekben általában önállóan dönthetett, de közös volt többek között a hadsereg és a külpolitika. Ennek az államnak és benne Magyarországnak most már törvényesen is szerves része volt Erdély. Ez sok előnnyel is járt, viszont osztozott az első világháború veszteségeiben, sőt maga lett a vesztes fél.

Mivel a világháború gyökeres változást hozott Erdély és benne Györgyfalva számára, lássuk röviden annak előzményeit és lefolyását.

Ennek az előzményei nagyon messzire nyúlnak vissza. Amint már említettem, a nagyszámú bevándorlás következtében 1600 körül Máramarostól Szerémségig és Fogarasig mindinkább összefüggő román települések jöttek létre, majd a 18. század közepén a románok létszáma meghaladta a magyarokét.⁸ A létszámnövekedéssel párhuzamosan rendre kialakult a főúri és az értelmiségi rétegük is. A nemzetiségi eszmék Nyugat után itt is kezdtek gyökeret verni. A román-

8 Hogy Györgyfalván mióta laknak románok, nem tudjuk.

Györgyfalva

ság vezetői eleinte csak egyes jogokért, végül pedig Erdélynek Romániához való csatolásáért szálltak síkra.

Az első világháború kezdetén Románia nagyon bölcsen semleges maradt. Így nemcsak a hadseregét kímélte egyelőre, hanem a központi hatalmak és az antant között versengés támadt, egyre többet ígértek előbb azért, hogy az ő oldalukra álljon, később már azért is, hogy maradjon semleges.

1916 nyarán megyengült az osztrák-magyar hadsereg. Erre Románia csatlakozott az antanthoz, és augusztus 27-én a Kárpátok őrizetlenül hagyott hágoín átkelt egy négyszáz ezres hadsereg. A terv az volt, hogy néhány nap alatt eljutnak a Marosig, majd onnan két vonalon ki a Tisza síkságára. Ekkor azonban a központi hatalmak csapatokat irányítottak Erdélybe, a még csak a Kárpátok közelében levő román csapatokat hátrálásra kényszerítették, és december 6-án bevonultak Bukarestbe. És hogy Erdélyt próbálják kiengesztelni, amiért azelőtt magára hagyták, szigorú megtorlást alkalmaztak a román-sággal szemben. Románia 1918 tavaszán különbékét kötött a központi hatalmakkal.

A háború miatti leszegényedés, elkeseredés, meg az oroszországi proletárforradalom hatására országszerte elharapóztak a lázongások, amelyek végül az októberi őszirozsás forradalomhoz vezettek. December elsején Gyulafehérváron a román nemzeti gyűlés kimondotta az egyesülést Romániával. A zűrzavar leküzdésének és a bolsevizmus megakadályozásának a szükségességére hivatkozva november végén az antant hatalmak nevében átlépte a határt a román hadsereg, majd december elején engedélyt kaptak a Maroson való átkelésre. Január 22-én érték el harc nélkül a történelmi Erdély nyugati határát, a Máramarossziget – Csucsá – Zám vonalat.

1919. március 21-én Magyarországon kikiáltották a Tanácsköztársaságot, ami a nyugati országok ellenszenvét váltotta ki. Április 15-én a román hadsereg az egész vonalon megkezdte az előnyomulást, délen pedig a francia, északon meg a csehszlovák haderő támadott. Augusztus 4-én bevonultak Budapestre, és csak november közepén vonultak vissza.

Az első világháborút lezáró párizsi békekonferencián a magyar küldöttség minden javaslatát elvetették. Egyszerűen közölték velük a nagyhatalmak döntését. „1920. június 4-én Trianonban aláírták a békeokmányt. 102 200 km (a történelmi Erdélyen kívül az Alföld peremvidéke), a régi országterület 31,6%-a, 5 265 444 lakos (köztük

1 704 851 magyar és 559 824 német), a régi ország népességének 25,2%-a most már a nemzetközi jog szerint is átkerült a román állam kötelékébe. Erdély népei történelmének újabb fordulója zárult le”. (ERT 577.)

2. A gazdasági helyzet

A kezdeti gyors fellendülés után egy hosszas gazdasági válság köszöntött Európára. Magyarország és benne Erdély a most már valamivel kedvezőbb vámrendszer következtében gyors fejlődésnek indult, ami elsősorban a városoknál volt feltűnő. A falvakat inkább a hanyatlás jellemezte. A lakosság szaporodott. 1890-ben 39,2, míg 1910-ben 46,3 lélek jutott egy négyzetkilométerre. 1900-ban az összlakosság 73,57%-a falun lakott. A legnépesebb réteg volt a szegény-parasztság. Majdnem egyharmadát tette ki az agrárproletariátus. Nem csoda, hogy a századfordulón erőteljes kivándorlás kezdődött. Erdélyből és a Partiumból 1899–1913-ig 320 000 ember vándorolt ki hivatalosan. Csak Erdélyből Amerikába 95 380, Romániába 87 838 és Németországba 9554 személy. Ezeknek 90%-a falusi volt és 80%-a nem rendelkezett földdel. Nemzetiségi megoszlás szerint mintegy fele volt román, 23%-a magyar és 22%-a német.

A termőföld felaprózódása mellett más okai is voltak a nagyarányú kivándorlásnak. Az egyik volt a vasút. Évekig gróf Mikó Imre volt a közlekedésügyi miniszter, aki sokat tett az erdélyi vasúthálózat kiépítéséért. 1867-től kezdődően előbb az Arad – Gyulafehérvár, Piski – Petroszény vonal épült meg. 1870-ben indult meg a forgalom Nagyvárad – Kolozsvár között, majd 1873-ban Kolozsvártól Brassó felé. 1900-ig még 2500 km vasút épült Erdélyben és a közvetlen közelében. Ennek a sok előnye mellett olyan következménye is volt, hogy sok fuvaros maradt kenyér nélkül. Ugyanilyen következménnyel járt a mezőgazdaság lassú gépesítése is.

Vessünk azért egy pillantást a mezőgazdaság helyzetére.

Amíg volt elég föld, a kétnyomásos rendszer volt gyakorlatban, később a hármashatár. Ez azt jelentette, hogy a megművelt terület felét, később egyharmadát egy évig pihenni hagyták. De nem csak pihent a föld, hanem legeltetéssel trágyázták. Még később jött divatba az ugar nélküli váltógazdaság, amikor nem pihentették a földet, hanem évről-évre egy bizonyos sorrend szerint következtek az egyes termények.

Györgyfalva

Régen faekével szántottak. A vasekék a 19. század második felétől terjedtek el. Ezek egyre praktikusabbak voltak, így nem volt szükség négy vagy pláne hat igavonó állatra. Gazdának az számított, akinek, ahogy még ma is lehet hallani, „négy ökör jött ki a kapuján”. Ha szükség volt, két gazda összefogta az állatait és úgy szántottak. Később a teheneket is felhasználták erre a célra, majd a lovakat. A boronáláshoz régen tüskeboronát használtak, később fakeretes vasfogú boronát, majd vaskeretes boronát. A vetés kézzel történt, jóval később géppel. A kaszával történő aratás a 19. század második felében kezdett divatba jönni, de lassan terjedt el. Addig sarlóval arattak. A cséplés általában télen történt. Ki-ki a magáét kézzel kiverte. Az uraságok gabonáját a cséplőmunkások csépelelték résziben. Ez falvanként 20-40 családnak jelentett megélhetést vagy jövedelemkiegészítést. A gépesítés folytán megszűntek ezek a munkalehetőségek, a cséplő munkások pedig vagy új munkahely után néztek, vagy elvándoroltak. A világháború aztán felmérhetetlen anyagi romlást is hozott az egyéb veszteségek mellett.

3. A kulturális helyzet

A kulturális helyzettel kapcsolatos, hogy az 1868-as 38. törvény cikk kimondta a tankötelezettséget. A 6–12 évesek rendes, a 13–15 évesek ismétlő osztályokba jártak. Országszerte iskolaépítési láz uralkodott. Ahol addig nem volt, ott vagy egyházi, vagy állami iskolát létesítettek. De inkább, és szinte kizárólag államit. Az volt ugyanis a helyzet, hogy az állami iskoláról maga az állam gondoskodott. Ezek általában jobban fel voltak szerelve, és működtetésükkel az állam egy nagy terhet vett le az egyházközségek válláról. Így aztán nagyon sok helyen a felsőbb egyházi szervek intése ellenére önként átadták az egyházközségek az iskoláikat az államnak, aminek a káros következménye később mutatkozott meg. Györgyfalván 1770-től működött katolikus egyházi iskola, de többször szünetelt. Hogy református iskolát mikor létesítettek legelőbb, nem tudom, de azt igen, hogy 1885-ben megszűnt.

Az akkori helyzetről írja Egyed Ákos: „A történeti Erdély megyéiben 143 514 magyar tanköteles gyermek közül 110 154, vagyis 76,75% járt többé-kevésbé rendszeresen iskolába.... 1890-ben Erdély 6 évesnél idősebb népességéből 32,9% tudott írni-olvasni, 1900-ban

41,1%. Az 1910-es népszámlálás szerint viszont már a népesség 50,5%-a írástudónak vallotta magát” (i.m. 259.).

Az akkori helyzet érzékeltetése céljából Deési Gyula esperesnek 1892. szeptemberében az egyházmegye felekezeti iskolaszékeinek és tanítóinak küldött körleveléből idézek: „Mindnyájok előtt ismeretes, hogy egyházmegyénk népnevelési állapota még mindig sok kívánni valót hagy fenn. Tagadni nem lehet, hogy ennek oka részben szegénységünkben gyökeredzik, de másfelől be kell vallanom, hogy az arra hivatottak sem szolgálják mindenütt az ügyet elég buzgósággal, mely úgy nemzeti, mint felekezeti érdekeinket oly mélyen érinti, s mely jövő fejlődésünk és fennmaradásunk nagy kérdéseit rejti magában... Éppen időnkben, midőn az idegen ajkú nemzetiségek többé már nem is titkolt, sőt nyíltan bevallott törekvéseikben nemzeti létünk eltiprását czélozzák s midőn más felekezetek kettőzött erővel munkálnak azon, hogy felköltsek a még fogékony gyermeki kebelben az egyházuk iránti ragaszkodást, megbocsáthatatlan mulasztás – s nagy részben ennek róható fel a felnövekvő ifjabb nemzedék részéről tapasztalható azon közöny, melylyel az egyház érdekei iránt viseltetik... nemzetünk és anyaszentegyházunk jövője az iskolából kél ki, s olyan hívek fognak támogatni minket és utódainkat a reánk várakozó nehéz munkában, amelyet magunknak nevelünk”. Ugyanabban az évben az oktatás minőségéért is felemelte a szavát: „Nagy fájdalommal tapasztaltam, hogy egyházmegyénk iskoláiban – főleg a felekezetiekben, a növendékek vagy semmi, vagy a legtöbb helyt csekély vallásos oktatásban részesülnek – mely alig terjed túl a teremtés történetén s a Noé bárkáján; betetőzi ezt a kátéból egy néhány kérdés bemagolása, mind-ez értelmetlenül a tanító által bemagolotva”.

4. Az egyházak helyzete

1895-ben vezették be a születések, házasságkötések és halálesetek állami anyakönyvelését. Addig mindez az egyházak hatáskörébe tartozott.

Az Erdélyi Református Egyházkerület 1881-ben zsinati egységre lépett a többi magyarországi egyházkerülettel, megtartva néhány sajátosságot.

Ebben a korszakban kezdett kibontakozni a baptista egyház. Történetükhöz tartozik, hogy 1846-ban tért haza Hamburgból néhány baptistává lett ifjú. 1873-ban jött Pestre Meyer Henrik, akinek a buz-

Györgyfalva

gőlkodása nyomán 1884-ben 500, 1895-ben már mintegy 4-5000 felnőtt baptista volt az országban. Az 1895. évi XLIII. törvénycikk alapján az un. ócsai hitvallás elismerése nyomán törvényesen elismert felekezetté nyilvánították 1905-ben, de akik kiléptek valamelyik felekezetből, még öt évig oda kellett fizetniük.

Györgyfalva ebben az időszakban

A fentebb felvázolt helyzet minden vonatkozása érintette valamilyen formában Györgyfalvát is. A következőkben ezt próbáljuk felvázolni.

1. A politikai helyzet

A gypolitika Györgyfalvát komolyabban a világháború eseményeiben érintette meg. Azt viszont nem tudjuk, hogy hányan vettek részt a harcokban. De még azoknak az emlékét sem örökítették meg, akik hősi halált haltak. Így nem tudjuk, emberéletben mekkora volt a veszteség. Nyomorúság természetesen sok zúdult a falura. Ennek ellenére a fennmaradt dokumentumokban alig találunk utalást ezekre. A katolikus egyház házi története említi a háború kitörését, később a harangok elvitelét, és csak 1918-ban jegyeztek fel egy keveset a háborúnak a falura gyakorolt hatásáról. „Igen sok a beteg. 2–3 temetés is van napjában. Tífusz, spanyolbetegség, difteritisz, tüdőgyulladás s többi vannak elterjedve községünkben és ami eléggé el nem ítéhető, nincs orvos...” Megemlíti, hogy az őszirózsás forradalom lényegében elkerülte Györgyfalvát. Majd így folytatja: „A köztársaság kikiáltása után nagy lett az országban a felfordulás. A jegyzőket és részben a papokat is elkergette a nép és az anarkia igen felütötte fejét. Itt Györgyfalván azonban, hála a jó Istennek eléggé tisztességesen viselte magát a nép”. A proletárforradalom tehát nem okozott különösebb megrázkódtatást. Az máshonnan jött rövidesen.

Az 1919-es feljegyzés tudósít a román hadsereg bevonulásáról. Eszerint január 2-án éjjeli 12 óraker körülvette a falut egy nagy román sereg. Százan maradtak itt Latisz hadnagy vezetésével, aki a tiszteletes úrnál szállott meg, és aki „igen kedves és előzékeny volt. A csapatok is – kivéve a patai románokból rekrutált segítő őrséget – igen tisztességesen viselkedtek”. 10-én éjjel 3-4 meggondolatlan le-

gény a román templom tornyáról letépte a román zászlót és a rúdját összetörte. Másnap száz állig felfegyverzett katona szállt ki, és ha a tettesek nem jelentkeztek volna, a bírót, a papokat és a tanítókat internálás céljából elvitték volna. Így viszont a három tettest vitték el Nagyszébenbe. Arról már nem tudósít, hogy mi történt velük. Az idősök szerint hazakerültek mindhárman.

2. A gazdasági helyzet

Legelőbb vessünk egy pillantást a falu fejlődésére, alakulására. A falu eredeti magva a falu kútjától felfelé volt a temetőig. Itt van a két régi templom. Amikor a telkek itt túlságosan felaprózódtak és minden lehetséges, meg lehetetlen földdarabra építkeztek, akkor kezdtek a nyíltabb alsó utcán terjeszkedni előbb keleti, majd nyugati irányban. Itt a nagyjából egyenes utcára merőlegesen helyezkednek el a téglalap alakú telkek. A kolozsvári út alsó, tehát északi oldalán szép lassan egészen az erdőig terjeszkedtek az építkezéssel. A felső épületsor sokkal rövidebb volt, mivel ott földesúri legelő volt.

A gazdasági helyzettel kapcsolatban a református egyház levéltárában levő, a 19. század végéről való kéziratban a következőket olvassuk: „A falu lakossága 2000 lélek, 85% magyar. A határ talaja többnyire szürke palás, homokos agyag. Valaha 1848 előtt még szőlőt is miveltek s öreg gazdák szerint jó bort is szüreteltek. A szorgalmas magyar nép mindig jobb gabonát termel, mint a szomszéd községek s nem ritkaság, hogy 1 kataszteri hold 18-20 hectoliter gabonát ad; ujabban kézicséplők s konkolyozókat is használnak, bár a nép nagyon szegényes mezőgazdasági viszonyokkal küzd. A határban 700 hold urasági birtok van, a többit elosztva egy lélekre átlag 7/10 kat. hold esik. Különböző adózási viszonyaik eléggé beszélnek, mivel a legmódosabb parasztgazda állami adója alig több 14 forintra. A szegényebbek a szomszéd községekben vállalnak munkát rendszeresen a termés 1/3-dáért. Értik többen a kosárfonást, seprükötést, kaskészítést s ha kifogynak a mezei munkából, akad közöttük mindenféle mesterséget űző, kovács, kádár, csizmadia, kályhás, zsupfedő, szekeres, ekejavító stb.”

Szintén a református egyház levéltárában találunk adatokat a falu további terjeszkedésével kapcsolatban.

1909-ben feliratot terjesztettek valamelyik miniszter elé legelő elkülönítés tárgyában. Ebben közlik, hogy a kolozsvári törvényszék

Györgyfalva

előtt a volt úrbéresek és egyházak Báró Petrichevich Horváth Gábor és társai volt földesuraktól 11058-904 számú végzéssel, 7170-1907 számú ítélet szerint megvásároltak 234 hold 280 négyszögöl legelőt 23 413 korona 50 fillérért. Az indoklás így hangzik: „Ezen nagy anyagi áldozatra az ösztönözte a volt úrbéres birtokosságot, hogy a legelő mellett új telkekhez jusson, mert egy-egy régi telken 3-4 család 20-30-40 taggal 20-30 db jószággal szorong. A megvásárolt legelőből 81 db 800 négyszögöles tagot szakítanak ki úgy, hogy a kolozsvári út déli oldalán az északi oldalon fekvő telkekkel szemben az u.n. nagy árokig 2 sor, azontúl a határpatakig 1 sor telek essék. A felhozott túltömöttség, tűzrendészeti és közegészségügyi szempontok mellett szükségessé vált ezen telekszaporítás azért is, mert a telkek ára oly magasra emelkedett, hogy a községi középületek u.m. község-háza, orvosi lakás (tenyésztési állatok elhelyezésére szolgáló istálló) állami iskola és óvodák részére telket szerezni semmi áron sem lehet”. Azt is felemlítik, hogy mindez anyagi szempontból is hasznos, mivel egy hold legelő 100 korona, míg egy fél holdas telek 600-1000 korona. A törvényszéki döntés értelmében a fenti összeget 3 részletben, 6, 12 és 18 hónapon belül kellett kifizetni.

Egy dátum nélküli későbbi feljegyzés szerint „E határozatot azonban nem hajtotta végre, bár a megyei közigazgatási bizottság is pártolta s az akkori főszolgabíró a tervezetet jóváhagyta és az utakat is kijelölte”. Így a terjeszkedés az első világháború utánra maradt.

Ugyancsak az első világháború előtt indult be az Égett erdő megvásárlása. Az egyház levéltárában a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségének 1915. november 8-i keltezéssel Józsa Károly református lelkésznek címzett levele található meg, amelyben többek között ez áll: „... a Horváth Tholdy Rudolf grófi birtoknak Györgyfalva község határában fekvő 1240-47, 1249-50, 1251/3, 1252/3, 1253-54, 1256-59 és 1260/4 helyrajzi számú u.n. »Égett erdő« területe mérnöki felmérés szerint 100 hold 647 négyszögöl. Ennek értéke... 100647 korona...” Ha meg akarja venni, jelentse. 1916-ban az új érték már 125 000 korona. Ez is a háború utánra maradt, de hogy pontosan miként zajlott le, nem áll rendelkezésünkre konkrét adat.

Az 1867-es kiegyezés után országszerte gombamódra szaporodtak el a különféle egyletek, társulatok és szervezetek. Györgyfalván a volt úrbéresek fogtak össze, és amint láttuk, közösen legelőt vásároltak. Emellett olvasunk arról, hogy 1890-ben kiróvás volt „tűzifecskendő” vásárlása céljából. 1910-ben gazdakör működött. Elnöke volt

Fekete Antal tanító, jegyzője Szabó János. Ekkor elhatározták, hogy a legelőn kenderáztató tavat létesítenek.

Ennek a korszaknak lényeges eseménye még a kiköltözés. A jobbágyfelszabadítás utáni időkben a györgyfalvi gazdák – elsősorban szorgalmuknak köszönhetően – aránylag jómódúaknak számítottak. Gyarapodásukat azonban gátolta a termőföld korlátolt volta. Mivel újabb területeket nem lehetett meghódítani, a lakosság szaporodása miatti elszegényedés megakadályozásának egyik lehetséges módja volt a kiköltözés.

Ez egyébként nem volt éppen előzmény nélküli. Ugyanis Darvai Imre földbirtokos a patai zsellértelekeire Györgyfalváról és Ajtonból vitt telepeseket a 19. század elején. Amikor a református magyarság annyira megszorodott, templomot és parókiát épített számukra, két harangot öntetett, az úrasztalára kegyszereket ajándékozott. És hogy a gyülekezet további fennmaradását biztosítsa, az egyházkerületnél egy nagyobb pénzösszeget helyezett el, hogy annak a kamatja szolgáljon papi fizetésül és az épületek karbantartására. Első lelkészük Macskási Sámuel volt 1829-től. Hogy Patára hány györgyfalvi család költözött le, nem tudjuk.

Ennél jelentősebb volt a másik kirajzás. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter javaslatára az 1894. évi 5. törvény kimondotta magyar telepes falvak létesítését Erdélyben és a Bánátban kincstári birtokokra. Ezzel hármas célt igyekeztek szolgálni: a birtokarányok megváltoztatását a kisbirtokok javára, a magyarság megerősítését és az Amerikába és Romániába tartó kivándorlás megakadályozását.

Kolozskara abban az időben egy 800 lelkes, 2874 holdas kisközség volt. A lakosság háromnegyed része ortodox román, egynyelcda román cigány volt. A 74, főleg református magyar közül hatnak volt törpe birtoka. A többiek uradalmi tisztek és cselédek voltak. A legnagyobb birtokot, 1012 kataszteri holdat 1896-ban báró Rottenthal Józsefné Haller Anna grófnő vette meg az udvarházzal együtt, tőle pedig 1901-ben az államkincstár 265 417 koronáért. A hatóságok, látva a környező falvak nagyfokú vagy teljes elrománosodását, próbáltak lépni. Az érvelésük a következő volt: „Ha az állam most 31 és később talán még több magyar családot helyez át leginkább Györgyfalváról Karára, és itt állami iskolát és kiseddóvodát létesít, majd tovább menve a szomszédos községekben is megsokszorozza a magyarság erejét és mindenütt magyar lelkészekről, iskolákról és óvodákról gondoskodik, úgy Györgyfalvának teljes elszegényedését,

Györgyfalva

lakóinak idegenbe vándorlását megakadályozza, továbbá állandó sűrű összeköttetést hoz létre, öntudatot ébreszt és új szellemet terjeszt e falvak magyarsága között, a mely aztán gazdasági és egyéb proceszusaiban nyugodtan támaszkodhatik Kolozsra és Kolozsvárra”.

Hogy könnyebb legyen a birtok megművelése, a faluban csak 17 telepest helyeztek el, és nekik adták a legközelebb fekvő földeket. A Bodrog dűlőben 10, a botosi részben 4 tanyai telephelyet létesítettek. Rét, hegyi kaszáló, legelő és erdő címen minden telepes kapott 12 hold 600 négyszögöl területet. Ezen felül a belső telepések kaptak 1000 négyszögöl házhelyet és 14 hold szántóföldet három tagban. A bodrogi tanyások tanya és szántóföld fejében 18 holdat két tagban, a botosiak 16 holdat egy tagban. Ezeken felül minden telepesnek járt egy fél hold szőlő. A felépítendő ház árát is számítva egy belső telephely 8780, a botosi 9140, a bodrogi 9660 koronába került. A törlesztést 53 évre irányozták elő a következőképpen: a belső telepések a 4. évtől kezdődően a 23. év végéig évente 280 korona 99 fillért, azontúl az 53. év végéig évente 319 korona 25 fillért tartoztak fizetni, a botosiak 294,99 illetve 333,25 koronát, a bodrogiak 315,20 illetve 353,46 koronát.

A házak 1903-ban és 1904-ben készültek el. 1903-ban 1, 1904-ben 7, 1905-ben 6 és 1906-ban 5 család költözött be. Ekkor 12 ház még üresen állt. Jelentkező lett volna, de azokat nem fogadták, akik elköltözésükkkel szülőfalujuk magyarságát gyengítették volna. Mivel nekem csak az akkori adatok állnak rendelkezésemre, meg kell elégednem annak a közlésével, hogy abból a 19 családból 11 Györgyfalváról ment. A telepítés tovább folytatódott. Bodrogból azóta egy kis falu lett, a karai magyarság is megerősödött annyira, hogy tartja magát napjainkban is. Egyes mai utódokkal együtt emlékezünk és ünnepeltünk Györgyfalván 1998. április 19-én.

Amikor az első világháborút megelőzően tízezrek vándoroltak ki Amerikába, Györgyfalváról tudomásom szerint egyetlen személy járt az új világban.

A falu életével kapcsolatos az egészségügy helyzete, amiről viszont keveset tudunk. A világháború végén hangzott el a panasz, hogy nincsen orvos. De ismeretes egy olyan adat, hogy 1889. augusztus 1-én költözött el a faluból a református vallású Dr. Török Domoos körorvos, akinek a felesége, Eberhard Clotild tanítónő volt.

Györgyfalvát ebben az időszakban nevezték el (természetesen nem hivatalosan) Bitangfalvának. Hogy miért, erről szólunk a következőkben. És azért itt, mert ennek elsősorban gazdasági vonatkozása van.

V. Ismét a magyar korona alatt (1867–1918)

„Különös Györgyfalvának Kolozsvárhoz való ama viszonya, hogy a kolozsvári lelt gyermekeket rendszeresen itt ápolják. Az 1890. évi népszámlálás alkalmával a faluban 120 ilyen gyermek volt; minden második házra jut egy ilyen lelt gyermek. A szokás ezeket a szegény kicsikéket két csoportba osztotta; kiket a kolozsvári szülőházból hoznak »királyi«-aknak, kiket Kolozsvárról magánosoktól hoznak »anyás«-oknak neveznek. A györgyfalvi dajkálók különben jobb hírben állanak s a 36 év óta dívó mellékfoglalkozás évi 5000 frtot is jövedelmez a dajkáknak”. Ezeket olvassuk a református egyház levéltárában levő, Györgyfalváról szóló kéziratban, amelynek nem tudjuk biztosan, ki a szerzője, és a keletkezési idejét is csak sejtjük. Az 1890-es évekről is ír, de semmiként sem 1899 után, mert a görög katolikus templommal és a Cserey földesúr által épített udvarházzal kapcsolatban azt írja, hogy azok „e század első felében” épültek. Így nem tudjuk pontosan, honnan számít a 36 év, vagyis melyik évtől kezdve hozták ezeket a gyermekeket. Annyit megtudunk a szegényes levéltári anyagból, hogy 1859-ben 28-at temettek és ezekből 6 törvénytelen volt. 1860-ban szintén. A számadási iratokban először 1864-ben szerepel az, hogy 6 idegen gyermek harangozásáért fizettek 2 forint 40 krajcárt. 1865-ben szintén. Eszerint vagy 1859-től, vagy 1864-től kezdődött ez a gyakorlat, de valószínűbb az 1859-es év.

Hogy melyik évben hány gyermeket hoztak, nem tudjuk. Hogy belőlük hányat temettek el itt, erre hozzávetőleg következtetni tudunk a meglévő adatokból. Például 1875-ben kettőt, 1881-ben hatot, 1882-ben tizenötöt, 1883-ban tízet, 1884-ben tizennyolcat, 1886-ban huszonnyolcat, 1888-ban kilencet, 1891-ben tizenkettőt, 1893-ban huszonötöt, 1895-ben huszonhármat, 1896-ban harminchármat.

Az 1894. március 19-i püspöki leiratban ez áll: „A helybeliek közül az elhaltak száma 39-ben, a tartás végett oda vitt gyermekek száma 29, s az elhaltak összes száma 68-ban tüntettetett ki, a minek értelme az, hogy a tartás végett oda vitt gyermekek mind meghaltak, holott ez nem hihető”. Tisztázást kér ezzel kapcsolatban, de az nem maradt fenn.

Az 1900-ban tartott esperesi vizitáció jegyzőkönyvében azt olvassuk, hogy a presbitérium ismételten kéri az egyházi felsőbb szerveket, járjanak közbe, hogy a kolozsvári szülő házból ne adjanak ki bárkinek gyermeket, csakis annak, akit a presbitérium ajánl. Így jobban tudnák ellenőrizni a gondozásukat, és nem lenne annyi haláleset.

Számunkra nagyon megdöbbenőek ezek a számok, de nem szabad elfeledni, hogy a saját gyermekeik közül is sokan meghaltak. Ér-

Györgyfalva

dekük is volt a dajkáknak, hogy életben maradjanak a gyermekek, mert utánuk kapták a pénzt. Szóbeli közlés szerint később megszigorították a feltételeket, és büntették a vétkeket. Állítólag az egyik asszonynak hat gyermeke halt meg, amiért senki felelősségre nem vonta, de amikor meghalt egy gondozására bízott „bitang”, tíz napig kellett Kolozsváron fegyencként dolgoznia.

Emlegetik, hogy annak idején az egyik szegény ember az öt gyereke közül egyet beadott az árvaházba, és helyette hozott egy másikat, akiért fizetett az állam. Egy másik család kivette és felnevelte a betett gyermeket. Amikor felnőtt, a többiek elszéledtek, ő maradt, majd elvette a „testvére”.

Azt is gondolhatná valaki, hogy ezek a gyermekek lényegesen felszaporították Györgyfalva lakosságát. Ez viszont nem volt így. Közülük alig egy pár maradt a faluban. Egy pár gyermektelen házaspár nevére íratva, örökbe fogadta a már jól megismert gyermeket, a többiek csak gondozták pénzért. Amíg itt voltak, jól fizetett értük az állam. Úgy emlegetik ma is, hogy a két bitang után kapott pénzből a hat saját gyermeket is tudták nevelni. De aztán vége. A bitang nem örökölt az amúgy is mindig túl kevés földből, és tovább kellett állania. Sokan tanultak mesterséget, mások visszakerültek a menhelyre. Az állam mindaddig fizetett értük, amíg katonának mentek a fiúk.

Anyakönyvek hiányában csak vázlatos képet nyerhetünk róluk. Nálunk utoljára 1919. augusztus 17-én történik utalás rájuk a közgyűlési jegyzőkönyvben, ahol panaszolja a lelkész, hogy a több évi fizetését nem veheti fel a sok hátralék miatt, és csak sok vesződéssel szedheti fel a bérét „a menhelyi gyermekeket tartó szülőktől”. Az idősebbektől tudjuk, hogy később is, valószínűleg 1928-ig fizetett az állam „tartásdíjat”.

Érdekes felsorolás található az egyik iskolai naplóban. Sajnos, évszám nincs rajta. A 117 itt nevelt gyermeknek megadja a születési helyét és vallását a következőkben:

Kolozsvár 58, Gyergyóújfalu 1, Pribékfalva 1, Bács 1, Antos 1, Szilágysziget 1, Verespatak 1, Zsibó 1, Szászbonyárd 1, Bonczhida 1, Magyarigen 1, Felsőgyékényes 1, Marosbecse 2, Kiscsanoa /?/ 1, Vajdahunyad 1, Kósapatak 1, Nagyvárad 1, Szilágycseh 2, Bodonkút 1, Marosvásárhely 1, Aranyosgyéres 1, Petrozsény 1, Mosóbánya 1, Hesdát 1, Sepsiszentgyörgy 1, Sóváros 2, Meződomb 1, Nagytalmács 1, Alvinc 3, Csóra 1, Déva 6, Kiskalán 1, Zilah 2, Zalatna 1,

Incsel 1, Diósad 1, Torda 1, Felsőtelek 1, Felsőorbó 1, Pát 1, Budapest 4, Nagysármás 1, Nagyszében 2, Hátszeg 1, Brassó 1, Felsőszeli 1.

3. A kultúra helyzete

Az országos állapotokról már szoltunk. A györgyfalvi helyzet érzékeltetésére megemlítek néhány adatot. Katolikus felekezeti iskola 1770-től működött, de többször szünetelt. Hogy református iskolát mikor létesítettek legelőbb, nem tudom, de azt igen, hogy 1885-ben megszűnt, illetve átadták az államnak. A lakosság kulturális állapotára vet némi fényt az az adat, miszerint 1892-ben a gyűlésen jelenlevő 11 presbiterből 8, 1895-ben 36 egyháztagból 26, 1909-ben 16-ból 5 analfabéta volt. 1896-ban az esperes átiratban kérte, hogy igyekezzenek olyan kurátort választani, aki írástudó. Amikor a közgyűlésen a lelkész ezt felolvasta, „Toth Imre Márton sz. gondnok s társai olyan éktelen lármát kezdenek, melyben elnök afia szava sem hallatszik”. Ő nem kapott az esperestől semmilyen értesítést, csak a pap s a kántor akarnak mást. „Engem ez a két czibre akar elcsapni...” Majd: „Hallják emberek! Most már megmondom kendteknek igazán és tisztán, hogy az ekklesia ládáját egyszer a kántor s egyszer a pap feltörték s így én már sem a pénzről sem a benne valókról nem számolhatok”. Többen megkérdézték, hogy miért nem jelentette az esetet akkor és nem az elszámoláskor. A jogtalanul felvett 8 forintot kéri tőle visszafizetni. Helyébe Szabi Györgyöt választották gondnoknak, de csak egy évre és tiszteletdíj nélkül. Egyébként ő is írástudatlan volt. A katolikusok 1907-ben írástudókat választottak az új egyháztanácsba. Viszont egy 1916-os feljegyzés szerint jegyző volt Venczel Márton, a kántor a harctéren volt és nem volt más írástudó.

Tehát lassan haladt az analfabétizmus felszámolása.

Az állami iskola fennmaradt naplóiból idézek tájékoztatásként néhány adatot.

Az 1899–1900-as iskolai évben beírt és név szerint felsorolt 123 gyermekből 8 volt román és 16 lelenc. A sok hiányzás miatt nem volt osztályozható 23 és megbukott 5. Ebből a 28-ból 8 volt lelenc és 20 helybéli, 15 fiú és 13 lány. Az 1900–1901-es iskolai évben az I–III. osztályokban (Versényi Boriskánál) 16 nem osztályozható és 7 elégtelen. A IV–VI. osztályokban (Gálfalvi Istvánnál) 39 nem osztályozható és 7 elégtelen.

Györgyfalva

A Református Egyház levéltárában levő iratokból:

1893-ban volt 194 6-12 éves tanköteles. Ebből iskolába járt 118.

A 12-15 éves 95 gyermekből iskolába járt 3 fiú!

1906-ban volt 201 16-12 éves tanköteles. Ebből iskolába járt 184.

12-15 éves 59 gyermekből iskolába járt 44 fiú!

1911-ben volt 219 16-12 éves tanköteles. Ebből iskolába járt 213.

12-15 éves 41 gyermekből iskolába járt 30 fiú!

Az iskolai helyzettel kapcsolatos a református püspök 1894-i kérése, hogy az állami iskolának van-e testgyakorló helye és faiskolája. Azt már az öregektől tudjuk, hogy a temetővel szemben volt az iskolának egy két holdas kertje, amelyikben sok gyümölcsfa volt, és zöldséget is termesztettek. Az iskolások minden pénteken délután testületileg kivonultak oda, a kertet művelték, tisztán tartották, és gyakorlati oktatásban részesültek.

Esemény volt ebben az időszakban, ha nem is nagy horderejű, a „millenáris hálaadó ünnepség”, amit a reformátusok 1896. május 10-én tartottak a templomban. Az istentiszteleten a 100. zsoltárt olvasták, majd ünnepi beszéd hangzott el. Lényegében csak annyi történt, hogy jegyzőkönyvileg megörökítették az eseményt. „Elnöklő lelkész afia⁹ fölhívja a gyűlés tagjait arra, hogy ennek bármely tagja tegyen ajánlatot az iránt, hogy – tekintettel egyházunk viszonyaira – mi módon lehetne valamely maradandó alkotással ezt a nemzeti ünnepet egyházunk kebelében is örökre emlékezetessé tenni... Tekintettel az egyházközség nagyon is gyenge anyagi viszonyaira, s arra a körülményre, hogy a hívektől áldozatot várni egyáltalán nem lehet, bármennyire óhajtható volna is egy millenáris emlék fölállítása illetve létesítése, arra az egyházközség ez idő szerint teljesen s így egy maradandó emléket teremteni nem képes”. A templom két bejáratához 2-2 hársfát ültettek. „Ígérik mindannyian, hogy tisztelettel őrzik meg s nevelik föl e csemetéket”. Ez szép is volt, de ugyanazon a lapon van egy későbbi bejegyzés: „Hársfák hol vannak?”

4. Az egyházak helyzete

A református egyház életében mozgalmas évtizedek ezek. Többek között ekkor, 1878-ban építenek új templomot, mivel a régi, amelyik nem is volt olyan régi, már dűledezett. Jegyzőkönyvek nincsenek ab-

9 aa és afia = atyánkfia

V. Ismét a magyar korona alatt (1867–1918)

ból az időből, csak elszámolások. Ezekből tudjuk, hogy Horváth Lajos 3250 forintért építette fel, és emellé kapott pl 674 véka oltatlan meszet és két veder pálinkát. És honnan vették ehhez a pénzt? Nem kéregettek más gyülekezetekben és nem volt kiróvás. Kézpénzünk volt 158 forint. Az egyházkerületi építési alaptól kölcsön vettek kamatra 2500 forintot. Az országos építési alaptól kaptak 200 forint segílyt. Eladtak 191 véka kukoricát 213 forintért. Ferencz József császár adott 200 forintot, Gombás József főgondnok 50-et. A temetői fű ára 12 forint. A taxás helyekért 16 forint és az évi perselypénz volt 2,75 forint. A következő évben kezdték meg nemcsak a kamat, hanem a kölcsön törlesztését is. Ezt már kiróvásból.

1902-ben parókiát építettek kiróvásból. Ekkor azonban súlyos viták voltak a lelkésszel, így ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1903-ban még nem volt meg az átadás, és a lelkészt nem engedték beköltözni.

1910-ben tervbe vették, hogy tornyot építenek kiróvásból. 1911 februárjában kölcsön felvételét szavazták meg, júliusban újból a kiróvást. Így aztán 1912-ben kölcsönből (15 000 korona) felépítették, és 1913 szeptemberében átvették Brezló Péter mestertől.

Református viszonylatban magáról az egyházi életről kevés jót említhetünk meg. Barabás Sámuel lelkész még a templomépítés utáni évben, 1888-ban nyugdíjba ment. Ettől kezdve 18 év alatt kilencen szolgáltak ki ilyen, ki olyan minőségben. Barabás Sámuel kérdezte 1889-ben az utódjától: „Hát szereted-e Györgyfalván? Gondolom, szeretnéd, ha nem volna benne paptető. Nálam hála Istennek csak urak vannak az aféle teremtményeket hírből sem ismerjük”. Albert Imre Egeresről írta 1902-ben: „Hiszem azt, hogy zajos gyűlés lehetett, s a feszítsd meg hangzott szegény fejemre, de nem csodálkozom, mert 1899-ben mikor odamentem »hossannával« fogadtak, s elkészülve voltam a keresztre feszítésre”.

A legtöbb zűrzavar az anyagiak körül volt. Lássuk előbb a módszert. „A bérfizetés a díjlevél értelmében az év május 1-éig, illetve október 1-éig teljesítendő két egyenlő részletben... A bért az egy évről választott s főképen e bérek fölszedésével megbízott egyházi tartozik fölgyújtani a kurator felügyelete, de a maga erkölcsi és anyagi felelőssége mellett, a mit hivatala elfoglalásakor esküvellettel is megerősített... azonban a béreknek esetlegesen előforduló hátrálékokért törvényeink értelmében a sz. gondnok s az egész presbiterium felelősséggel tartozik”. És lássuk a gyakorlatot. Az 1892. december 4-i jegyzőkönyv szerint a papi fizetés második része és az

Györgyfalva

első rész jó része kint van, pedig a számadó gondnok és az egyházi már többször eljárták a falut, így az összegek átíratnak a községi előjárósághoz felhajtás végett. December 18.: A 20 forinton felül tartozókat átteszik az espereshez. 1893. január 15.: Megtagadják, hogy az országos közalapba fejenként a minimális 10 krajcárnál többet fizessenek, „mert azon pár családfő, kik jövedelmeik arányában nagyobb összeget fizethetnének, többnyire két-három házas fiokkal egy házban laknak, úgy szólva egy családot alkotnak s így 10 kros kiróvás mellett is 30-40 sőt 50 krt is fizetnek ez alap részére”. Január 29.: A kántori díjlevél kapcsán „zavar és egy gyűlés szellemével összeférhetetlen zaj támadván elnök a gyűlést bezárja”. Szeptember 24.: A hátrálékokat se községi, sem esperesi segédlettel nem tudták behajtani. Ezért az esperes „kéressék fel arra nézve, hogy a hátrálékok behajtására nézve a szolgabíró úrnál tegye meg a kellő lépéseket, sőt kérjen egyházunk nevében egy pandurt, kinek segélyével a hátrálékok felhajthatók legyenek”. 1894 decemberében ugyanezt kérik. 1893 decembere: A Kolozsváron felállítandó teológiai intézet javára az egyházközség sem évi járadékot, sem egyszeri adományt nem ad. A hívektől gyűjtöttek 5 véka törökbúzáat és 2 véka búzáat.

1908-ban 1000 korona rendkívüli és 1430 korona állandó segélyért folyamodnak az egyetemes adóalapi végrehajtó bizottsághoz. Arra hivatkoznak, hogy az év elején birtokvásárlásra 100 000 koronát fizettek... Öt éve hiányos a költségvetés. „Ezen az egyház úgy segített, hogy segédlelkészeket alkalmazott és a felesleget közzükségleteinek fedezésére fordította. Számítása azonban nem vált be... 452 kor. 17 fillér ráfizetés lett”. 1909-ben már meglelégedéssel állapítják meg, hogy „miután az 1903. évi díjlevélben kitüntetett javadalomra éveken át nem volt rendes lelkész kapható, a hívek önként ajánlották fel a fizetésemelést, hogy rendes lelkészt nyerhessenek”.

Egyetlen lelkész, Mező Lajos ellen nyújtanak be panaszt 70 aláírással az esperesnek 1903. május 18-án. Eszerint azt ígérte, hogy megválasztása esetén a parókia építése céljából lemond egy félévi fizetéséről, amit nem tett meg. Parázna. Több mint 18 ringyóval becsutelténítette be a parókiát, így sokan nem akarnak úrvacsorát venni a kezéből. Rendetlenül tartja a reggeli istentiszteleteket, azokat pedig, akik mennek, csúfolja. Ezek alapján kérik az esperest, utasítsa Mező Lajost, hogy pályázzék el, mert hanem sokan kitérnek az egyházból.

A kiküldött egyházmegyei bizottság napokig vizsgálta az ügyet. Megállapították, hogy más baj is van. „Nem kisérjük meg leírását a

hívek elkeseredésének – kik beigazolt fizetések teljesítése daczára is – egy hibás kimutatás alapján, melyet pap és kurátor íra alá – megzállogtattak, meghurczoltattak satb. sőt csodálkozunk, hogy még híveink vannak Györgyfalván”. A közgyűlésen a többség úgy nyilatkozott, hogy a beadvány nem volt szabályszerű, mert a S.M.b. által fogalmazott szöveget házról-házra járva írtatták alá. Erre fel S.M.b. a maga és társai nevében visszavonta a panaszt.

A valódi tényállást nyilván nem tudhatjuk. A kiküldöttek így fogalmaztak: „Bizottságunk is, – habár bő alkalma volt meggyőződni a panasz indokolt voltáról s nem tartja kizártnak annak rövid idő alatti ismétlésit, a panaszt elejtendőnek véleményezi”. De érdekes egy másik megjegyzésük is. „Végezetre nem hadhatjuk említetlen, hogy a nagy mérvben ideges lelkész afia harmadik napon bizottságunkat is majd kihányta a parochiából mikor a fásasztó munkát végezve a magával vitt tarisznyából falatozni készüle”.

Végül idézzük Mező Lajost is. „Nagyítás és hazugság minden szó. Oly zsufooltak a templomaim, hogy II-ik napján is ki kellett nyitni az ajtókat... A karzat majd leszakadt. Zászlót szenteltem daczára az intrigáknak mert ez a nemes és lelkes ifjúság kijelentette, hogy nem hogy más felekezetű pap de ref. pap se merjen ide jönni más...”

A századforduló már említett sok zűrzavara után 1906-ban megválasztják lelkésznek az egyetlen pályázó, nagy tudású és már fiatalon nagy tapasztalattal rendelkező Józsa Károlyt. Jól esik olvasni az 1913-as esperesi vizitáció megállapításait: „A hitélet a lelkész aa és a presbiterek nyilatkozata szerint szépen fejlődik. Hívek az anyaszentegyházért a legmesszebb menő áldozatra is képesek.... Presbiter aai tanubizonyágtétele szerint a papi lakásból késő éjjel és hajnalban fény világít. Jézus evangéliumának világossága terjed szét onnan, annak bizonyága, hogy lelkipásztor hivei és gyülekezetéért él”. A lelkész arra hívja fel a figyelmet, hogy most a külső építkezések helyett a valláserkölcsi élet fejlesztésére kell összpontosítani. Sokat mondó adat, hogy az egyháztanácsosok részére megrendelik az Egyházi újságot, a Vasárnapot és a Téli újságot.

Hogy az a bizonyos valláserkölcsi élet milyen is volt, csak sejteni tudjuk. Negatív oldalára történik utalás 1900-ban kétszer is. „Akik polgárilag léptek házasságra de az egyházi áldást nem vették igénybe – Presbitériumunk magára vállalja hogy az illetőket figyelmezteti a templomba levő megesküvésre”. Majd arról olvasunk, hogy akik egyházilag nem esküsznek meg január 31-ig, azokkal szemben a tör-

Györgyfalva

vény legnagyobb szigorát alkalmazzák. Ezzel a jelenséggel később is találkozunk. 1910-ben kimondja az egyháztanács, hogy akik vétettek a hithűség ellen, azokkal szemben a törvény szerint kell eljárni.

Elsősorban a györgyfalvi református egyháznak szólt, de sajnos, általános témát érintett az 1892. november 29-i esperesi leirat. „Nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül ama siralmas népingási statisztikát, mely Györgyfalvára vonatkozólag előttünk áll, s melyben 49 születési esettel szemben 107 halálozási eset van kimutatva. Jól tudja ugyan hatóságunk, hogy a halottak nagy számát az embertelen Angyalcsinálók ördögi művei szolgáltatják s ennél fogva nem közvetlenül györgyfalvi egyházközségünk, hanem az egész nemzet halotti statisztikájának mérlegére esnek s hogy továbbá ezen szomorú körülménynek orvoslására első sorban a politikai hatóság illetékes, de mert a dolognak jelentékeny erkölcsi következményei vannak: nem tudjuk figyelmeibe ajánlani t. Lelkész aának az ügy megszívlelését s az erkölcsi befolyása teljes súlyának latba vetését az iránt, hogy a jelzett üzemek lehetőleg korlátoztassanak”.

Talán nem véletlen, hogy éppen ezekben az években érkezik meg a faluba a baptizmus, habár megvan annak a fentebb ismertetett történelmi háttere. Sütő László prédikátor 1980-ban írta meg a gyülekezet 75 éves krónikáját 4 oldalban. Eszerint egy Grána nevű kovácsmestert hoztak a faluba, aki baptista volt. Hatására legelőbb a szomszédja, Sajgó Istvánné merítkezett be, majd Frank Dénes és családja, Jaskó János és felesége, akik házukba fogadták 1905-ben a kis gyülekezetet. Majd jöttek: Jaskó István Nóta, Toth János Játos, Jaskó Márton Tarka, Czakó Istvánné Fekete, Toth Györgyné Tótimre, Toth Istvánné Káplár, Toth György Pikili. 1910-től Toth János Játos adott helyet nekik. Frank Dénes leköltözött Bodrogra, és ott gyülekezetet alapított.

A református egyház levéltárában azokból az évekből alig van utalás rájuk. Az esperes 1896-ban írta: „A vallás tanítására – felesleges is talán ajánlanom – kérem különös gondot fordítani, mert a terjedő anabaptizmus ma, holnap elnyeli híveinket”. És egy 1907-es feljegyzés, mely szerint Jaskó Gergely titokban megvásárolta Kun Jánosnétól a taksás helyet, de a szolgálatokat megtagadta. „Hívókhöz” jár. Fél évet Kolozsváron tölt. Kéri a felsőbb szerveket a taksás hely felszabadítására. Egyelőre ennyit róluk.

A katolikus egyház életét az 1903-mal kezdődő „Házi történet” alapján követhetjük nyomon. Már abban az évben meglátogatta az egyházközséget Gróf Majláth Gusztáv Károly püspök. Azt olvassuk

ezzel kapcsolatban, hogy Felek felől jövet a temető mellett, a falu végén, majd a plébánia sikátorában varrottásokkal feldíszített díszkapu várta. A sikátort a főszolgabíró a faluval megcsináltatta. A falu végén a bíró, a templomnál a plébános üdvözölte. 47-en bérmáltak a szabad ég alatt. Ebéd után a főpásztor kissé megnyugodva gyalog ment Kolozsvárra az erdőn át.

Még abban az évben harmóniumot ajándékozott a püspök, de négy év múlva már azt írják, hogy a nedvesség miatt nem tartott. 1908-ban Simon László kolozsvári orgonakészítőtől a Domzsa alaptól kölcsön felvett 400 koronáért egy feljavított jó hangú orgonát vásároltak. 1906-ban az erdélyi római katolikus státus igazgatótanácsa 2390 koronát ad a templom és 100 koronát a kerítések javítására. A torony farészét megcsinálták. Új keresztet tettek és a templom fedele egy részét újra zsindelyezték. 1907-ben szintén a státustól kaptak 474 koronát a lakás fedésére, 100-at kútcsinálásra és 80-at a templom csatornázására. 1909-ben az egyház egyik taxás helyét eladták. A püspök a magán pénztárából adott 1000 koronát a kántori lak és a plébánia felszerelésére. A kis lélekharang, amely a hagyomány szerint Mária Terézia korából való volt, 1911-ben megrepedt és újraöntették. 1917-ben viszont elvitték háborús célból a középső „Szent György” haranggal együtt. Ez mintegy 50 kg-os volt, rajta a következő felirattal: „1815. Refusam donat com. Josephus Haller s.c.R. Majestatis camerarius”. Százak kísérték el a két harangot a falu végéig énekelve és sírva. A templomba 1911-ben quillon-féle örökégtől szereltek.

Támogatást kaptak a kolozsvári oltáregylettől is: casulákat meg más textíliákat. Azt is olvassuk, hogy 1905-ben keresztutat csináltak a helybeli oltáregyesület és Pozsár Pompejusz körjegyző felesége gyűjtéséből. Egy 1914. évi feljegyzés szerint a református Fekete Antal igazgató tanító felesége évről-évre pénzzel, gyűjtéssel és munkával segítette a katolikus egyházat. 1917-ben pedig a plébános hűga egy évi munkával egy új zászlót hímezett.

1915-ben jött ide Rónay Jenő plébános. Lehet, hogy a háborús hangulat is hozzájárult, de az ő idejében különösen mozgásba jött a lelki élet. Rögtön újjászervezték az Élő Rózsafüzér Egyletet 48 taggal, köztük férfiakkal is. Az első pénteket és vasárnapot nagy ünnepséggel ülték meg, de a november 3-i három misén alig voltak, mert Kolozsváron nagyvásár volt. 1916-ban kezdett teret hódítani a napi szent áldozás. Az Oltáregyesület aktivizálódott. Tervbe vették, hogy az asszonyok hetente egy napon a templom javára dolgoznak. A plé-

Györgyfalva

bánost sok helyre hívták 3-3 napos lelkigyakorlatot tartani. Itt húsvét nagyhetén volt. Reggelente 60-70 személy vett azokon részt. Este még a cinteremben is álltak, reformátusok is. A húsvéti körmenet útvonala volt „a Páter sikátoron le, az alsó utcán végig a Biró sikátorig, azon végig vissza a templomba”. Karácsony harmadnapján tartották a menhelyi gyermekek karácsonyfa ünnepélyét. 1918-ban megújították az ország felajánlását Jézus szívének. 27 gyermekkel megszervezték Jézus szíve díszőrségét. „Szeptember 1-ső vasárnapján alakult meg: A szeplőtelen Szűzről nevezett és sz. Erzsébet pártfogása alatt álló fiatal anyák Kongregációja 27 taggal”.

A görög katolikus egyház életével kapcsolatban kevés adatunk van ebből az időszakból. 1869-ben volt egy fatemplomuk, amelyik azonban teljesen leégett. 1900-ban volt egy fatemplomuk a Szent Arkangyaloknak szentelve. 1913-ban egy új templomot építettek szintén fából Ioanichie Schiop lelkész és felesége, Iuliana, továbbá Domsa György államtanácsos, Romulus Cuteanu, Vasile Luca és a szamosfalvi báró Józsika Gábor költségén.

VI. Román fennhatóság alatt (1918–1944)

A. Egy új kezdet

Az első világháború vége nemcsak Gyögyfalva, hanem egész Magyarország és Románia életében lényeges változást jelentett, mivel Erdélyt és a csatolt részeket, a Partiumot Romániához csatolták. Előbb vizsgáljuk meg az így kialakult általános helyzetet, majd a falu életét.

1. A politikai helyzet

A háborút lezáró Trianoni békeszerződést meg se várva Erdélyben bevezették a román közigazgatást. A Romániához csatolt rész (102 000 km) az így megnövekedett ország területének a 34,8%-át tette ki, a lakosság pedig (1930-ban 5 548 363 lélek) az összlakosság 30,7%-át. Erdély lakosságának az 1930-as népszámlálás szerint 57,8%-a volt román. Nekik mindenként régi vágyuk teljesült, és ennek örültek. Sőt sokan közülük többet kaptak, mint remélni és kérni merték. Rengetegen jutottak földhöz. A magyar értelmiségiek közül sokan kivándoroltak, és a helyüket románokkal töltötték be. Az örömről azonban nem volt zavartalan. Nagyon sok regáti foglalta el az erdélyiek helyét. Emellett egyáltalán nem elhanyagolandó tény, hogy itt más volt a gazdasági, társadalmi és kulturális helyzet, mások voltak a hagyományok, a szokások, egyáltalán más volt az életvitel. Nagy részük a Romániával való egyesülés élharcosának, Iuliu Maniunak a pártjához, a Román Nemzeti Párthoz csatlakozott, de gyorsan jött a kiábrándulás. 1920 decemberében már úgy fogalmazott a Kolozsváron megjelenő *Patria* című lap, hogy „Erdélyt úgy tekintik és kezelik, mint egy gyarmatot”.

Arra is vessünk egy pillantást, hogy mit jelentett az egyesülés az erdélyi magyarság számára. Idézet az uniót kimondó gyulafehérvári határozatból: „Teljes nemzeti szabadság az együtt lakó népek számára. Minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához és igazságszolgáltatásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből való egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország

Györgyfalva

kormányzásában való képviselőre minden nép népességének arányában nyer jogot”... (ERT 586.) És egy értékelés: „Románia 1919-ben nemzetközi szerződésben vállalta a kisebbségi jogok életbeléptetését. A kisebbségi szerződés biztosította a nem románok számára az általános jogegyenlőséget, a szabad nyelvhasználatot, a nemzetiségi oktatást, a székelyeknek és szászoknak némi kulturális autonómiát helyezett kilátásba, és felhatalmazta a kisebbségeket, hogy sérelmeikkel jogorvoslásért a Népszövetséghez fordulhassanak. A nemzetiségi állampolgárok jogegyenlőségét elvben megerősítette a liberális jellegű 1923. évi alkotmány, de az országot „román nemzetállammá” nyilvánította, és nem emelte törvényerőre a gyulafehérvári határozat kisebbségeknek tett ígéreteit. A nemzetközi egyezmények, az alkotmányos rendelkezések és a politikai gyakorlat között azonban mindig ellentmondás feszült, s ez nem kis mértékben határozta meg a többség és a kisebbségek közötti együttműködés lehetőségeit.” (u.o. 586-87.)

A magyarság lélekszáma lényegesen megapadt. Magyarországra egyesek szerint 200 000, mások szerint 300 000 személy települt át (repatriált), Nyugatra kb. 50 000, a Regátba 100 000 vándorolt el. Ennek több oka volt. Egyik a szinte mindenkit sújtó gazdasági válság. A székely megyékben magasabb adókat vetettek ki, mint máshol. A kereskedők és kisiparosok helyzetét ellehetetlenítették. Ezek gazdasági intézkedések, de politikai indíttatásból születtek. 1919-ben a tisztviselők jó része nem tette le az új hatalomra a hűségesküt, ezért elbocsátották őket. Később olyan címen mondtak fel nekik, hogy nem tudnak románul. A harmincas években már a magánvállalatoknál is érvényesítették a „numerus valachicus”-t, amelynek értelmében több románt kellett alkalmazni, mint mást. A hivatalok és bíróságok nyelve a román lett, és egyre több helyen hirdette felirat, hogy csak románul szabad beszélni.

2. A gazdasági helyzet

Ha az Osztrák–Magyar Monarchia politikailag meg is érett a felbomlásra, gazdaságilag a világháború előtt fénykorát élte. Ez az egység megbomlott az új határok meghúzásával, ami összességében visszavetette a gazdaságot. Nagy volt az emberveszteség és a vállalatok romlása. Ehhez járult aztán a helytelenül megtervezett és végrehajtott 1921-es agrárreform, amely 212 803 román, 45 628 magyar és 15 934 német családnak juttatott földet. A baj az volt, hogy ez a re-

form nem csupán a magyar nagy- és középbirtokos osztályt sújtotta, hanem magát az országot is. Ugyanis akik földhöz jutottak, nagy részüknek nem volt lehetőségük beszerezni a termelési eszközöket, így parlagon hagyták a földet. Az agrárproletariátus elesett a kereseti lehetőségétől, mivel az addigi kenyéradóik elszegényedtek. Akik kölcsönt vettek fel a bankoktól, nem tudtak törleszteni. Országosan lényegesen visszaesett a termelés.

Hogy azt az agrártörvényt nacionalista elvek alapján alkották meg, az is mutatja, hogy amíg a román egyházak földterületei összességükben növekedtek, a magyar egyházaktól 314 000 holdat vettek el, amelyeknek a jövedelmét addig főleg iskolák és más intézmények fenntartására használták. És nemcsak, hogy arra használták, hanem nagyon sokat kimondottan abból tartottak fenn. Így ez az intézkedés a magyar kultúra létalapját támadta. A közbirtokosságokat feloszlatták, ami elsősorban a magyarokat érintette. Csak a román szövetkezeteket támogatták, és csak románoknak engedték el később az adósságát.

3. A kultúra helyzete

A hatalomváltás természetesen rányomta a bélyegét a kultúrára is. Most derült ki, hogy mennyire helytelen volt feladni a felekezeti iskolákat. Az állami iskolák minden további nélkül román tannyelvű intézetekké lettek. El tudjuk képzelni, hogy azok a gyermekek, akik addig talán egy szót se tudtak románul, mire jutottak főleg az első években. A helyzetet súlyosbította, hogy a békeszerződést meg se várva kötelezték a tisztviselőket és a tantestület tagjait az állami eskü letételére. Erre sokan nem voltak hajlandóak. Egyesek elvből, mások pedig azért, mert hivatalosan még Magyarországhoz tartozónak vallották magukat. Az ilyeneket elbocsátották. De igen azokat is, akik nem ismerték a román nyelvet. A rengeteg magyar nyelven tanuló diáktól egyik napról a másikra román érettségit vártak, ami természetesen nem sikerült, így nem kaphattak megfelelő állást. A kulturális életet különféle megszorításokkal ellehetetlenítették.

4. Az egyházak helyzete

A magyar egyházak nehéz helyzetbe jutottak. Szigorúan ellenőrizték minden tevékenységüket. A gyűléstartást szinte lehetetlenné tették. A belső rendelkezéseiket cenzúrázták. 314 000 hold egyházi

Györgyfalva

földet vettek el, amelyeknek a jövedelméből addig iskolákat és jótékonyági intézményeket tartottak fenn. Mivel a felekezeti iskolákban lehetett anyanyelven oktatni, képességeiket messze meghaladó erőfeszítésekkel igyekeztek a kicsi falvakban is egyházi iskolát létesíteni, és azokban a megkövetelt létszámot biztosítani.

Györgyfalva ebben az időszakban

Mindez természetesen Györgyfalva életében is érezte a hatását. A következőkben megpróbáljuk röviden felvázolni, mit is jelentett mindez a politikai, gazdasági, kulturális és egyházi élet szempontjából.

1. A politikai helyzet

A román közigazgatás korai bevezetése bizonyos megszorításokkal is járt. A református egyház 1919. augusztus 17-i közgyűlési jegyzőkönyvében olvassuk, hogy a gyűlést többszöri kísérlet után sem engedélyezték. Utána ezt olvassuk: „Alulírott községi bíró igazolom, hogy fennebbi jegyzőkönyv folyó évi szept. 14-én a jelenlétemben tartott egyházi közgyűlésen felolvastatott és megmagyaráztatott. Györgyfalván 1919. szept 15-én. Luka Vazul primár.” Ettől kezdve a bíró jelen volt az egyházi gyűléseken, ha ugyan engedélyezték azt. Az 1927. november 19-i presbiteri jegyzőkönyvben azt olvassuk, hogy kéri az esperest, szerezzen a főszolgabírótól írásos gyűléstartási engedélyt, „mert községünk hadizónába esik és írásos engedély nélkül a csendőrség megakadályozhatja a gyűlés megtartását”. Hogy miért esett Györgyfalva 1927-ben hadizónába, nem tudom. Nehéz is megérteni.

Hogy az új közigazgatás bevezetésével kapcsolatosan kellemetlen esetek, erőszakos cselekmények voltak-e, erről nem beszélnek a dokumentumok. Arról viszont olvasunk a plébánia Házi Történetében, hogy 1921 júniusában a györgyfalviak is csatlakoztak a Magyar Szövetség kolozsi tagozatához. Majd egy kedves, szinte idillikus leírás következik. „480-an, férfiak, legények, asszonyok és lányok nemzeti szalagokkal feldíszítve 8-as sorokban vonultunk be énekkel Kolozsra. A menet élén Rónay plébános, Fekete Antal a györgyfalvi szövetség elnöke; és a plébános nővére és Nagy Erzsébet tanítónő magyar ruhában pártásan haladtak. – Gyönyörű menet volt. A kolozsiak sírtak bevonulásunkkor.” Íme egy példa arra, hogy a nagy-

politika által meghúzott határok nem változtatják meg, nem semmisítik meg a nemzeti hovatartozás érzését, sőt inkább erősítik azt.

2. A gazdasági helyzet

Gazdasági téren a háború természetesen nagy romlással járt, sok tekintetben új kezdésre volt szükség. És ez nagy nehézségekkel járt. A református egyház levéltárában levő 1922. december 7-i bejegyzés nagyon jól mutatja ezt: „Az oka a dolognak az, hogy 1500 hold vásárolt földet elvettek és még nem volt künn az Agrar bizottság, hogy megtudható legyen, visszaadják-e a földet vagy nem”. A Katolikus Plébánia Házi Történetébe 1920-ban azt jegyezték be, hogy „Az 1918-ban a bpesti Altruista bank közvetítése által, a Horváth patai gróf féle birtokból vásárolt 1 hold szántóföldet (pusztatető név alatt) a hatóság kényszerbérletbe adta a pataiaknak. Az egyház eleget tiltakozott ezen eljárás ellen, sajnos eddig hiába”. Ugyanott az 1923-as bejegyzés: „A plebániának az agrárbizottság 5 holdat szavazott meg, de a birtokbavételre nem került sor”.

A Református Egyház számadási és más iratai között sok feljegyzés található ezzel kapcsolatban. Az új agrártörvény szerint a következő földterület illette meg minden egyházközséget: lelkész részére 32, kántornak 8, egyházfenntartásra 10, iskolafenntartásra 16, gyümölcsöskertnek 5 hold. Ennek megfelelően a meglévő 29 hold 229 négyszögölhöz igényeltek még 41 hold 1371 négyszögölet. Majd ezeket olvassuk: „Kérésemre választ nem kaptam... A Kolozsi Agronom által 1923. nov 30-án felvett »Proces verbal« szerint az Altruista-Bank által Gróf Horváth Tholdi Rudolftól a patai határon fekvő, parcellázásra megvásárolt birtokból 300 holdat kiosztott a következő címeken:

1. Állami iskola részére	16 hold
2. Állami faiskola részére	5 hold
3. Görög Kath. lelkészet részére	11 hold
4. Görög Kath. egyház részére	10 hold
5. Rom. Kath. lelkész részére	5 hold
6. Községi bíró részére	880 négyszögöl
7. Nép ház részére	820 négyszögöl
8. Sport club részére	3 hold
9. Állat tenyésztésre (bikák részére)	10 hold
10. Ref. lelkészet részére	5 hold
	66 hold

Ígényjogosultak részére előírányzott 234 holdat.”

Györgyfalva

Ez volt tehát a györgyfalviak által megvásárolt 1500 hold földből a györgyfalviaknak juttatott 300 hold sorsa. De találunk még további adatot is 1925-ből az igényjogosultaknak kiosztott földekkel és kiosztandó házhelyekkel kapcsolatban. Eszerint 860 magyar kapott összesen 148 hold földet és 28 hold házhelyet (együtt 176 hold), míg a 147 román 141 hold földet és 11 hold 1200 négyszögöl házhelyet (együtt 152 hold 1200 öl).

1923-ban presbiteri gyűlésen nem vállalják az iskola rovatalt arra hivatkozva, hogy a nép és az egyház az anyagi csőd szélén állanak. „Az Agrár törvény végrehajtása következtében fele vagyontuk, mintegy 1500 hold földet s annak kifizetett vételárát is elvesztették... Az állami és községi rovatalok is úgy megnövekedtek, hogy ma-holnap koldusbotra jutunk”.

Gazdasági szempontból tehát az uralomváltozás még nagyobb romlást hozott Györgyfalva részére, mint maga a háború. Az új kezdes emberfeletti erőfeszítést igényelt. És néhány év múlva jött a világméretű gazdasági válság!

A mezőgazdasági munkákkal kapcsolatosan érdekesek az 1920-ban született idős Czakó József visszaemlékezései, amelyekből válogatok a következőkben.

Emlékszik még arra, hogy faekével szántottak, amelyre fel volt fogva egy lapos vas. Ezt kellett belenyomni a földbe, ami gyakran nagyon nehezen ment. Ha nem bírta két tehén vagy ökör, összefogtak négyet, amelyek még jobban megtapodták a földet, még nehezebbé téve a szántást.

Vető- és kapálógép nem volt. A kukoricát kézzel szórták el, így a kapálás lassan ment. Krumplit csak egy vagy két sort tettek. Mivel pince nem volt, nem is lett volna, ahol raktározzák. Az ágy alatt és a pítvarban tartották, ahol korán kicsirázott. Később „találták ki”, hogy vermet ástak egy méter mélyre, és abba tették a krumplit és a kukoricát. A vermet befedték fával és földdel, hogy a víz ne menjen bele. Ajtaja nem volt, hanem hagytak egy lyukat, amelyen szellőzött is és amelyen bebújtak, amikor ki akartak venni valamit.

A határ négy részre volt osztva és felváltva egy-egy rész volt a „nyomás”. Ezen jártak a juhok és a disznók augusztus közepéig. Ekkor felszántották. Ez volt az ugarolás. Szeptember elején újból szántottak. Ez volt a keverés. Szeptember második felében vetettek. Amire megjött a fagy, a búza már 10-15 centi magas volt.

Az aratás valódi ünnepléssel kezdődött. Többen összefogtak, és akié hamarabb megérett, azét aratták előbb sarlóval. Négy-öt aratónak volt egy kévekötoje. Ha idejében csinált kötelet, arra tették a levágott búzát, hanem a földre. Délután összeszedték a kévéket és összerakták egyelőre félkalangyába, ami 15 kévéből állott. Csináltak egy búzakoszorút, amit hazafelé menet elől vitt a kéveköto, a többiek pedig énekelve mentek utána.

A búza behordásának is megvolt a maga megszokott rendje. Előbb kivitték a cséplőgépet a falu végére. Mindenki vitt oda egy szekér búzát csépelni, mert olyankorra már elfogyott a régi búza, és kellett a kenyér. De kellett a szalma is, hogy majd az asztagot befedjék. Egy hétre rá kezdődött a hordás. Ekkor ismét összefogtak négy ökröt vagy négy tehenet. Nagy csengettyűket akasztottak rájuk, és a nagy szíjostorokkal minél hangosabban pattogattak. Amikor közeledtek, az asszony nyitotta meg a kaput. Ha nem volt figyelmes, húztak rája is az ostorral.

Következett a cséplés. Előtte trágyás agyagból habarcsot csináltak, és seprűvel bekenték az egész udvart, ami így jól megkötött. Eleinte egyetlen primitív cséplőgép volt a faluban, amelyik emberi erővel működött. Egy nagy faláda volt benne a dobbal. Két oldalt két-két ember hajtotta a karokat. Egy ember dobta a kévéket az asztagról, egy volt a kévevágó, egy az etető, egy volt a búzánál, ami a földre folyt, hárman voltak a szalmánál, amit jól megrázogattak, hogy a szemek kihulljanak. A cséplőgépen kívül volt a szóró, amit szintén kézzel hajtottak ketten. A garatba felöntötték a búzát, egy ventilátor kifújta a polyvát, a rosta megrostálta a szemet, ami egy ládába folyt. Minden tizedik vékát adták vámba. Mind a cséplőt, mind a szórót kézen vitték egyik udvarból a másikba.

3. A tanügy és a kultúra helyzete

A román állami eskü letételét a györgyfalvi tanítók mind megtagadták, így 1919-ben megszűnt az állami iskola, felekezeti pedig nem volt. Az október 28-i esperesi leirat szerint „egyházmegyénkben ez ideig még csak Györgyfalva nem nyitotta meg iskoláját”. Az egyházkerület azt kérte, hogy a tehetősebbek vállalják az iskolaalapítás egy részét, mert mindent nem vállalhat a kerület. Ettől kezdve állandóan tárgyaltak az iskolaalapításról, csak éppen nem született pozitív döntés.

A katolikusok életrevalóbbak voltak. Aczél István Béla újból kántor lett. Az októberben megnyitott iskolának ő lett a helyettes igaz-

Györgyfalva

gatója. Mellette még Fekete Antal és Gálfalvi István tanítottak. Aczél 1920-ban repatriált. Fekete Antal lett a helyettes igazgató. Tanított még Gálfalvi István, Nagy Erzsébet helyettes tanító (ő '22-ben repatriált) és Báder Gizella, aki egy pár hónap után átment az állami iskolába. Oda legelőször egy Negulescu nevű román tanító jött. A katolikus iskola részére átengedtek két tantermet.

A fennmaradt néhány adatból csak töredékes képet tudunk alkotni az akkori helyzetről. Néha az sem világos, hogy állami vagy katolikus iskoláról van szó. Az 1920–21-es iskolai évben be volt írva az 1-6 osztályba 201 gyermek. Ezekből 48 vagy egyáltalán nem járt vagy csak szórványosan, így nem zárhatták le. Tíz pedig megbukott. Az 1922–23-as iskolai évből fennmaradt kétnyelvű katolikus iskolai napló szerint beírtak 183-at, nem járt 76, bukott 6. Hogy milyen körülmények között tanultak 1922-ben? A kántori lak utca felőli termében volt az első osztály. A községi bíró és veje tulajdonát képező épület nagyobbik termében a második és harmadik, a másikban a negyedik, ötödik és hatodik osztály.

Rónay Jenő plébánosnak 1921. augusztus 5-én kelt, a református egyházhoz intézett átirata szerint az állam is támogatja a felekezeti iskolákat, csak össze kellene fogni. A hat tanerőből hármat fizet az állam. Ha a reformátusok adják az állami adó 8%-át, lesz több tanerős iskola, hanem csak egy tanerős katolikus iskola. Ennek nyomán augusztus 15-én megszavaznak 5%-ot az iskola és 3%-ot az óvoda részére. 1923-ban viszont már a nagy szegénységre hivatkozva nem vállalják ezt, annak ellenére, hogy maga Nagy Károly püspök elnökölt a gyűlésen. Ugyanazon év augusztus 16-án Botta János plébános, Józsa Károly református lelkész, Fekete Antal igazgató tanító és Miklóssy Sándorné tanítónő megegyeznek, hogy jóváhagyás reményében kettőbe osztják a katolikus iskolát. A katolikus egyház bérbe veszi Gergely János molnárnak a volt Domsa-féle udvarház tulajdonát képező részből a legnagyobb szobát iskolai célra.

A presbitérium 1924. január 6-án kimondotta a felekezeti iskola felállítását egy tanerővel, ahol egyenlő szavazat után sorshúzás döntött. Ezt a határozatot a közgyűlés január 13-án elvetette. Vásárhelyi János esperes elnökletével február 10-én újból tárgyalták ezt a kérdést négy óra hosszat. Az első szavazáson 49-26 arányban elvetették, majd 43-32 arányban megszavazták. Be is indult, de még ugyanazon évben meg is szűnt.

Egy 1925-ös széljegyzetből: „Ref iskola megszűnt 1885-ben. Ujra állítottott 1923. megszűnt 1924. IV. 16-án... Fekete Antal volt 1923–1924-ben a ref. iskolában... Ref. iskola nem működött. Rk. iskolában nem volt tanító. Állami iskolába a gyermekeket feljárni senki nem kényszerítette s így nem is jártak fel a gyermekek rendesen”.

Nehéz küzdelmekkel járt tehát az új kezdés az iskolázás terén is. Ebben szerepet játszott kétségtelenül a szegénység is, de nem tagadható, hogy hiányzott a kellő hozzáállás is.

A plébánia Házi Történetében a falu kulturális életével, kiemelten a katolikus vonatkozásokkal kapcsolatban is találunk néhány utalást. 1921-ben előadták a *Tolonc* című színdarabot. 1922-ben megalakult a Katolikus Ifjúsági Egylet, amelynek 26 legény és 8 leány tagja volt. Hetente kétszer gyűltek össze külön-külön 2-2 órára. A plébános történelemből, az igazgató számtanból és földrajzból tartott előadásokat, majd éneket tanultak. December 25-én Petőfi-ünnepélyt rendeztek, amelyen az ifjúság 2-3 szólamú férfi és női énekszámokkal meg szavalatokkal szerepelt. Fekete Antal igazgató megnyitó beszéde után a plébános felolvasása következett, majd a *Petőfy a Hortobágyon* című melodráma. 1923-ban két műsoros estélyt rendeztek karénekkal, felolvasással, egyfelvonásossal. A *Szeget szeggel* népszínművet kétszer adták elő. A református egyház levéltárában nem találunk ehhez hasonló feljegyzéseket. A későbbi években a katolikusoknál is hiányoznak.

Habár meghatározó szerepet játszik benne a gazdasági helyzet, mégis szólhatunk ebben a fejezetben a lakáskultúráról is. Szintén Czakó József meséli, hogy „a házak átlagban mind egyformák voltak, két felől két szoba, közbül a pitar, a pitarba nyílt a két szoba ajtaja. A pitarban volt a sütőkemence és a cserin, ebbe a cserinbe volt kivezelve a füst...” A szobák nem voltak lepadolva. Minden szombaton „tapasztották” a földet és Felekről pénzen vásárolt vörös homokkal szórták meg. Kívül a fal mellett töltés volt, amelyre le lehetett ülni.

4. Az egyházak helyzete

Természetesen az egyházak számára is nagy megrázkódtatást jelentett a háború és az azt követő új kezdet. Lássuk az egyes felekezeteket külön-külön és egymáshoz való viszonyukban.

A református egyház levéltárában az első érdemleges adat az 1919. augusztus 17-én felvett közgyűlési jegyzőkönyvben olvasható,

Györgyfalva

amikor is a lelkész az öt háborús esztendőről és a jelen helyzetről igyekezett beszámolni. Kérte a jelenlevőket, hogy figyeljék meg jól a jelentést, „mert a vitatkozásokat a mai viszonyok meg nem engedik”. Nyolc napig a lelkészi hivatalban lehet felvilágosítást kérni, és panaszt emelni. A püspöki körlevél hatására kimondották, hogy az egyházi alkalmazottak fizetését a régi szokás szerint természetben adják. Az anyagi helyzettel kapcsolatban jelentette a lelkész, hogy még mindig törlesztik a templom- és toronyépítésre felvett kölcsönt, de olyan lassan, hogy egyes években a kamat révén gyarapodik az adósság. Az utóbbi hét év alatt csak két évben kapta meg a fizetését „s azt is koronánként szedte be zsörtölődés és perlekedéssel a menhelyi gyermekeket tartó szülőktől... Jelezni kívánom, hogy az esperesi vizitáció elrendelte az istálló felépítését és az egyházi földek határának helyreállítását. Mivel Sajgó István kisruca lármázni kezdett, a 17 lapon levő jelentés a pénz vagyronról és 1918 évi számadásról nem olvastatott fel, mert elnök az ülést bezárta...” Sajnos maga a jelentés sem maradt fenn, pedig bizonyára sok érdekes adatot tartalmazott. Viszont egy másik feljegyzés szerint ugyanaz a Sajgó István a községi román főbírónál feljelentette a lelkészt, hogy engedély nélkül gyűlést tartott. Ennek folytán a csendőrök vallatták, pedig a cenzúra engedélyezte volt azt a püspöki körlevelet, amit ismertetett. Így újból engedélyt kellett kérnie a főszolgabírótól szeptember 14-re, amit meg is kapott olyan feltétellel, hogy legyen jelen a román főbíró és a kisbíró. Íme, amikor nem elég a temérdek szenvedés meg a külső diktatúra, a gyülekezet tagjai szándékosan keresik és szaporítják a bajt.

Az erkölcsi étellel kapcsolatos az 1922. szeptember 29-i esperesi vizitáció meghagyása: „Vizsgáló bizottságunk utasítja a presbitériumot a hívek erkölcsére vonatkozólag, hogy a tiszta élet megőrzése végett felvilágosítsa és utasítsa a megfélekedetteket, hogy ezen szegyenletes állapot megszűnjön”. Nincs részletezve a „szegyenletes állapot”, de elég baj, hogy szóba jöhetett ilyesmi. Valószínű, hogy a háború károsan befolyásolta az erkölcsi életet, de azért nem szabad minden rosszat a körülményekkel magyarázni. Ezek a jegyzőkönyvek és más feljegyzések azt mutatják, hogy voltak akkor is izgága emberek, bajkeverők. És ezek nem is jelentettek kivételt. 1922. december 7-i feljegyzés: „1918 óta csak az fizet akinek kedve van. Közigazgatási segítség nélkül nem lehet semmit csinálni”. 1923. december 5-én pedig Vásárhelyi János esperes inti a presbitériumot, hogy a több évi hátralékot szedjék be. „Érthetetlen és elszomorító, hogy ve-

zető gyülekezetünk éveken át szolgáló pásztorát magára hagyja a mostani nehéz megélhetési viszonyok között...”

Egy talán 1926-ból való adat a lélekszámmal és a családokkal kapcsolatban: lélekszám 1440, tiszta református család 250, vegyes család, ahol a férfi református 40, ahol a nő református 42, öreg férfiak 31, öreg nők 49, nagykorú kereső fiúk 34, menyecskék 11.

Az anyagiakkal kapcsolatban sok vita volt. Itt említjük meg a taxás házak bérlőivel kapcsolatos panaszokat is. Például a cinterem déli oldalán levő telket (ahol Toth János Gergelygyuri lakott) Enyedi Anna bérelte, aki 1881-ben megtagadta a fizetést. 1893-tól Enyedi János bérlti. Egy 1925. évi felterjesztés részletezi a panaszt. Eszerint Enyedi János és neje rég elhaltak. László István és neje a tulajdonjogukat soha nem igazolták, de ott laktak és fizettek 8 korona 80 fillért. Kötelesek lettek volna a leveleket kézbesíteni, és különféle munkákban segíteni. Ezt 1907 óta megtagadták, és rendetlenül fizettek. „A Kolozsvári járás főszolgabirájának 46-1908 számú végzése szerint 1907 decemberében vallásukat is elhagyták és felvették magukat a felekezetenélküliek közé s gyermekeiket sem vétették fel az egyházba... A templomi istentisztelet alatt kihívólag u.n. hívő énekekkel zavarták a ref. hívek áhítatosságát. A hívőknek gyülekezetét házukba fogadták és tüntetőleg viselkedtek a ref. hívekkel szemben. Az egyház mindezt békével tűrte, remélve, hogy mint több más felekezetenélküli ők is magukhoz térnek és visszajönnek az egyházba. Nem tették, sőt 1924 okt 23-án midőn Nagyt. Vásárhelyi János esperes úr istentiszteletet tartott, fiok László István if. oly nagy zajt okozott kalapálásával, hogy az istentiszteletet teljesen megzavarta és a híveket megbotránoztatta. Ekkor lelkész a vizsgáló bizottságot László Istvánhoz vezetvén a bizottság előtt 1925 április 24-re felmondott.”

Ehhez az iratcsomóhoz van csatolva egy kézzel írott névtelen levél, amely még jobban megvilágítja az akkori helyzetet, és amelyet szégyenkezve bár, de szó szerint idézek. „Tisztelettel Józsa Károjnak. Tisztelettel fel kérem a tiszteletes urat hogy a Bakpistákat a parokiáról el takaritcsa mert ha nem akor bejelentjük a tiszteletes urat mert nagyon zavarnak bennünket vagy a tiszteletes úr is bak pista akar lenni azért tűri meg a parokiján hogy rajongjanak még egyszer fel kérem hogy azonnal el takaritcsa őket onan menyenek más hejre onan”.¹⁰

10 Kívül ráírva: László István enyedi. Tehát róla van szó.

Györgyfalva

Egy másik panasz szintén 1925-ből. Szabó János, Szabó István fia nem újítja meg a szerződést, és nem fizet. „Nevezett különben mint notorius tolvaj és betörő ismeretes”. Kitelepítése elrendelendő.

Ha már a taxásokat említettük, időzzünk el kissé ennél a kérdésnél. Miért aprózták fel annak idején a templom és parókia körüli területet, és adták bérbe egyes rászorulóknak? Egyszerűen azért, mert ez jövedelmet jelentett az egyháznak, ha nem is sokat. Emellett meglehetősen sok bosszúságot is. Erre utal az egyházmegyei tanács 1890. október 13-i határozata is: „Különben az egyház érdeke azt kívánja, hogy a taxás viszonyok megszűnjenek, nem hogy creáltassanak. Egyházmegyei tanácsunk csak olyan szerződést ajánlhat megerősítésre, mely határozott évekre szól, s mely oly szabatosan van körülírva, hogy abból per vagy joghátrány az egyházközsége nézve lehetőleg nem származhatik”.

Mostani megítélésünk szerint az lett volna a helyes eljárás, ha nem kötnek több szerződést, a telkeket rendre felszabadítják és kialakítanak a templom és a parókia körül egy szép, tágas területet. Most milyen jól ki lehetne használni azt! De akkor nem így terveztek, és nem is számítottak arra, ami a világháború után következett. Amikor pedig látta az egyházközség vezetősége, hogy nem rendelkezhetnek a saját jó belátásuk szerint, és ezek a telkek kicsúsznak a kezük közül, kézzel-lábbal igyekeztek megtartani azokat. Érdeemes felidézni az akkori tényállást. Idézet az 1926. április 8-i egyházmegyei tanácsülés jegyzőkönyvéből:

„Györgyfalva egyházközségnek több taxás telke van, melyeket évek során át egyes egyháztagek és azok utódai béreltek s azokra az egyházközség beleegyezésével házakat is építettek. Az agrár törvény értelmében pedig, ha valaki valamely ingatlant öt évig használ, s rá házat épít, az számára véglegesen is kisajátítható. Ennek alapján Györgyfalva egyházközség taxás telkeit bérlőik kisajátítással fenyegetik arra az esetre, ha az egyházközség nem lenne hajlandó nekik azokat örök áron eladni. Ha azonban az egyházközség kész velük vásárt kötni, szívesen fizetik a kisajátítási ár kétszeresét, sőt háromszorosát is. Ehm¹¹-i ügyész aa tekintettel az agrár törvények idevonatkozó rendelkezéseire – jóllehet lelkész és presbitérium azt ellenzik – az említett ajánlatok elfogadásával a telkek eladását javasolja”. Megbízzák az ügyészt, hogy segítsen a lebonyolításban. A presbitérium és a

11 Egyházmegyei

VI. Román fennhatóság alatt (1918–1944)

közgyűlés névszerint szavazzon ebben e kérdésben. „Amennyiben a presbitérium és közgyűlés az eladás ellen foglalna állást, a kisajátítás folytán előálló kárért az eladás ellen szavazók az E.T². vonatkozó par-ai értelmében anyagi felelősséggel tartoznak”. Az esperes a lelkészt, gondnokot és az érdekelteket április 20-ra kéri magához, majd április 28-án újból, július 30-án szintén. 1927. szept 12-én Máthé esperes ismerteti az egyházmegyei tanács augusztus 11-i határozatát, és kéri sürgősen Kolozsra az aláírt szerződéseket vagy a lelkész, a gondnok és a presbitérium teljes anyagi felelősségét leszögező és vállaló presbiteri jegyzőkönyvet. November 15-én megismétli a sürgetést büntetéssel fenyegetve.

A meglevő adatok alapján nehéz követni a taxás helyek további sorsát is. Talán 1925-ből való egy felsorolás azokról a bérlőkről, akik nevükre telekkönyvezték a telkeket, és kéri az esperest, hogy ezt ismerjék el. Egyben ígéri, hogy ha kell, fizetnek is. Ezek a következők a telekkönyvi és a helyrajzi szám feltüntetésével:

Várad István csita	186	t.k.	267,268	h.r.sz.
Kovács Mihály	184	"	258,259	"
Enyedi László István	183	"	281/1,282	"
Szabó János	24	"	269,270	"
Jaskó Gergely csorgován	185	"	273/1,274	"
Jaskó István botár	198	"	278/1,279	"

1926 november 30-án öt és 1927. február 26-án egy adás-vételi szerződést kötött az egyház a következő személyekkel a következő telkekre:

Kovács János Simonéval a 258 h.r.sz. alatti egy lakrészes faházra és udvarra (15 öl) és egy házikertre (274 öl).

Várad István csitával (felesége Vincze Erzs) a 267 és 268 h.r.sz. alatti belsősegre.

Szabó Jánossal a 269 és 270 h.r.sz. belsősegre.

Enyedi István ifjúval a 281 és 282 h.r.sz. belsősegre.

Jaskó István csontossal a 278/1 és 279 h.r.sz. belsősegre.

Jaskó Mihály botárral (felesége Vincze Kata) a 273 és 274 h.r.sz. belsősegre.

Mindenkivel 2500 lejben egyeztek meg, de mindegyik szerződés végén az áll, hogy az egyházi felsőbb hatóság jóváhagyása után lesz érvényes. De ez egyáltalán nem ment simán. 1929. december 15-én

Györgyfalva

ismét tárgyalta a presbitérium az ügyet. A 26-ban felajánlott 2500 lejt kevesellték. A bérlők a kisajátítási bizottsághoz tették át az ügyet. Most egyesek többet ígértek. A döntést a közgyűlésre bízták, amely december 17-én jóváhagyta a telkek árát. Az 1930. január 22-i jegyzőkönyv szerint a taxás telkek adás-vétele rendeződött.

Talán nem érdektelen bár részben kideríteni, hogy melyik telek kinek a tulajdonába ment át.

1923. február 18-án kimondja a közgyűlés a Csoján-féle telek árverezés útján történő eladását, mert annyit se jövedelmez, hogy a ke- rítéseket karban tartsák. Ennek a temető melletti feljáró úttól nyugatra fekvő, 187 telekkönyvi, 256 és 257 helyrajzi számú teleknek a tulajdonjoga vita tárgyát képezte, de a kolozsvári királyi törvényszék 1912. június 22-i 210. számú végzésével „a tényleges birtokos györgyfalvi ref. egyházzal szemben a szentkorona szálományi igényét érvényesíteni nem kívánta, átadatik kizárólagos tulajdonjoggal a györgyfalvi ref. egyháznak”. Ezt árverezték el 1923-ban.

A helyrajzi számból következtetve itt lehetett Kovács János Simóné telke.

Az 1931. február 13-án felvett presbiteri jegyzőkönyv szerint a 195. és 198. szám alatti taxás házakat eladták, így kiveszik a biztosítás alól. Annyit tudunk, hogy az egyház 1891. július 27-én a 195. szám alatti zsellérházat és telket Roska Tódor és felesége, Hiriska Anna helybeli lakosoknak adják bérbe hat évre. Ez talán valahol a Csoján-féle telek fölött volt.

A parókiától nyugatra több telek volt.

Legalul Szabó János.

Majd Váradi István Csita, ez jelenleg a Toth Péter Gergelygyurié.

Sőt még fennebb, a 168. szám alatti 269. és 270. helyrajzi számú telek.

A parókia alatt, ahol most Oltyán György lakik, 1926-ban Jaskó Mihály Botárral kötöttek adás-vételi szerződést.

Röviddel előtte még Jaskó Gergely Csorgován volt a bérlő. Még korábban Kun János.

A kántori kerttől keletre volt a harangozói lakás. Ezt Jaskó István Csontos bérelte.

A templom keleti feljárója fölött, a 183. telekkönyvi és 281., 282. helyrajzi számú telket Enyedi István ifjú vette meg. (Toth János Gergelygyuri és Tohotni telke).

VI. Román fennhatóság alatt (1918–1944)

Mindennek tudjuk, mi az eredménye. Templom és parókia nehezen megközelíthetőek. Új létesítmények számára nem maradt hely.

Az a kép, amit a katolikus egyházzól a Házi Történetük alapján megalkothatunk, vegyes, de inkább lehangelő.

1919-ben Aczél István újból kántor a megjavított orgonán. A plébánosuk pedig szeptembertől a kolozsvári Szent Antal árvaház igazgatógondnoka lett. '22-ben megalakult az iskolás lányok Mária kongregációja. '23-ban 498-an adakoztak a Majláth-harangra, amelynek a felszentelésekor hatalmas ünnepséget rendeztek, akárcsak egy pár hónap múlva a reformátusok.

1921. évi bejegyzés: „Az új törvénykönyv rendelkezései a vegyes házasságot illetőleg (katolikusoknak nem szabad ref. templomban, ref. pap előtt esküdni) sok bajt és sok kellemetlenséget okoznak itt, ahol alig van család melyben ne lenne vegyes a házások vallása. – Bizony ezek miatt sok szegény, egyébként jó kath. asszony nem mehet a szentségekhez”.

1925-ben már lelki lanyhulást jeleznek. „A missio, fájdalom, mint minden téren – alig volt látogatott”.

1926-ban viszont már kesereg a plébános az érdektelenség miatt. Majd így folytatja: „Végre valahára július hó 11-én a hosszas küzdelmek után – a sok lamentálás után ütött a megváltás órája – a szabaddulás a lelkikínok-gyötrelmek tanyájáról!...” Minden romban van. A költözéskor az úton a kántor mondta: „Menjen haza plébános úr a szüleikhez, itt nincs dolga, nincsenek katolikusok”. Majd elpanaszolja, hogy a gyümölcsöt, amit jó pénzért vett meg az elődjétől, ellopták. Fára nem volt pénze, az anyja segítette. Templomba alig járnak. A Rózsafüzér Társulat nem működik. „Közömbösek. A református környezet hatása meglátszik minden megnyilvánulásukon... Ha törődik velük a pap az a baj, ha nem törődik az is baj.” A következő évben azt jegyezte fel, hogy megpróbálta vasárnap délután a felnőttek hitoktatását, de a 10-15 érdeklődő asszonyt csúfolták a férfiak.

A görög katolikus és a baptista felekezet életéből nem állnak rendelkezésemre említésre méltó adatok.

B. A gazdasági és politikai válságok kora

1. A politikai helyzet

A háború után kialakult új országban nem tudott stabilizálódni a politikai helyzet. A kormányok egymást váltogatták, de a szép ígéreteket egyik se tartotta be. „A harmincas évektől Romániában is felerősödött az új nacionalista hullám; ennek fő hordozója a Moldvából kiindult, európai megfelelőitől egyáltalán nem megkésett fasiszta mozgalom volt. A több irányzatból összeállt, Vasgárda néven ismertté vált szervezet a nagy gazdasági válság után jelentős erővé nőtt, politikai tőkét kovácsolt magából a válságból, az úri társadalom által nemcsak kizsákmányolt, de magára is hagyott parasztság elmaradottságából éppúgy, mint a fiatal népi értelmiségieknek a polgári közélet, a pártviszályok erkölcstelenségével szembeni mély ellenérzéséből és az idegengyűlöletből. Kedvezett megerősödésének a nemzetközi helyzet alakulása, a fasiszmus németországi előretörése is. A fasiszmus ismert szociális demagógiája mellett az ortodoxia miszticizmusába is belekapaszkodó mozgalom – melynek Erdélyben is voltak hívei – egy igazságosabb és erkölcsösebb világ megteremtését hirdette, miközben a gyakorlatban a politikai ellenfelekkel való leszámolásra meghonosította a politikai gyilkosságok rendszerét” (ERT 581.).

Az 1930 óta uralkodó II. Károly királlyal az élen az uralkodó osztály 1938-ban egyfajta jobboldali diktatúrát vezetett be, feloszlatta a pártokat és a közigazgatás jelentősebb posztjaira katonai parancsnokokat állítva. Németország megerősödését látva Románia 1940. július 1-jén felmondta a hagyományos francia-angol szövetséget, és nyíltan Németország mellé állott. A király ennek megfelelően új kormányt nevezett ki, amelyben helyet kaptak a Vasgárda vezetői is. A magyar politikusok mind erőteljesebben kezdtek fellépni Erdély visszaszerzése érdekében. Ekkor lépett közbe Németország, mint döntőbíró. Ezt, ha nehezen is, de mindkét fél elfogadta.

„Az 1940. augusztus 30-án kihirdetett német-olasz második bécsi döntés Erdély északi és keleti részét (43 492 km²) Magyarországhoz csatolta. A döntés sem etnikailag, sem különösképpen gazdaságilag nem volt megalapozott, de arra alkalmas volt, hogy érvényesítse az »oszd meg, és uralkodj« elvét... Politikailag a döntés azt eredményezte, hogy Magyarország és Románia Hitler játékszere lett, a német politika a szovjetellenes háborúban való részvételüktől tette függővé Er-

dély további sorsát. Budapest a németek kegyétől remélte a megszerzett terület megtartását, Bukarest pedig az elvesztett visszaszerzését.” (ERT 596.) Mindkét irányba megindult a menekültáradat. Északról mintegy 100 000 román menekült délre. Számuk 1944-re megduplázódott. Délről 100-150 000 magyar menekült északra vagy ki Magyarországra. A két kormány igyekezett a másikon túltenni a kiutasítások, internálások, bebörtönzések, iskolabezárások stb. terén.

A bécsi döntés után Ion Antonescu tábornok magához ragadta a hatalmat. A királyt lemondatta, és helyébe fiát, I. Mihályt tette. A Vasgárdával karöltve mint „conducator” vezette az országot. Amikor a Vasgárda egyeduralomra tört, a felkelésüket leverte. 1941. június 22-én belépett a Szovjetunió elleni háborúba.

Amikor 1944. augusztusában a szovjet hadsereg Jászvásárnál áttörte a frontot, augusztus 23-án Románia átállt a szövetségesek oldalára. Szeptember 12-én aláírták a fegyverszüneti egyezményt, amely Erdélyt a békeszerződéstől függően Romániának adta. A magyaroknak a kiugrási kísérlete meghiúsult, mivel a németek megszállták Magyarországot. Ekkor támadást intéztek Dél-Erdély ellen, amit azonban visszavertek, és bevonultak Észak-Erdélybe. Itt főleg a Maniu-gárdisták nemcsak garázdálkodtak, hanem sok helyen vérfürdőt is rendeztek. Így a Szövetséges Ellenőrző Bizottság Észak-Erdélyből eltávolította a román közigazgatást, és csak 1945 márciusában térhettek vissza. Ekkor alakított kormányt az Ekésfront élén Petru Groza, aki megígérte, hogy megteremti a belső békét, egyben biztósítja a nemzetiségek jogait.

2. A gazdasági helyzet

Az első világháború szörnyű pusztításai után még lábadozott Európa, amikor 1928 októberében letörték a New York-i tőzsdét, aminek következtében összeomlott az Egyesült Államok gazdasága, maga után vonva egy világméretű romlást. Ezt természetesen megérezte Románia is. Ezekre az évekre esnek a Zsil völgyi bányászoknak és a nagyobb ipari központok munkásainak a megmozdulásai. Az 1930-as népszámlálás szerint Erdély lakosságának a 76,6%-a a mezőgazdaságban, 9,6%-a az iparban és 4,7%-a a kereskedelemben dolgozott. A gazdasági válság elsősorban e két utóbbi csoportot sújtotta, de komolyan érintette a falusiakat is. Ezek még mindig önellátásra rendezkedtek be. Aránylag kevés ipari cikket vásároltak. De ahhoz is

Györgyfalva

pénz kellett. A nélkülözhető mezőgazdasági termékeket viszont nehezen és csak olcsón tudták eladni a leszegényedett városiaknak.

3. A kultúra helyzete

A kormány politikai indíttatásból és nemzetiségi alapon *kultúrznókat* jelölt ki, ahol dupla fizetésért erőteljes „oktató-nevelő” tevékenységet fejtettek ki a magyarul nem tudó tanítók. A cenzúra továbbra is szigorú volt. Az összejöveteleket főleg a diktatúra bevezetése után mind jobban gátolták. Mindezek ellenére eleven kultúrelvet bontakozott ki falvakon is.

4. Az egyházak helyzete

Teher alatt nő a pálma. Már jeleztük, hogy a nagyobb egyházi birtokok kisajátítása és az új egyházi iskolák szervezése milyen erőfeszítést igényelt a magyar egyházaktól. De ezek ellenére, vagy talán éppen ezért egy erőteljes belső megújulás következett be azok életében. Igaz, hogy ez előbb Nyugaton bontakozott ki, de nálunk a sok bajt, nyomorúságot megért emberek lelke fogékony talajnak bizonyult annak befogadására. A belmissziói munka rövid idő alatt felvirágozott. A lelkészek tevékenyen kivették részüket a kultúrmunkából, sőt sok helyen egyedüli pártolói voltak. Még a mezőgazdaság korszerűsítésén is fáradoztak, hogy a bajba jutott parasztságon segítsenek.

Györgyfalva ebben az időszakban

1. A politikai helyzet

Az akkori politikai helyzetről meglehetősen sokat tudunk az írott dokumentumoknak és a személyes visszaemlékezéseknek köszönhetően. A falu helyzetét alapvetően meghatározta, hogy 1940 és 44 között Dél-Erdélyben maradt. A határt Györgyfalva és Kolozsvár között, az erdő alatt húzták meg. Ez az addigi sanyarú helyzetüket még elviselhetetlenebbé tette.

A baptista közösség történetének rövid leírásában az áll, hogy 37-től 44-ig csak kettesben gyűlhetek össze. Sokatmondó adat!

A plebános az 1940. évről azt jegyezte fel, hogy február 19-től állandó zaklatásnak volt kitéve nemcsak az énekpróbákon, hanem a lakásán is. Éjjel-nappal csendőri megfigyelés alatt állt. Majd így folytatja: „A bécsi döntés számomra csak keserűséget, zaklatást, szomorúságot hozott, mert látnom kellett sok nehéz munkám összeomlását, a györgyfalviak kékrevertségét a granicsároktól és a csendőrségtől...” A kékrevertségről egyébként az idősebbek sokat tudnak beszélni. Ugyanis a csendőröknek és a határőröknek szabad kezlet adtak a „rend” fenntartásához. El lehet képzelni, hogy mit művel el egy emberi mivoltából kivetkőzött valaki, aki kedvét leli abban, ha kínozhatja a másik embert. És voltak ilyenek.

Tény az, hogy napirenden volt a határon való átjárás. Az akkori szokásokat ismerve nem csodálkozunk azon, ha valakit elverték, ha szökés közben elkapták. De az nemcsak hogy nem volt törvényes, de emberséges sem, ha valakit azért vertek kékre, mert este nyugati irányban ment a falu között valamelyik ismerőséhez.

Megrendítőek ezek az elbeszélések, de feltétlen megörökítendőnek tartom azt a kordokumentumot, amelyre a katolikus egyház Házi Történetében akadtam, és amelyből kissé hosszasan idézek:

„Kovács István plebános nem birta sokáig a folytonos zaklatást a csendőrség és a határőrség részéről és 1941 őszén eltávozott Magyarországra.

Akkor a plebánia s az egyházközség vezetése a tordai plebánosra hárult, ahonnan Lestyán Ferenc tordai káplán járogatott ki az ügyeket intézni.

Nemsokára azonban Lestyán Ferenc is Kovács sorsára jut: a hadbíróóság halálra ítéli és ő elmenekül Magyarországra szerencsés körülmények között, miután a robogó vonatból kiszökve az Oltot Apácánál átúszta.

Ekkor Dani József kap plebánosi kinevezést, aki vezeti is a plebániát s a község gazdasági fellendítésén sokat fáradozik...

Dani József 1943 tavaszán 3 hónapra börtönbe kerül, ahonnan kiszabadulva még abban az évben eltávozik ismét. Bolyába került plebánosnak.

Dani József után Barányi Ignác következett, ki Szebenből jött ide, de alig volt itt két hetet, már elfogták és 5 évi börtönre ítéltetett.

Barányi után a plebánia vezetése újból a tordai plebániára marad, honnan Gruber János káplán jön ide és vezeti a plebániát jul. végéig, amikor Szebenbe kerül káplánnak.

Györgyfalva

Gruber eltávoztával még egy új kinevezés történik. A Hunyad megyei Govásdián helyhez internálva volt László Dénes plebános. Akin, hogy segítsenek és felszabadítsák, Györgyfalvára nevezik ki plebánosnak. De Györgyfalvának ekkorra már hirhedt híre volt – csendőrség (Farcas nevű őrmester) és a határórség miatt, akik nemcsak a népek vezetőit, hanem a falu magyar lakosságát is folyton zaklatták. László Dénes inkább választotta a helyben való internálást, mint a györgyfalvi plebánia szabad vezetését. Így kerültem aztán én ide, kiségitésképpen.

Amikor idejöttem, az egyházközség képe meglehetősen lehangoló volt. A faluból a férfiak legnagyobb része hiányzott, az ifjúság majdnem mind Magyarországon volt, a legtöbb család szétszakítva, a bántalmazások a hatóságok részéről napirenden, vagyonbiztonság alig van, a határórségnek minden szabad, a lakosság magyar része végzi az őrmester, román pap és az állami iskola román igazgatója földjeinek a megművelését – persze ellenszolgáltatás nélkül, a kolozsvári közeli piactól elvágyva a község alig tudja terményeit a meszsi tordai piacon értékesíteni, napirenden vannak a besugások, megszokottak a hadbírórságra hurcolások, folytonos gond és aggodalom itt az élet, úgyhogy nem csoda, ha hirhedt volt a falu híre és nem kívánkozott ide senki.

Ehhez járult még a háborúval járó nehézségek és a körülmény, hogy a hadszíntér a vörös hadsereg nyomása folytán mind közelebb és közelebb jött. Jul. 2-án bombázták az angol repülőgépek Kolozsvárt szörnyű pusztítást okozva az állomás körüli részen, rengeteg halott és sebesült volt az áldozat. Egy nagykaliberű bomba a falu határába is esett.

Ilyen körülmények között érkeztem ide Györgyfalvára, de jóformán meg sem ismerkedtem a helyzettel, az aug. 23-i események¹³ új események elé állítottak mindenkit. Általános izgalom vett erőt mindenkin és várta mindenki a bekövetkező eseményeket. Aug. 29-én az iskolai beiratások közben elfogtak és Felek, Tordatúr, Szinden keresztül a tordai csendőrparancsnokságra hurcoltak, honnan az aranyosgyéresi táborba kísérték, ahol 99 magyar pap, tanító, földbirtokos, tanult fő volt internálva.

1944. szept. 5-én megindult a német-magyar támadás Dél-Erdély ellen, mire minket még aznap tovább hurcoltak. Azonban csak Felvinczig jutottunk, mert ott a hadsereg már utólért és kiszabadít-

13 Románia letette a fegyvert az orosz előtt

VI. Román fennhatóság alatt (1918–1944)

tott. Azonban mindössze csak Nagyenyedig jutott a német–magyar támadás vonala, onnan az orosz hadsereg, mely már benyomult Erdélybe minden felől, visszavetette. A német–magyar hadsereg egészen Tordáig vonult vissza és ezt a várost majdnem egy egész hónapig védelmezte olyan szívóssággal, hogy igen súlyos csatákra került sor. Így aztán mi is belekerültünk, a mi falunk, a hadszintérbe, lévén utánpótlási és pihenő hely. Úgyannyira, hogy szept. 11-től kezdve állandó bombázásnak, ágyútűznek voltunk kitéve. És ez így tartott egészen okt. 10-ig, amikor a német–magyar hadsereg feladva Kolozsvárt is visszavonult a fölényben levő orosz hadsereg elől.

A folytonos aknatüz és éjjeli meg nappali bombázás a következő áldozatokat követelte: meghalt 1 öreg ember, megsebesült 4 férfi és 1 asszony, megrongálódott és elpusztult több ház.

A folytonos tűz annyira félnkké tette a lakosságot, hogy egészen fellélegzett, amikor a hadsereg visszavonult és az ellenség megérkezett. Az orosz pedig nem volt nagyobb ellenség, mint a helybeli román elmenekült hatóság.

Úgyannyira, hogy az orosz hadsereg, mely 3 napig tartózkodott Györgyfalván, negyedannyi kárt sem tett, mint a helybeli őrmester és iskola igazgató. Valósággal kirabolták a falut, miután a háborús menekülésük folyamán elveszítették mindent.

A plebániát is teljesen kirabolták, a butorokat, edényeket, tűzifát, takarmányt, gyümölcsöt és minden ingóságot elrabolt Farcas őrmester és Rusu igazgató. S ezekből vajmi keveset lehetett visszaszerezni. – S még ez sem volt elég: leszedték a kat. iskola ablakait, úgyhogy csak nagy ügyel-bajjal folytathattuk a tanítást a télen.

Templomunknak szerencsére nem történt lényegesebb kára. A bombázástól pár ablak kitörött, a Maniu-gárdisták több holmit, köztük a fekete bársony vecsernyemondó palástot elvitték, de a szent edények és az egyházi ruhák jórésze megmaradt miután el volt ásva biztos helyre. Úgyhogy az istentiszteleteket minden fennakadás nélkül folytatni lehetett, nem úgy, mint Tordán, hol a plebánia templom annyira megrongálódott a többszörös találat folytán, hogy csak 1945. nyarára tudták kijavítani.

A nép zaklatása tovább folytatódott, csakhogy most még nagyobb mértékben.

A legnagyobb gond volt az iskolai év megkezdése. Tanítónő nem volt, mivel Berindán időközben Szebenbe kapott kinevezést, az újonnan kinevezett tanítónő pedig még az állása elfoglalása előtt el-

Györgyfalva

menekült. gy tanító nélkül maradtunk. Igaz, az iskola is megrongálódott, mert a háború folyamán állandó laktanya volt, utóbb pedig istállónak használták, az ablakai is hiányoztak. Szerencsénkre ezen a vidéken sehol sem tudták a rendes időben megkezdeni az iskolai tanévet, a háború felborított mindent. Ez így ment január közepéig.”

Közben azonban történtek más kellemetlen dolgok is. Miután az orosz–román csapatok elvonultak Kolozsvár felé, egy reggel ellepték a falut a rődiek. Mellettük állt a csendőrség és a falu bírója. Háznál házra járva összeszedték nemcsak a gabonát, hanem más értékeket is. Máskor jöttek felekiek, pataiak, dezmeriek is, sőt helyben lakó menekültek is, akik a megfélemlített családoktól szabadon vittek el bármit.

Az akkori helyzetre jellemző döbbenetes dolgokat írt le Toth Ferenc Tótimre (sz. 1928) a visszaemlékezéseiben. Nem volt elég, hogy az itthon levő idősebb férfiakat munkaszolgálatra kényszerítették (főleg vasút és alagút javításra-építésre), hanem 45 fiatal legényt szabályosan halálra szántak. A falu akkori bírója és Farcas csendőrőrmester összeszedtek 45 fiatalot, névsort készítettek róluk (a neveket közli Toth Ferenc), és egy katonára bízta, hogy kísérelje őket Tordára. Amikor elhagyták a falut, a katona kíváncsiságában felbontotta a levelet, amelyikben az állt, hogy ezek mind partizánok. Ő megsajnálta a halálra szánt fiúkat, a levelet szemük láttára széttépte, és úgy kísérte őket Tordáig. Onnan Tordára kísérték, ahol marhavagonba gyömöszölték és valahol a Szeret partján engedték ki. Ott hideg puliszkát kaptak, a mezőn maradt káposztát ették, és így építették a gátat és a hidat sok más elhurcolttal együtt. Isten ott is megsegítette egy százsz tiszt által, aki megsúgta nekik, hogy csak úgy szabadulnak onnan élve, ha megszöknek. Mivel nyilvántartás nem volt, a nagy tömegben nem vevődött észre egy pár ember hiánya. Így rendre megszöktek és nagy nehézségek árán hazavergődtek mind a 45-en.

Azt is leírja Toth Ferenc, hogy őt is elküldte ugyanaz a két személy Feleken egy olyan helyre, ahonnan nem tértek volna vissza élve, de útközben közbe jött valami, és nekik sikerült elmenekülniük.

Viszont nem sikerült Nagy István Vecsinnek és Czako Gergely Feketének, akik a földvári gyűjtőtáborban lelték halálukat.

Hadd álljon itt a háború áldozatainak a névsora a születésük évével és esetenként a halálukkal kapcsolatos egy-két adattal.

1. Bodor Mihály. 1909. Füstmérgezésben halt meg a vonaton.
2. Bumbuc Samu. 1915.

3. Csiki Ferenc. 1917. Debrecenben halt meg 1945-ben. Házsongárdban nyugszik.
4. Jaskó János Molnár. 1902.
5. Józsa Ferenc Dobos. 1922.
6. Kun Márton Kunbácsi. 1920. A kevi állomáson halt meg 1948-ban.
7. Lőrincz János Módi. 1921. 1944-ben a vonaton halt meg.
8. Nagy István. 1922. Kórházban látták utoljára.
9. Roşca Ioan. 1920.
10. Roşca Vasile. 1919.
11. Sajgó István Bitang. 1912.
12. Sajgó István Csutak. 1921. Szlovákiában halt meg 1945-ben.
13. Sajgó János Csita. 1911. Szlovákiában halt meg 1945-ben.
14. Sajgó János Csutak. 1921. A vonatból akart szökni és agyonlőtték.
15. Szabó István Szász. 1922.
16. Szabó Márton Vasjános. 1920.
17. Szabó Miklós Szabó. 1912. Kórházban látták.
18. Toth Miklós Tótimre. 1913. Lengyelországban halt meg 1944-ben.

Ezeket az adatokat főleg idős Czakó József gyűjtötte össze. Meg kell jegyeznünk az utókor tájékoztatása érdekében, hogy jöllehet Györgyfalva Romániához tartozott, ezek a három románt kivéve mind a magyar hadseregben szolgáltak.

2. A gazdasági helyzet

A gazdasági helyzetről kevesebb adatunk van. Nyilván nagy nehézségekkel küzdöttek. Egy 1936-os jelentés megemlíti a háziiparral kapcsolatban a varrást, kosárfonást, seprűkészítést és szövést. Ugyanabban a jelentésben az áll, hogy 100-120 lány szolgál Kolozsváron. Ez a szolgáltatás nem csupán anyagi hasznot jelentett, megkelesték a staférungra valót, hanem azt is, hogy láttak, tanultak, és így jó háziasszonyokká váltak. A hátránya az volt, hogy sokan nem végezték el a kötelező iskolai tanulást, így félig analfabéták maradtak. A bécsi döntés gazdasági szempontból kimondottan hátrányt jelentett a falu számára, mivel elvágta a legfőbb piactól, Kolozsvártól. Mert ha külterjes is volt a mezőgazdaság, azért egy kis termésfelesleget meg állatokat ott értékesítettek. Ezekben az évtizedekben még az volt a szokás, hogy hajnalban a hátukon bevitték a városba a te-

Györgyfalva

jet, a házaknál leadták, és hazajöve mentek a mezőre. 1940-ben még ez is megszűnt. Torda volt a legközelebbi város, ahová úttalan utakon jutottak el. Sokan panaszozzák, hogy a Tordáról hazafelé jövőket nagyon gyakran megfosztották útközben a pénzüktől és a vásárolt holmijuktól.

Itt említem meg, hogy miután megszűnt az árva gyermekek kihelezése és az ezzel járó jövedelem, a földművelés mellett más kereseti forrás után kellett nézni. Lassan-lassan divatba jött és általánossá vált a csipkebogyó szedése. Előbb a falu határában gyűjtötték, majd mind messzibbre mentek el. Legfőbb lelőhelyük Bányabükkön túl, a mikesi legelőkön volt, de jártak a kajántói határra is. Nagyon nehéz kenyérkereset volt: leszedni, hazacipelni, kifőzni, passzírozni, majd a hátukon bevinni a városba eladni, de aránylag szép pénzt kaptak érte. A szomszéd falvak lakói hol csodálták, hol csúfolták őket. Ezekben az évtizedekben, ami eltartott 1962-ig, a mezőgazdaság szövetkezetesítéséig, Bitangfalva helyett Hecserlisnek nevezték Györgyfalvát. De őket ez nem zavarta, végezték a munkájukat odaadással.

3. A kulturális helyzet

A kulturális helyzettel kapcsolatban előbb néhány adat az iskolásokról. Az 1935–36-os iskolai évben a 293 beiratkozott gyermekből 145 nem járt rendszeren, 38 bukott, 110-nek sikerült. Egy 1937. május 19-én felvett jegyzőkönyvben arról olvasunk, hogy az iskola igazgatója és a tanítók durvák. Szolgai munkát végeztenek a gyermekekkel. Egy gyermek állítólag belehalt a verésbe. Ezért perelik az igazgatót. A beírt 254 gyermeknek egy magyar nyelvű órája volt. Az 1942–43-as iskolai évben az állami iskolában a 150-ből 61 bukott, a római katolikusban az 50-ből 25.

Egyébként a kulturális élet a sok nehézség ellenére pezsgőnek mondható. A háború előtti időszakból két lényeges dolgot emelhetünk ki. Az egyik a dalárda megalakulása. A katolikus Házi Történetben az 1939-es évről azt olvassuk, hogy sok-sok utánajárás után végre ősszel megalakult hivatalosan a földműves dalárda 90 taggal. A legidősebbek Dorgó tanítót emlegetik, mint a dalárda alapítóját és vezetőjét. Dorgó Gyula 1931 és 1935 között volt katolikus kántortanító. E két adatból arra következtethetünk, hogy nem hivatalosan már korábban működött dalárda, de csak 39-ben engedélyezték azt.

A másik jelentős esemény a Györgyfalvi Lakodalom színrevitele volt. Legjobb, ha szó szerint idézem egy korabeli budapesti újság képes beszámolóját. „A »Györgyfalvi lakodalom« páratlan sikere a Magyar Művelődés Házában. Érdekes erdélyi vendégei voltak a napokban a magyar fővárosnak. Györgyfalva jelképes községből egy nagyobb csoport látogatott el Budapestre és itt a Magyar Művelődés Házában nagy sikerrel játszották el a »Györgyfalvi lakodalom« című zenés, énekes, táncos népi játékot. A háromórás műsorban Györgyfalva élete vonult fel a közönség előtt. A tarka himzésekkel pompázó, messzeföldön híres népviseletbe öltözött, aranyhímes pártákkal, színpompás szöttesekkel gazdagon felékesített györgyfalviak valósággal ámulatba ejtették a nézőket. A közönség nem tudta: ruhájukban vagy ékes beszédükben, táncukban, énekükben, mondókáikban gyönyörködjék?

Györgyfalva népi szépségeit a falu tragikusan elhunyt lelkésze, Czako János fedezte fel. Hosszú évek munkájával gyűjtötte össze falujának szépségében megőrzött hagyományait és szokásait. A fáradhatatlanul dolgozó lelkész nem érte meg, hogy színpadra kerüljön a sok szép jelenet és tánc, mert váratlanul meghalt. Utolsó óhaja azonban mégis teljesült, Györgyfalva népe bemutatkozott a kolozsvári színpadon. Egy lelkes kolozsvári úriasszony: Csekefalvi Tamás Béláné vette a kezébe a györgyfalvi lelkész örökségét és odaadó munkájának eredményeként a györgyfalviak felléptek Kolozsvárott. Sikerük olyan nagy volt, hogy az előadást megismételték az év márciusában. A nagyszerű előadás jövedelmét az árvízkárosultaknak adományozták. A györgyfalviak sikerének híre feljutott a fővárosba és itt is sor került bemutatkozásukra. A fővárosban is kirobbanó sikerük volt. Izes magyar beszédükben, szívhez szóló dalaikban, mélységesen bölcs humorukban, táncukban önfeledten gyönyörködött a közönség, amely zsúfolásig megtöltötte a hatalmas színház nézőterét. A leánykérés, jegyváltás, hívogató, hitre való kérés, az eskető, búcsuztató, menyasszonybemutató és a befejező lakodalom jelenetek feledhetetlenül szépek voltak. A falusi játék szereplőit hosszasan ünnepelte a közönség. Az együttes minden tagját és rendezőjüket, Csekefalvi Tamás Bélánét legteljesebb elismerés illeti a kitűnő munkáért.”

Ugyancsak e darabbal kapcsolatban azt olvassuk a presbitérium 1939. augusztus 27-én felvett jegyzőkönyvében, hogy a színdarab után a tiszta bevétel 9873 lej volt. A református nőszövetség által

Györgyfalva

rendezett darab jövedelmét a felépítendő kultúrterem javára átadja a lelképásztor a presbitériumnak, és azt kamatra kiadják.

Az akkori színjátszással kapcsolatos az 1938. május 15-i feljegyzés is, miszerint „az ifjúság részéről az egyháznak adott színpadi felszerelésből sok hiányzik s a hiányzó dolgok egyeseknél vannak elhelyezve”. 1942-es adat, hogy a beszorgáló lelkésznek átadták a 390 könyvből álló ifjúsági könyvtárat, három darab ifjúsági pecsétet, egy színpadi nagy vászon függönyt, az ifjúsági kör iktatókönyvét, leltárát, jegyzőkönyvét és naplóit, továbbá nőszövetségi ügyiratokat. Szintén református egyházi adat 1944. április 23-ról, hogy a volt egyházi énekkar tulajdonát képező kb. 25 négyzetméter vászonfüggönyt átadták volt Kun Marci Miklós helyettes gondnoknak, aki most kb. 5 négyzetmétert adott vissza. Tehát dalárdával és színpadi szerepléssel kapcsolatos ez a tudósítás is.

A kulturális élettel kapcsolatos az a feljegyzés is, hogy 1936-ban a következő lapokat járatták: Magyar nép, Harangszó, Református Ifjúság, Református család. Azt nem tudjuk, hogy hány példányban jártak ezek a lapok, és azt sem, hogy ezeken kívül katolikus lapokat járattak-e.

4. Az egyházak helyzete

Először vessünk egy pillantást a református egyház életére.

Mivel a templomba felvezető új út főleg télen nagyon meredeknek bizonyult, elhatározták a régi megnyitását 1929-ben. Egyben a temetőbe vezető utat is megnyitották. De ugyanerről olvasunk 1946-ban is. Mivel pénz nem volt rá, megengedték Toth István gondnoknak, hogy a saját költségén megcsináltassa.

Ugyancsak 1929-ben öntették újra a nagy harangot, ami sok bonyodalommal járt. Ugyanis az előzetes kikötés ellenére rajta volt a felirat: „Toth Péter gondnoksága alatt”. Hosszas huzavona után csak feltették a harangot, de Toth Pétert megrovásban részesítették, és ő egy úrasztali poharat ajándékozott az egyházközségnek.

Az 1929-es év jelentős eseménye, hogy a nyugdíjba vonult Józsa Károly helyébe Szabó Sámuel kolozsvári segédlelkészt választották meg. Máthé Sándor esperes iktatta be október 6-án nagy ünnepség keretében. A belmisszió lelkes híve volt. Az egész erdélyi, sőt európai református egyházhoz hasonlóan itt is egy komoly belső megújulási mozgalom indult el, jöllehet az 1931. június 9-i esperesi vizitáció megjegyzi, hogy „a belmissziói tevékenység megindításának egyedü-

li akadálya, hogy nincs megfelelő helyiség, presbitérium figyelme egy megfelelő gyülekezeti terem építésére felhívatott”. 1930. január 15-től bevezették az új istentiszteleti rendtartást, ami 1998-ig volt érvényben. '30-ban csúrt építettek, '31-ben „vagyoni tekintetben örvendetes haladás tapasztalható”, de '33-ban már anyagi csődről beszélnek. A rendszeres egyházfenntartói járulék fizetését megtagadják, majd elfogadják. Az építendő református kórház részére nagy nehezen megszavazzák a lélekszám szerinti két lejt. Nem vállalnak „gondviselő perselyt” a szászvárosi árvaház segélyezése céljából. De megalakul a férfiak bibliaköre. A falu négy helyén tartják a bibliaórákat kedden és pénteken. Ezeken gyakorolják az egyházi énekeket is.

Hadd említsük meg itt, hogy éppen a belmissziói mozgalom révén került be Györgyfalva a magyar irodalomba. Ugyanis 1933 áprilisában leánykonferenciát tartottak itt, amelyről valaki beszámolt Reményik Sándornak, aki Levél a györgyfalvi leánykonferenciáról címen verset írt erről. Idézzünk belőle:

*„Írom magának ezt a levelet
Hogy tudja:
Városunk határán e kis falucska
Most
Isten tanyája lett.
Zsoltárok szállnak, versek zengenek.
A Magasságos beszédeivel
Csordultig a szívünk...”*

A konferencia szellemiségére vet némi fényt az, ahogy Reményik folytatja:

*„És a sorok:
Apróbetűs asszonysorok
Ugy zengtek, mint a reformátorok,
Hajdan
Üldöztetések irtó idején
Valami nagy, végső népi remény
Izzott fel a sorok között ragyogva,
Valami múlhatatlanba-fogódzás:
„Tebenned bízunk eleitől fogva!”*

Györgyfalva

Tipikus adat 1933-ból: „baptisták közül egyesek a mi református híveink házánál tartanak összejöveteleket és egyházunk ellen agítálnak... A legközelebbi istentisztelet alkalmával hívassék fel a szószék-ről híveink figyelme, hogy tartózkodjanak az ilyen hithűségbe ütköző cselekedettől; a baptista gyülekezet vezetői pedig szólíttassanak fel, hogy híveink között ne agítaljanak, mert kénytelenek leszünk ellenük a kultusz törvény értelmében a legszigorúbban eljárni”. Czakó János gimnáziumi tanuló a környék több falujában volt legátus. Itt nem volt szokásban, de 1935 karácsonyára meghívták. Az első és harmadnap perselypénzt adták neki, a lelkész pedig 100 lejt.

Számunkra a legkülönösebb az a gyakorlat volt, hogy a gyermekeket a kántor temette. Egyébként 1936-ban a meghalt kántor helyébe ideiglenesen a fiát alkalmazták, aki '38-ban végzett egy három hónapos rendkívüli kántorképző tanfolyamot Nagyenyeden. Ugyancsak 1936-ban volt az új lelkésznek, Tóbiás Jenőnek a beiktatója is, Szabó Samu ugyanis Marosvécsre távozott.

1937. augusztus 25-én árlejtés után Forró István kolozsvári kőművessel kötnek szerződést a templom külső-belső és a papilak külső renoválására 23 000 lejért anyag nélkül. Szeptember 22-én megállapítják, hogy a vakolat megrepedezett, így kérik újból vakolni. Ugyanabban az évben Szabó György helybeli asztalos vállalja 10 000 lejért a templom teljes bútorzatának, ajtóinak, ablakainak, valamint a papilak 8 ablakának és egy ajtajának a lefestését. Nem sokkal később már panaszzolják, hogy fognak a padok. A mester ígéri a baj orvoslását. De 1938 augusztusában még mindig az a panasz, hogy sokan azért maradnak el a templomból, mert fognak a padok. Szeptember 10-ig kérik kijavítani.¹⁴

1939-ben újból felvetődik a felekezeti iskola építésének a kérdése. Igény van rá. A presbitérium a közgyűlés elé utalja az ügyet. Elvileg támogatják, de a kiróvást egyelőre elhalasztják. 1940-ben szintén.

1942. november 1-jétől Tóbiás Jenőt ótordai segédlelkésszé nevezték ki. Itt Benedekffi Samu ajtoni lelkész lesz a beszoigáló, de 1943. január 6-án jelentik, hogy ismeretlen helyre távozott, és még az egyház kulcsait is magával vitte. Utána Jakab György szolgált be Patából, majd 1943. júliusában Lörincz Béla Ajtonból. A gyülekezet lemondott a választói jogáról Szentgyörgyi Mihály alpestesi lelkész javára, aki valószínűleg el se jött, mert továbbra is Lörincz Béla szolgált be 1944. jú-

¹⁴ Nyári melegben még most is fognak.

nus 1-ig, amikor is a püspök Réthy Istvánt nevezte ki segédlelkésszé, de 1945. február 1-én még Lőrincz Béla adminisztrált. 1945. április 19-től november 18-ig Sebestyén Kálmán a helyettes lelkész.

Az egyházi étellel kapcsolatban az 1938-as lelkészi jelentésben azt olvassuk, hogy IKE „van, de miután a hatóság működését betiltotta, az 1938. évben nem működött”. Az 1944-es lelkészi jelentés elpanaszolja, hogy „a zavaros állapotok miatt beszoigáló lelkész csak ritkán jöhetett d.e. istentiszteletre. Előimádkozóval a hívek tartottak Istentiszteletet minden vasárnap d.e. és d.u.” A férfiszövetséggel, nőszövetséggel, leányszövetséggel és az IKÉ-vel kapcsolatban azt jelentették, hogy „minden alakulat volt, de nem működhetett”. Közgyűlést se volt szabad tartani. 1943. július 6-án írja Nagy Gy. frátai esperes, hogy a meghívást nem fogadja el, de ajánlja az egyetlen pályázó Szentgyörgyi Mihályt. A tiltásokra való tekintettel a falut eljárva írássanak alá nyilatkozatot ezzel kapcsolatban.

A megszálló hadsereg az egyházi épületeket tönkretette. A lelkészi lakást istállóknak használták. A templomi orgonát szétverték, a sípokat a falu között fűjták. És ami szintén óriási veszteség, az egyházi levéltár nagy mértékben megsemmisült.

A római katolikus egyházközség életével kapcsolatban a Házi Történetben találtam néhány adatot.

Lássuk előbb a külső építkezéseket. 1929-ben a lebontott plébánia anyagából új iskolát építettek. Fejenként 300 lejt adtak erre a célra. Sándor Béla főgondnok társadalmi gyűjtésből 50 000 lejt garantált. A vallásalapból a plébánia javítására kiutalt 50 000 lejt is erre fordították. 1930-ban felépítették a plébánia nyugati felét. Erre a célra a vallásalapból 300 000, a püspöktől 30 000 lejt kaptak. 1933–34-ben befejezték a plébániát és cseréppel fedték be. 1937-ben új harangozói lakást építettek püspöki segéllyel. Ezek mellett 1929-ben új kisharangot öntettek, mivel a régi megrepedt.

A tanítók egymást váltották ezekben az években. Fekete Antal nyugdíjba ment 1928-ban. Helyébe Szácha Anna, majd 1929-ben Botár Erzsébet, végül 1930-ban Studicska Nándor jött. 1931-ben Dorgó Gyula a kántortanító, 1935-ben Jánó Endre, 1937-ben Kuna Benedek, majd 1939-ben Pingartner Béla. Ez utóbbiról megjegyzik, hogy ő is inkább ezermester volt, mint a sógora, Studicska.

A lelki étellel kapcsolatban kevés adathoz jutottam. 1936. december 14-től 20-ig misszió volt és gyűjtés az árva gyermekek javára. 1937-ben sokan adakoztak az iskola fenntartására. 1942. április 23-án

Györgyfalva

Márton Áron püspök látogatta meg a gyülekezetet. A Házi Történetbe bejegyezte, hogy elégedetlen a lelki étellel, főleg azzal, hogy sokan kötnek házasságot a protestánsoknál, mások pedig csak polgárilag esküsznek meg. Az új lelkészt buzgó munkára inti. Az 1945-ös bejegyzésben olvasunk a paphiányról, a drágaságról, meg hogy kevés az élelmiszer és a fa. A felnőtt lányok Szent Margit körét nem sikerült megalakítani, viszont igen a Rózsafüzér Társulatot főleg iskolás lányokkal.

A Házi Történet itt megszakad, és csak 1978-ban folytatódik. Más anyaghoz pedig nem jutottam hozzá.

A görög katolikus egyházközség történetével kapcsolatban kézhez kapott egyoldalú tájékoztató az 1913. és 1950. évek közötti időszakból nem tartalmaz semmilyen adatot.

A baptisták Sütő László által 1980-ban összeállított rövid történetében ezek állanak: az első háború után László István Enyedi fogadta be közel tíz évig őket. 1915-től rendszeresen látogattak ki a kolozsváriak. '20-tól felvették a kapcsolatot a lónai, kiskapusi, mérai, mákói, kövendi, monostori és bodrogi gyülekezetekkel. '37-től 44-ig csak kettesben-hármasban lehetett összegyűlni.

Az egyház tehát, ha nehezen is, de átvészelte a sok-sok megpróbáltatással terhes korszakot, hogy szembenézzen egy új, másfajta, de talán még súlyosabb próbákat hozó korszakkal.

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

A kommunista korszaknak több fokozatáról beszélhetünk. A háború utáni első években főleg a demokrácia kifejezést használták, nem tagadva, hogy az a gyakorlatban nem volt más, mint proletár diktatúra. Mivel nem ment olyan könnyen a kommunizmus felépítése, előbb a szocializmust kellett megszilárdítani. De mivel még akkor is nagyon távol álltunk a megígért kommunizmustól (vagy talán mind jobban távolodtunk attól), kitalálták a sokoldalúan fejlett szocializmus fogalmát. Végül aztán nem volt idejük – és főleg lehetőségük – magát a kommunizmust felépíteniük. De így is túlságosan sokat valósítottak meg. Ennek megfelelően ebben a fejezetben szólunk a kommunista hatalomátvételtől, e hatalom megszilárdulásáról, majd annak erjedéséről.

A. A kommunista hatalomátvétel. 1945–1948

1. A politikai helyzet

A szovjet hadsereg már 1944-ben elfoglalta, szerintük felszabadította az országot, és az előzetes egyeztetéseknek megfelelően Románia is a szovjet befolyási övezetbe esett. A háborút lezáró békeszerződést (amely lényegében most is békediktátum volt), csak 1947. február 10-én írták alá Párizsban. Ez jelölte ki Románia új határait is. Visszaadta az egész Észak-Erdélyt Romániának, viszont a Szovjetunió megtartotta Besszarábiát és Észak-Bukovinát, Bulgária pedig Dél-Dobrudzsát. A front elvonulásával Észak-Erdélyben megszűnt a magyar közigazgatás, a románok pedig a Maniu-gárdisták garázdálkodásai miatt csak 1945 márciusában engedte be a Szövetséges Ellenőrző Bizottság. Ezalatt a megfélemlített néppel a kevés kommunista azt csinált, amit akart. Törvények és törvényes hatóságok nem voltak. Nagy lendülettel, de szigorú titoktartás mellett szervezték a „sejteket”, a helyi kommunista szervezeteket. A magyarok körében meg-

Györgyfalva

alakult a Magyar Népi Szövetség. A történelmi igazsághoz tartozik, hogy a kommunistákat támogatták, ami nem is csoda, hiszen addig annyit hazudtak nekik, és annyi jogtalanságot követtek el velük, hogy most a kommunisták ígéretei csábítóan hatottak.

1947. december 30-án lemondatták a királyt, és kikiáltották a köztársaságot. Mivel ekkor már a hatalom nyilvánvalóan a kommunisták kezében volt, nem volt szükség többé a magyarok támogatására, így egyre inkább háttérbe szorították őket.

2. A gazdasági helyzet

Minden háború romlással jár. A háború során elszenvedett személyi és anyagi veszteségek mellett évekig hadisarcot kellett fizetni a Szovjetunióknak, ami gátolta a gazdasági kibontakozást. Ez a falvakat is érzékenyen érintette, mert még a háziállatok jó részét is elvették erre a célra. Kereskedelem jó ideig nem volt, a közlekedés is fejletlen volt, az ipari termelés pedig nehezen indult meg. Előbb a bányákat és a nagyobb ipari vállalatokat államisították, majd a kisebbeket is. 1945-ben földreform volt, ami a törpebirtokok arányát még jobban megemelte. A nyomort tetézte az 1946-os rendkívüli szárazság is. A tényleges nehézségek és a helytelen gazdálkodás folytán a lej látványosan romlott, így a legtöbben „milliomosokká” lettek.

3. A kulturális helyzet

Az iskolák megnyitották kapuikat. Eleinte a felekezetiiek is. A tágabb értelemben vett kulturális élet kibontakozásának több akadálya is volt. A legfontosabb az egyelőre működésképtelen gazdaság volt. Az értelmiségiek közül sokan elmenekültek, közülük egyesek később visszajöttek, mások nem. A helyben maradottak bizonytalanságban éltek. Szabadságot, demokráciát hirdettek, de kezdettől lehetett tudni, hogy ez csak egyeseknek jelent szabadságot és „demokráciát”. Egyelőre helyi szinten, a kultúrházakban indult meg az élet.

4. Az egyházak helyzete

A rengeteg szenvedés után az emberek többsége vágyott az élő Ige balzsamára. Gyógyulást, békességet, biztonságot szerettek volna. Így elmondható, hogy a legtöbb helyen fellendült az egyházi élet. A kom-

munisták egyelőre nem éreztették a hatalmukat, csak szűkebb körben jósolták az egyház közeli végét. Ateista nevelésről még nem beszélhetünk ebben az időszakban.

Györgyfalva ebben az időszakban

1. A politikai helyzet

A katolikus egyház Házi Történetében olvassuk 1945 végéről: „Általában most a községünkben elég csendes a helyzet és a hangulat. Ez annak köszönhető, hogy a zsaroló őrmestert és a rabló igazgatót sikerült a faluból eltávolítani, miután egyik sem érezhette magát jól a folyton növekvő demokrácia árnyékában. Az egyik eltévedett hatalommal, a másik pedig jobbnak látta elillanni, miután a fegyver hatalma megszűnt a falu felett Domokles-kardként lebegni. Ma teljesen a falu kezében van a vezetés, magyar vezetőkkel, amely helyzettel a falu egynegyedét sem kitevő románság nem akar és nem tud megbárátkozni. De az élet halad a maga útján tovább, ettől függetlenül.”

2. A gazdasági helyzet

A györgyfalvi nép életrevalóságát mutatja, hogy ezekben a nehéz években is megfigyelhető némi gyarapodás. Mivel a falu határa kicsi volt, és azt sem erdőirtással se más módon növelni nem lehetett, máshol igyekeztek földet vásárolni, ahol volt eladó. Így például a Torda melletti Palackos és Labodás határában vásároltak fel mintegy száz holdat, ami még a nehéz munkához szokott györgyfalviak számára is nagy terhet jelentett. Mesélik, hogy éjjel odamentek az ökrös szekérrel, nappal dolgoztak, majd a következő éjjel hazajöttek. De a jó föld meghálálta a nehéz munkát.

Egy 1946-os feljegyzésben olvasunk a hitelszövetkezeztől. A fogyasztási szövetkezet megnyitását akadályozták. A legkisebb részvény ötvenezer lej kellett, hogy legyen, az alaptőke pedig tízmillió. Mivel a györgyfalvi hitelszövetkezet létezett, annak keretében mint szakcsoport működhetett a fogyasztási szövetkezet, de csak a tagoknak árulhattak. Így arra ösztönözték a népet, hogy mindenki álljon be. Arról is olvasunk, hogy még abban az évben ötszörösére kellett emelni az alaptőkét. Egyébként el tudjuk képzelni, hogy a háború

Györgyfalva

utáni években milyen árubőség lehetett az üzletben. Jellemző erre a bírónak egy 1947-es hirdetése: „2 kg. paszulyért lehet kapni egy kg. felnyújtó gyapotot”.

Mivel a györgyfalvi határ általában jól bírja a szárazságot, aránylag könnyen átvészelték az 1946-os esztendő. Sőt sok gyermeket fogadtak rövidebb-hosszabb időre főleg a Székelyföldről, ahol elviselhetlenebb volt a szárazság.

3. A kulturális helyzet

Előbb egy pár adat az iskolával kapcsolatban. Az 1945–46-os iskolai évben az 1-4. osztályba 105 és az 5-7. osztályba 33 magyar iratkozott be, tehát összesen 138. Román első osztályba 20, a hét osztályba összesen 43. Idősek is voltak be írva, de nem jártak. 1945. július 1-jén eszeresi vizitáció volt a reformátusoknál. Az akkor felvett jegyzőkönyvben olvassuk, hogy újból működik az állami iskolai magyar nyelvű oktatás, és a már kinevezett öt tanerő megkezdte a tanítást. 1947–48-ban a 153 magyarból 54, míg a 32 románból 13 nem járt iskolába.

A háború után egyébként újabb lendületet vett a kultúrélet. A legtöbb idevonatkozó adat a Herman János által vezetett templomi hirdetőkönyvben maradt fenn.

1946. március 24.: próba az *Én vagyok a feltámadás és az élet* című szavalókkal és a *Földindulásban* szereplő fiatalokkal. A nőszövetség szavalatokkal, énekkel, felolvasással, az ifjúság szavalókkal, szavalatokkal és kánonokkal készül. A bevételt az orgona-alapra fordítják, amire az IKE félmilliót ajánlott fel. Április 7.: A kolozsvári tanítóképző a szegény diákok segélyezése céljából műsoros előadást rendez az iskolában. Emellett kolozsvári munkás kulturális csoportok is jöttek. Augusztus 18.: 25-én az ifjúság előadja Tamási Áron *Énekes madár* című vígjátékát.¹⁵ Szeptember 8.: az M.N.Sz. Petőfi ünnepélyt tart. December 22.: *Az Úr felettünk* és *Járvány a faluban* című színdarabokat adják elő a kultúrházban. Három vallásos színdarabot és egy angyal jelenetet is. 1947. március 30.: húsvét első napján este Tamási Áron *Vitéz lélek* című darabját adja elő az ifjúság. Április 28.: a Kolozsvár Alsóvárosi nőszövetség előadja a *Földindulás* című darabot. Jegyet terményért adnak, amit az aggmenház javára gyűjtenek. Július 27.: A Dermata Munkás Színjátszótársaság víg-

¹⁵ Szeptember 1-jén megismételték.

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

játékokat és szavakat ad elő. Belépés ingyenes. Csak ebédet kérnek. Karácsonykor a *Karácsonyi álom* és *Karácsonyi történet* című darabokat adták elő. 1948. február 1-jén a kolozsvári földészek a kultúrházban *A Szentanna tó regéje* című színdarabot adták elő. 22-én délután ünnepély volt a kultúrházban. Ezen a tavaszon a kolozsvári tanítóképző végzős osztálya a *Gyimesi vadvirágokkal* szerepelt. Az is fel van jegyezve, hogy a teológusok és a képzősök gyakran jártak ki előadásokat tartani. Június 6.: a karai egyház felsegélyezése céljából színi előadás lesz este bállal egybekötve. A Magyar Népi Szövetség kezdeményezésére négy vasárnap előadásokat tartanak a kultúrházban az 1848-as európai forradalmakról. Itt említem még azt is meg, hogy 1949. március 13-án a kajántóiak adták elő a *Fehér Anna* című színművet, és 1951. január 14-én a feleki kultúr csoport vendégszerepelt. Hogy mi volt műsoron, nem írják.

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a háború előtti és alatti szigorú terrort követően, és amikor a családok újból egyesültek, a későbbi elvándorlás pedig még nem kezdődött meg, valóban pezsgő kultúrélet folyt a faluban. Úgy látszik, voltak, akik, és volt akikkel mindezt megszervezzék és lebonyolítsák. Dicséretes dolog!

4. Az egyházak helyzete

A háború után, 1945-ben indult meg a rendes egyházi élet, nagy lendülettel. Az Erdélyt kettészelő és Györgyfalvát Kolozsvártól elválasztó határ megszűnt. Az odamenekültek hazajöhettek, és szép lassan jövegettek haza a hadifoglyok is. Ekkor érkezett a faluba Hermán János volt kolozsvári segédlelkész, akit 1945. november 25-én iktatott be Dr. Imre Lajos teológiai professzor. Ő hangsúlyozta, hogy Isten uralmának a megvalósulásáért, tehát a demokratikus világban Isten Igéjének uralmáért, a teokráciáért küzd a nép között.

És valóban küzdött is ezért nagy-nagy odaadással. Már abban az évben mintegy 100 taggal megalakult a nőszövetség, a férfiszövetség 40-50 taggal, a leányszövetség 25-30 taggal és az IKE 40-50 taggal. Úgy alakították ki, hogy a hét különböző estéin más-más háznál tartották ezeket a bibliaórákat, amelyeken énektanulás és más jellegű képzés is volt. Ezekkel kapcsolatban fennmaradtak egyes megjegyzései is: a férfiszövetségben nem választottak tisztikart, hogy ne legyen harag, a leányszövetséget a szülők helyesnek, de az abban részt nem vevők szenteskedésnek tartották, az IKÉ-vel kapcsolatban pedig ne-

Györgyfalva

hézségként említi a szalmaláng természetet, az elfoglaltságot, a világi mulatozást. A nőszövetséggel kapcsolatos tevékenységek: bibliaóra, énekóra, önképzés, ünnepélyek rendezése, betegek felkeresése, szegények megsegítése, a református kórház megsegítése (párnahuzatok, pokrócok, lepedők készítése, téglajegyek) székely gyermekek tartása, gyűjtés szervezése özvegy papnéknak, aggmenházaknak, árváknak, a Református Teológiának, helybéli szegényeknek. Itt jegyzem meg, hogy e gyűjtés eredményeként a református kórházban egy szobát Györgyfalváról neveztek el, akárcsak a kilencvenes években a Diakóniai Központban. Mindezek mellett minden vasárnap délelőtt az istentisztelet előtt vasárnapi iskola volt.

Nekem mesélte, hogy eleinte együtt tartották a bibliaórákat a baptistákkal, de amikor azok azt hangoztatták, hogy Krisztus az övék, megszakadt ez a közösködés. A katolikusokkal való kapcsolatára vet fényt egy 1945. december 30-i felolvasása: „Tudomásunkra jutott, hogy a katolikus egyház a vegyesházasságokban élő híveinket kényszeríti, hogy újból esküdjenek meg, hogy a házassági szentséget újból vegyék fel, emellett hogy gyermekeikről mondjanak le a katolikus egyház javára, vagyis hogy reverzálist adjanak. Figyelmeztetem a gyülekezet érdekelt tagjait, hogy mivel nemcsak a házassági szentségről, hanem a vallásunk lekicsinyléséről van szó... ezért aki ezt megteszi egyházi törvényeink szerint 5 évre eltiltatik az úrasztalától s ha hibáját nem hozza helyre még továbbra is. Nem kötelező, senki meg ne tegye... Mi nem akarunk felekezeti háborúságot, ezt is csak védekezésből tesszük...”

A tönkretett orgona helyébe 1946-ban Sugár Jenő kolozsvári színművészől vásároltak egy harmóniumot, ami a mai napig megvan. Az árral kapcsolatban annyit tudunk, hogy lealkudták azt 2 750 000 lejre.¹⁶

Az 1947-es egyházi életre vetnek fényt a következő feljegyzések: „Az évek óta gyakorlatba vett egyházközségi ébresztő napokat január 6–31 napjain tartjuk meg.” Györgyfalván január 14–15-én Dr. Nagy András és Kun Árpád szolgálnak.

Március 16-án tartják a missziói napokat, amelyet a megye minden gyülekezetében megtartották, de itt a hideg miatt mostanra maradt. Két teológiai tanár és két lelkipásztor volt a vendég. Szombaton reggel istentisztelet után az ifjúsággal tartanak megbeszélést, délután

¹⁶ Az ifjúság adott 500 000 lejt, színelőadásokból bejött 380 000 és közadakozásból 120 000 lej. Hogy aztán végül miből fizették ki, nem lehet tudni.

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

két órakor a férfiakkal. Házaknál is. Este istentisztelet és előadás. Vasárnap reggel vasárnapi iskola és istentisztelet. Délután megbeszélés az asszonyokkal és a presbiterekkel. Este istentisztelet és ünnepély.

Szeptember 28-i bejegyzés: „A világ protestáns egyházainak evangéliumi világszövetsége az idén az egyetemes úrvacsorai vasárnapot október 5-re tűzte ki.”

November 3–9. között ifjúsági egyetemes imahét.

Mindez azt mutatja, hogy nagyon eleven egyházi élet folyt a háború utáni években. Az 1947. június 1-jei esperesi vizitáció felhívta a figyelmet a hiányosságokra is. „Szülők figyelmeztetendők gyermekeik idejében való megkereszteltetésére, a fiatal házaspárok az egyházi áldás igénybevételére”... „A jelenleg a parokhián folyó összejövetelek részére gyülekezeti otthonról kell gondoskodni.” A presbitérium kimondotta, hogy az egyházi áldás nélküli házasságokat a jövőben eltiltják az úrasztalától, megjegyezve, hogy az egy „rég meg-rögzött rossz szokás”. Az is idetartozik, hogy a parókia roskadozó fedélzetének a kijavítására kirótt összeget lassan fizették. Ezzel kapcsolatos feljegyzés: „Működik közöttünk egy nagy régi sátáni magyar átok: a pártoskodás, működik egy alattomos propaganda, amely minden hasznos és üdvös egyházközségi erősödést gáncsolni próbál.”

Mindent egybevetve tehát volt a templomban buzgó lelki élet, a templomon kívül pedig széthúzás, gáncsoskodás.

A katolikus egyház Házi Történetében csak annyi áll ebből a korszakból, hogy a felnőtt lányok Szent Margit körét nem sikerült megalakítani, ellenben sikerült működtetni a Rózsafüzér társulatot, amelyben főleg iskolás lányok vettek részt.

A baptisták 1948-ban Jaskó Józseftől 30 000 lejért telket vásároltak imaház építése céljából.

B. A kommunista uralom megszilárdulása (1948–1962)

A kommunisták átvették tehát a hatalmat, amit legfőképpen a megszálló szovjet hadseregnek köszönhetnek. Emellett szerepet játszott az a sok szép ígéret is, amit lépten-nyomon hangoztattak: népszerűség, szabadság, egyenlőség, földi paradicsom. Ezeknek a megvalósítása viszont nem bizonyult könnyűnek. Részben azért, mert az ígéretek egy részét nem is akarták megvalósítani.

Györgyfalva

1. A politikai-gazdasági helyzet

A politikai és gazdasági helyzetet ebben a korban együtt kell tárgyalni, mert azok egymást kiegészítették.

Amikor a kommunisták ténylegesen hatalomra jutottak, nem volt többé szükségük a magyarok támogatására. Ettől kezdve fokozatosan minden területen háttérbe szorították őket. 1948-tól rendre beszüntettek minden nemzeti alapon működő politikai és kulturális szervezetet. A Magyar Népi Szövetség elnökségét Bukarestbe költöztették, ahol minden kényelmet megadtak nekik, viszont a szervezet tevékenysége ettől kezdve lényegében a Kommunista Párt támogatásában merült ki, míg 1953-ban végleg feleslegessé vált és felszámolták.

1948-50-ig lényegében végrehajtották az államosítást. Előbb a nagy gyárakat, vállalatokat államosították, majd a kisebbeket, végül pedig a két-három személyt foglalkoztató, legkisebb vállalkozásokat is. A volt tulajdonosokat osztályellenségnek, kizsákmányolóknak nevezték. Lakásaikat is kisajátítva, kényszerlakhelyre költöztették őket.

Nehezebben ment ez a lakosság nagyobb részét kitevő földművesekkel. A kemény ellenállásukat hosszas tortúrával meg kellett törni. És azt meg is tették, gyakran a legkegyetlenebb módszerekhez folyamodva. Akinék egy pár hektár földje volt, kulákként, kizsákmányolóként bélyegezték meg. Ez a megbélyegzés a gyakorlatban azt jelentette, hogy ha valaki az utcán köszönt a kulák unokatestvérének, felelősségre vonták, hogy az osztályellenséggel barátkozik. A termény egy részét (gabonát, húst stb.) le kellett adni az államnak. A kulákok sohase tudtak eleget tenni ennek a kötelezettségüknek, mert állandóan újabb és újabb mennyiséget róttak ki rájuk, hogy így minél előbb letörjék őket.

A kelet-európai országokban bekövetkezett felkelésekhez hasonló megmozdulás itt nem volt. Ennek ellenére a megtorlás talán itt volt a legsúlyosabb, főleg 1958-ban, amikor egymást érték a kirakatpercek.

2. A kulturális helyzet

Ennek a folyamatnak volt a szerves része a kulturális élet is. A felekezeti iskolákat 1948 nyarán államosították, kötelezve a tantestületet, hogy ateista nevelést adjanak az ifjúságnak. Aki korábban felsőbb iskolába akart menni, a négy elemi után kezdte az első osztályt a középiskolában. 1948-tól egységesítették az alsó hét osztályt, kötelezővé téve ezt mindenki számára. Utána kellett felvételizni a nyolcadik osztályba, ami az első volt a négy középiskolai osztályból. Az

érettségi tehát egy pár évig a 11. osztály végén volt, majd egy ideig a 10. osztály végén. A tankönyvek nagy részét oroszból fordították, és az orosz nyelvet általánosan kötelezővé tették. A sajtó teljesen a Kommunista Párt (az egyetlen párt) irányítása alatt és annak a szolgálatában állott.

Mint pozitívumot viszont meg kell említenünk, hogy sok jó magyar filmet vetítettek a mozikban, Erdélyben pedig az idegen nyelvű filmeket két nyelven feliratozták.

3. Az egyház helyzete

A kommunista hatalom megpróbálta az egyházat is „államosítani”. 1948-ban egyezséget kötött a különböző felekezetekkel, amelynek értelmében azokat hivatalosan elismerte, viszont elvárta, hogy mindenben támogassák a világi hatalmat, és legfőképpen szakítsanak meg minden kapcsolatot a Nyugattal. Ennek megfelelően a görög katolikus egyházat, amely az erdélyi románság felét foglalta magába, megszüntette, vagyis odacsatolta a görög keleti, más néven ortodox egyházhoz. Ez nem ment simán. Az átállást megtagadó püspököket és papokat bebörtönözték, sokan életüket is veszítették. A római katolikus egyház nem ment bele ilyen egyezségbe, ezért az állam nem ismerte el hivatalosan, és a püspököket házi fogságra ítélte. A protestáns egyházak ellenben megkötötték az egyezséget, a református egyház új alaptörvényt, (Statutumot) szerkesztett, amit az új államtanács jóváhagyott. A négy református kollégiumot megszüntették, hogy ennek fejében a Teológiai Intézetet elismerjék főiskolának.

Györgyfalva ebben az időszakban

1. A politikai helyzet

Györgyfalva közigazgatásilag eleinte önálló község volt, élére bírónak Orosz Lajost, egy itt nevelkedett volt lelenc gyermeket neveztek ki. Majd az új közigazgatás bevezetésekor az erdőfeleki néptanácshoz csatolták. Ekkor már a hivatalból kinevezett előljárók mellett minden kis helységben volt egy pártmegbízott, aki abszolút tekintélynek számított a maga környezetében, maga a helyi igazságszolgáltatás is teljes mértékben tőle függött.

Györgyfalva

Némi fényt vetnek az akkori politikai helyzetre a következő feljegyzések. 1953. március 8.: „Lp.¹⁷ Hivatalba érkezett utasítás szerint Sztálin generalisszimusz halála alkalmából a temetés napjáig minden nap harangozni kell 10, 12, 16 és 18 órakor. A temetés napján gyászistentisztelet tartandó.” 1958-ban, Petru Groza halálakor naponta háromszor kellett harangozni és a temetés napján gyászistentiszteletet tartani. Szintén a templomi hirdetésekből tudjuk, hogy 1953. augusztus 23-án dobszóval kellett végigvonulni a falun, a Szénafű felőli résztől egész az erdőig.

2. A gazdasági helyzet

Államosítani való gyár vagy üzem nem volt a faluban. Nagybirtok sem. De a nehézségektől nem mentesültek az itteniek sem. Főleg akiknek egy kicsit több birtokuk volt, állandó zaklatásnak voltak kitéve, ezért gyakran el is rejtőztek a hatóságiak elől. A termények bizonyos részének a beszolgáltatása alól azonban senki se volt kivétel. A kulákok pedig szándékosan lehetetlen feladatok elé voltak állítva. Amellett, hogy gyakorlatilag minden terményüket elvették, sok kétkézi és fogatos közmunkára kötelezték őket.¹⁸

A mezőgazdasággal kapcsolatos, hogy amikor itt még csak kezdtek szervezni a társas gazdaságot, a szomszédos Kolozspatán már 1950-ben megalakult a kollektív gazdaság. Ez azért is érintette Györgyfalvát, főleg a Református Egyházat, mert az 1924. évi agrárreform idején adott öt hold (2 hektár, 8773 négyzetméter) területet 1950. augusztus 19-én kénytelenek voltak átadni nekik. Szintén a pataiakkal van kapcsolatban az 1960. július 17-i presbiteri gyűlés jegyzőkönyvében levő megjegyzés is: „Kolozspatával történt földcsere azt idézte elő, hogy a társulás vezetősége több társulási tagot, ezek között a Református egyházat se tudta kielégíteni”. Gyengébb minőségű földet adtak, de jobb híján elfogadták azt.

A falu életével kapcsolatos, hogy a villanyt az ötvenes években vezették be. Előbb évekig kiróvás volt erre a célra. A református templomba 1956. márciusában kapcsolták be.

Itt közlöm mindazt, amit a temetővel kapcsolatban az egyházi iratok közt találtam.

¹⁷ Lp – lelkipásztor. Itt: Lelkipásztori

¹⁸ A Duna-csatornához innen nem vittek senkit.

1947. október 26-i presbiteri jegyzőkönyv. Adtak a három egyháznak még két hold területet a legelőből. Birtokba kellene venni.

1948. március 20. Közlik az egyházzal, hogy a község adminisztrációja alá kerül a Györgyfalva község telekkönyvébe beírt 278 és 247 helyrajzi számok alatt szereplő 10 hold és 64 öl temető. A haszonélvezet ősidők óta az egyházé volt.

1948. április 27. Visszaadják a haszonélvezetet, de az adót az egyház köteles fizetni. Fellebbezni kell, mert a temető nem tíz, hanem csak négy hold, és annak is csak a felét használják a reformátusok. Valószínűleg az úrbéres legelőn van a többi, jegyzik meg. Ugyanezen a gyűlésen újból megszabták a temetőben legeltetők büntetését. Beszámolnak arról, hogy J. M. és T. J. nem fizették meg a büntetést. Orosz Lajoshoz fordultak, aminek az lett az eredménye, hogy fizettek az illetők, de a községnek.

1959. februárjában közlik az egyházzal, hogy január elsejétől a Felek község területén levő temetők a néptanács tulajdonába (patrimoniu) mennek át. A miénk nem is volt az egyház tulajdona.

A továbbiakat már a gyakorlatból tudjuk. Tehát a temető északnyugati felét a reformátusok használták, a középső negyedét a románok és a délkeleti negyedét a római katolikusok. Habár nem nagy a terület, a füvet és a gyümölcsöt elárverezve az egy kis bevételt jelentett. Ez adott okot a vitára a helyi közigazgatástól a parlamentig, de mindig úgy maradt, hogy a temető terméketlen terület, tehát nem adózható meg. A nyolcvanas években a jövedelem után igyekeztek adót behajtani. Ekkor én magyaráltam meg a pénzügyieknek, hogy ami nem az egyházé tulajdonjogilag, azt nem adhatjuk el, tehát nem lehet adó alá eső jövedelmünk utána. Ami jövedelem van (jól tudták, hogy van jövedelmünk), azt önkéntes adomány címen vesszük be, az után pedig nem kell adót fizetni, így ezt meg is úsztuk. Még a diktatúra egyik legutolsó rendelkezését is, hogy síremlék állítása céljára nem szabad se fém, se cementet használni.

A temetővel kapcsolatban még találunk néhány adatot. Az 1958. május 11-i presbiteri jegyzőkönyvben olvassuk, hogy „vannak a temetőben a község számára nevezetes sírok (...)” Temetőbizottságot alakítanak. November 16-án: „1814 körül itt halt meg Viski Márton lp. Idén Özv. Sebestyén Kálmánné. Tóbiás Jenő lp. édesapjának a sírtábláját szétörték és elkallódott. Senki sem törődik Fekete Antal volt igazgatótanító sírjával, pedig neki és Józsa Károly lp-nak köszönheti a falu lakossága jövedelmének nagy részét. Az ő munkájuk nyomán

Györgyfalva

létesült faiskola és lett Györgyfalva gyümölcstermő falu. Igaz, hogy Fekete Antal 1920 után r. katolikussá lett, nem akarván esküt tenni az akkori kormányzatra, de ref. iskola nem lévén, így annál a felekezetenél kapott elhelyezkedést”. Ma is időszerű gondolatok.

Említésre méltó még a temetővel kapcsolatban, hogy 1976-ban a református egyház a maga részét bekerítette beton oszlopokkal és szűrődróttal. A három bejáráshoz vaskaput csináltattak, hogy azokat lehessen lezárni. Ez azonban a gyakorlatban nem ment. Azóta is probléma, hogy bemennek a jószágok, és járnak a temetőn keresztül szekérrel. Amiért pedig régen versengtek és vitáztak, a fű, ma már nem kell senkinek, ha nincs szilvatermés.

Habár törvény van arra, hogy temetkezni csak hivatalosan kijelölt temetőben szabad, a helybéli románok húsz-harminc éve a templomuk mellé temetkeznek.

Régen a sírokat „rástolták”. Az oldalát 50-60 cm. magasságig gyeptéglával rakták ki, amiket a sarkokon fűzfavesszővel fogtak össze. Sokan egyszerű, de ízléses sírköveket állítottak. A hatvanas években kezdtek el a nagy méretű beton síremlékek állítását, ami nagyon gyorsan divattá lett. Az utóbbi évtizedekben két volt helybéli iskolaigazgató sírjával „gazdagodott” a temető.

A „világítás”, vagyis a halottak napi gyertyagyújtás is az utóbbi évtizedekben öltött óriási méreteket. Ilyenkor legalább mindenki rendbe teszi a hozzátartozók sírját. Mivel eladásra hatalmas mennyiségű virágot termesztenek, jut belőle az itteni sírokra is bőségesen. Valóban szép látvány a virágba öltöztetett temető az ezernyi gyertyafénnyel.

3. A kulturális helyzet

Jellemző eset: 1952. február 26-án a kultúrotthon vezetősége kérte előbbre tenni az istentiszteletet, mert Feleken kultúrталálkozó lesz, amelyen a györgyfalviak is szerepelnek. A presbitérium úgy döntött, hogy a csoport tagjai elsőként vehetnek úrvacsorát, és utána rögtön kijöhetnek a templomból.

Talán itt a helye megemlíteni a következő esetet is. A református lelkész jelentette 1954. ápr. 7-én a felettes hatóságainak: „...a györgyfalvi iskola igazgatója – Matta Ádám – magatartása az egyházzal és lelkipásztorral szemben egyáltalán nem békességes. Ebből kifolyólag a község és egyház élete már többször felbolygatódott. Legutóbbi támadását az váltotta ki, hogy gyülekezetünkben többek között egy

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

3 szolamú kórossal készülünk a húsvéti szent ünnepekre. A körülmények bonyolódása következtében a dolgok odáig fejlődtek, hogy lekipásztort vádolja azért, hogy Györgyfalván kultúrmunka nem folyik... szíveskedjék a miniszteri meghatalmazott úrral érintkezésbe lépni a Györgyfalvára való kiszállás ügyében...”

Hogy akkor kiszállás, kivizsgálás volt-e, nem tudjuk. Ha igen, akkor titokban történt. Azt viszont tudjuk, hogy az egyházi dalárda nem csak akkor, és nem csupán itt, helyben szerepelt. Első fellépésük itt 1954. április 18-án volt. 1956-ban Ótordán, 1957-ben Karában, Kajántón, Kérőben és Méréban, 1958-ban pedig Szamosújváron szerepeltek. Ilyen esetekben Dr. Orbán János hirdetett Igét, és voltak szavalatok. Ugyanígy szerepeltek a Teológiai Intézetben is.

Az iskolázással kapcsolatos adat, hogy például az 1958-59-es iskolai évben az 1-4. osztályokban hét román gyermek volt. Az 5-7. osztályokba beírt 62 gyermekből 3 nem járt, és 5 bukott. Már az 5. osztályban tanultak orosz, a 6-7-ben orosz és németet. Az oktatás színvonalára vet fényt az 1961. évi panasz, miszerint a konfirmándusoknál „komoly nehézséget jelent, hogy több növendéknek igen gyengén megy az írás-olvasás”. Majd: „szomorú, hogy bárha felsőbb osztályokat is végeztek, még az olvasással is többen küszködnek”, főleg a fiúk. Fazakas Gábor iskolaigazgató 1972-ben az újságírónak azt mondta, hogy 1958 volt az első esztendő, amikor mindenki elvégezte a hét osztályt. 1971-ben pedig már hárman érettségiztek.

Hogy a kép kissé teljesebb legyen, még néhány megjegyzés. A kommunisták kezdettől fogva a kultúra nagy pártfogóiként léptek fel, rövid időn belül ígérték az írástudatlanság felszámolását. Mivel régóta már a 10-12 éves kislányok szolgálni mentek Kolozsvárra, a fiúkat pedig befogták a mezőgazdasági munkákra, elég sokan nem végezték el a kötelező osztályokat. Ezek számára tanfolyamokat szerveztek, hogy mindenkinek legyen meg a hét osztálya. Meg is lett. Papíron. De hogy milyen volt az oktatás színvonala, azt mutatják az előbbi idézetek. Ezen pedig nem kell csodálkozni. A szocializmusban mindenkinek haladni kellett. Aki buktatott, azt felelősségre vonták, hogy nem végzett jó munkát. Így jött aztán divatba az, hogy nem buktattak, aminek az lett a következménye, hogy többen lényegében írástudatlanként végezték el a hét, majd 1965-től a nyolc osztályt.

Összegezve e néhány adatot elmondhatjuk, hogy ha lassan is, de közeledtek Kolozsvárhoz. De az is igaz, hogy ha iskolának és kultúr-

Györgyfalva

háznak szabad lett volna együttműködni az egyházzal, ennek a kultúra is hasznát vette volna.

A végére hagytam azt, ami a kulturális élet szempontjából a legjellemzőbb és legfontosabb volt ebben az időszakban. Az egyik a táncsoport szereplése volt, amely, Vajas Ilona tanítónő elbeszélése szerint 1947-ben alakult, Dombi Imre táncmester és Matta Ádám iskolaigazgató vezetésével. 1949-ben országos első, 1951-ben második díjat nyertek. Szerepeltek Szecselevárosban, 1953-ban a Világifjúsági Találkozóon, Bukarestben 1956-ban kétszer, majd 1957-ben és 1960-ban egyszer-egyszer témás tánccal. A zenét a kolozsi cigányzenekar szolgáltatta. Az összes kiadásukat fizette az állam, sőt napidíjat is kaptak.

Emellett nem hanyagolták el a színjátszást sem. Olyan szezon is volt, hogy 5-6 bemutatót tartottak. És többször szerepeltek más helységekből is.

Ennek a korszaknak nevezetes eseménye volt az új kultúrház építése. A tervet állítólag Kós Károly készítette, de attól nagyon sokban eltértek. Amit csak lehetett, közmunkával végeztettek el, de felépült és szolgált a kulturális életet.

4. Az egyházak helyzete

Az egyházi élettel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy Hermán János folytatta a már vázolt buzgó tevékenységét. De az ördög sem aludt. Az általa már említett „alattomos propaganda” hol nyíltan, hol alattomban, de egyre inkább erősödött a kommunizmus erősödésével párhuzamosan, ami abban csúcspontot ért el, hogy 1948. március 21-én Hermán Jánost letartóztatták. A mai ember azt kérdezi: milyen okkal? Tudnunk kell, hogy akkor nem magyarázkodtak, nem indokoltak. Tudnunk kell azt is, hogy akkor ok sem kellett, csak valaki részéről egy rosszindulatú jelentés. Ami pedig, sajnos, akkor is, és azután is volt. Hermán Jánost tehát elhurcolták, de április 14-én hazarendték. Mindezt részletesen megírta ő maga¹⁹, és talán nem lesz érdektelen idézni ebből az írásból egy pár részletet, amelyek nem is annyira őt, mint inkább a györgyfalviakat jellemzik. „(...) észrevettem Teleki Mihály tordaszentlászlói református lelkészt, akivel tíz napot töltöttem a börtönben. Őt hívei kérésére elbocsátották, kiengették a börtönből (...) Közben több egyházközségben is próbál-

19 Az írás megjelent nyomtatásban, az *Erdélyi Figyelő* 1992. 1–4 számaiban.

koztak a hívektől aláírásokat gyűjteni, hogy bocsássanak szabadon minket. Néhai bátyám Ács Jenővel eljárták a györgyfalvi híveket is, hogy kérjék szabadulásunkat. De annyira meg voltak félemlítve, hogy senki nem akarta aláírni az ívet. Szegény györgyfalviak, pedig azelőtt nem voltak gyáva emberek! Azt mondogatták bátyámnak, nem fél, hogy ő is odakerül, ahol az öccse van. Mi a tömlöcben nem féltünk annyira, mint ők, tovább imádkoztunk szabadulásunkért (...) Így tudták meg a rokonok, hogy hol vagyunk. Ettől kezdve rendőrségi engedéllyel minden délben megengedték, hogy ebédet küldjenek a hozzátartozók. Sajnos, ha sült hús volt a pityókapürén, azt már mások fogyasztották el, nem mi. De így is jó volt, egy kis kenyérhez is hozzájutottunk, mert 20 deka kenyérnél naponta többet nem engedélyeztek (...) Hazamenve Györgyfalvára: búcsújárás volt a házunknál. Sokan jöttek látogatóba kíváncsi tekintettel, hogy lássák a lelkipásztorukat. Mindenik csoporttal imádkoztam, és hálát adtam Istennek azért is, hogy ők is imádkoztak érettem.”

Hogy milyen hatással volt rá ez a meghurcoltatás, nem tudhatjuk pontosan. A munkáját továbbra is odaadással végezte. De lemérhető a hatás az adatokon, amelyek a gyülekezet tagjairól beszélnek.

Az 1948. évről szóló lelkészi jelentés egyes adatai: lélekszám 1376, de kb. száz Kolozsváron lakik, vagyis kétlakiak, fogságból hazatért 76. A vasárnapi istentiszteletekkel kapcsolatban: „az 1947-es évhez képest romlás. Oka: a vasárnap délutánok lefoglalása, politikai gyűlések, kultúrelőadások stb.” „Missziói munka folyt az asszonyok között elfogatásomig, 1948. március 21-ig, azután a bibliaköri munka lehetetlenné vált.” December 11-én jelentette a püspöknek, hogy tiltják a vallásoktatást is.

Az 1949-es lelkészi jelentésből. „A munka szépen folyt 1948. december 6-ig, amikor a Kommunista Párt a vallásórákat letiltotta, a szülők s gyerekek ezáltal megfélemlítettek. Ez a zár 1949. március 20-ig tartott, amikor megérkezett a Magyar Népi Szövetség válasza, amely közölte, hogy gondoskodott a györgyfalvi vallásitanítás zavartalan folytatásáról. 1949. március 20-tól zavartalanul folyik a vallásitanítás.” Eredmény: a megfélemlítés és elrendetlenedés. I-II. osztályban 60, III-IV. osztályban 40, V-VI-ból 30% jár vallásórára. A „Nehézségek” pont alatt írja: „A konfirmálónál csupán a magaviseletben volt a hiba.” „Oka”: „Lelkipásztor csak végtelen türelemmel, sok in-telemmel és türelmes szeretettel fegyelmezhet. Tanulók ennek tudatában vannak elemi iskolában és konfirmációi oktatásban is.

Györgyfalva

Ezért idegkimerültségig fokozzák az ember türelmét”. A különféle bibliaóráknál általában a „nem” szerepel.

Az is kellemetlen volt, hogy 1947-ben, karácsony első napján a délutáni istentisztelet alatt szóltak a harangok, és a cinteremben folyt a más vallású szertartás. Kimondták, hogy ezután egyik se legyen. Ennél sokkal kellemetlenebb dologról tudósítanak 1950-ben. „A györgyfalvi egyházközségben is 1950. év július 7-én, csütörtökön reggel 7 órakor az állami szervek képviselői: Györke József jegyző és Szabó János az állam részére átvették az anyakönyveket 1859 évtől kezdve napjainkig, még pedig 10 kötetben. A születési, esketési és elhalálozási anyakönyvet 1859–1889-ig, ugyancsak születési, esketési és halotti anyakönyvet 1889–1895-ig, ugyancsak keresztelési, esketési és halotti anyakönyvet 1896–1906-ig, keresztelésit 1907–1922-ig, házasságit 1907–1930-ig, halottit 1907–1931-ig, keresztelésit 1922–1932-ig, keresztelésit 1932–1950-ig, házasságit 1931–1950-ig, halottit 1931–1950-ig és az ezekkel járó születési, esketési és halotti tanusítványokat 1917-től napjainkig, 1898-tól napjainkig, 1935-től napjainkig.” Olyan hírek terjedtek, hogy ezután nem keresztelnek, esketnek. Kereszteltek is, eskettek is, de a helyzet nem javult. 1953-ban, nyilván felsőbb nyomásra, az igazgatótanács elrendelte az 1875 előtti anyakönyvek begyűjtését „az állami levéltárba leendő letétbe helyezés céljából”. Azokat az anyakönyveket kellett leadni, amelyek nem tartalmaztak 1875 utáni adatokat. Úgy látszik, Györgyfalván is volt ilyen, bizonyították erre az „Átvételi elismervény arról, hogy az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsa a Györgyfalvi Református Egyházközség irattárától átvette az 1780–1831-ig vezetett keresztelési, esketési és halotti anyakönyvet. Kolozsvár. 1953. szept. 2.” Sajnos, ezeket az anyakönyveket azóta sem adták vissza, és az állami szerveknek nem is áll szándékában visszaadni.

1947-ben elrendelték, hogy az egyházi földeket nem szabad bérbe vagy részbe kiadni. De úgy tűnik, később is adtak ki. Ezzel kapcsolatos az 1949. december 11-i panasz, mely szerint V. I. F. nem fizet a földért. Kijelentette, hogy „nem ismer Egyházat, nem ismer semmit, csak az állami törvényt”. Mit tehetett ilyen esetben az egyház? „A közgyűlés méltatlannak nyilvánítja a református egyháztagságra, bár nem zárja ki az egyházból, de ezt a méltatlanságot megállapítja.” Ugyanazon a gyűlésen a gyülekezet védelmét kérte a lelkész az áskálódók ellen, kevés eredménnyel.

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

Az egyházra nehezedő külső nyomást érzékelteti az az 1948. évi püspöki körlevél is, amelyik elrendeli, hogy tekintettel a választásokra, húsvét helyett nagypénteken legyen az úrvacsoraosztás. De a belső bajok sem hiányoztak. Ezt mutatja az 1948. február 29-i panasza: „... A ref. vallásúak más felekezettel tartatnak maguknak istentiszteletet. Sajnálatra méltó dolog, mert Isten Igéje nálunk tisztán, szentül prédikáltatik. A mi egyházunk tud. intézeteket tart fenn, ahol azt tanítják. Nem szép dolog, hogy tanulatlan, tudatlan emberekkel magyaráztatják az Igét... akik gyaláznak minket”.

1950-ben meghívták Hermán Jánost szülőfalujába, Nagysármásra, aki elfogadta a meghívást, és december 28-án átadta az egyházközséget Csiky Károly kolozspatai adm. lelkésznek. 1951. január 13-án javasolta a presbitérium, hogy mondjanak le a választói jogokról, és kérjék Orbán János hidelvei segédlelkész kinevezését²⁰. A választó közgyűlés január 21-én elfogadta a javaslatot. Ennek alapján a püspök kinevezte őt, az új törvény szerint a kultuszminiszter jóváhagyta, és február 4-én megtörtént az átadás, valamint a beiktatás.

1951-ben bevezették az úrasztalára való adakozást, ami némileg segített az egyházközség anyagi gondjain, de már kezdettől fogva kellemetlenségeket is hozott magával. December 2-án a közgyűlés elfogadta a presbitérium határozatát, hogy a névszerinti búcsúztatók 1952. január 1-től elmaradnak. A januári egyetemes imahetet naponként átlag hatvan résztvevővel tartották meg. Bibliaórákat ősztől tavaszig tartottak, szerdán este a fiataloknak, csütörtökön a felnőtteknek. Ezeket átlag 16-on vettek részt. 1952. október 4-én tudomásul vették, hogy a gyermekek vallásoktatása csak vasárnap a délelőtti istentisztelet előtt történhet.

Voltak belső ellentétek is. Már 1951. április 3-án kérte a lelképásztor az esperest, hogy intézkedjék a kurátor és a presbitérium közötti ellentét tárgyában. A békesség, úgy néz ki, nem állt helyre, mert a kurátor lemondott. A közgyűlés 1952. február 17-én, hármas jelölés után sorshúzással Kilin Istvánt választotta meg.

Bajok mutatkoztak a konfirmándusokkal is. 1953 áprilisában a presbitérium áldásra bocsátja mind a 25 konfirmándust, de szomorúan kellett megállapítania, hogy „(itt két név következik)... kevés jelét

20 Röviden annyit róla, hogy Kolozsváron született. A teológiával párhuzamosan jogot is tanult. A mérsékeltent pietista irányzathoz tartozott. Éles esze és nagy munkabírása volt, ami meglátszott egész itteni munkásságán.

Györgyfalva

adták annak, hogy a konfirmáció számukra a lélek komoly kérdése lenne". 1954-ben T. I. konfirmándus az előírást és gyakorlatot megszegve „nyüzülány” volt. Amikor ezért felelősségre vonták, az apja ezeket írta: „akinek nem tetszik, fellebbezzen”. Ha Györgyfalván nem konfirmálhat a leánya, konfirmálni fog Kolozsváron, vagy Ajtonban, vagy átadja mind a három leányát katolikusnak, „mert az anyjuk úgyis katolikus”. 1956-ban batyus bálba mentek a konfirmándusok. Ekkor is az egyik szülő fenyegető levelet küldött a lelkésznek.

Az új lelkész már az első hónapokban felemelte a szavát a vadházasságok ellen. 1953-ban olyan határozatot fogadtatott el a presbitériummal, hogy az ilyeneket csak eklézsiakövetéssel esketik meg. 1955-ben a közgyűlésen arról számolt be, hogy 42 keresztleetlen gyermek van a gyülekezetben és 70 vadházasságban élő pár. Mivel azonban semmilyen emlékeztetés, felhívás és fenyegetés nem segített, még abban az évben nyakába vette a falut, és otthon megeskett 44 párt, de így is maradt még 26 pár. A vadházasság, ha nem is olyan nagy mértékben, de később is szokás volt.

Az anyagiak kevés kivételtől eltekintve állandó problémát jelentettek. Az 1948-ban az államtanács által jóváhagyott Statutum szerint megszűnt mindenféle kiróvás, és helyébe az önkéntes egyházfenntartói járulék lépett. 1953-ban a közgyűlésnek arról számolt be a lelképásztor, hogy „eddig, október 25-ig akadt az 1400 lelkes gyülekezetben egy ember, aki az 1953. évi képét önkéntesen... megadta a lp-nak! ... ne legyen kénytelen a híveket a képéért lakásukon felkeresni.” 1955. január 9-én arról számolt be, hogy „a képét fele sem adta meg. (...) Mivel a hatóságok nap-nap után újabb és újabb igényekkel kopogtatnak a hívek ajtaján, lp. nem indult el házalni a képéért”. Az tény, hogy a legtöbben nehéz helyzetben voltak, de az is tény, hogy száz éve mindig a nehéz helyzettel mentegették a vonakodásukat. Elvárták volna, hogy a lelkész koldus módjára járja a falut, és maga gyűjtse össze a fizetésébe járó gabonát. Az 1955. június 2-i esperesi vizitáció megjegyzése az anyagiakkal kapcsolatban: „Talán Györgyfalva egyházmegyénk egyetlen egyházközsége, ahol az önkéntes és rendszeres egyházfenntartói járulék nincs meg. (...) Az egyházközség alkalmazottai jó reménységgel vannak az iránt, hogy fizetésüket pontosabban megkapják a jövőben.” Az 1959. március 30-i közgyűlés jegyzőkönyvében olvassuk, hogy a vizitáció szerint „talán Györgyfalva egyetlen egyházközsége az egyházmegyének, amelyben a tagok önkéntes egyházfenntartói járulékot nem fizet-

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

nek”. De azt is olvassuk ugyanott, hogy megszavaztak havi egy lejt. Viszont 1958. január 1-ig a képét 199-en nem adták meg. 1961 márciusában pedig 115 véka gabonával tartoztak a lelkésznek.

Természetesen sok szép és jó dolgot is fel lehet említeni ezekből az évekből.

1948-ban vért adtak az egyik gyülekezeti tag részére. Máskor pénzt gyűjtöttek orvosságra betegek számára. A segélyeknél maradvány: 1953-ban a konfirmándusok szekeret vettek a lelkésznek.²¹ Az 1954. október 31-i ünnepélyen a szegény sorsú teológusok felszegélyezésére perselyeztek. A gondnoki számadási naplóban az áll, hogy 1955. november 6-án 40 lej segélyt utaltak át Antal József teológus részére.²² 1956-ban gyűjtést rendeztek a bánffyhungyadi tűzkárosultak felszegélyezésére. Begyűlt 201 kilogramm búza, 1188 kilogramm kukorica, 404 kilogramm paszuly, 326 kilogramm krumpli, és emellett sok ruhanemű, valamint edény.

A nehézségek ellenére nem feledkeztek meg a külső építkezésről sem. 1952-ben új kutat ástak a kertben. 1957–58-ban sokat tárgyaltak arról, hogy fűteni kellene a templomot, új karzatok építésével megszorodna az ülőhelyek száma, és így lenne hely a fűtőtesteknek is. 1960-ban csináltak 45 méter kerítést, kikövezték 120 méter utat és a templomot kívül-belül feljavították. A felszentelésen Dávid Gyula püspökhelyettes és Nagy István esperes vettek részt. Ezek mellett egyre többet beszélnek a harangöntésről. A presbiteri jegyzőkönyvekben olvassuk, hogy egy gyalui harangöntő kínált egy harangot, egy bráilai egy másikat 18 000 lejért, de nem volt annyi pénzük. Végül egy bukaresti harangöntőnél (Rascavu) rendeltek egy 350 kg-os harangot, ami végül 375 kilogrammosra sikerült és 20 000 lejbe került, de amit a gyülekezet külső segítség nélkül fizetett ki.

Mindez valóban nehéz körülmények között történt. Az egyházat, az egyház tevékenységét minden eszközzel igyekeztek beszorítani a templom falai közé, hogy lehetőleg minél kevesebb kapcsolata legyen az emberekkel, minél kisebb hatást gyakoroljon a mindennapi életükre. Ennek érdekében tiltották meg a vallásoktatást az iskolák-

21 Ez ma sokak számára bizonyára furcsának tűnik, de tudnunk kell, hogy abban az időben más közlekedési eszköz nem volt, és mivel a fizetés egy részét a föld jelentette, azt meg kellett művelni, annak a termését haza kellett fuvarozni, esetleg piacra vinni.

22 Ez az első névre szóló segély. Ettől kezdve félevenként adtak segélyt más teológusoknak is: Kozma Zsoltnak, Saja Sándornak stb.

ban, szüntették meg a különböző egyházi szeretetintézményeket stb. Viszont elvárták a lelkipásztortól, sőt kötelezték rá, hogy buzdítsa a népet a kormány terveinek a megvalósítására, és ebben mutasson példát másoknak. Szószéki hirdetés 1951-ből: „Községi előljáráóság kérésére hirdetem: mindenki sarlóval arasson és idejében végezze a mezei munkát”. (Így akarták a legfejlettebb mezőgazdaságot megvalósítani.) 1953-as leirat: „Az istentiszteleti óra meghatározása érdekében lépünk érintkezésbe a helyi adminisztrációs közegekkel és olyan bölcs megoldást találunk, mely lehetővé teszi, hogy a nép jólétéért, a haza felvirágoztatásáért és a béke megvédéséért folytatott munka a legkedvezőbb feltételek között valósuljon meg.” Ezzel kapcsolatban rendszeresen jelenteni kellett a konkrétumokat, például a helyi hatóságok elismerő nyilatkozatát, a görög keleti és református lelkész együttműködését stb. Egy év múlva már havonta kétszer jelentést kellett küldeni a mezőgazdasági munkák menetéről is, később pedig, hosszú ideig havonta kellett jelenteni a lelkipásztor „közéleti” tevékenységét. Ízelítő ezekből: „A társadalmi munkával kapcsolatban tisztelettel jelentem, hogy több ízben felhívtam a gyülekezet tagjainak a figyelmét az istállótrágya kihordásának a fontosságára.” Egy másik alkalommal a miniszteri rendelkezés értelmében a kukorica és a krumpli keresztsoros (négyzetes) vetésére meg a zöldségtermesztés fontosságára hívta fel a figyelmet. Igazi lelkipásztori tevékenység! Erre a szintre próbálták lefokozni a szerepüket. Istennek hála, ez nem sikerült.

1961-ben, amikor Orbán János már tíz éve szolgált itt, az esperei vizitáció többek között ezeket állapította meg: „A lelkipásztor ajkán a prófétai szó nem bizonytalanul, hanem igen nagy bizonyossággal hangzik, és a gyülekezet tiszteli és értékeli a prófétai szót. A templomlátogatás és az úrvacsoraosztás messze felülmúlja a más gyülekezetekét, és a legjobbakkal közeli tartozik. (...) A lelkipásztort a presbitérium és a gyülekezet szereti és tiszteli.”

A gyülekezet egyházhoz és templomhoz való ragaszkodását mutatja az egyik 1962-es eset is. Az egyházi felsőbb hatóság (nyilván állami kényszer hatására) elrendelte, hogy az istentiszteletek időpontját rugalmasan állapítsa meg a presbitérium, hogy ne akadályozzák a mezőgazdasági munkák időben történő végzését. Erre fel itt húsvét nagyhetén korán reggel és későn este tartották az istentiszteleteket. Ebbe még nem szóltak bele, de a nagypénteki istentiszteletért nagyon felháborodtak. Ennek ellenére húsvét első- és másodnapján rendesen

megtartották azokat. Harmadnapjára viszont szigorúan meghagyták, hogy ne legyen istentisztelet. A harangok viszont szóltak, mert a harangozónak ez volt a dolga. A lelkészt különféle fenyegetésekkel próbálták rávenni, hogy ne tartson istentiszteletet. Ő azt mondta, hogy neki ez hivatali kötelessége még akkor is, ha senki sem jön. Erre a templom felé vezető főbb utakat elállták, és a népet a mezőre küldték. De Györgyfalván voltak sikátorok meg kertek és főleg istenfélelem, és így csak megtelt a templom. A délutánit este tartották, de ezért is megfenyegették a lelkészt. Íme, a lelkész és a gyülekezet együttes kiállása még abban a sötét korszakban is eredménnyel járt.

Talán nem érdektelen megemlíteni a Rajoni Néptanács azon 1953-as rendelkezését, amely szerint ezentúl ők osztották szét az egyházközségek részére kiutalt úrvacsorai bort. Györgyfalvának havonta hét litert szántak. Az első részlet máris átvehető volt a feleki szövetkezetenél. Egy év múlva azokat az egyházközségeket, amelyek a saját borukból szerették volna biztosítani azt, ha kérvényezték, feloldották a zárolás alól. Íme, mennyire igyekeztek gondoskodni az egyházakról!

A földek után meglehetősen sok húst és gabonát kellett leadni az államnak. Erre fel a lelkész és a kántor 1959-ben lemondtak a fizetésükbe kapott földről, vagyis visszaadták az egyháznak. Mivel a felsőbb hatóság is ezt ajánlotta, az egyház még abban az évben beállt a földjeivel a társas gazdaságba. Ennek elsősorban elvi és politikai jelentősége volt. Megengedték továbbra is, hogy úgy műveljék a földjüket, ahogy jobbnak látják. Úgy döntöttek, hogy azoknak adják ki, akik addig is művelték. Félholdanként 200 lej fizettek az egyháznak. (Az alkudozásokkal kapcsolatos dokumentumok azt bizonyítják, hogy félholdanként 150 lej értékben kellett húst és gabonát leadni). Ez az állapot nem sokáig maradt fenn, hiszen 1962-re ország-szerte, így Györgyfalván is befejezték a mezőgazdaság szövetkezete-sítését, vagyis a kollektivizálást, tehát az egyház földjei is a közösbe mentek, kivéve a belsőségeket. Ez azt jelentette, hogy a közösség használta, de az egyháznak nem adtak érte semmit.

A valláserkölcsei életet jól megvilágító „Fogadalomtétel” szövege 1959-ből: „Én, N. Gy. M. érzem, hogy körülvett a Sátán a maga kísértésével és törbe ejtett, mert kártyázásnak adtam életemet, Isten segítségét kérem, hogy szabadítson ki a gonosz töréből és az Ur oltalmában bízva fogadom, hogy a mai naptól kezdve öt esztendeig – azaz 1964. március 23-ig kártyát a kezembe nem veszek. Ezt a fogadal-mamat esküvel is megerősítem. Isten engem úgy segítjen”.

Györgyfalva

Egyébként az öregek mesélték, hogy sokan voltak szenvedélyes kártyások. Nyilván inkább télen űzték azt, amikor több idejük volt rá. A házba nem költözhetett be a társaság, így az istállóban verték fel a tanyájukat, ahol néha több napot és éjszakát is végigjártak.

A római katolikus egyház életével kapcsolatos érdemleges adatok nem állnak a rendelkezésemre ebből a korból.

A görög katolikusok életében lényeges változás következett be. Az ő gyülekezetüket is az ortodox egyház kebelezte be 1948-ban. Hermán János visszaemlékezéseiben találunk még rájuk vonatkozó adatokat. 1948. február 10-én a papjukat, Radu Vasilet le akarták tartóztatni, de idejében észrevette, és a berekalji erdőn keresztül elmenekült a havasra. Több adat nincs róla. 1950-ben a templomuk fala it téglából építették át.

A baptista gyülekezet a környékbeliék segítségével 1952-ben imaházat épített. Feljegyezték, hogy az itteni 35 tag mellett a felavatáson 19 gyülekezetből 348 személy jelent meg. Igét Dénes Ferenc kolozsvári lelkész hirdetett a 24. zsoltár 7-10 versei alapján. Sok helybeli református is megjelent, Orbán János pedig „buzdító beszédet” mondott.

C. A kommunista rendszer erjedése (1962–1989)

1. A politikai helyzet

Amire uralomra jutottak a kommunisták, az őket kezdettől fogva várók és kiszolgálók közül a legtöbben rájöttek, hogy „nem ilyen lovat akartak”. A földbirtokosok, iparosok és kereskedők nagy része az utcára került. A földművesek sok gyötrés, kínzás után kényszerültek be a közösbe. Mindezek igazán nem lelték örömeiket az új rendszerben. De maguk a kommunisták sem. Mert egy kis törtető, karrierista csoport vált mindenhatóvá, és a meggyőződéses kommunistákat háttérbe szorították, sőt, sokukat börtönbe zárták.

Amint láttuk, a földi paradicsom lassan érett. Ennek az érésnek különböző fokozatairól beszéltek, de a rendszer lényegében már kezdettől erjedni kezdett, és ez annál nyilvánvalóbbá lett, minél jobban megerősödött. Ugyanis kiderült, hogy az áhított rendszer lényegében egy embertelen diktatúra. Csak úgy sikerült fenntartani, hogy szinte mindenkiel szemben védeni kellett. Ezt viszont mesterien, vagy inkább ördögien megoldották. Egyre több embert fizettek azért, hogy

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

védjék a rendszert. Ez mind nagyobb terhet rótt a lakosságra, ami növelte az elégedetlenséget. Így még több védelmezőt kellett fizetni. A végén talán már minden ötödik embert erre alkalmaztak.

De ez se volt minden. A másik hathatós fegyverük a besúgás általánossá tétele volt. A legkülönbözőbb módszerekkel (kényszerítés, lefizetés) fogták be az embereket erre a szolgálatra, és így elérték, hogy minden lépésünkről tudomásuk volt. Jellemző erre a györgyfalvi helyzet. Telefon nem volt a faluban, (mint ahogy most, 2005-ben sincs), csak a téesz irodájában. A mobiltelefon akkor még ismeretlen volt. De ha éjszaka valakinek a kapuja előtt megállott egy tehernocs, egy órán belül a községközpontban, Erdőfeleken tudták a milicisták. Néha panaszkodtak is, hogy szívesen aludnának, de anynyi minden történik Györgyfalván. Hogy ezt miként sikerült megvalósítani, előttem ma is titok. De tény, hogy működött, és így igyekeztek mindenkit sakkban tartani.

2. A gazdasági helyzet

A gazdaság ebben a korban is mindenestől alá volt rendelve a politikának. Megkezdődött az erőltetett iparosítás. A jelszó az volt, hogy Romániát egy elmaradott mezőgazdasági országból fejlett ipari állammá kell alakítani. Ezt nemcsak hogy sietteték, hanem nagyzási mániájukban óriási gyárakat építettek. Mindez természetesen sokba került, többek közt azzal járt, hogy az életszínvonal nagyon alacsony maradt. Mivel nem fogyasztói társadalmat építettek, ezek a gyárak nagyon gyakran raktárra termeltek – nemegyszer csak papíron. Hiszen kötelező volt a szép statisztika.

Az iparosítás egyes helységek rohamos növekedésével járt. Eleinte óriási lakáskrizis volt, majd tömbházakból egész negyedeket építettek. Ez is nagyon megfelelt a politikájuknak. Az oda beköltözöttek gyökértelenekké váltak, így könnyebben manipulálhatóak voltak. Emellett például Kolozsváron is városnegyedeket bontottak le, sokaknak az éppen csak befejezett új házát. Ez egyeseket öngyilkosságba kergetett, mások valahol egy tömbházban szintén gyökértelenekké lettek.

A mezőgazdaságnak három fő ága alakult ki. A magas hegyeken a kevés és rossz minőségű föld maradt magántulajdonban. Főleg a régi nagybirtokokból alakították ki az állami gazdaságokat, ahol az alkalmazottak pénzben kapták a fizetést. A legtöbb földműves a közös gazdaságokban dolgozott. Itt is központilag írták elő, hogy hol, mit és

Györgyfalva

mennyit kell termelni. Mivel azonban ez nem akart sikerülni, jöttek a légből kapott statisztikák. De mivel abból nem lehet megélni, sokakat vonzott a biztosabbnak tűnő állami fizetés, amelynek köszönhetően nagyon sok falu lakossága egy-két évtized alatt felére, negyedére apadt. Végül jött aztán a „falurombolás” néven elhíresült terv, amit szerencsére már nem volt idejük megvalósítani. Mivel az ember, amíg a saját kapuján belül, a saját házában lakik, addig van egy bizonyos fokú biztonságérzete. Ettől is meg akarták fosztani, azzal, hogy úgynevezett erős községeket akartak a kis faluk helyett felépíteni.

A diktatúra utolsó éveiben az ország lényegében törlesztette a külföldi adósságát, ez egyben nagyfokú belső leromláshoz is vezetett. Hogy csupán néhány jellemzőjét említsük: többet voltunk áram nélkül, mint árammal, és még csak nem is tudhattuk, mikor veszik el azt; sokan már este sorban álltak abban a reményben, hogy reggel lesz hús; hús liter benzin járt egy hónapra egy személygépkocsi részére stb.

3. A kultúra helyzete

A kultúrát igyekeztek a diktátor házaspár dicsőítésének a szolgálatába állítani. Az írott és elektronikus sajtóban, a moziban és a tankönyvekben egyaránt, és mindig ők voltak jelen. Nem beszélve a vége-hossza nélküli gyűlésekről és a felvonulásokról. Kisebb sikerek is voltak viszont, mint például a Kriterion könyvkiadó magyar nyelvű kiadványai, amelyekhez olcsón lehetett hozzájutni.

Györgyfalva ebben az időszakban

1. A gazdasági helyzet

A leglényegesebb változás ebben az időszakban a mezőgazdaság szövetkezetesítése volt 1962-ben. Ekkor már nemcsak a földet adták be a közösbe, hanem az állatokat és a mezőgazdasági gépeket is. Munkacsoportokat, ún. brigádokat alakítottak, és az első években csoportosan végeztek minden munkát, ennek fejében minden munkanap után járt év végén egy bizonyos rész a termésből. Mindemellett, aki ledolgozta a szükséges munkanapokat, kapott 25 ár földet, háztájit, amelyen bármit termesztetett. Szép lassan rájöttek a felelős vezetők, hogy az elmélet csődöt mond a mezőgazdaságban, va-

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

gyis kevés az öntudat ahhoz, hogy mindenki lelkiismeretes munkát végezzen. Így 1970 körül kezdték bevezetni az ún. globális akkordot. Ettől kezdve nem a munkában eltöltött időt, hanem a teljesítményt javadalmazták. Ez azt jelentette, hogy egy-egy darab területet kimérték egy családnak, és amilyen termést elértek, olyan volt a fizetség. Ez az egyébként nagydolgó györgyfalviaknál jól bevált. Ettől kezdve sokkal jobb eredményeket értek el. Dr. Nagy Miklós agronómus nyilatkozta 1972-ben az egyik újságnak²³, hogy 1971-ben két család négy hektár zöldségest művelt meg, és jobban, mint 1968-ban a 116 tagú brigád a 16 hektárt.

A föld termelt annyit, hogy eleget tettek az állammal szembeni kötelességüknek, és maradt a tagoknak is. Nagyobb baj volt a készpénzzel. Hogy ezen a gondon segítsenek, létrehozták a melléküzemágot. Erről a gazdaság hosszú ideig főkönyvelője, Kacsó Zelmira számolt be részletesen 1987 júliusában a *Falvak Dolgozó Népe*nek. Legelőbb műanyagfröccsentő részleg létesült, amelyhez gépeket szereztek, műanyag hulladékot pedig a nagyipartól kaptak, így egy pár hónap alatt a gazdaság pénzügyileg is talpra állt. A Clujana cipőgyártól kapott hulladékból lábtörlőket készítettek, ami öt-hat személynek kereseti lehetőséget, a gazdaságnak pedig pénzforrást jelentett. Ugyancsak a régi katolikus iskola egyik termében munkavédelmi és tűzrendészeti pannókat készítettek több megye részére. Az orvosi rendelő mellett a tordai keramikus Sütő család maga épített kementét, amelyben 1980. június 6-án volt az első égetés. Előbb nippeket és hamutartókat készítettek, ami jövedelmező is lett volna, de a villanyáram nemcsak megdrágult, hanem hazafias kötelesség is volt takarékoskodni vele, ezért rátértek a fajanszlapok mintázására. A selejtes lapokat a kolozsvári Sanex vállalattól kapták, tisztították, csiszolták azokat, majd szitanyomással vitték rá a huszonnégy minta egyikét. A Feleacul cukorkagyárnak celofánból és műanyagból zacskókat készítettek.

Egy másik pénzforrást egyes asszonyoknak a kolozsvári családoknál végzett munka jelentette. Ők hivatalosan dolgoztak. A száz lej napszámot befizették a közösbe. Ebből a gazdaság később visszafizetett 64 lejt, kilencet befizetett a nyugdíjalapba, a többit szabadon használta. Ugyanígyen alapon dolgozott a hét tagú kőműves csoport

²³ Beke György riportja: *Nyolc kilométerre Kolozsvártól* megjelent az *Előre* 1972. március 30-i számában.

Györgyfalva

is. Ezeket a napokat beszámították a kötelező normába, ami ahhoz kellett, hogy háztájit kapjanak.

1971 novemberében Egyed Ákos az *Igazságban* 957 téesz tagot említ, akik közül mintegy kilencszázan Kolozsvárra is jártak. Kacsó Zelmira 1987 júliusában 282 aktív munkaerőről beszél, akik közül harminc férfi az állattenyésztésben dolgozott, a többi asszony volt.

A fő megélhetési forrást Kolozsvár jelentette. A gazdaságban főleg azért dolgozták le a megszabott számú munkanapot, hogy joguk legyen a 25 ár háztájijhoz. Emellett kicsi-nagy Kolozsvárra járt, ki tanulni, ki dolgozni. 300-400 asszony járt be családokhoz főzni, mosni, takarítani. Általában megszerették és megbecsülték őket, mert tiszták és megbízhatóak voltak. Nyugodtan adhattak kulcsot nekik, becsületesen végezték a munkájukat. Meg is fizették őket tisztességesen, és emellett kisebb-nagyobb ajándékokat is kaptak. A férfiak közül csak a legfiatalabbak tanultak mesterséget. Sokan segédmunkások voltak az építkezéseknél és különféle vállalatoknál. Emellett sok volt a postás, a kapus és a fűtő. A hetvenes években naponta huszonöt-szor is fordult az autóbusz.²⁴

Mindezek mellett ott volt a piacolás szokása is. Gyümölcsöt, zöldséget és virágot árultak, ami sokaknál a legfőbb jövedelmi forrás volt. A virágért, főleg halottak napja előtt, annyit adtak meg a városiak, amennyit nem szégyellettek kérni.

A falu fejlődése szempontjából óriási jelentősége volt annak, hogy 1962-től lekövezték a Kolozsvárról Borhánacs telepen át Györgyfalvára vezető utat, amely így gépjárművek számára is járhatóvá vált.

A téeszhez visszatérve el kell mondanunk, hogy az (elsősorban az állattenyésztési részleg) az erős központi irányítás miatt egyre gyengébb teljesítményt nyújtott. Szigorú pártparancs volt, hogy évről-évre növelni kellett az állatok létszámát. Ehhez viszont a feltételek nem voltak adottak. Az eredmény, amint az várható volt, az lett, hogy egyik része a lábán se tudott állani, tejet pedig naponta átlag két-három literrel adtak. Tehát se hús, se tej, csak létszám. És nyakatekert, manipulált statisztika.

Említésre méltó a gazdasággal kapcsolatban a szőlészet is. Lent, a napos Sósoldalon 1962-től telepítettek szőlőt. Naponta mintegy kétszáz férfi törte fel 18 hektáron a talajt, egyszerű eszközökkel. Főleg szürkebarátot, csabagyöngyét, muskotályt, szőlőskertek királynő-

²⁴ Jelenleg naponta háromszor van járat.

jét és kétféle saszlát telepítettek. Állítólag nagyon jól termett, és finom bort készítettek évekig. A nem megfelelő kezelés miatt tönkrement az állomány, és felhagytak vele egészen.

2. A kultúra helyzete

Az 1964–65-ös iskolai évtől kötelezővé tették a 8 osztályt. Az ötödik osztálytól mindenütt oktatták az orosz nyelvet. Itt a 6. osztálytól emellett németet tanítottak.

Egyed Ákos így látta 1971-ben az itteni helyzetet (Igazság, 1971. november 27): „A falu művelődési életében megnőtt a 15 tanerős iskola fajsúlya, ami a tízosztályos oktatás általánossá válásával bizonyosan tovább fog gyarapodni. Nem hagyható figyelmen kívül a sajtó, televízió, a rádió és a mozi fokozódó jelenléte: lapokra és folyóiratokra 254-en fizetnek elő, 369 lakásban van rádió, a televízió antennáit eddig mintegy 40 házra szerelték fel. És mégis úgy tűnik, hogy az anyagi felfutás mellett elmarad a falu művelődési élete. Úgy véljük, hogy a kettő közötti kívánatosabb arány kialakításában a helyi értelmiség és intézmények mellett, a velük való együttműködés jegyében, a mostaninál minden bizonnyal nagyobb részt vállalhatnának a kolozsvári művelődési intézmények is.”

A falu kulturális életében továbbra is kimagasló szerepet játszott a táncsoport. Ha ritkábban is, de sikerrel léptek fel megyei és országos rendezvényeken. Fazakas Lenke tanárnő és Bodor György tanár vezetésével 1968-ban Bukarestben népviseleti bemutatón vettek részt. 1973-ban a tengerparton szerepeltek. A *Megéneklünk, Románia* országos fesztivál alkalmával megyei első és országos második díjat nyertek. Később Incze Géza tanár vette át az oktatást-irányítást, aki főleg az iskolásokkal foglalkozott nagy odaadással. Gyakorlatilag minden gyerek tanult népi táncot. Ennek az eredménye meg is mutatkozott a sűrűn elnyert díjakban.

Azt is illik megemlíteni, hogy Barnáné Fazakas Ilona magyartanárnő külön foglalkozott néhány lelkes fiattal, akikkel sikeres irodalmi esteket rendeztek.

Itt említjük meg, hogy a református énekkar Antal Józsefné vezetésével magas színvonalra emelkedett. A gyermek, az ifjúsági és a felnőtt énekkar, amelyek a legnehezebb kórusművekkel is megbirkóztak, sok emlékezetes ünnepélyen szerepeltek nagy sikerrel, itthon és más helységeken.

Györgyfalva

3. Az egyház helyzete

Az egyház életét a mezőgazdaság szövetkezetesítése és az ipar felé való irányulás eleinte nem befolyásolta komolyan. A református gyülekezet lélekszáma 1955-től húsz éven át folyamatosan csökkent, évente átlag hat lélekkel: 1375-ről 1253-ra. A vasárnap délelőtti templomlátogatás ugyanebben az időszakban átlag évente fél százalékkal emelkedett 20,72%-ról 29,95%-ra. Ebben az emelkedésben része volt a lelkipásztor fáradságot nem ismerő buzgó munkájának, de talán volt ebben egy jó adag dac is, amelyet a „ha tiltják, azért is csináljuk”-elve mozdított. Az állami hatóságok részéről az 1962-es esethez hasonló durva beavatkozás többé nem volt. 1982-ben arra kényszerítették a párttagokat, hogy mondjanak le a presbiteri tisztségükről. Nálunk heten adták be a lemondásukat. Mivel tudtam, hogy nem jószántukból tették, és maga a párt se veszi egészen komolyan az ügyet, presbiteri gyűlésen mindeniknek három kérdést tettem fel, arra hivatkozva, hogy az utókor számára tisztázni kell a tömeges lemondás okát: elismeri-e, hogy ő írta a lemondást, fenntartja-e továbbra is a benne foglaltakat, és mi a lemondás igazi oka. Az eredmény az volt, hogy mindenik maradt a tisztségében, és többet nem bolygatták őket.

A gyülekezeti életnek három jellemzője figyelhető meg ebben az időszakban: a templomi vallásos buzgóság, a gyülekezet külső épülése és az anyagiak miatti gyakori kellemetlenségek.

A templomlátogatási arány messze felette volt az országos átlagnak. A heti bibliaórákat rendszeresen megtartották. Sőt a hetvenes években minden hónap első vasárnapján gyermek-bibliaórát, illetve imaórát tartottak. A konfirmációra való felkészülést talán itt vették a legkomolyabban. A Heidelbergi Káté mellett egyes kérdés-feleletekhez fűzött magyarázatokat, egyháztörténetet és énekeket tanultak három éven át. A konfirmándusokra és szüleikre viszont gyakoriak voltak a panaszok. Minden évben kimondták, hogy táncba egyáltalán nem, eljegyzésre, esküvői mulatságra csak az édestestvér esetében mehetnek, de ezt többen áthágták. Olyan konfirmándus is volt, akinek az ügyét egy félév alatt több gyűlésen keresztül is tárgyalták. Az is kellemetlenséget jelentett, hogy egyes kolozsvári gyülekezetek – megszegve a parókusi jogot – engedték ott konfirmálni azokat a györgyfalviakat, akikkel itthon gondok voltak.

Dr. Orbán János lelkipásztornak jogi végzettsége is volt, ami sokszor segítette a problémák megoldásában. Hogy magát bár részben mentesítse a felelősség alól, különféle helyi törvényeket, szabályokat

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

szavaztatott meg a presbitérummal. Ha valaki elhagyta a református vallását, a halálakor nem harangoztak. Mivel a gyermekek megkeresztelését indokolatlanul sokat halasztgatták, nem lehetett keresztszülő olyan személy, akinek félévesnél nagyobb keresztleetlen gyermeke volt. A keresztleetlenek és 18. életévüket betöltött, de a konfirmációt elmulasztott egyháztagnak koporsóját nem vihették a harangláb alá. De ezekkel is, mint minden fegyelmezővel, adódtak kellemtelenségek.

Az általa hozott rendelkezések javarészét 1975 után rendre megszüntették, mivel nem volt szükség rájuk. Később azonban kiderült, hogy az igazi keresztyéni szabadságot nem bírja el a gyülekezet nagy része, mert önző módon visszaélnék vele.

Ebben az időszakban, dacára a kommunista diktatúrának, az egyház külsőleg nagyon szépen gyarapodott.

Az 1962-es harangöntés után jött a parókiaépítés, ami az egész korszak legnagyobb megvalósítása volt. 1963-ban kérték a régi parókia lebontásának és az új felépítésének az engedélyezését. A munkálatokkal Bándi Gergelyt és csoportját bízták meg. A lelkes család egy rozoga istállóba költözött az építés idejére. 1964. augusztus-szeptemberében felhúzták az épületet. A hívek rendszeresen végeztek közmunkát, amit a lelkipásztor naponta személyesen szervezett. Az asztalos munkát Kun István Ferkó és Vajas Márton Saláta végezték 50 lejes napszámmért. Mivel segélyt nem kértek, lassan haladtak. A legszükségesebbeket 1967-ben fejezték be. Az is késleltette, hogy az 1957-ben felépített kántori lakon is egészen 1969-ig minden évben javítottak valamit.

1969-ben a cinterem déli oldalán, a temető kapujáig 80 méter drótkerítést tettek. Az asszonyok szőttes, illetve varrottas terítőkkal látták el a templomot. 1970-ben a templom északi feljárójára vasbetonlépcsőket és vascsőkorlátot csináltattak, a keleti feljárónál pedig vascsőkorlátot, 1971-ben pedig az északi feljárónál 94 méter drótkerítést húztak betonoszlopokkal és a temető felé vaskapukat állítottak.

Mivel Sajgó István kántor lemondott, helyébe egész normával az egyházmegyei diplomával rendelkező Jaskó Márton Pittit alkalmazták 1971. január 1-jétől. A harangozói állást is egész normássá tették, és Szabó Mihály Kismarcit alkalmazták 1972. január 1-jétől.

1973-ban Kaszián Sándor mérnök tervei alapján megkezdték a templom fűtésének a megoldását. A kazánházat a parókia alatt alakították ki, és onnan vezették a templomba csöveken a meleg vizet.

Györgyfalva

Amint mondják, próbamunka volt. És úgy is sikerült. Az egyik baj az volt, hogy mintegy négyezer liter víz keringett a rendszerben, aminek a felmelegítéséhez rengeteg üzemanyagra volt szükség. A fűtés se volt ideálisan megoldva. A petróleum szabadeséssel jutott a kazánhoz. Ott befűjtették az égéstérbe. Ennek óriási hátránya volt, hogy már az áram pillanatnyi megszakadásakor is leállt a fűjtató, a petróleum viszont folyt tovább, most már kívül, a fűjtató alá, ami természetesen leégett, a tűz eloltása pedig nemcsak piszkos, hanem veszélyes munka volt. Mivel nagyon gyakori volt az áram megszakítása, nekem is többször volt részem ilyen tűzoltásban, rendszerint ünnepi öltözetben, a harmadik harangszó alatt.

Más nehézségek is következtek. Egyre nehezebben lehetett petróleumhoz jutni. Tojást, meg egyebeket gyűjtöttünk és adtunk le az államnak, hogy üzemanyaghoz jussunk. Később már ez se ment. 1983-ban aztán vettünk két szilárd üzemanyagra gyártott kazánt, azokat összekapcsoltuk, és egy pár évig szénnel fűtöttünk. Rendre aztán sokkal több lett a föld, mint a szén, míg végül egyáltalán nem árultak Kolozsváron szenet. Irányítottak volna Sarmaságra, ami viszont túl sokba került volna, ezért aztán megszűnt a fűtés a templomban. De nem sokáig. Ekkor már jöttek a hollandok, és hoztak két nagy kályhát, amelyek aragázzal működtek. Azok is csak egy darabig. 2002 karácsonyán kigyúlt végre a földgáz, így remélhetőleg egy időre megoldódott a templom fűtési gondja.

De térjünk vissza a többi munkálathoz. Még 1973-ban vaskeretes ablakokat csináltattak a templomban, a központi fűtést pedig bevezették az imaterembe, az irodába és a konyhába. 1976-ban egy 542 kg-os harangot öntettünk Nagybányán, és betonoszlopokkal, szűrődróttal bekerítettük a temetőt. 1977-ben 120 méter kerítést csináltunk dróthálóból, valamint vaskerítést a parókia feljárójához és a parókia meg az udvar közé. A központi fűtést bevezettük a hálóba, ebédlőbe és a fürdőszobába. A presbitérium népi faragásos úrasztalát csináltatott Kali Ellák marosvásárhelyi mérnökkel. 1978-ban kívül-belül renováltuk a templomot. A fürdőszobát és a konyhát csempéztettük. 1979-ben a parókia frontjára kerítést és kaput csináltattunk. A sikátorokba pedig, hogy könnyebben jöhessenek a hívek templomba, 200 méter lépcsőt rakattunk, korláttal. 1980-ban elkészült a pince a kertben. 1985-ben a templomban dupla ablakokat csináltattunk. Ebben az évben készítette Vajas István Minya helybeli asztalos a faragott mennyezetet. 1987-ben kapott a temp-

VII. A kommunista diktatúrában (1945–1989)

lomban a fal körben faburkolatot, ekkor készült a szószék faburkolata is, bibliai motívumokkal és népi díszítéssel. Ezt szintén Kali Ellák mérnök készítette, és Vajas János Saláta gondnok és családja fizette. A padokra szivacspárnákat vettünk.

Ebben az időszakban (1962–1989) az asszonyok is kitétek magukért. Nem sorolom fel őket név szerint. Összesen 24 kisebb-nagyobb terítőt és 4 szőnyeget ajándékoztak a templom részére.

Önkéntelenül is felvetődik a kérdés, hogy mivel volt magyarázható ez a lázas tevékenység. Én két dolgot említek meg. Mivel több oldalról nehezedett nagy súly a népre, a jobbak érezték, hogy az egyház az övék, az jelent megmaradást, abba kell belekapaszkodni, tehát azt támogatni is kell. Másfelől olyan vezetőség állt az egyházközség élén, akiknek gondjuk volt az egyházukra, tudtak mozgósítani, és főleg jó példával jártak elől. Legyen tanulság ez az utókor számára!

E korszak egyházi életének már említett harmadik jellemzője az anyagiak miatti gyakori, szinte állandó kellemetlenség. Érdekes lenne ennek az okát pontosan felkutatni. Én két tényezőre gondolok. Az egyik, kevésbé lényeges az, hogy piacoló, tehát alkudozáshoz szokott nép, így az egyházban is igyekeznek alkudozni. Ez azért nem mérvadó, mert amikor a múltban még nem piacoltak, akkor is voltak anyagi gondok. Talán lényegesebb ennél az igénytelenségig menő takarékoság (egyeseknél kapzsiság), amire régen a földvásárlás, majd a minél díszesebb ház építése szoktatta rá. Valamiről, valamikről mindig le kellett mondani. Ezekben az évtizedekben arra adtak többet, ami látszik: a templomlátogatásra és a külső építkezésre. És arról mondtak le, ami ezeken felül van.

De térjünk rá a gondok konkrét felmutatására. Az egyházi alkalmazottak fizetésének egységesítése, vagy legalább egymáshoz való közelítése, tehát lényegében a kicsiny, erőtlen gyülekezetek életben tartása céljából 1963-ban rangsorolták az egyházközségeket, és ennek megfelelően kellett befizessenek egy bizonyos összeget a közös kasszába, vagy pedig részesültek onnan segélyben. Györgyfalvát az egyes kategóriába sorolták, ami azt jelentette, hogy havonta 100 lej kellett volna befizessenek. Ezt a presbitérium április 7-én megtagadta. Arra is hivatkoztak, hogy a saját lelkészüknek sem adják a parókusi díjat, ami megilletné őt, de nem kötelező azt adni. Május 12.-én kimondják: „senkinek nem adunk és senkitől sem kérünk, amíg a parókiát nem rendezzük”. A központi járulék hátralékának a törlesztését megtagadják 1964. június 14-én, július 12-én és december 25-én.

Györgyfalva

Az évek során többen kiszálltak az egyházmegye és az egyházke-
rület részéről tárgyalni. A havi 100 lej leengedték 65 lejre, de erre is
az volt a felelet, hogy önként támogatnak rászorulókat, de parancsra
nem adnak semmit. A saját lelkészüknek se voltak hajlandók megad-
ni az őt megillető fizetést, kijelentve, hogy az egyház és az állam ál-
tal megállapított hivatali keret őket nem érdekli. Erre fel az esperes
nem láttamozta a kisebb összegről szóló fizetési jegyzéket, így egy
ideig egyáltalán nem lehetett fizetést felvenni. 1966 májusában jó
nagy összeget állapítottak meg a parókia és a kert használatáért, így
kijött a lelkész fizetése. Októberben vállalták havi 15 lej befizetését.

Azt látjuk tehát, hogy a maguk előmenetelére szívesen áldoztak
néha nagyon sokat is, ami dicséretes dolog. Másokon is hajlandók
voltak segíteni, ha az névre szólóan történt, és emelte Györgyfalva jó
hírnevét. De mintha megfélemeztek volna Jézus tanításáról: „Ne
tudja a te jobb kezed, mit cselekszik a bal.”

Azt is látjuk tehát, hogy a maguk épülésére szívesen áldoztak né-
ha nagyon sokat is, ami szintén dicséretes dolog. Az országos egyház
közös kasszáját viszont, folytatva az évszázados hagyományt, nem
szívesen támogatták. Az igazsághoz tartozik viszont az is, hogy ami-
kor 1975-ben idejöttem, csak az első zárszámadásnál tették szóvá,
hogy nem kellett volna befizetnem a köztartozást. Később nem volt
ilyen problémánk.

Az anyagiakkal volt kapcsolatban az egyházfiúi tisztség megszün-
tetése is. Az volt a régi szokás, hogy az új házások közül kettő egy
évig egyházfiúként teljesített különféle szolgálatokat, és arra az évre
nem fizettek egyházfenntartói járulékot. Ez jó előkészület volt arra,
hogy később presbiterek legyenek. Hogy két személlyel többen fizese-
senek évente, ezért a kevés nyereségért megszüntették ezt a hasznos
tisztséget.

Mindent összevetve elmondhatjuk, hogy ebben az időszakban
dacára a sok külső nehézségnek (vagy éppen ezért?) a református
egyház az egyik virágkorát élte.

A római katolikus egyház életéből kevés adat áll rendelkezésünk-
re. 1971-ben meghalt Szentpéteri András plébános, akit a cinterem-
ben temettek el. Utána gyakran váltakoztak a plébánosok. Szabó La-
jos 1971–78 között, Ferencz István '83-ig, Ferenczi Sándor '85-ig,
Sántha Pál '90-ig szolgált. A Házi Történetbe Ferencz István egyes
benyomásait jegyezte be. Például amit a legelső temetéskor tapasztal-
t. „Temetésre induláskor egyik asszony megjegyezte: »Plébános úr

aztán beszéljen jó hangosan, hallják a reformátusok, milyen papunk van.« Egy kissé lesújtott az a felismerés, hogy itt az értékskálát a hangerő biztosítaná. Azért mégsem kiáltoztam.”

Az ortodoxok 1964-ben tornácot készítettek a templomukhoz, '66-ban vakoltak és megerősítették a falakat, '76-ban pedig bevezették a villanyt Cîmpean Nicolae gondnok költségén, és vaskerítést csináltattak a templom köré.

Ennek az időszaknak messzemenően legfontosabb eseménye volt, hogy Roșca Aurel a saját költségén teljesen újjáépítette a templomot úgy, hogy a falakat rendre cserélte ki.

Itt közlöm még azt a kevés adatot, amit rendelkezésemre bocsátottak. Az egyházközségnek 1835 óta vannak anyakönyvei, egy hangja 1830-ból, Varlaam prédikációs kötete 1643-ból és 11 fára festett ikonja, amelyeket egy bizonyos Vasile festett a 18. században.

Az egyházközségnek saját lelkésze nincsen. A kolozsvári Szent Demeter parókia filiája.

A baptista gyülekezet 1980-ban ünnepelte fennállásának 75. évfordulóját. Sütő László prédikátor az ekkor felolvasott visszatekintésében a következőket emeli ki. A negyvenes években képzett lelkészek voltak Dr. Vass Gergely és Szilágyi Dezső 1951-ig, majd Varga János és '77-től Sütő László laikusok. Ekkor Magyarokiskapus, Magyarlóna, Györgyfalva, Bodrog, Méra és Mákófalva alkottak egy gyülekezetet. Itt 43 tag volt. „Miért csak ennyi?” teszi fel a kérdést a beszámolója végén Sütő László. A felelete pedig ez: „Amíg egy közösségben szakadás, értetlenség, elsőbbségretörés van szeretetlenséggel együtt, addig minden erőfeszítés hiábavaló”. Nem éppen hízogó megállapítás.

VIII. Az ezredforduló

1. A politikai helyzet

1989 karácsonya meghozta végre Románia számára is a diktatúra alóli felszabadulást. Hogy ez miként történt, tanúi voltunk, de talán mégis örökre titok marad mindnyájunk számára. Az első napokban megalakult a Nemzeti Megmentési Front, az egyetlen hatalmi szerv, és a magyarok részére a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, mint érdekvédelmi szervezet. Aztán jött a választás, a marosvásárhelyi fekete március, a bukaresti bányászjárások stb. Ion Iliescu bejelentette, hogy mindenki kap útlevelet és lesz szabadon kenyér, erre fel szinte egyhangúan megválasztotta az ország köztársasági elnöknek. A hírhedt szekuritátét feloszlatták, de más néven rövidesen ugyanazt újjászervezték. Ennek a megindoklására szervezték meg a marosvásárhelyi vérengzést, ami nemzetközi szinten sokáig fekete pont volt az ország számára. Mivel az értelmiség, és főleg az egyetemisták nem voltak megelégedve egy félig-meddig forradalommal, huzamosan tüntettek Bukarestben. Ennek a leverésére hívták oda a sok ezer Zsil völgyi bányászt többször is, akik törtek-zúztak, öltek-gyilkoltak az elnök nagy megelégedésére.

Így indult a várva-várt új korszak. '92-ben újra választás, de semmi változás. '96-ban összefogott az ellenzék, amelynek tagja volt az RMDSZ is, és megnyerték a választást. Főleg a kormányon belüli ellentétek, meg a tényleges hatalmat kezében tartó titkosrendőrség munkája következtében semmi érdemleges haladást nem tudott elérni az ország. 2000-ben újból a régi gárda jutott hatalomra. 2004-ben a „demokratikusabb” erők. Ebben az időben az RMDSZ szerződéses alapon támogatta a kormányt, minek fejében sok szép ígéretet kapott.

Románia 2003-ban tagja lett a NATO-nak, és megígérték, hogy 2007-ben tagja lesz az Európai Uniónak. 2003 óta vízum nélkül lehet utazni a legtöbb európai országba.

2. A gazdasági helyzet

Az átmenet mindig nehéz. És különösen az itt. A forradalom alatt és után a legtöbb helyen leállt a munka, mintha meg lehetne élni a

Györgyfalva

szabadságból. Aztán lassan beindult. De lassan. Annál gyorsabban az infláció. Volt olyan év, hogy 400%-os volt. Beindult a privatizáció is. Sajátos módon. Rengeteg vállalatot tudatosan csődbe juttattak, majd potom áron megvásárolták. Így alakult ki egy újgazdag réteg. A jelszó az volt, hogy nem adjuk el az országot. A nyugati tőke nem is nagyon kíváncskozott ide a nagyfokú bizonytalanság és a mindent átszövő korrupció miatt. A mezőgazdasági termelőszövetkezeteket egyik napról a másikra felbontották. A közösből, amit lehetett, széthordtak. Az állami gazdaságok maradtak. A munkanélküliség gyorsan növekedett. Sokakat kedvezményesen nyugdíjaztak, így sokkal több lett a nyugdíjas, mint az aktív dolgozó. A mamut ipari vállalatok óriási veszteségeket produkáltak, amit az állam átvállalt. Mindezek eredményeként az életszínvonal nagyot zuhant. Az államosított ingatlanokat későbbre és lassan kezdték visszaadni a korábbi tulajdonosaiknak.

3. A kultúra helyzete

A '89-es változás talán legnagyobb nyeresége a sajtószabadság, amivel sokan élnek és sokan visszaélnék. Sok jó könyv jelenik meg, de drágán. Így országos viszonylatban kevesebbet olvasnak, mint korábban.

Rendre mind több magyar iskola nyílt meg. A Babeş–Bolyai Tudományegyetemen magyar karok, Nagyváradon a Partiumi Keresztény Egyetem, majd három városban a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem. Egyébként tucatszámra nyíltak meg a román nyelvű magánegyetemek.

Sok nyugati televíziós adást lehet fogni, aminek az előnye mellett annál közvetlenebbül lehet érzékelni a káros hatását (erőszak, pornó stb.).

4. Az egyházak helyzete

Megvan a vallásszabadság. Az ország alkotmánya egyenlő jogokat biztosít a különféle felekezeteknek. Papíron. A valóságban az ortodoxia államvallás. Az ortodox egyház vezetőségének a megkérdése és beleegyezése nélkül az egyes kormányok semmilyen lényeges kérdésben nem döntenek. Újból megalakult a görög katolikus egyház elég kevés taggal, de a templomaikat nem kapták vissza. A római katolikus és a protestáns egyházak főleg nyugati támogatással sok templomot és más egyházi épületet húztak fel rövid idő alatt. Szere-

tetintézmények is létesültek, de ebben a legfőbb akadály a szegénység mellett az, hogy az elkobzott ingatlanokat későre és lassan kezdték visszaszolgáltatni.

Györgyfalva ebben az időszakban

1. A politikai helyzet

Erről nincs sok, mit mondani. Itt is megalakult az RMDSZ, de inkább nem működött, mint igen. Közigazgatásilag változatlanul Erdőfelekhez tartozik a falu, jóllehet volt próbálkozás az elszakadásra. Alpolgármester hol volt Györgyfalváról, hol nem. Egy rövid ideig volt polgármester is. A 13 tagú községi tanácsban rendszerint négy györgyfalvi van, de abból egy román párt színeiben jut be. És általában hiányzik az egységes fellépés.

2. A gazdasági helyzet

Szomorú képet mutat. A közös gazdaság lényegében az első naptól megszűnt működni. Még választottak többször is elnököket, akik azonban már csak az osztzkodásnál bábáskodtak. Ami megfogható volt, széthordták, amit lehetett, szétosztottak, egy pár épületet pedig eladtak. Fiatal munkaerő alig volt. Felszerelés szintén. Így aztán a szántóterületnek fele, vagy még annál is több parlagon maradt. Később javult valamit a helyzet, de a szántás-vetés-aratásnak és a vegyszereknek a magas ára következtében a termelés gyakran csak ráfizetéssel sikerült. Összefogásról viszont hallani sem akarnak. A mezőgazdasági nyugdíjat későre kezdték folyósítani, és az neveségesen csekély volt. Viszont maradt a kolozsvári piac, ahol gyümölcsöt, zöldséget, virágot, ha nem is mindig jó áron, de el lehet adni. És maradtak a kolozsvári családok, amelyek igényelték a györgyfalvi asszonyok munkáját.

Illik megemlíteni azokat a próbálkozásokat is, amelyeknek az volt a célja, hogy helyben hozzon létre munkahelyeket. Ezekről bővebben a *Függetlenség*-ben. Sajnos, a pékség, az asztalos műhely és a többiek hosszabb-rövidebb működés után megszűntek. Egyedül a kis kerámia műhely működik ma is szép eredménnyel. Viszont egy kolozsvári vállalkozó 2003-ban nyitott egy játékokat, egy másik pedig

Györgyfalva

vári vállalkozó 2003-ban nyitott egy játékokat, egy másik pedig 2004-ben egy autókábelt készítő műhelyt.

Ezek 2005-ben megszűntek részben azért, mert különös módon nem került elég munkás.

Még néhány adat a gazdasági helyzettel kapcsolatban. 2005-ben van a faluban 151 tehén, 136 ló, 140 juh, 44 traktor és 146 személyautó. Az utóbbi időig működött egy tejbegyűjtő központ, de megszűnt. Egyesek viszik a városra a tejet házakhoz vagy a piacra, de egyre jobban zaklatják őket. A traktornak az az előnye a lóval szemben, hogy amikor nem dolgozik, nem kell enni adni. Hátránya viszont, hogy utána nincs istállótrágya. A személyautókkal sokan járnak munkába és a piacra.

3. A kultúra helyzete

Ez még siralmasabb, mint a gazdaságé. A falu kulturális életével se szervezett, se szervezetlen formában senki nem foglalkozik. A kultúrház rohamosan lerongyolódott. Még a székeket és a csempekályhát is elhordták. Sőt a villanyvezetéket is, ahonnan lehetett. 2003-ban renoválta a község. Tán kétszer kiszállt Kolozsvárról egy kamara-társulat. A sajtótermékre előfizetők száma rohamosan csökkent. Viszont nőtt a televízió nézőinek a száma. Rendre megjelentek a tányérantennák, majd a kábeladás.

Az iskolában megrendezték továbbra is a szokásos ünnepélyeket, amelyekhez jött még a március 15-i és a karácsonyi műsor. A szombat a tanügy számára is szabad lett, de a megszokott tananyagot igyekeznek öt nap alatt leadni. 2000-ben holland adományból az iskolában egy olyan számítógép-termet rendeztek be, amilyennel városban is kevés iskola dicsekszik. Kozman Csilla tanárnő rendszeresen oktatja az érdeklődőket. Később az alapítvány útján házi használatra is kaptak a gyerekek számítógépeket.

Maradt az egyházak szerepe. Főleg a reformátusé. A különféle egyházi és világi ünnepélyeken gazdag műsorral szerepeltek a dalárdák: gyermekek, ifjak, felnőttek. Évente részt vettek például a toraszentlászlói Szent István-napi kórustalálkozón meg más alkalmon. Vezetőjük, Antal Józsefné, mivel a holland barátainktól kaptunk furulyákat, megtanult és a gyerekeket megtanította rajtuk játszani. Amikor pedig xilofont kaptunk, azt is megtanulta és megtanította. Így ezek is gazdagították az egyes műsorokat. Mivel a kolozsvári kép-

zónék is adtunk holland furulyákat, ők is megtanultak rajta, és most már az onnan kikerültek is tanítják az iskolásokat.

1997–98-ban egy 16 részes előadás-sorozat hangzott el a Bethlen Házban a magyarság történetéről a Magyarok Világszövetsége ajánlására és szervezésében. A legelsőt kivéve én tartottam azokat nem túl nagy érdeklődés mellett.

2001-ben megjelent a Georgikon Alapítvány kiadásában a *Györgyfalvi Lap* 400 magyar és 50 román nyelvű példányban havonta, és azt minden család megkapja ingyen.

Szintén az alapítvány igyekszik kulturáltabb szórakozást biztosítani az ifjúságnak a Bethlen Házban, ahol esténként a számítógépeken kívül biliárd és asztali tenisz áll rendelkezésükre.

Dicséretes dolog, hogy az iskolás gyermekek egy csoportja Bodor Ilona nyugalmazott tanárnő irányításával és Jaskó Miklós vezetésével ápolják a népi táncot, gyakran szerepelnek itthon és más helységeken is.

4. Az egyházak helyzete

1989 karácsonyán még jobban megteltek a templomok, mint máskor. Ez a fellángolás azonban nem tartott sokáig. És az eredménye se látható. Sőt elmondhatjuk, hogy az önzés talán még nagyobb mértékben jelentkezett, mint korábban.

A református egyház életét ezekben az években nagyban meghatározta a holland kapcsolat. Erről részletesebben szólok a *Függelékben*. Itt csak röviden. Már '89 végétől jöttek a régi és az új ismerősök segélyszállítmányokkal és baráti alapon. „Hivatalos” kapcsolatot a Zwolle-i Advent-gyülekezettel létesítettünk. Rengeteget segítettek anyagiakkal, amit felsorolok a *Függelékben*. Ennek viszont egyebek mellett az lett az eredménye, hogy a gyülekezet elkényelmesedett. Az adakozó kedv alább hagyott. Az én időmet is nagyon lekötötték az együttlétek és az építkezések.

Tanulhattunk is a hollandoktól. Az egyik utunkról nagyszerű beszámolót tartott egy fiatalember. Kiemelte, hogy a hollandok „egy” életet élnek. Vagyis nincs külön ünnepi, vallásos és külön hétköznapi életük. Például a templomban vidáman tapsolnak, és otthon a családban együtt imádkoznak. Lehet tanulni tőlük a felebaráti szeretet gyakorlása tekintetében is.

Györgyfalva

Személyi változások a gyülekezetben. A megüresedett lelkészi állásra a presbitérium 1999. október 3-i ülésén Antal Csaba József küsmódi lelkipásztort hívta meg, akit a közgyűlés október 24-én megválasztott. Kántornak Antal Csabáné Bréda Katalint választották 2000. január 2-án. A 2000-ben nyugdíjba vonult Sajgó Istvánné harangozó helyébe Mirza István jött. Az újonnan szervezett tisztviselői állásra Sajgó Miklósnét választották, de ez az állás 2004-ben megszűnt.

A külső építkezéssel kapcsolatban első helyen kell megemlétenünk a gyülekezeti terem építését, amely messze túlnőtte az eredeti tervet. Erről részletesen a *Függelékben* olvashatunk *A Bethlen Ház rövid története* c. fejezetben. Két dicséretes dolgot kell itt megemlétenünk. Az egyházkerület 2000-ben az egyházközségnek Építő Egyház, a lelkipásztornak pedig Anyaszentegyház Építője emlékérmel adományozott az elért eredmények elismeréseként. A kolozsvári Bethlen Kata Diakóniai Központban pedig egy szobát Györgyfalváról neveztek el köszönétként a sok adományért. Régi probléma oldódott meg azzal, hogy 2002-ben beindult a gázfűtés a templomban.

A belső építést a gyermekekkel kezdve elmondhatjuk, hogy a válásoktatás mind az iskolában, mind a gyülekezetben rendszeresen folyik. 1995-ben a még nem egészen kész Bethlen Házban tábor szerveztünk szórványban élő gyermekek számára. 2004-ben pedig a patai sóstó mellett volt gyerektábor közösen a magyarlétaikkal. Újabban a vasárnap délelőtti istentiszteletek idején „gyerekmegőrző” működik önkéntesek közreműködésével. Emellett játszóház is van a lelkészi hivatalban.

A templomlátogatás a szokásos. Az országos átlagnál jobb. Az új istentiszteleti rendtartást 1999. augusztus 22-én vezettük be. Az új Énekeskönyvet még nem vettük használatba. Az egyetemes imahetet minden évben nagy részvétellel tartjuk meg. 1992 óta a helybeli plébános is szolgál nálunk egy este kölcsönös alapon. 1995-ben a baptista prédikátorral volt ilyen csereszolgálat.

Több ízben volt kihelyezett egyházmegyei lelkészértekezlet papnétálalkozóval egybekötve. A bevezető istentiszteleteken a gyülekezet tagjai is jelen voltak.

Nőszövetség és Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE) is alakult, amelyek alkalmasszerűen működnek. 1992-ben a gyülekezet történetében először hat asszony diakónust választottunk, akik nagy lendülettel fogtak hozzá a betegek látogatásához és más jótékonyági munkák végzéséhez. Ez a lendület az évek során alább hagyott. 1995-ben

főgondnokot is választottunk. 2002-ben viszont már alig sikerült megejteni a presbiteri választást. A férfiak nem akarták vállalni, nőkről pedig hallani sem akartak.

A római katolikus egyházra talán a legjellemzőbb ezekben az években a plébánosok gyakori cseréje. 1990-ben Baróti László jött ide, akit viszont már 92-ben Gyulafehérvárra helyeztek. Azóta volt Tusa Lajos, Fekete Tamás, Vizi Zakariás és jelenleg Fábíán László. A 2005. évi Szent György-napi búcsút megelőzően nagy méretű javítási munkát végeztek a templomon és a plébánián.

Az ortodoxok megmaradtak ortodoxnak. A 2002. évi népszámlálás három görög katolikust mutatott ki.

5. Ezredfordulói töprengés

Évszázadokra visszapillantva és a jelenben körültekintve mit mondhatunk, milyen Györgyfalva vág neki a harmadik évezrednek, milyen falut hagy a mai nemzedék az utókorra?

A *Szabadság* napilap 1997. október 20-i számában Ördög I. Béla egész oldalas összeállítást közölt a faluról *Amikor a györgyfalvi csoda kiteljesedése a tét* címmel. Bevezetőül ezeket írta: „Györgyfalvát szűkebb és tágabb környezete hagyományosan gyümölcs-, zöldség- és virágtermeléséről ismeri. '89 után viszont úgy is, mint a hollandiai Zwolle város református gyülekezetének elkényeztetettjét. Mert a testvértelepülési kapcsolat, a népi diplomácia az évek során annyira szorossá fejlődött, hogy most már lemérhetőek sok falut irigylésre készítő eredményei: a rendszeres csoportos ide-oda látogatások mellett Györgyfalva holland barátainak nagyon szívós és önzetlen gyűjtőmunkával sikerült néhány olyan beruházást, strukturális segítséget nyújtaniuk, amelyek felcsillantották a falu előtt a fejlődés reményét.” Majd miután ismerteti a rövid pár év alatt történt jelentős megvalósításokat, közli a helyi lapban *Lesz-e útunk, lesz-e jövőnk?!* címen megjelent felhívást az összefogásra, adakozásra. Ezzel kapcsolatos a zárómondata: „De az elszalasztott alkalom azt is jelentheti, hogy a továbbiakban a holland adakozókedv is megcsappanna, és elmaradna az, amit Illyefalva és Zsobok után az erdélyi magyarság méltán nevezhetne györgyfalvi csodának.”

Jól esett, hogy együtt említett Illyefalvával és Zsobokkal. Azóta eltelt egy pár év. Mennyire haladt ez alatt a falu? Hol tart a györgyfalvi csoda? Az „irigylésre készítő eredmények” közül megvan a

Györgyfalva

Bethlen Ház és az egészségügyi központ, van földgáz, út és jól felszerelt iskola. De nincsenek már meg azok a holland segítséggel beindult vállalkozások, amelyeknek helyben kellett volna munkahelyeket biztosítaniuk. És nincsen még meg az új szemlélet, amely az összefogásban látja a jövőt. Vigyázat! Az is lehet györgyfalvi csoda, ha elszalasztja a felkínált nagy lehetőséget. Isten óvja ettől, és adjon egy anyagiakban és lelkiekben virágzó harmadik évezredet György pásztor utódainak!

IX. Függelék

1. A Györgyfalvi Református Egyházközség lelkipásztorai

(1-től 19-ig egy régi kézirat alapján)

1. Szabó Mihály (neje Gönczi Klára). Az 1762-ben épített és 1763-ban befejezett új fatemplom mennyezetének felirata is említi a Szabó Mihály prédikátorságát. 1790. május 24-től 1793-ig is mint heljb. lelkész szerepelt.
2. Viski Márton 1808-ban.
3. Szathmári György, 1809. január 1. – 1812. április 19.
4. Jónás Imre, 1812. május 7. – 1814. május 1.
5. Vadas József, 1814. május 7. – 1818. március 24.
6. Viski Dániel, 1819 április 13. – 1829 április 12.
7. Fúzesi Láposi József, 1829. május 31. – 1838 júliusáig.
8. Gilyén János, ennek neje Csiszár Nina, 1838. július 11. – 1846. augusztus 25.
9. Barabás Sámuel (született Lelében, Szilágy megyében) itt lelkészkedett 1846 szeptemberétől 1888 decemberéig, ekkor nyugalomba vonult, meghalt 1891. július 4-én Magyarókeréken. Neje kolozsvári születésű Szentpéteri Mária volt.
10. Kovács Albert (született Marosvécsen, 1862-ben). Helybéli segédlelkésszé kinevezték 1888. december 1-én, és állását ugyanekkor el is foglalta. Itt volt 1889. szeptember 29-ig.
11. Kusztós Gyula (született Kibéden, 1865-ben). Segédlelkészkedett 1889. szeptember 29-től 1891. október 11-ig. Eltávozásától 1892. május 15-ig az egyházi teendőket Szakács István ajtoni református lelkész teljesítette.
12. Szilágyi László (született Krasznahorváton), nőtlen. Az 1892. március 1-én megejtett papválasztáskor egyhangúlag rendes lelkésszé választották meg, beköszöntő beszédét 1892. május 15-én tartotta, s ugyanekkor foglalta el papiszékét is. 1895. május 25-én Kalotaszentkirály – Zentelkére távozott el.
13. Nagy Albert megválasztott 1895. július 25-én, ugyanez év őszén összeházasodott Hadházy Iluskával, a désfalvi unitárius

Györgyfalva

- lelkész leányával. Lelkészi teendőit 1897. szeptember 25-ig teljesítette. Innen Mócsra távozott, ahol 1908 tavaszán meghalt.
14. Hegyi Károly, 28 éves, nőtlen, Lajosmizséről jött ide. 1898 augusztusában választották meg. Innen 1899. január 6-án Dicsőszentmártonba távozott.
 15. Albert Imre 1899 márciusától 1902-ig lelkészkedett. Hunyad megyéből, egy Retyezát aljában levő kis faluból jött ide. Innen Egeresre költözött.
 16. Mező Lajos, volt tordatúri, később dévaványai református pap. Lelkészkedett 1902 júliusától 1904 októberéig.
 17. Sós Adolf, IV. éves teológus, mint helyettes lelkész működött 1904 novemberétől 1906-ig.
 18. Varga Béla, IV. éves teológus mint helyettes lelkész tevékenykedett 1906-tól.
 19. Józsa Károly (neje Demjén Berta). Későbbi bejegyzés róla: budapesti segédlelkész, kolozsvári segédlelkész, dési adminisztrátor, hódmezővásárhelyi kórházi lelkész, gyulai segédlelkész, borzási lelkész. 1906 októberétől 1929. április 15-ig lelkészkedett.
 20. Szabó Sámuel, 1929–1936. január 29.
 21. Tóbiás Jenő, korábban szamosújvári segédlelkész. 1936. augusztus 30. – 1942. november 1.
 22. Sebestyén Kálmán, 1945. április 19. – november 18.
 23. Hermán János, 1945. november 25. – 1950 december 31.
 24. Dr. Orbán János, 1951. február 1. – 1975. szeptember 30.
 25. Antal József, 1975. december 1. – 1999. szeptember 31.
 26. Antal Csaba József, 1999. december 1. –

2. A Györgyfalvi Református Egyházközség kántorai

(1-től 8-ig egy régi kézirat alapján)

1. Bányai ... 1802 előtti években is.
2. Csóma Zsigmond 1803-ban és 1804-ben.
3. Gönczi András. Az egyház hiányos levéltárában meglevő hivatalos iratokból csak az tudható meg, hogy 1808. szeptember 30-án mozdították el állásából.
4. Telegdi József, 1815–1831.
5. Csoma Ferencz, 1831–1843.

6. Fazakas István (született Kolozsvárt 1813-ban). Sebészetet végzett, de szüleinek szegénysége miatt vizsgadíját és tanárainak tiszteletdíját, „miként mondá, 60 Rénes forintokat nem lévén képes lefizetni, diplomához nem juthatott. A Gróf Bethlen Farkas pártfogása révén szászfenesi kántorrá lett, a honnan 1843 májusban Györgyfalvára jött s itt szűkös anyagi viszonyok közt, haláláig, 1888 február 27-ig végezte egyházi kötelességét életének 75-ik és itteni egyházi szolgálatának 45-ik évében.”
7. Lakatos Mihály (született a Kolozs megyei Tekén 1862-ben). Kántorrá választották 1888. márciusában. Eltávozott 1905-ben.
8. Sajgó István helybéli születésű, m.e. 46 éves, első neje Sós Etelka, réczekeresztúri, második neje Hosszu Anna.²⁵
9. Sajgó István if. Apja halála után ideiglenesen alkalmazták 1936-ban. 1946-ban még mindig ideiglenesen alkalmazták. Majd miután megszerezte a kántori diplomát, véglegesen. Szolgált 1970. december 31-ig, nyugdíjba vonulásáig.
10. Jaskó Márton Pitti, helybéli születésű, egyházmegyei vizsgával szolgált 1971. január 1-től 1977. március 15-ig.
11. Sajgó István nyugalmazott kántor ideiglenesen visszaválasztva 1977. március 16. és 1977. szeptember 30. között
12. Antal Józsefné Székely Éva Geraldine Ilona, 1977. október 1. – 1999. december 31.
13. Antal Csaba Józsefné Bréda Katalin 2000.január 1. –

3. A Györgyfalvi Református Egyházközség kurátorai (számadó gondnokai)

(1-től 34-ig egy régi kézirat alapján)

1. Toth István, 1755. november 28. előtt.
2. Toth Márton, az előbbinek öccse, 1755. november 28-tól.
3. Józsa Gáspár, 1762-ben és 1763-ban.
4. Szabó Márton, 1790–1792.
5. Szabó György, 1803.
6. Toth János, 1805–1807.
7. Vajas Ferencz, 1811-ben.

²⁵ Ezt a Sajgó Istvánt tudomásunk szerint 1898-ban alkalmazták mint kántort. Kántori oklevelet 1908-ban szerzett. Meghalt 1936-ban.

²⁶ A szöveg az idők folyamán valószínűleg romlott. Én így találtam és így örökítettem meg.

Györgyfalva

8. Bándi Mihály, 1813.
9. Szabó György, 1818–1822.
10. Toth Imre, 1824–1827.
11. Vajas Márton, 1828–1830.
12. Váradi Márton, 1831–1832.
13. Szabó Miklós, 1833–1835.
14. Sajgó István, 1836.
15. Szabó Pál István, 1837–1842.
16. Sajgó János, 1843–1851.
17. Sajgó Márton, 1852–1856.
18. Szabó György, 1857.
19. Czakó Bodor István, 1858.
20. Sajgó Márton, 1859–1864.
21. Szabó Pál György, 1865–1867.
22. Sajgó János, 1868–1869.
23. Kilin István, 1870–1872.
24. Szabó Pál György, 1873–1875.
25. Czakó Bodor István, 1876.
26. Vajas (Gyuri) György, 1877. Ennek kurátorsága idejében épült a torony. Meghalt 1911 márciusában, 85 éves korában.
27. Sajgó József, 1878-ban.
28. László István, 1879.
29. Vajas Mihály, 1880.
30. Nagy Gergely, 1881.
31. Toth Imre Márton, 1882.
32. Sajgó Márton Rucza, 1883–1890.
33. Váradi György Bandi, 1891.
34. Toth Imre Márton, 1892–1895.
35. Szabó P. Márton, 1896. augusztus 15.
36. Szabi György, 1896.
37. Szabó P. Gy. Márton, 1897.
38. Vono István, 1900.
39. Jaskó János Péteré, 1901.
40. Sajgó István, 1902 – 3...
41. Vajas István Györgyé, 1906. október 21. – 1911.
42. Czakó István Gergelyé, 1911. április 30. – 1917.
43. Toth Kis Márton, 1917. május 15.
44. Váradi Márton Bandi, 1919. augusztus 17-től.
45. Nagy István Vecsin, 1919. október 12-től.

46. Toth István Karácsony, 1921. szeptember 11-től.
47. Toth István Vecsin, 1924. január 1-jétől.
48. Vajas István Pók, 1924 áprilisától.
49. Toth Péter Györgyé, 1928. július 1-jétől.
50. Vajas János Saláta, 1931. december 27-től.
51. Jaskó Márton Tüzér, 1938 januárjától.
52. Toth István Gergelygyuri, 1945-től.
53. Kilin István Szöszke, 1952. január 1-jétől 1955. december 31-ig.
54. Vajas Miklós Kondor, 1956. január 1. – 1959. december 31.
55. Toth Márton Gergelygyuri, 1960. január 1-jétől 1961. december 31-ig.
56. Lőrincz Lőrinc, 1962. január 1. – 1967. december 31.
57. Czakó István Fekete, 1968. január 1. – 1971. december 31.
58. Nagy Márton Vecsiné, 1972. január 1. – 1979. december 31.
59. Toth István Tótimre, 1980. január 1. – 1983. december 31.
60. Vonó János Bancsi, 1984. január 1. – 1987. december 31.
61. Vajas János Saláta, 1988. január 1. – 1995. december 31.
62. Jaskó István Árkosi, 1996. január 1. – 1999. december 31.
63. Vajas István Saláta, 2000. január 1. – 2002. december 31.
64. Toth György Karácsony, 2003. január 1-jétől.

4. A Györgyfalvi Református Egyházközség főgondnokai

(Az első kettő egy régi kézirat alapján)

1. Marosgezsei Mohay István, táblabíró és földbirtokos, Patában lakott, Györgyfalván csak erdeje és egy pár jobbágytelke volt. 1831-ben főgondnok.
2. Gombás József, helybeli birtokos, főgondnoki tisztét 1881-től 1893-ig viselte.
3. Vajas István Pók, 1996. január 1. – 1999. december 31.
4. Sajgó József Kovács, 2000. január 1. – 2002. december 31.
5. Nagy Tibor, 2003. január 1-jétől.

5. Nevek és azok változása

Keresztnevek

1831–41 között konfirmáltak nevei:

- 88 leány közül: Kata 22, Erzsébet 20, Juliánna 13, Zsuzsánna 10, Ilona 8, Mária 5, Borbála 4, Anna 3, Ágnes 2, Sofia 1;
- 65 fiú közül: Márton 22, György 12, János 11, István 10, József 2, Miklós 2, Gergely 2, Mihály 1, Ferenc 1, Péter 1, Pál 1.

Az 1950–54 között megkereszteltek:

- 54 leány közül: Erzsébet 17, Katalin 16, Ilona 8, Borbála 5, Juliska 4;
- 59 fiú közül: Márton 16, István 14, János 10, Ferenc 8, György 4, Gergely 3, Lőrinc 1, Miklós 1, Mihály 1, József 1.

Az 1990–99 között megkereszteltek:

- 27 leány közül: Enikő 2, Erika 2, Hajnal Zsuzsánna 1, Erzsébet Anikó 1, Boglárka Katalin 1, Erzsébet Ilona 1, Rózsa Erzsike 1, Tímea Hajnalka 1, Biborka 1, Jutka 1, Réka Ilona 1, Orsolya Réka 1, Ágota Izabella 1, Ildikó 1, Tünde 1, Kati 1, Orsolya 1, Melinda Hajnal 1, Helga 1, Henrietta 1, Renáta 1, Enikő Andrea 1, Aliz Gyöngyi 1, Réka 1, Hajnal Izabella 1;
- 35 fiú közül: István 3, Márton 2, Attila 2, Róbert 2, Zsolt 2, Márton Csaba 1, Szabolcs Levente 1, Csaba 1, Szilárd István 1, Levente József 1, József Attila 1, Szabolcs István 1, Lőránt 1, Szabolcs Ferenc 1, Tibor 1, Levente István 1, Botond Szabolcs 1, Miklós 1, Albert István 1, Róbert Péter 1, Péter Adorján 1, Ferenc Csaba 1, Nándor 1, Norbert Szilárd 1, Péter 1, Tibor Botond 1, Zoltán István 1, Attila Árpád 1, Zoltán 1.

6. Ragadványnevek Györgyfalván 1982-ben

Annak feltüntetésével, hogy melyik családnévhez ragasztották

Afri – Jaskó

Álábáj – Tohotni, Szabó

Alsókarácsony – Toth

Andris – Kelemen

Annók – Oltyán

Árkosi – Jaskó

Bahó – Kun, Toth	Fekete – Czakó
Balranéz(ő) – Kun	Feri – Vajas
Bambuc – Toth	Feriminya – Vajas
Bancsi – Vonó	Feripista – Vajas
Bandi – Váradi	Ferkő – Kun
Bandigyurka – Váradi	Fiam – László
Barna – Bándi	
Báró – Toth	Gali – Nagy
Bicsok – Váradi	Gazda – Szabó
Biró – Sajgó	Gergely – Toth
Bitanggyurka – Sajgó	Gergelygyuri – Toth
Bogár – Jaskó, Székely	Gergelypista – Toth
Boros – Czakó	Góbé – Jaskó
Botár – Jaskó	Göcs – Kun
Botos – Kun	Gusztai – Palozsán
Buka – Toth	Güzü – Lénárt
Bundás – Vajas	
Burus, bulus – Gergely	Győr – Vajas
Buszi – Jaskó	Gyura – Balogh
	Gyurka – Szabó
	Gyurus – Józsa, Balogh
Csádé – Váradi	
Cseke – Csiki	Hámor – Czakó
Csendőr – Gergely	Hecki – Vajas
Csimbre – Józsa	Hohó – Nagy
Csirke – Gergely	Huszár – Jaskó
Csita – Sajgó	
Csitamarci – Sajgó	
Csitapeti – Sajgó	Imre – László
Csontos – Jaskó	
Csóka – Szabó	Jancsi – Sajgó
Csutak – Sajgó	Jancsijankó – Sajgó
	Jancsijános – Sajgó
Dani – Kis	Jancsipitti – Sajgó
Daru – Nyerges	Jankó – Szabó
Délé – Szabó	Józsi – Lőrincz
Dina – Vajas	
Dózsa – Józsa	Karácsony – Toth
Duna – Toth	Kálmán – Balogh
	Kántormarci – László

Györgyfalva

Káplár – Toth	Pali – Szabó
Kerekes – Jaskó	Paligyuri – Szabó
Kicsi – Toth	Palijankó – Szabó
Kisbiró – Szabó	Palikuca – László
Kisbodor – Bodor	Palipista – Jaskó
Kiscsita – Sajgó	Palipitti – Jaskó
Kismarci – Szabó	Palkó – Jaskó
Kocsis – Szabó	Parca – Bándi
Kollektor – Vajas	Pasi – Hogyai
Kondor – Vajas	Pápa – Bodor
Kovács – Sajgó	Pete – Toth
Könyvelő – Sajgó	Peti – Kun
Körmös – Sajgó	Péter – Vargha
Kukura – Lőrincz	Pikili – Toth
Kunbácsi – Kun	Pipilok – Jaskó
Kunferkő – Kun	Pittán – Szabó
Kunmarci – Kun	Pitti – Jaskó
Kuti – Jaskó	Pityókás – Czakó
	Plityke – Kun
Löndi – Gergely	Plikke – Kun
Lörincgyurka – Gergely	Pók – Vajas
	Postalika – Kun
Mángoló – Várad	Postás – Czakó
Mica – Csiki	Pujkuca – Kun
Mérges – László	
Micsuj – Szabó	Ráncki – Cziriák
Mínya – Vajas	Ricsi – Toth
Minyik – Toth	Ruca – Sajgó
Módi – Lőrincz	
Molnár – Gergely	Saláta – Vajas
Muszáj – Ferencz	Sánta – Toth
Mutyé – Szabó	Sántagyurka – Vajas
	Sári – Szabó
Nóta – Jaskó	Süket – Szabó
	Süldő – Szabó
Opré – Szabó	
Örmény – Toth	Szász – Szabó
	Szekerész – Czakó
	Székely – Venczel

Szikitor – Bodor
 Szilágyi – Czakó
 Szőke – Váradi
 Szösze – Kilin

Táncos – Szabó
 Tengerész – Bándi
 Téglás – Toth
 Téré – Szabó
 Tizedes – Kun
 Tót – Sajgó
 Tótimre – Toth
 Tótjankó – Jaskó
 Tötélék – Vajas

Trombás – Nagyi
 Tuka – Szabó
 Tüzér – Jaskó

Utász – Vajas

Vadász – Sütő
 Vas – Szabó
 Vasjános – Szabó
 Vecsin – Nagyi, Toth
 Vere – Toth

Zsandár – Vajas

Régi ragadványnevek, amelyek 1982-ben már nem léteztek

Baka – Váradi
 Bajos – Kun
 Bágye – Vajas
 Becski – Dula
 Bicskás – Bándi
 Bika – Balogh
 Bitang – Sajgó
 Blambis – Kaló, Antal
 Bodor – Czakó
 Bokor – Lörincz
 Buba – Jaskó
 Bugyi – Vajas, Szabó
 Bundás – Vajas
 Buszujok – Jaskó
 Buta – Dula
 Bükkös – Szabó

Cini – Lörincz
 Czigány – Toth

Csaló – László
 Császár – Nagy
 Csendes – Sajgó
 Csizmadia – Lörincz
 Csokány – Vajas
 Csorgován – Jaskó
 Csusza – Lörincz
 Csutkó – Szabó

Deák – Toth
 Dobos – Jaskó
 Dohány – Jaskó
 Drumé – Szabó
 Duha – Jaskó

Farkas – Gergely
 Faszindáj – Gergely
 Fátyol – Jaskó
 Fehér – László
 Firer – Gergely, Szabó, Kun

Györgyfalva

Freiter – Vajas
Fürrer – Szabó

Gazsi – Vajas
Gönci – Sajgó
Gyiró – Kun

Hajós – Szabó
Hosszú – Sajgó

Idegen – Kun
Ilonka – Szabó
Inas – Toth

Jáger – Kun
Játos – Toth
Juhos – Jaskó

Katonái – Gergely
Kertész – Vajas
Király – Lázár
Kiskun – Kun
Kislegény – Jaskó
Kisóje – Vajas
Kisruca – Sajgó
Kisszékely – Venczel
Kisúr – Lőrincz
Kolbász – Kun
Koma – Sajgó
Kurkás – Balogh

Mankuca – Váradi
Mári – Lőrincz
Miller – Kocsis
Miska – Cziriák

Nána – Gergely
Német – Lőrincz
Nyúl – Vajas

Okos – Szabó

Paczal – Józsa
Pacsirta – Lénárd
Palimányi – Jaskó
Pap – Lőrincz
Patkány – Kun
Piczi – Józsa
Pintye – Sajgó
Pityóka – Toth
Pucu – Józsa
Puffadás – László, Lázár
Pünköst – Váradi

Rára – Kun
Riktáj – Bándi

Szegfü – Kiss
Szombat – Jaskó

Tarka – Jaskó
Tintiri – Szabó
Toma – Bándi
Totta – Kun
Tréfáné – Váradi Juliánna
Törvényes – Sajgó

Uraság – Kun
Utóva – Váradi

Vak – Kilin
Vasárnap – Kun
Verrepucu – Toth
Vizkereszt – Toth

Zsidó – Vajas

7. Felekezetközi kapcsolatok

György pásztor, ha egyáltalán élő személy volt, egészen biztosan a római katolikus egyházhoz tartozott. Akárcsak a falu lakói később évszázadokon át. Reformátussá a 16. század végén lettek, de nincsen adatunk azzal kapcsolatban, hogy melyik évben-években, és hogy az miként is zajlott le. A templom visszafoglalásának a történetét már jobban ismerjük, és tudjuk, hogy az nem ment viták nélkül. Görög katolikusokról 1733-tól tudunk. A baptisták a huszadik század első éveiben jelentek meg.

A felekezetek közötti kapcsolatok a legtöbbször jók voltak. Én ennek két okát látom. Az egyik az, hogy nemcsak egymás mellett éltek, hanem elég nagy mértékben keveredve egymással. Főleg a reformátusok a katolikusokkal. Ezt mutatja az az 1926-os adat, amely szerint a 250 tiszta református család mellett volt 82 vegyes (40-nél a férfi, 42-nél a nő volt református). A békés együttélésnek a másik oka szerintem az, hogy a nagy többség református. Ez azért lényeges, mert a református egyház mindig is elismerte a többi felekezet híveit is igazi keresztyéneknek. Így ha nem is örült a vegyes házasságoknak, nem lépett fel ellenük és a nem református féltől nem követelt reverzalist.

A hívek mindig is eljártak egymás templomába, istentiszteletre, templomi ünnepélyeken vettek és vesznek részt nemcsak a vegyes házások. Az utóbbi időben az egyetemes imahét alkalmaira nemcsak a híveket, hanem a lelkészeket is meghívják, és el is mennek egymás templomaiba, és szolgálatot is végeznek.

Ha nem is mondható gyakorinak, de az is megtörténik, hogy valaki áttér egyik felekezetből a másikba. A református egyház levéltárában ezzel kapcsolatban a következő adatokra bukkantam.

Reformátussá lett:

- Római katolikusból 1832-ben, 34-ben és 69-ben 1-1, 1956-ban és 58-ban 1-1, 59-ben 4, 67-ben, 68-ban, 73-ban, 81-ben, 82-ben, 83-ban és 87-ben 1-1.
- Baptistából 1943-ban 6, 55-ben, 56-ban és 57-ben 1-1, 86-ban pedig 2.
- Unitáriusból 1956-ban 3, 77-ben, 85-ben és 89-ben 1-1.
- Görög katolikusból 1869-ben 1.

Györgyfalva

Ezzel szemben reformátusból lett:

- Római katolikus 1912-ben, 55-ben és 66-ban 1-1.
- Baptista gyülekezet a 20. század első éveiben alakult. Neveket ismerünk abból az időből, de nem tudjuk biztosan, elébb hová tartoztak. A következő kitérésekről tudunk: 1936-ban 3, 43-ban 6, 45-ben 3, 48-ban és 55-ben 1-1, 56-ban 3, 57-ben 2, 59-ben 2, 65-ben 3, 66-ban, 70-ben, 71-ben és 81-ben 1-1.
- Görög katolikus lett 1944-ben 1 (Kelemen Ferenc – Chelemen Francisc, Arman Rozalia férje).
- Görög keleti lett 1957-ben 1 (Dula Susana).
- Adventista 1959-ben egy család.

8. Lakossági mutatók

Népszámlálás 2002.

- Felek községben nemzetiségek: román 2810, magyar 974 (27,37%), cigány 34.
- Anyanyelv szerint: román 2836, magyar 970, cigány 3.
- Györgyfalván román 109 (10,19%), magyar 961 (89,81%), összesen 1070.
- Feleken vallás szerint: ortodox 2511, római katolikus 115, görög katolikus 22, református 831, ókeresztyén 1, baptista 22, pünkösdistá 282.
- Györgyfalván: ortodox 107 (11,44%), római katolikus 114 (12,20%), görög katolikus 3 (0,3%), református 822 (88%), baptista 16 (1,7%), pünkösdistá 11 (1,1%).

A lakosság életkor szerinti megoszlása

A 2002-es népszámlálás legfontosabb adataihoz nagy nehezen hozzájutottam, de ott nem volt ilyen összesítés. A falu teljes lakosságát pedig nem jártam végig, hogy összegyűjtsem ezeket az adatokat. Mivel a nagy többség református, és azok 95%-ának az életkorát sikerült megtudnom, ezt a kimutatást eléggé reprezentatívnak tartom az egész falura nézve. Tehát 2005-ben ilyen a lakosság összetétele Györgyfalván:

Férfiak		Nők		Összesen		
életkor években	lélek- szám	életkor években	lélek- szám	életkor években	lélek- szám	%
1-5	8	1-5	12	1-5	20	2,62
6-10	13	6-10	11	6-10	24	3,15
11-15	18	11-15	15	11-15	33	4,32
16-20	15	16-20	22	16-20	37	4,85
21-25	11	21-25	26	21-25	37	4,85
26-30	33	26-30	20	26-30	53	6,96
31-35	26	31-35	18	31-35	44	5,77
36-40	26	36-40	21	36-40	47	6,16
41-45	22	41-45	22	41-45	44	5,77
46-50	26	46-50	23	46-50	49	6,42
51-55	22	51-55	23	51-55	45	5,90
56-60	26	56-60	34	56-60	60	7,86
61-65	35	61-65	37	61-65	72	9,44
66-70	23	66-70	40	66-70	63	8,26
71-75	27	71-75	34	71-75	61	8,00
76-80	21	76-80	16	76-80	37	4,85
81-85	10	81-85	19	81-85	29	3,80
86-90	2	86-90	4	86-90	6	0,79
90-	2	90-	-	90-	2	0,26

Az átlagos életkor 47,94 év. Ezen belül a férfiaké 47,16, a nőké 48,66 év. Nagyon magas, de még nem tragikus. Egészséges életszemlélettel meg lehetne állítani az apadást.

A református gyülekezet lélekszáma

időszak	lélekszám	időszak	lélekszám
1946-1950	1333	1976-1980	1260
1951-1955	1375	1981-1985	1250
1956-1960	1350	1986-1990	1211
1961-1965	1327	1991-1995	1112
1966-1970	1293	1996-2000	985
1971-1975	1253		

Györgyfalva**Keresztelések ezrelékben**

időszak	ezrelék	időszak	ezrelék
1946–1950	18,0	1976–1980	13,8
1951–1955	16,0	1981–1985	7,8
1956–1960	17,0	1986–1990	7,3
1961–1965	13,4	1991–1995	6,8
1966–1970	13,1	1996–2000	5,9
1971–1975	10,4		

Halálozások ezrelékben

időszak	ezrelék	időszak	ezrelék
1946–1950	15,8	1976–1980	11,9
1951–1955	10,2	1981–1985	12,8
1956–1960	11,1	1986–1990	14,8
1961–1965	11,0	1991–1995	12,6
1966–1970	10,8	1996–2000	23,4
1971–1975	11,2		

A vasárnap délelőtti templomlátogatás százalékban

időszak	ezrelék	időszak	ezrelék
1946–1950	37,7	1976–1980	29,6
1951–1955	20,7	1981–1985	28,9
1956–1960	26,9	1986–1990	26,8
1961–1965	28,0	1991–1995	26,0
1966–1970	28,9	1996–2000	24,0
1971–1975	30,0		

9. Családi események**Párválasztás**

Régen, akárcsak a legtöbb helyen, a párválasztást főleg a szülők intézték. Jóllehet túl nagy különbség nem volt a családok között, azért mégis a vagyon játszott ebben a legfőbb szerepet. A gazdagabb fiút eleve nem engedték a szülei szegényebb leányhoz járni, mert megtörtént, hogy a leány szándékosan gyermeket csináltatott, és így fogta meg a legényt.

A kapcsolat kialakulásának megvolt a megszokott rendje. A legény a táncban megkérdezte a leányt, hogy ha szombaton este elmegy hozzá, beereszti-e. A leány akkor végleges választ nem adhatott, előbb meg kellett beszélnie a szüleivel. Ha beleegyeztek, hét közben tudtára adta a fiúnak. Szombaton este a szülők hamarabb lefeküdtek, a lány pedig lehúzta a lámpát és várta a legényt. Ő belépve köszönt, amit a szülők fogadtak, ha még nem aludtak. A fiatalok leültek egy ládára és szórakoztak 11-12 óráig. Akkor a leány kikísérte a legényt, aki hazament.

Három heti udvarlás után vett a leány a legénynek egy szál szegfűt. Ezzel a szegfűvel a kalapjában ment a legény a templomba és a táncba. Később a szegfűk száma szaporodott egészen ötig. Összel, Szent Márton napján nagy mulatságot rendeztek. A legények fogadták a zenészt és vitték az italt, a lányok az ételt: húst, krumplit és egy kisebb tortát. Más alkalmakkor csak délután volt tánc, ekkor viszont reggelig mulattak. Ettől kezdve már művirág bokrétát adtak a lányok.

A leánykérés valamelyik szombaton délután történt, amikor is gazdagon megvendégelték a kérőket. A következő szombaton volt a jegyváltás vagy eljegyzés, amiről külön fejezetben szólunk. Ettől kezdve a vőlegény szombaton, vasárnap és szerdán a menyasszonynál hált.

Ha nagyon fiatalon keltek egybe vagy valamilyen más okból kifolyólag félték a szülők a házasság felbomlásától, „kötést” csináltak. Ezt a községi bíró írta meg és a szülők a tanúkkal együtt aláírták. Ebben megneveztek egy-egy darab földet. Ha valamelyik fél felbontotta a házasságot, a földje átment a másik tulajdonába. Egyben ki kellett nyilvánítaniuk azt is, hogy mit adnak a leánnyal, földet vagy jószágot. A leánynak rendszerint távolabbi földet adtak. De ezen is segítettek egyesek. Ha a leány terhes maradt, közelebbi földet is kapott, mert „a föld minden szégyent eltakart”.

Régen két ládát tölthettek meg a staférunggal. Az egyikben voltak a ruhák, a másikban az ágyneműk, törülközők, zsákok stb. Az első világháború után jött divatba, hogy a két padláda mellett egy kisebb ládát is adtak, amit szintén meg kellett tölteni. Ez főleg akkor jelentett nehézséget, ha a lány korán ment férjhez, és így nem volt ideje „kiszolgálni” a staférungját. Czakó Jóska bácsi írja, hogy a testvére 16 éves korában ment férjhez, amire a szülők nem voltak felkészülve. Az apja nevelt egy borjút erre az alkalomra, disznót nem vágtak abban az esztendőben, adott egy darab földet és az egyik tehenet, ami azt jelentette, hogy a jármot egyelőre szegre kellett akasztani, ami

Györgyfalva

óriási csapást jelentett. Emellett a nőszemélyek éjjel-nappal szőttek és varrtak, hogy a ládákat meg tudják tölteni. Két-három év alatt is alig sikerült kiheverni ezt a leégést. Csalni viszont nem lehetett, mert megvolt és a mai napig megvan a „kirakodás” szokása. Az esküvő napján ugyanis a hozományt, a sok rendbéli ruhát, fehérneműt, ágyneműt, szőnyeget, bútort, edényeket stb. közszemlére rakják ki, amit a látogatók nagy számban meg is néznek. Ha már a szokásoknál tartunk, hadd említsek meg még valamit ezzel kapcsolatban. Megteszik néha azt is, hogy egyes ruhadarabokat kétszer-háromszor hajtogatnak össze, hogy többet mutassanak.

Visszakanyarodva a párválasztás szokásához, mint régi szokást említtem meg a következőt. Abban az időben is voltak fiúk, akik többet tartózkodtak Kolozsváron, így városi ruhában jártak. Ha így jöttek haza, itthon csúfolták őket, „pasinak” nevezték. Az ilyenekkel nem álltak szóba a lányok. A kollektív védekezésnek az egyik módja volt ez. És valahol a tudat mélyén még ma is megvan az idegenkedés a „nadrágos” emberektől. Természetesen csak az idősebb nemzedéknél. Más helységgel szemben igen-igen ritkán kötöttek házasságot.

A sok évszázados szokás az utóbbi időben lényegesen megváltozott. A második világháború után megszűnt a falu zárt rendszere. Már közvetlen a háború után sokan beköltöztek Kolozsvárra, és ez sokat változtatott a városiakkal szembeni magatartásukon. A hatvanas évektől mondhatni minden felnőtt kapcsolatba került a várossal. Amikor Kolozsvárt zárt várossá nyilvánították, egyre többen kötöttek házasságot városival, és így beköltöztek. '89 után még nagyobb a keveredés az idegenekkel. Mindez azt eredményezte, hogy a református egyház anyakönyvében 1950–2004 között bejegyzett 562 házasságból 110-et, tehát mintegy 20%-ot más helységből valóval kötöttek. Ez egyébként nem árt a vér felfrissítése szempontjából.

A vegyes házasságokkal kissé más a helyzet. A reformátusok a római katolikusokkal mindig is gyakran házasodtak össze. Hadd idézzük itt is az 1926-os feljegyzést: „Lélekszám 1440, tiszta református család 250, vegyes család, ahol a férfi református 40, ahol a nő református 42.” A reformátusoknak tehát egynegyede élt vegyes házasságban. De sem a görög katolikusokkal, sem a baptistákkal nem házasodtak össze. 1950–2004 között az 562 házasságból hármat kötöttek baptistával, ötöt ortodoxszal, kilencet unitáriussal és 106-ot római katolikkal, tehát összesen közel 22%-ot más felekezettűvel és nem egészen 1%-ot más nemzetiségűvel.

Mátkaság vagy eljegyzés

Az egybekelés két fő mozzanata az eljegyzés – györgyfalviasan „mátkaság” – és az esküvő – itt „bál” vagy régiesen „mennyező.” Mindkettő egyformán nagy felhajtással jár. Az ezredfordulón ragaszkodnak még az ősi szokásokhoz, de az anyagiak egyre nagyobb szerepet játszanak. Az eljegyzés megrendezése a menyasszony, az esküvőé a vőlegény családjának a kötelessége. Régebben, az ötvenes évekig háznál rendezték mindkét mulatságot. Az eljegyzésre kevesebb vendéget hívtak meg. Aki részt számított venni az ünnepségen, tésztát (süteményt), sőt tortát is küldött. Az evés-ivás a házban volt, a tánc nyáron a csűrben, télen a házban. Az asztalülésnél nem voltak igényesek. A keskeny asztaloknál férj és feleség szemben ültek egymással, egy tányérból ettek fakanállal. Húslevest és töltött káposztát szolgáltak fel, és ugyanabból a tányérból ették meg. Itt nem volt „tányérozás.” A gyakorlathoz hozzátartozott, hogy a tésztákat egy „ferlagban”, vagyis egy nagy gabonátároló ládában összevegyítették. Oda helyezték a tortákat, a menyasszony tortáját is. Ha tehették, szemfülesek megdézsmálták a tésztát és tortát, ellopták a menyasszony tortáját.

Újabban az eljegyzésre is ugyanolyan sok személyt hívnak meg, mint az esküvőre, és a kultúrházban tartják.

Az asztalülés és mulatság ugyanúgy zajlik le, mint az esküvőnél, csak nincs menyasszonytánc.

De gyűk sorra, hogyan is zajlik le egy eljegyzés.

Kezdődik a hívogatással. Ha kevesebb helyre kell menniük, két, hanem több vőfély – györgyfalviasan „vőfi” – indul el kettesével népviseletbe öltözve, díszes vőfélybottal a kezében és névsorral a zsebében hívogatni. A meghívás ilyen formában történik:

„Szerencsés jó napot adjon Isten.

Örvendek, hogy friss és jó egészségben találtam kigyelmeteket.

Tisztességet, becsületet megérdemlek,

Nem különben úgy, mint édes jó uram, N. N. uram, N. N.-né asszony.

Ím énáltalam tiszteli és szólíttatja N. N. uram, N. N.-né asszonyom, menyasszony asszonyom,

Hogy a mostan következő szombat estére

Jegyváltásnak kézbe adásának jelére és annak bizonyágtételére

Györgyfalva

*Ígéri magamagát, hogy ha a nagykegyelmű szent Úristen
Meg fogja tartani ez árnyékvilágban,
Fog készíteni egy kevés ételt és italt,
Melyet tiszta szívből és szeretetből adja
Úgymint édes jó urának és atyjafiának.”²⁶*

A házigazda megköszöni a meghívást, ígéri a megjelenésüket, és egy kevés pénzt ad a vőfélyeknek.

A tulajdonképpeni eljegyzés a menyasszony házánál kezdődik. A vőlegény vőfélye jön kísérettel. Hozzák az ajándékot. A vőfély mondja:

*„Szerencsés jó napot adjon Isten.
Örvendek, hogy friss és jó egészségben találtam kigyelmeteket.
Édes jó uram, gazduram ím én általam tisztelteti az örömapa
az örömapát,
az örömapa az örömanyát, násznagy uram gazduram
gazduramat,
vőlegény uram menyasszony asszonyomat.
Ím a vőlegénynek nyüzszüleányai
valának az útnak követő társai.
Jöttünk tisztelkedni gazda uraméknak
parancsolatára vőlegény urunknak.
Hoztunk ajándékot szép menyasszonyunknak
Arra kérem mostan gazda uramékat,
hogy hivatnák elé szép menyasszonyunkat,
hogy feltűzzük neki szép koszorúját,
Édes jó uram, gazduram, még lenne egy pár szavam,
ha meghallgatnának és ajándékunkat elfogadnák.
Még ilyen ajándékkal is kedveskedik vőlegény uram menyasz-
szony asszonyunk.*

(Virágcsokrot nyújt át)

*Kívánja én általam, hogy ez az ajándék legyen elhervadandó,
és köztük a szeretet holtig fennmaradó,
szívemből kívánom!”*

26 A szöveg az idők folyamán valószínűleg romlott. Én így találtam és így örökítettem meg.

27 Tamás Katus: *Lakodalom Györgyfalván*. Megjelent az Erdélyi Kárpát Egyesület Erdély című hivatalos közlönyében, az 1936. évi 4. számban.

Innen indulnak a vőlegény házához. Ott zárt kaput találnak. Zörcgetés és alkudozás után beengedik a menetet. A menyasszony vőfélye mondja:

„Szerencsés jó estét adjon az Isten. Örülünk, hogy ilyen mosolygós kedvben találtuk kegyelmeteket. Reméljük, ezután is így lesz.

Tudjuk, hogy az Isten teremtette kezdetben az eget és a földet minden benne lévővel, legvégül pedig az embert a saját képére és hasonlatosságára, úgymint Ádám atyánkat. És látta Isten, hogy nem jó az embernek egyedül élni. Megalkotta azért Éva anyánkat, és monda neki: »ez léssen a te házastársad.« Mi is tudjuk, hogy Isten megáldotta N. N. urunkat és N. N.-né asszonyunkat ez ifjú legénnyel, aki itt áll előttünk szép mosolygós kedvvel. A jövődő páros életre felbuzdítottan ezen ifjú legény megkért, hogy segítségére legyünk. Azért induljunk el és keressük meg az ő kedves menyasszonyát.”

Innen indulnak énekelve, most már a vőlegénnyel és kíséretével együtt a menyasszony házához, ahol szintén zárt kaput találnak, és alkudozás után engedik be őket. Most már a násznagy mondja:

„Édes jó uram, gazduram! Messziről jöttünk, úton járók vagyunk, arra kérem uramat, gazduramat, adjon nekünk szállást egy kevés időre. Lenne egy pár szavam, ha meghallgatnának.

Tudjuk, hogy a mennybéli Úristen megáldotta N. N. urunkat és N. N.-né asszonyunkat egy ifjú legénnyel, úgymint ifjú N. N.-nel, akinek is Isten ő szent felsége szívét-lelkét felbuzdította a jövődő házasesletre. Ezért N.N. elindult utazni, hogy megkeresse az ő jövődőbeli párját. Utazásában a mennybéli Úristen egy csillag által ide vezérelte a kegyelmetek hajlékába. Ezen hajlékban lakó N. N. uramat és N. N.-né asszonyomat a mennybéli Úristen megáldotta egy hajadon leánnyal, úgymint N. N.-nel, aki a mi ifjúnk szívének-lelkének annyira megtetszett, hogy ezzel a kigyelmük hajadon leányával kíván a jövődő házasesletre átjutni. Ezen ifjú engem szólított meg, hogy induljunk el és keressük fel ezt az

Györgyfalva

ifjú hajadont. Mi el is indultunk és ezen hajadon leányt meg is találtuk. Azért kérem édes jó uramat, gazduramat, mutassa be nekünk ezen ifjú hajadont, hogy kérdezzem meg, nem akarja-e visszavonni ezen ifjúnak a jövőendő páros életre való átlépésére ígért fogadását. Tiszta szívéből-lelkéből kíván-e a jövőendő páros életre átlépni.”

Szoktak előbb egy öregasszonyt, majd egy kislányt bevezetni, végül a menyasszonyt. Ekkor mondja a násznagy:

„Kedves ifjú hajadon! Mielőtt jegyet váltanátok három kérdést kérdek tőled.

A mi ifjú vőlegényünket, N-t ismered-e?”

A menyasszony válasza: „Ismerem.”

Násznagy: „A neki ígért fogadást, a jövőendőbeli páros életre való átlépésedet nem ellenzed-e?”

Menyasszony: „Nem ellenzem.”

Násznagy: „Tiszta szívvel és lélekkel kívánsz-e övele a páros életre átlépni?”

Menyasszony: „Tiszta szívvel és lélekkel kívánok vele a páros életre átlépni.”

Násznagy: „Akkor most már nincs semmi akadály, váltsatok jegyet.”

A vőlegény felhúzza a menyasszony ujjára a gyűrűt és fordítva. Régen ilyenkor vette ki a menyasszony a mejrevalója alól a jegykendőt és adta át a vőlegénynek. Régen a szülőket is megkérdezte a násznagy, nem ellenzik-e a jegyváltást.

Ezután kezdődik a multság. Régen a háznál, manapság a kultúrházban.

Bál vagy esküvő

Ez is hívogatással kezdődik. Itt a szöveg a következő:

*„Alázatossággal léptünk e hajlékba,
Ég áldása szálljon a benne lakókra.
A házi gazdától bocsánatot kérünk,
Hogy tisztos házába belépni merésztünk.*

*Jövetelünk okát elmondom én bőven:
Egy szép ünnepély van nálunk készülöben,
Melyre a családot általunk hivatja
Vőlegény, menyasszony s tisztességes apja.
Az Isten házánál tartja esküvőjét,
A saját házánál meg a menyegzőjét.
Ennek a szép napnak megüljük a torát,
Készített a gazda bőséges vacsorát.
Azért hát keteket nagyon szépen kérem,
Mondjanak bizonyost ezen percben nékem,
Hogy el fognak jönni pontosan és szépen.
Ég áldása legyen ezen a háznépen.”*

Az esküvői ceremónia a menyasszony házánál kezdődik. A násznagy mondja:

„Legyünk csendességben, míg beszédem végzem. Édes gazduram, jól emlékezhetik, hogy az elenyészett hetekben és napokban megjelentem kigyelmük hajlékában egy szép tisztességtevő sereggel, és a mi vőlegényünknek el is jegyeztük kigyelmük hajadon leányát, úgymint N-t. Eltöltek a hetek, elmúltak a napok, amelyben kiszóllítatnak az ifjak seregéből a páros életre lépnek. Ne sajnálja gazduram egy szép örömtisztességtevő sereggel menyasszonyunkat az anyaszentegyházba elkísérni, ottan az anyaszentegyházban vőlegényünkkel egybeköttetni, melyet nem választhat el más, csak a halál. Ahogy kigyelmed el fogja kísérni, mi is akképpen meg fogjuk köszönni és a vőlegényünkkel ottan megjelenünk.”

A gazda megígéri, hogy el fognak menni. A menyasszony felköti a násznagykendőt a násznagy karjára, és énekszóval elindulnak a templomba.

A templomban a menyasszony a vőlegény balján van. Mellettük a násznagy és a násznagyasszony.

A szertartás után az ifjú pár a násznaggal együtt bemegy a lelkészi hivatalba az anyakönyvelés megejtésére. Addig, és még utána is, az úton kínálás van és zene. Pálinkával és kaláccsal kínálják a jelenzőket. Egyesek tánra is perdülnek.

Györgyfalva

Ismét a menyasszony házánál folytatódik a ceremónia. Régebb a násznagy átvette a násznagyasszonytól a piros szöttes párnában addig magukkal hordozott „jegycszimát” és így szólt: *„Édes gazduram, az ifjú vőlegény kedves szülei ilyen tisztességes csizmával kedveskednek menyasszonyunknak, és kívánják énáltalam, hogy ezen csizma legyen elszakadandó, az ifjak között a szeretet holtig fennmaradó.”*

A gazda is kivette a ládából a „jegyruhát” és ezt mondotta: *„Édes násznagy uram, az ifjú menyasszony édes szülői ilyen tisztességes gúnyával kedveskednek vőlegény urunknak, és kívánják énáltalam, hogy ezen gúnya legyen elszakadandó, az ifjak közt a szeretet holtig fennmaradó. Szívemből kívánom.”*

Az utóbbi időben a párnát vitték magukkal megszokásból, de csizma nélkül. Napjainkban ez az ajándékozás kezd elmaradni, mivel külön kiadást jelentene.

Itt a legfőbb tennivaló a menyasszony búcsúztatása, ami a násznagy feladata. Ennek két változatát is közlöm:

a). *„Örömmel virradt fel reám e szép reggel,
Örömmel üdvözlöm ártatlan szívemmel.
Ma változik által életemnek sorsa
Vagy sírig öröme, vagy örökös búra.
Hosszú az én utam, melyre most indulok,
Azért én Istenem, hozzád fohászkodok.
Kedves édesapám, tetőled búcsúzom,
Istennek áldását tereád kívánom.
Mikor te életedet halállal cseréled,
A mennyei Atya vigye fel lelkedet.
Kedves édesapám, Isten már teveled!*

*Hát hozzád mit szóljak, kedves édesanyám?
Ki ekkorig voltál gondviselő dajkám.
Tudom, mennyire fáj anyai szívednek,
Midőn elválását látod gyermekednek.
De ha el is megyek innen temellőled,
Jó gondolatom lesz mindig tefelőled.
Míg te életedet e világon éled,
Az én jó Istenem áldjon meg tégedet.
Holtod után pedig jussál fel a mennybe*

*Örökös béredül igaz örömödre.
Kedves édesanyám, Isten már teveled!*

*Fiú s lánytestvérim, én most búcsút veszek,
Mert én közületek most mindjárt elmegyek.
Kedves testvéreim, bátyáim, ángyóim,
Nénéim, öcséim, összes rokonaim,
Én most titőletek engedelmet kérek,
Hogyha én vétettem valamit is néktek.
Hogyha én tinéktek valamit vétettem,
Bocsássatok meg e szent napon nékem.
Kedves testvéreim, rokonaim, Isten már tiveletek!*

*Kedves lánybarátim és legénypajtásim,
Búcsúzom tőletek, kedves barátaim.
Nektek is az Isten hitestársat adjon,
Titeket az hűtlen soha el ne hagyjon.
Isten már hozzátok legény- s lánybarátok!"*

Menyasszony:

*„Kedves jó szüleim s lakodalmi sereg,
Kik itt körülvesztek, szeretett vendégek,
Nem sok ideje még, csak egy pár órája,
Hogy esküt fogadtam az Isten házába.
A szent fogadalmat, mit férjemnek tettem,
Eljött az ideje, hogy beteljesítsem,
Kívánsága szerint hajlékába menjek,
Az élet búja közt vele együtt küzdjek.
Az Isten rendelte, hogy ez útra térjek,
Mégis az elválás nagyon fáj szívemnek.
Kedves jó szüleim, nagy az én bánatom,
Hogy sok jószágukat meg nem hálálhatom.
De kérem az Istent, fizessen meg azért,
Hogy így felneveltek, gondomat viselték.
Vigyáztak lelkemre, testemet ruházták,
Minden kívánságom jóra magyarázták.
Most itt van az óra, mikor el kell válnunk,
Nem leszek már többé a hajadon lányuk.*

Györgyfalva

*Én utánam többé ne búslakodjatok,
De hű szeretetet tovább is adjatok.”*

Gazda:

*„Kedves menyasszonyom. Én mint szószóló
Tiszta szívemből néked azt kívánom,
Hogy az a jó Isten tégedet megáldjon.
Most már elbocsájtlak és Istenre bízlak,
Adjon tinetek erőt, egészséget,
Holtotok napjáig áldást, békességet.”*

b). Násznagy:

*„Ama hegedűnek álljon meg zengése
És a sarkantyúknak szűnjék meg pengése.
Búcsúzásomnak most léssen kezdése,
Maradjunk hát csendben, míg léssen végzése.
Édes menyasszonyunk felkért szeretettel,
Hogy én őhelyette egész tisztelettel
Zengjem búcsúszóját, búcsúszavait,
Hallgassák meg tehát legfőbb óhajait.
Zeng a búcsúszavam, hullanak könnyeim,
Mert tőletek válok, kedves jó szüleim.
Hát most hogy is kezdjem, beszélni se tudok,
Szívem összeszorul, és én csak zokogok.
Rövidesen kezdem kötelességemet,
Szüleimre vetem könnyázott szememet.
Kedves édesapám, legelső szavamat
Tehozzád intézem búcsúzásomat,
Ki engem tápláltál, ruháztál, neveltél,
Légy áldva mindezért fent a jó Istennél.
Mindezért áldjon meg az a szent jó Atya,
Ki a te lelkedet ily jónak alkotta.
Ezért hű páromat fogadd szeretetedbe,
S tarts meg mindkettőnket áldott jó szívedben.
Legyen e nap neked örök emlékezet,
Áldja meg az Isten drága jó szívedet.
Mert az Isten után te viselted gondom,*

*Sajnálom is tőled való megválásom,
Azért rád kívánom az Isten áldását,
Mikor elvégezed életed folyását.*

*Hát hozzád mit szóljak drága édesanyám,
Ki egykoron voltál gondoskodó dajkám?
Tudom, hogy nagyon fáj anyai szívednek,
Mikor te meglátod távozni gyermeked.
Add ide kezedet, forró könnyeimet
Hadd öntsem rá úgymint igaz érzelmemet,
Ki annyit dajkáltál, és annyit szenvedtél,
Míg a jelenkorig engem felneveltél,
Jóra tanítottál, a rossztól féltettél,
Most pedig engemet szárnyimra engedtéél.
Ezért édesanyám mielőtt indulok,
Könnyező szemekkel kebledre borulok.*

*Kedves testvérem, most tehozzád fordulok,
Fájó szívvel most búcsút mondok,
Éljél sokáig szerencsésen, boldogan,
Legyen részed az ég áldásában.*

*Koszorús lányaim és ti vőfélyeim,
Fáradságotokat kívánom köszönni.
Jézusnak drága testéből folyt vére
Legyen lelketek váltságának bére.*

*És ti lány barátim, kedves pajtásaim,
Áldjon meg az Isten, ezek óhajaim.*

*Kik Isten házába jöttetek utánam,
Nem leszen már többé veletek vígságom,
A férjem házában lesz már a lakásom,
Ahogy férjem fújja, úgy lesz táncolásom,
Jaj, de hamar elmúlt az én leányságom.
Legyen boldogság a ti szívetekben,
Legyetek a bűtől örökre megvédve,
A jó Isten vegyen fel a jobbára,
Virrasszon fel boldog napokra, órákra.*

Györgyfalva

*És ti jó szomszédok, jó atyámfiai,
Akik jók voltatok, házunk barátai,
Árasszon el az Úr mindenféle jóval,
Ne küzdjeteK soha semmiféle rosszal.*

*Végre jó mulatást kívánok mindenkinek,
Csendes jó éjszakát az egész seregnek,
Úgy az ifjúságnak, mint a gyerekeknek,
A felséges Isten maradjon veletek.
Húzzátok muzsikusok, rajta zendítsetek,
Ezt a szép indulást lelkesen verjétek.
Kocsisok, vőfélyek, hamar a ládára,
Aki nem fér fel, üljön a szekér farkára.”*

Ide kívánkozik egy 1936-os beszámoló:

„Az udvaron ezalatt folyik a tánc. Kipirúlt arccal jáRják a csárdást, repül a sok egyrendü, kétrendü fersing, lobog a sok bősZárú gatyá, peng a sarkantyú. Hát még a »gólyatánc«, a »háRmas«, a »hetes«! Milyen szépek ezek a népies táncok, milyen kecsesen jáRják a leányok, délcegen a legények. A legszebb tánc mégis a »csüRdöngölő«. FéRfiak jáRják ezt a táncot boszorkányos ügyességgel, szinte nem is tudjuk mozdulataikat szemmel kísérni.

A tánc hirtelen megszakad, előállnak az ökrös szekerek, zöldággal díszítve. Az ökrök szarván egy-egy kürtös kalács, a szarvak végén színes selyemkendő. A házbeliek felrakják a szekerekre a menyasszony tulipános ládáit, a szétbontott ágyat és a többi holmit...

Az első szekérre ül a vőlegény, ölébe a menyasszony, azaz most már hitese feleség. Körülötte a szekéren a nyoszolyó lányok (nyüszülányok) és a vőfélyek (vőfik).”²⁷

Ma már nincs ökör a faluban, így ökrös szekér sincs. Sok minden leegyszerűsödött, de a lényeg maradt. Vonulnak a vőlegény házához. Ott is zárt kaput találnak. A csujogató asszonyok kiáltják:

*„Anyámasszony jöjjön ki,
a nagykaput nyissa ki,*

27 Tamás Katus: *Lakodalom Györgyfalván*. Megjelent az Erdélyi Kárpát Egyesület *Erdély* című hivatalos közlönyében, az 1936. évi 4. számban.

28 Cs. Gergely Gizella: *Régi szöttek és varrottas darabok összeállító és szélvarrássai*. II. kötet. Budapesti Művelődési központ kiadása. É. n.

*hoztunk kendnek segítséget,
a fiának feleséget.”*

A kapu kinyílik, a vendégsereg bevonul, és a násznagy bemutatja a menyasszonyt, illetve új asszonyt: „*Kedves édes szülője ez ifjú vőlegénynek! Isten segítségével a páros életre átléptettük vőlegény urunkat, s az ő holtig való párját, íme bemutatjuk*”. A menyasszony odamegy az örömanyhához, majd az örömapához, megcsókolja őket, és ezt mondja: „*Engedje a jó Isten, hogy hűséges és engedelmes gyermekük legyenek keteknek.*” „*Isten hozott édes lányom*”, mondja az örömanya.

Régen ilyenkor történt meg a menyasszony felkontyolása. Ha volt a háznál más fiatalasszony, ő kontyolta fel, hanem a násznagyasszony, de semmiként nem az anyós. A hajtút és a kontykarikát a vőlegény csinálta.

Most már következik a lakodalmi multság. Régen nyáron a csűrben és az udvaron, télen a háznál volt a tánc.

Néha sátrat húztak ki. Ma már mindig a kultúrházba mennek. A mulatsággal kapcsolatban hadd idézzek a már említett 1936-os beszámolóból nemcsak a történelmi hűség kedvéért, hanem figyelmeztetésképpen a jelen és a jövő számára: „*A györgyfalviak szépen mutatnak, bőven van ital, de köztük egy sincs, aki részeg lenne, vagy duhajkodna. Náluk a tánc és az éneklés jelenti a multságot. Korcsma nincs is a faluban.*”

Néhány szó az ételről és az italról. Régen, az ötvenes-hatvanas évekig az eljegyzéskor csak húsleves és töltött káposzta volt. Ma ugyanaz a menü, mint az esküvőkor. Mivel rendszerint disznót váganak, annak aprólékából készítenek előételt. De a pálinka mellé adnak sós apró süteményt is. A húslevessel adják a főtt majorsághúst is. Egy tyúkból nyolc személynek jut. A második fogás párolt disznóhús krumplival és savanyúsággal. Később jön a torta és a kávé. Hajnalban pedig a töltött káposzta és ismét kávé. A bor nem jött divatba. Szeszből készített pálinkát és sört isznak.

A pálinka, valamint az ételek beadásakor ma is elmondják az ősi mondókákat.

A pálinka beadásakor:

*„Halljunk szót, uraim, legyenek csendesen,
Hogy elvégezhessem dolgomat rendesen.
Annak szolgálok én e háznál szívesen,*

Györgyfalva

Aki szépen mulat és becsületesen.
 Ahogy házatoknál ígéretet tettem,
 A mi jó gazdánktól, amit megígértem,
 Egy kevés italt a kezembe is vettem.
 Kezemben az üveg, jó ital van benne,
 Várja a vőlegény, hogyha rá kerülne.
 Még a menyasszony is részt venne belőle.
 Más is hozzanyúlna, ha előtte lenne.
 Isten áldása ez, azért buzgósággal
 Ki-ki hozzalásson örömmel, vígsággal.
 Ne legyen e háznál senki komorsággal,
 Ne töltsse az időt itt szomorúsággal.
 A mi bizodalmas gazdánk azt kívánja,
 Ki ebből részt veszen, egészség utána.
 Hogy a hideg csömör ne essék hasára,
 Magam is kívánom, egészség utána.”

A leves beadásakor:

„Istennek nevében íme megérkeztem.
 Tudom, hogy azt mondják, bíz jól cselekedtem.
 Érdemes vendégek, nem üresen jöttem,
 Étellel terhelve vagyon mindkét kezem.
 E tálban párolog jó ízletes leves,
 Melyről azt mondjuk, Isten áldása ez.
 Kivált húsfélével nincsen ennek párja,
 Ki tehát nem eszik, saját kárát látja.
 Ne várjanak ugyan sok kínálgatásra,
 Imhol itt van a tál, nyúljanak utána.
 Ne higgyék, hogy a hús benne öreg volna,
 Az igaz, hogy megvolt, míg játszottam porban,
 Mint fürge gyerekek, megkergettük sorban,
 Most pedig megesszük nagyon jó étvággal.
 Tormát tett jó sokat szakácsnénk melléje,
 Orromat csiklantja annak erőssége.
 Benne a kakas és vele a jérce.
 Hogy jutottam hozzá, szépen elmesélem,
 Hallgassanak reám figyelemmel, kérem.
 Szaladgált a kakas a jérce nyomába,

*Én meg fogtam magam, futottam utána.
 Megfogtam mindkettőt hamar, szerencsésen,
 Le is öltem őket s leforráztam szépen.
 Lábukat szépecskén össze is kötöztem,
 S őket a levesbe bele is tétettem.
 Itt hát az első tál, kenteknek behoztam,
 És hogy el ne ejtsem, mindig imádkoztam.
 A szakács asszonnyal fűszerszámoztattam,
 Gyömbérrel, sáfránnyal s jól meg is szóztam.
 Örvendek, ha tálát viszek ki üresen,
 Így a vendég gyomra nem marad üresen.
 Egyenek hát ebből uraim jó frissen,
 Jó appetitussal, kívánom szívesen.”*

Ennek egy másik változata:

*„Érdemes vendégek, nem üresen jöttem,
 Étkekkel terhelve vagyon mindkét kezem,
 De még mielőtt hozzányúlnánk a kalánnyal,
 Buzgó szívvel adjunk hálát az Atyának.
 És hogy én itt mostan sokat ne papoljak,
 A forró tálaktól sebeket ne kapjak,
 Vegyék el kezemből ezt a forró tálát,
 Melyet az én ujjam már tovább nem állhat.
 Itt a hátam megett még húsz legény vagyon,
 Azoknak is kezét süti igen nagyon.
 Ne tántorogjon hát énelöttem senki,
 Mert a nyakát hamar leforrázom neki.
 Itt az első étel, kenteknek behoztam,
 És hogy el ne ejtsem, mindig imádkoztam.
 A szakács asszonnyal fűszerszámoztattam,
 Bors, sáfrány, gyömbérrel, jól meg is szóztam.
 Örvendek, ha tálát viszek ki üresen,
 Úgy a vendég gyomra nem marad üresen.
 Én, mi tőlem telik, elkövetem szépen,
 Jó appetitussal kívánom szívesen.”*

A násznagy elmondja az asztali áldást:

Györgyfalva

*„Mennyei szent Atyánk, ki bírsz mindenekkel,
Mennyei és földi minden seregekkel,
Mi élni akarunk ez eledelekkel,
Hogy gyarló testünket tápláljuk ezekkel.
Szenteld meg hát, kérjük, ez eledeleket,
Hogy tápláljuk vele erőtlen testünket,
És teljesítsük tovább kötelességünket,
Dicsérjünk mi téged, édes istenünket,
Most és mindörökké. Ámen.”*

A káposzta beadásakor:

*„Paradicsomkertből éppen most érkeztem,
Mely gyönyörű kertnek gyümölcséből ettem,
És mivel hogy ottan sokat kertészkedtem,
Szép fejes káposztát bőven termesztettem.
Nagy Magyarországnak jobb részét bejártam,
Ily káposztafélélet keveset találtam.
De annyit mondhatok, hogy ahol csak jártam,
Mindenütt dicsérték, fülemmel hallottam.
Torma és káposzta az étkek vezére,
A mi magyar népünk híres eledele.
Még a királynak is gondja vagyon vele,
Áldott föld az, ahol terem a gyökere.
De mégse dicsérem, dicsérje meg magát,
Mert belevágattam fél oldal szalonnát,
Tizenkét disznónak elejét, hátulját,
Keresse meg benne ki-ki fülét, farkát.
Itt a jó káposzta a friss disznóhússal,
Jól megeszskabálva, mint szekér a gúzzsal.
Egyenek hát ebből, uraim, gusztussal,
Legyenek mindvégig jó appetitussal.
Szolgabíró, csendőr ide ma ne lépjen,
Egyenek, igyanak, ma itt vígság légyen.
Éljen minden ember, de éljen az új pár,
Ne essék házukban soha semmi nagy kár.
Legyen szaporodás bor-, búza-, marhában,
Legyen meg az áldás apró kis szolgálkban.*

*Csendes házi béke szálljon a házukra.
Tessék, násznagy uram, bátran kóstolhatja.”*

A sütemény beadásakor:

*„Itt vagyok téisztából jóféle sütemény,
Nincs ebben sem mustár, sem ecet, sem kömény.
Poronyó, jó ízű, nem is igen kemény,
Aki ilyennel él, nem bántja a köszvény.
Kívül is, belül is meg van jól cukrozva,
Mint a borbélylegény, ki van pomádézva,
Mazsolaszőlővel beparfümérozva,
Nem kell ennek kés sem, meg van az hámozva.
Édes ez, jó ízű, akárcsak a színméz,
Mindjárt megkívánja az ember, ha ránéz.
Bátran lehet enni, gyomornak nem nehéz,
Fogjon meg hát minden darabot kilenc kéz.”*

Ezekon kívül még több mondóka maradt fenn, amelyek ma már nem szokásosak. Például amit a savanyólé vagy a paprikás beadásakor mondtak. Van egy hosszú, tréfás szöveg a házasságról, amit vacsora közben szoktak régen elmondani. Ezek túl sok helyet foglalnának el, ezért mellőzöm őket. Két mondókát viszont idézek:

Menyasszonytánc kezdetekor:

*„Íme itt áll előttünk a kedves menyasszony,
Hogy menyecskefejjel először mulasson,
Minden vendégének egy nótát juttasson,
S majd az ajándékból új csizmát varrasson.
Táncoljon vele hát mindenik egy kurtát,
Csak el ne tapossák a csizmája sarkát.
Gondoljanak arra, hogy drágáért varrták,
Ezért töltsük jól meg bankóval a markát.
Az asztal közepén van egy üres tányér,
Én kezdem a táncot, a többi majd ráér.
Addig menjetek el húzasért, százásért.
Húzd rá, cigány, húzd rá, az új házaspárért.”*

Asztalbontáskor. Ennek két változata:

a). „Édes gazduram! Igen hálaadó szívvel veszem s tiszta szívvel köszönöm N. N. uramnak és vőlegény uramnak, hogy ilyen tisztességes italokat és ételeket készítettett a számunkra. Kívánjuk, hogy az Isten őszentfelsége ezen ételeket és italokat pótolja ki a mi földünk zsírjából és a hajnal harmatjából. Gazduramnak fáradságát pedig igen nagyra becsüljük. Most pedig adjunk hálát az egek urának. Nagy Isten, a te tárházadból veszünk minden jókat. Melyekért mondunk hálaadó szokat. Mert tudjuk, kedveled a hálaadókat, És szolgáltatasz azoknak továbbra valókat. Áldott légy, szent atyánk, hogy ily jól tartottál, Eledelt és italt bőven szolgáltatattál, Melyért mitőlünk szüntelen áldassál, Most és mindörökké. Ámen.”

b). „Tisztességes, ékes, nemes gyülekezet,
Férfi és női díszes felekezet!
Engedelmet kérek, míg egy pár szót szólnék,
Ha ezzel valakit meg nem sértenék.

Immáron eltűnik az asztalnak étke,
Ételnek, italnak itt van már a vége.
Ami ételt, italt ideraktanak,
Nagy tetszésére szolgált mindnyájunknak.

Most látom, mindenkinek kedve táncrea vágyik,
Induljunk hát neki itten mind egy lábíg.
De mielőtt táncrea kerekedne lábok,
Mondjuk el a jókért az Úr imádságát.

A mi örömünk mely igen nagy,
Mi Atyánk, aki a mennyeekben vagy.
Örömmel beszélünk veled,
Szenteltessék a te neved.

*Kedvünk e napra rég vágyott,
Jöjjön el a te országod.
Kedvünket te megronthatod,
Legyen meg szent akaragod.*

*Felkérünk, hogy még ezekben
Ne vígy minket kísértetbe,
És ki oly sok áldást hoztál,
Szabadíts meg a gonosztól.*

*Legyen köztünk nyugalom,
Mert tiéd ország és hatalom.
Hogy itten volt ilyen bőség,
Tied dicséret, dicsőség.
Adjad, uram, hogy az ifjú pár boldog legyen!"*

A lakodalmi menethez szervesen hozzátartozik a csujogató. Íme egy pár belőlük:

*„Aki nem tud mulatni, menjen haza aludni.”
„Három retek, meg egy répa, szökjünk, mint a kecskebéka.”
„Ha úgy tudnál szitálni, mint a farod riszálni.”
„Mához évre, esztendőre, jöjjünk a keresztelőre.”*

Egy másik régi, de ma is meglevő szokás az út elkötése a lakodalmi menet előtt.

Keresztelés

A keresztelés tárgyalásánál abból kell kiindulni, hogy nálunk az ezredfordulón még népegyház van mind a reformátusoknál, mind a katolikusoknál és görögkeletiekénél. Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy hitétől és meggyőződésétől függetlenül papíron mindenki tagja az egyháznak, tehát meg van keresztelve. Kivételt képeznek ez alól a baptisták, akik a felnőtt keresztséget gyakorolják, de nem minden felnőttet keresztelnek meg.

A györgyfalvi reformátusok abban is különböznek másoktól, hogy nem sietnek a gyermekek megkeresztelésével. Nem azt nézik, hogy elmúlt hat hetes, meg kellene keresztelni, hanem sok más egye-

Györgyfalva

bet. Például ebben az időszakban nincsen savanyú káposzta, most túl hideg vagy túl meleg van, sok a munka, vagy a szülők vagy a keresztszülőknek kiszemeltek közül valamelyiknek meghalt valakije és azt legalább egy fél évig gyászolni kell, mialatt újból meghal valaki... Így telnek a hónapok, néha az évek. Ez Györgyfalván nem új divat. Lelkipásztorok, esperesek állandóan korholták ezért a gyakorlatért őket. 1921-ben Józsa Károly hat testvért keresztelt egyszerre.

Egy másik probléma a kereszteléssel járó kiadás, nem annyira a szülők, mint inkább a keresztszülők részéről. Mert hát a gyermeket ők öltöztetik fel. És minél díszesebben. És ha nagyobb a gyermek, sokkal többbe kerül az öltözet. És nem is ez a legnagyobb probléma. Annyira jutottak, hogy a szülők és keresztszülők egyforma ruhában jelennek meg a templomban egészen a cipőig és bugyigóig. És ezt mind a keresztszülők fizetik. Ez ebben a szegény világban egy teljes leégés. Így egyesek nem vállalják a keresztszülőséget, és még gyakoribb az, hogy a szülők nem akarnak senkit megnyomorítani, így még jobban halogatják a keresztelést. Ennek az az eredménye, hogy néha kellene konfirmálnia a gyermeknek (14-15 éves) és még nincs megkeresztelve. Íme milyen káros tud lenni egy helytelen szokás, és főleg az, ha a valaki a falu száját komolyabban veszi, mint a keresztyéni kötelességét.

A legtöbbször azért fél és egy éves korukban kereszteltetik meg a gyermeküket. Annak helye és ideje a templomban van a vasárnap délelőtti istentisztelet keretében. Az 1998-ban bevezetett új istentiszteleti rendtartás szerint szervesen annak keretében. Addig közvetlenül az istentisztelet után, de bennmaradt az egész gyülekezet.

Az úrasztalához a szülők és keresztszülők állnak ki. Rendszerint egy keresztapa és keresztanya. A gyermeket a keresztanya tartja a karján a szertartás alatt, és ő tartja a víz alá. Az anya valamilyen macit vagy játék babát fog a kezében.

Az is hozzátartozik a helyi szokásokhoz, hogy az első gyermeknek „nagy keresztelőt” rendeznek. Ez azt jelenti, hogy sok személyt hívnak meg a keresztelői mulatságra. A második esetében, ha van, ez már „nem illik”.

Temetés

A temetéssel kapcsolatos gyakorlat három részre tagolódik: a virasztásra, a tulajdonképpeni temetésre és az azt követő halotti torra.

A halálesetet harangszóval adják a lakosság tudtára. Rendszerint mindhárom templomban harangoztatnak, amit természetesen megfizetnek. Ha férfi halt meg, a nagyobbik haranggal „szagatnak”, vagyis háromszor röviden harangoznak, utána hosszasabban mindkettővel. Nő esetében a kisebbik haranggal jelzik azt. Régen volt egy kis harangocska, és ha gyermek halt meg, azzal „csendítettek”. Ettől kezdve a temetésig naponta háromszor harangoznak, de már szagatás nélkül.

Közvetlen a temetési szertartás előtt egymás után két rövidet húznak: a figyelmeztetőt és a gyűlőt. Harangszó van, amíg a gyászmenet a háztól a templomig ér, és utána amíg kimennek a temetőbe. 1976-ig mindaddig szólt a harang, amíg lejöttek a temetőből. Mivel azonban a temető közvetlen a cinterem mellett kezdődik, a szertartásból nem lehetett hallani semmit. Az új lelkész ezért megszüntette ezt a harangszót arra hivatkozva, hogy Isten ígéje mégiscsak fontosabb a harangszónál.

A virrasztás. Rendszerint harmadnap temetnek, így két este van virrasztás, amin csak férfiak vesznek részt. Amikor belép valaki a halottas házba, ilyenformán köszönti a gyászolókat:

„A jó Isten nyugtassa meg a kedves keresztyén atyánkfiát a földnek gyomrában a testire való részt, a lelkit pedig vigye fel a mennynek országába, ott egyesítse a többi szentekkel, és a feltámadás napján adjon neki dicsőséges feltámadást. A hátramaradottakat pedig óvja és oltalmazza több ilyen szomorúságtól, azt kívánom”.

Nem éjszakáznak. Legfeljebb egy-két órát maradnak. Egy kevés kenyérrrel és pálinkával kínálják meg a megjelenteket ezen szavak kíséretében:

„Igen tisztelt gyászoló gyülekezet! Már csak néhai N. N. urunkat (asszonyunkat) a teremtő szent Úristen kiszólitotta az élők seregéből a halál által. Kívánjuk, hogy adjon neki a jó Isten csendes, nyugodalmas pihenést, a lelkit pedig vigye fel a mennyek országába, és ott egyesítse a többi szentekkel, és majd a feltámadás napján adjon neki dicsőséges és boldog feltámadást, a hozzátartozóit pedig óvja és oltalmazza több ilyen szomorúságtól. A mi kedves halottunk hátramaradottai

Györgyfalva

készítettek egy kevés ételt és italt azoknak az embereknek, akik nem sajnálták álmaikat szagatni a kedves halottunk mellett. Én általam beszolgáltatták, és azt kívánják, hogy aki részt vesz ezen eledelekből és italokból, váljék kedves egészségükre. Imádkozzunk!” Elmondja az asztali áldást.

A végén valaki megköszöni a kínálást a következő szavakkal:

„Igen tisztelt gazduram! Mi nem kívántunk kigyelmek hajlékában ilyen színű dologban megjelenni, de a teremtő szent Úristennek úgy tetszett, hogy a mi keresztyén atyánkfíát kiszólitotta az élők seregéből, legyen áldott az ő szent akarata. Azt kívánjuk, adjon neki csendes nyugodalmat a földnek gyomrában, a lelkét pedig vigye fel a mennynek országába, és majd a nagy napon adjon neki dicsőséges és boldog feltámadást. A hátramaradottakat pedig óvja több ilyen szomorúságtól.

Kedves gazduram! Én köszönetet szeretnék mondani ezen eledelekért és italokért, amit most itt elfogyasztottunk. A jó Isten pótolja vissza ezer meg ezerszeresen azokba a kamrákba, amelyek most érettünk kiürültek, a földnek zsírjából és az égnek harmatjából. Gazduramat pedig a jó Isten éltesse sokáig, hogy több ilyen és más színű dologban segítséget tudjon nyújtani.” Elmondja az asztali áldást.

A temetés. A katolikus és görögkeleti szertartás váltakozó. Én itt a református temetés menetét írom le.

Mivel ravatalozó nincs, más falukhoz hasonlóan vagy a háztól vagy a templomból kellene lennie a temetésnek. Itt azonban az 1930-as évektől, Szabó Sámuel lelkészsége óta mind a háznál, mind a templomban rendes temetési istentisztelet van prédikációval. Az udvaron egy sötét abrosszal leterített asztalt és két széket helyeznek el a lelkész és a kántor számára, amelyekre viszont nem szoktak leülni. Addig énekelnek, amíg kihozzák a lezárt koporsót és ráteszik a már ott elhelyezett két bakra. A szertartás után kivonulnak az útra. Gyász kocsi nincs, ezért megkérik valamelyik lovas gazdát, hogy a szekérével vigye a koporsót. A koszorúkat általában a koporsóra he-

lyezik kettésével. Ha nagyon sok koszorú van, külön szekér viszi azokat. Ha pedig fiatal hal meg, a kortársai viszik azokat kézben.

A gyászmenet nagyjából így néz ki: Legelől viszi valaki a gyászlobogót, utána megy a lelkész a gondnokkal, utánuk a kántor néhány önkéntes énekessel, mögöttük a gyászkocsi, a mögött a gyászoló család, majd a többi résztvevő. Az úton temetési énekeket énekelnek végig.

A koporsót a torony alatti bejáróban helyezik el, és a közvetlen hozzátartozók körülötte foglalnak helyet. A nép bevonul a templomba az istentisztelet idejére.

A templomtól a sírig újabban szintén szekérral viszik a koporsót és a koszorúkat. Az „énekesek” ezalatt is énekelnek, majd a szertartás után a hantolás alatt is, amíg egészen végeznek.

A régen szokásos „siratás” még megvan, ha nem is általános. Vagyis általában a hátramaradott feleség a volt férjével, a közös emlékekkel kapcsolatban síró hangon különféle szövegeket mond. Ha nem teszi, egyesek még ma is megszólják, hogy nem siratta el úgy, ahogy illik.

A tor. A sírtől lefelé jövet pálinkával és kaláccsal kínálják a jelenlevőket. Néha nem is rendeznek más tort. A sírásóknak és az idegenből jötteknek természetesen ilyenkor is rendes ételt adnak. De legtöbbször meghívják a jelenlevőket a torba, és többen-kevesebben el is mennek. Ez harminc, hatvan, néha nyolcvan személyt jelent.

A torban pálinkát és töltött káposztát szolgálnak fel. Azt a következő beszéd előzi meg:

„Igen tisztelt gyászoló gyülekezet! Már csak néhai urunkat (asszonyunkat) a teremtő szent Úristen kiszólította az élők seregéből a halál által. Azt kívánom, hogy adjon neki a jó Isten csendes pihenést a földnek gyomrában, a lelkit pedig vigye fel a mennynek országába, és majd a feltámadás napján adjon neki boldog és dicsőséges feltámadást, a hátramaradottaknak adjon a jó Isten vigasztalást.

A mi megboldogult testvérünknek a hátramaradottai készítettek egy kevés ételt és italt, azoknak az embereknek, akik nem sajnálták fáradságukat, eljöttek és elkísérték a mi kedves halottunkat utolsó útjára, ahol a lelkipásztor által megadatott neki az utolsó végtisztelet. Elkísérték a

Györgyfalva

temetőkerthe és átadták az anyaföldnek, ahonnan vétetett. Azt kívánják, hogy aki részt vesz ezen eledelekből, adja a jó Isten kedves egészségükre. Imádkozzunk!"

Elmondja az asztali áldást.

Ugyanaz a személy megköszöni a végén a kínálást:

„Igen tisztelt gazduram! Mi nem kívántunk ilyen színű dologban a maguk hajlékában megjelenni, de ha a teremtő szent Úristennek úgy tetszett, hogy a mi megboldogult atyánkfíát kiszólitotta az élők seregéből, azt kívánjuk, adjon neki csendes nyugodalmat a földnek gyomrában, a lelkét pedig vigye fel a mennynek országába, és majd a nagy napon adjon neki boldog és dicsőséges feltámadást, a hátramaradottakat pedig óvja több ilyen szomorúságtól.

Tisztelt gazduram! Én köszönetet szeretnék mondani ezen eledelekért és italokért, amit most itt elfogyasztottunk. A jó Isten pótolja vissza ezer meg ezerszeresen azokba a kamrákba, amelyek most értünk kiürültek, a földnek zsírjából és az égnek harmatjából. Gazduramat pedig a jó Isten éltesse sokáig, hogy több ilyen és más színű dolgokban segítséget tudjon nyújtani. Imádkozzunk!" Asztali áldást mond.

A jelenlevők egyházi énekeket szoktak énekelni.

A gyülekezet túlnyomó többsége azt szeretné, ha nem lenne tor, de ezt nem meri senki elkezdni. Magánbeszélgetések során mindenki így nyilatkozott. A nyolcvanas években beszélünk róla a templomban. Az asszonyok egyöntetűen, de a férfiak is amellet voltak, hogy el kell hagyni. Egyetlen hozzászóló döntötte el kérdést: „Nincs már búcsúztató, tor se legyen? Ha meghalok, nem érdemlem meg, hogy tort rendezzenek a temetésemen?” Mivel csakis teljes egyetértéssel lehetett volna elhagyni a tort, így maradt a régi szokás.

A búcsúztató. A 19. században a racionalizmus hatására megerőltenedett a református egyházunkban az igehirdetés, így a temetési igehirdetés is. Hogy a temetés mégis érdekes és megható legyen, divatba jött és mind nagyobb jelentőségre tett szert a búcsúztató. A 20. század első felében a megújult egyház 1929-ben megalkotott és a

harmincas években bevezetett egyházi rendtartása már nem helyesli azt. A későbbi egyházi törvények és rendelkezések egyre határozottabban tiltják főleg a halott nevében elmondandó és névre szóló búcsúztatót.

Elég későre és nehezen, de nálunk is sikerült a hetvenes évek elején elhagyni.

A búcsúztató elmaradása nem jelenti azt, hogy egy bizonyos halott esetében a korábbi munkatársai nevében nem méltathatja valaki.

10. Szokások

Újév-köszöntés

A reformátusoknál régi szokás, hogy ősztendő estéjén hét órakor búcsúztatják az évet a templomban, majd éjfélkor meghúzzák a harangot. Az újesztendő köszöntésében viszont nagy változás állott be. Régen éjfélkor indultak el, hogy „pattogatással” üzzék el a gonosz szellemeket és köszöntsék az ismerősöket. Főleg az utóbbi 3-4 évben rengeteg petárdát durrogatnak nemcsak éjfélkor, hanem már napokkal korábban. Reggel a gyerekek csengettyűt rázva végigjárják a falut, köszöntik az ismerősöket, akik pénzt adnak nekik. Régen színes masnit kaptak, és azzal mentek a templomba. Arra igyekeztek, hogy minél többet szerezzenek.

Az újév köszöntéséhez kapcsolódik az is, hogy lehetőleg férfi köszöntsön először és férfi lépjen be a házba. No meg nem szerencsés, ha valaki üres vederral jön szembe.

Farsang

A régi szokásokkal kapcsolatban idézek Czakó József visszaemlékezéseiből.

„Régen a farsángkor minden tízedik vagy tizenötödik háznál volt fonó. Ide jártak az asszonyok és a lányok fonni, és a legények szórakozni. Ha a lány leejtette az orsót, a legény felkapta és csak egy csókért adta vissza. Ha a lány nem váltotta ki, akkor feltekerték a fonalat a kapura. A fiatal lányok szégyellték az anyjuktól csókot adni, de voltak olyan lányok is, akik akarattal ejtették le az orsót, hogy kapjanak

Györgyfalva

csókot. Tíz óra felé jöttek a maszkurák, akkor mindenki félbehagyta a fonást, és nekifogtak táncolni. Az öregek fújták és a fiatalok járták.

Amikor vége volt a fárságnak, húshagyókedd egész nap ünnep volt, sütötték a pánkót és a kürtőskalácsot. Ekkor volt a nagy felvonulás. A fiatalok felöltöztek maszkurának szép ünneplő ruhába, az egyik vőlegénynek, a másik menyasszonynak. A lovak ki voltak csengettyüzve és kiszalagozva és letakarva, hogy ne ismerjék meg őket. A násznép ült a szekéren és a többiek gyalog mentek. Az egyik csoportnál voltak nagy tarisznyák, ebbe gyűjtötték a süteményt, amit kaptak, mert minden kapuban ki voltak állva az asszonyok és a lányok egy-egy tál süteménnyel. A másik csoportbeliek keresték az öreg legényeket, akik nem házasodtak meg a fárságon. Ha elkapták őket, volt készítve egy csutkó, és rákötötték a lábára, és úgy kísérték végig a falun, és kellett kiáltása, így jár, aki nem házasodott meg. A fárság úgy végződött, hogy este állott be a tánc a fiataloknak és egész reggelig tartott.”

Sajnos, mindebből nem maradt semmi. Már régen nem fonnak a lányok, asszonyok. A kézimunkázás se nagyon dívik. Van viszont televízió, de ennek ellenére sokan panaszkodnak, hogy mennyire unják magukat a téli napokon, estéken. Össze viszont nem gyűlnek, és ritkán keresik fel egymást. A közösségi élet óriási csorbát szenvedett.

Húsvéti öntözés

Régen is szokás volt, most is az. Régen is csoportosan jártak a legények, de nem úgy, hogy zenészt fogadjanak és mind együtt menjenek. Kisebb csoportokban jártak, akárcsak ma. Mint kellemetlen emléket és szokást említem meg a kommunista korszakban kialakult gyakorlatot. Mivel húsvét másodnapján szinte mindenkinek szolgálatba kellett mennie, azt kezdték el, hogy éjfélkor indultak el és hajnalra végeztek az öntözéssel. Manapság a legkisebb gyerekektől kezdve a házasokig kisebb csoportokba verődve járók el az ismerősöket. A díszes pirostojás divatban van, de amellet szoktak pénzt is adni.

Búzakoszorú-ünnepély

Református szokás. Augusztus utolsó vasárnapján újkenyér vagy újszenge ünnepe van úrvacsora-osztással. Délután pedig „búzakoszorú-ünnepély”.

Erre az alkalomra minden évben új búzakoszorút készít valaki a templom részére. Az ünnepi műsort a konfirmandusok szolgáltatják. Népviseletbe öltözve a délutáni istentisztelet után sorba állva behozzák a koszorút a templomba, és közben ezt éneklik:

*„Ételünk, asztalunk szent oltár lehetne,
Jézus Krisztus teste kenyérünk lehetne,
Jézus Krisztus vére mi borunk lehetne.”*

Az úrasztala köré állnak, és mindegyik mond egy bibliai idézetet a kenyérrel, az étellel kapcsolatban. A búzakoszorút átadják a lelkipásztornak, aki rövid beszédet mond, majd felkéri a gyülekezet gondnokát, hogy helyezze el azt. Ő lekasztja a régit, és helyébe teszi az újat. Majd további szavalatok és énekszámok következnek az alkalomnak megfelelően.

Halottak napja

Katolikus ünnep és katolikus szokás a gyertyagyújtás a temetőben. Az ünnepet nem, de a gyertyagyújtást átvették a reformátusok is anélkül, hogy a jelentősége érdekelné őket. Erre az alkalomra igyekszik mindenki rendbe tenni a hozzátartozói sírját. Mivel virág bőven van abban az időben, felvirágozzák az egész temetőt. Sokan hazajönnek az elköltözöttek közül is, hogy felkeressék a szüleik sírját. Sok száz, talán ezer ember vonul ki a temetőbe, és gyújt gyertyát. Érdekes és szép látvány. Komoly élményt jelent a gyerekeknek, akiknek a szülei töklámpást készítenek. Manapság próbálnak „modernizálódni” azáltal, hogy különféle mesterséges fényforrást használnak. A nap komolyságát az jelenti, hogy a plébános a temetőben tart misét.

Mikulás

Itt is szokott járni, de nem túl nagy hűhóval. Főleg régen nagyon szegényes volt a tarisznyája, de a legtöbb helyen ma is az.

Advent

Új szokás az adventi koszorú készítése és a gyertyagyújtás. Főleg a holland kapcsolat nyomán honosodott meg. 1990 novemberében

Györgyfalva

Hollandiából jövet hoztuk a templom részére a koszorút és a gyertyákat. De igen azt az éneket is, amit a gyertyák gyújtásakor szoktak énekelni, és amit útközben lefordítottam, itthon sokszorosítottam, így adventkor már énekeltük is. Ez az ének a következő:

*„Első gyertyát gyújtjuk meg,
Mert az új fény közeleg.
A régen kapott ígéret
Minket napról-napra éltet.*

*Még egy gyertya hadd ragyogjon,
Mert az utunk hosszú nagyon,
De mi hisszük erős hittel:
Isten soha nem felejt el.*

*Te, kis gyertya, add fényedet,
Isten adja az új szemet.
A sötétség nem fedi már,
Amit Isten napja feltár.*

*Most már ég mind a négy gyertya,
A sötétség tűnik tova.
E fény nekünk egy biztos jel,
Hogy a béke közelgett el.”*

Azóta egyre többen készítenek adventi koszorút és gyújtanak gyertyát. És mivel lehetőség is van rá, díszegőket helyeznek el a házban belül és kívül.

Kántálás

Karácsony estéjén hét órára, aki csak teheti, templomba megy. A reformátusoknál az óvodásoktól a konfirmandusokig mindenki szerepel, és csomagot kap. A konfirmandusok eljuttassák a betlehemest. Utána csoportokba verődve kicsik és nagyok indulnak kántálni.

A dalárda, a konfirmandusok, a presbiterek és esetleg mások is legelőbb a parókiára mennek be. Utána az egyes csoportok tagjai egymást meglátogatva néha reggelig járják a falut. Betlehemest régen a legények vitték magukkal. Ez ma már nem szokás.

Amikor elérkeznek egy bizonyos házhoz, előbb az ajtón kívül énekelnek vagy hivatalos egyházi éneket vagy a sok ismert kántáló ének közül egy párat. Utána mondja valaki a beköszöntőt. Például:

*„Ünnepi áriák, örömeinek hangja,
Zúgó hárfák és zengő harangok
Hirdetik szerte az egész világon,
Hogy itt van újra a boldog karácsony.
Boldogan mindenki velünk ünnepeljen,
Szívemből kívánom, ámen, úgy legyen!”*

Vagy:

*„Kétezer esztendő, óh mily hosszú idő!
Hány nemzet dőlt sírba, míg betelt az idő,
Melyet kezdetben az Úr szája szólott:
Nem maradtok árván, küldök szabadítót.*

*Az Úr ígését, íme beváltotta,
Az ígért Messiást földre bocsátotta.
Nem nagy pompa közt, fényes palotába
Küldé le szent Fiát erre a világra.*

*Betlehem városnak szegény istállója,
Hol megszületett a világ Megváltója.
Menjünk mi is tehát tisztességet tenni,
A menny s föld urának lábához borulni!*

Bevonulás közben ezt éneklük:

*Midőn a Szűz magzatját, magzatját,
Jászolban fekvő fiát
El akarja altatni, így énekel öneki:
Ó, édes Jézus, ó, édes Jézus.*

*Ó, én édes gyermekem, gyermekem,
Csak téged óhajt szívem.
Aludjál a pólyában, a barmok jászolában,
Ó, édes Jézus, ó, édes Jézus.”*

Györgyfalva

A kántálókat itallal és süteménnyel kínálják. Egy negyedóra, félóra beszélgetés, éneklés után kellemes ünnepeket kívánva elkészönnek.

Babonák

A györgyfalviak nem mondhatók különösképpen babonásoknak. Itt is ismerik a szokásos mondásokat, de nem veszik komolyan. Néha azért egy-egy bajban levő személy megpróbál valamilyen mesterkedéssel segíteni magán. A jelenről tehát nem nagyon van mit írni. Két régi gyakorlatot örökíték meg úgy, ahogy Czakó József (1920), László György (1926), és Toth Ferenc (1928) feljegyezték, elmesélték. Az egyik a megrontott tehen tejének a visszahozása. Legelőbb szenes vizet kellett vetni. A vizet a patakából kellett meríteni visszafelé, hogy a tej visszajöjjön. Tiszta fazékba kellett tölteni és abba egy diónyi zsírt meg egy deci sós vizet vegyíteni. Fakutyának nevezett fát kellett törni a kerítésből, azt elégetni és a szénét (paraszát) a vízbe dobni. Ezalatt a „boszorkány” a késsel háromszor keresztet vetett a vízben, és mondotta a mondókáját, aminek csak az első részére emlékszik László György. Ez így hangzott: „Elindult az Úr Jézus Krisztus az ő édesanyjával, Máriával Bethániába. Mikor valának fele útjukon, találkoztak tizenkét féle nyavalyákkal. Azt kérdi az Úr Jézus: »Hová mentek ti tizenkét féle nyavalyák?« »Megyünk, hogy a Csinos tehének tejét és a húsát rontsuk-bontsuk.« »Térjete vissza, ti tizenkét féle nyavalyák a föld alá, mert ott van a ti lakásotok, ott rontsatok és bontsatok... «”

Ha a szén leszállt a víz alá, az jó jel volt. A vízből a boszorka a kés hegyével háromszor a tűzbe spriccelt és a porba keresztet rajzolt. Ezzel a vízzel megmosták a tehen tőgyét alulról felfelé és a hátát is hátulról előre kilenc napon át. Emellett kilenc helyről szőrt kellett tépni, és azzal megfüstölni a tehenet ugyancsak kilenc napon át. Az egyik változat szerint a vízből a tehen fülébe is öntöttek. Ami pedig megmaradt, azt a szájába töltötték.

A visszaemlékezők szerint a lényeg az volt, hogy kilenc napig jobban kellett enni adni a tehennek. A buta emberek nem mérték fel, hogy a jobb táplálkozástól jött vissza a tehennek a teje. Így a nagy tudományt megfizették.

Arra is visszaemlékeznek, hogy minden évben volt egy nap, és pedig Szent György napja, amikor jártak a boszorkányok. Hogy meg ne

rontsák a teheneket, ilyenkor bezárták a pajta ajtót, és tövist tettek az ajtóba-ablakba.

A másik gyakorlat a fogfájás megszüntetése volt. Ezzel a bajjal is a „jósló asszonyhoz” fordultak, Györgyfalván Ilána nénihez. A páciensnek gondoskodnia kellett kilenc kőrisbogárról, a különféle növényeket Ilána néni hozta. Ezeket mind összekeverte forró puliszkával, és a fájós felületet dörzsölte vele felülről lefelé. A szoba közepébe gödröt ástak, hogy a ledörzsölt fájdalom abba hulljon bele. Ilyenkor természetesen fizettek valamit Ilána néninek, aki ebből tengette az életét.

Ezek mellett azt is tartották, hogy például vásárba menéskor nem volt szerencsés, ha valaki üres vederrel jött szembe, főleg ha asszony volt az illető. Árpa vagy búza vetésekor az asszonynak nem volt szabad a szekér rúdjárára ülni, sem a vetőmaggal járnai, mert különben a gabona megüszkösödött. Kotló alá tojást se pénzért, se cserében nem adtak, mert azzal elvitték volna a háztól a szerencsét. Lényegében a múlté mindez. Tehát, amint említettem, a mai nemzedék nem mondható babonásnak.

11. Nyelvjárás

A nyelvjárással kapcsolatosan Murádin László egyik cikkéből idéznék (*Igazság*, 1971. november 27.)

„Aki a jellegzetes györgyfalvi viselet alapján azt gondolná, hogy Györgyfalva lakosságának nyelve, nyelvjárása is valami sajátos, csak a györgyfalviakra jellemző színt, ízt őriz – alaposan téved. Az erőteljesebb nyelvjárásiaság, a feltűnőbb nyelvjárás jelenségek hiánya miatt jelenti ki a nyelvészeti szakirodalom: Györgyfalva nyelvjárása színtelen, közel áll a köznyelvhez. Vajon miért?”

Szinte kézenfekvő lenne arra gondolni, hogy a város – Kolozsvár – közelsége, a györgyfalviak gyakori városi tartózkodása, viszonylag fejlett művelődési viszonyaik, az iskola, az újság, a rádió hatásának következményeként nyelvük sokban igazodott a városi köznyelvhez, s ha viseletüket nem is, beszédük kirívóbb nyelvjárás sajátosságait levetkőzték. Ám erre a kényelmes, s kétségkívül leegyszerűsített magyarázatra eleven cáfolatot szolgáltat a kolozsvári hóstátiak tájszólása, akiknek nyelve városi lakos mivoltuk ellenére is teljességgel őrzi a mezősegi nyelvjárástípus minden jellemző vonását. Ha azonban a területi nyelvjárások kialakulásának, meglétének távolabbi összefügg-

Györgyfalva

géseit vesszük tekintetbe, megtalálhatjuk Györgyfalva nyelvjárásának „színtelenségére” is a mélyebb, igazabb magyarázatot.

Györgyfalva két nyelvjárás – a mezősegi és a kalotaszegi nyelvjárás – érintkezési vonalában fekszik. S e két nyelvjárás nem válik el egymástól élesen, hanem a bennük meglévő nyelvjárásai sajátosságok egy szélesebb sávban, több falut felölelő átmeneti sávban, területen semlegesítik egymást. Ezen az érintkezési területen fekszik – mint már említettük, Györgyfalva is. Nyelvjárására éppen az a jellemző, hogy nincs meg benne az, ami sajátja egyfelől a mezősegi, másfelől a kalotaszegi nyelvjárásnak. A mezősegi nyelvjárással ellentétben nem *a*-zik (*malam, hagyak*), nem *e*-zik (*ütek, lökdes*), úgyszintén a tulajdonképpeni Kalotaszeg (Alszeg és Felszeg) nyelvjárásával szemben Györgyfalván nincs meg a kétféle; egy nyíltabb *e* és egy zártabb *e hang*, nem ejtenek *ou, öü, ei* magánhangzó-kettőshangzókat.

Az említett mezősegi és kalotaszegi nyelvjárásai jellegzetességek hiánya még nem jelenti azt, hogy Györgyfalván nincs nyelvjárás. Van, csak hogy nyelvjárásiasága azokból a sajátosságokból tevődik össze, melyek mind a Mezőségen, mind a tulajdonképpeni Kalotaszeg nyelvjárásában közösek. Ezért tehát Györgyfalva éppúgy *í*-zik mint Kalotaszeg, vagy a Mezőség Szamos menti része. A györgyfalvi lakos is így mondja: *níz, szíp, kír, vír, fil, nígy, pínz, líp, fízsek, ríszeg, rípa...* S az már természetes, hogy az *í*-zéssel együtt jár bizonyos szakokban az *ú*-zás, *ű*-zés: *lú, lű, kű, csű...* A györgyfalvi nyelvjárás további hangtani jellegzetességei olyan, az irodalmi nyelvtől eltérő, szórványos hangjelenségek, melyek csaknem valamennyi erdélyi nyelvjárásban fellelhetők; így: *buglya, hun van, csudál, mucskos, tüvis, süviny, öste, hetfü, file...*

Teljesebb lesz a nyelvjárásai kép, ha megemlítjük az alaktani sajátosságok közül az ősi *-ni, -nul, -nül* határozóragok meglétét, vagy a *-tól, -től* rag itt hallható *-túl, -tül* alakját.

És a tájszavak? A györgyfalvi ember *szandár*-t vagy *csizsmá*-t húz, a karalábé náluk *kórelábé*, a muskátli: *muszkaté*, az orgonavirág: *borosnyán*, a barack: *baracka*, a göröngy: *doroncs*, a hurok: *urok*, továbbá a nagyanya: *nanó*, a nagyapa: *bapó*, a nyoszolyólány: *nyüszüleán*, a lakodalom: *bál*.

Csokorba lehet szedni tehát györgyfalvi nyelvjárásai sajátosságokat, de csak így együtt ilyen számosak, a folyóbeszédben alig-alig tűnnek fel. S mivel e jellegzetességek nemcsak sajátosan györgyfalviak, emiatt a györgyfalvi beszéd egyike a regionális erdélyi köz-

nyelvhez a legközelebb álló nyelvjárásoknak. S ezért ha viseletéről felismerhető is a györgyfalvi lakos, nyelvéről már nem.”

Mindehhez nem sokat akarok hozzátenni. De nem hagyhatom említés nélkül azt a tényt, amit, sajnos, már-már természetesnek tartunk, hogy több formában is érzik a román nyelv hatása. Jóllehet itt-hon magyarul beszélnek, és még a románok is jól megtanulták a magyar nyelvet, de Kolozsváron, a munkahelyeken, az üzletekben, hivatalokban stb. már a román nyelv járja. A nem idevaló ember már a hangsúlyukon megérzi ezt a hatást. Emellett vannak a román nyelv mintájára alkotott kifejezések, mint például a „nem még megyek”, vagy a dupla tagadás: „én se nem megyek”. A leggyakoribb hiba azonban mégis a szavak átvétele. Éppen csak ízelítőként említek meg egy párat a leggyakrabban használtak közül: *gyeszák* (általvető), *punga* (zacskó), *kursza* (autóbusz), *navétázás* (ingázás), *primár* (polgármester), *szfát* (a régi néptanács mintájára a község háza) stb.

12. Népviselet, népművészet

A népviseletről általában

Könyvünk elején már utaltunk rá, hogy Györgyfalva peremfalva Kalotaszeg és Mezőség határán. Ez nyilván meglátszik a viseletükön is. Ehhez azonban hozzá kell még számítani a délkeleti szomszédnak, az Aranyos vidékének a hatását is. Érdekes általánosságban megállapítani, hogy a legtöbbet a kalotaszegiektől vettek át, holott ez Kolozsváron túli régió, a kolozsvári hóstátiaktól viszont szinte semmit.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy ebben a leírásban nem töreksem a teljességre. Nem a szakirodalmat igyekszem szaporítani. A györgyfalvi népviseletről többen írtak. Itt két munkára utalok. Faragó József–Nagy Jenő–Vámszer Géza *Kalotaszegi Magyar Népviselet* (Kriterion, Bukarest, 1977) című könyvében rengeteg ide vonatkozó adatot találunk. A másik mű Pap Jánosy Magda *Györgyfalva viselete* című munkája, amelynek az anyagát 1942-ben gyűjtötte és 1971-ben adta közre (Ethnographia LXXXII. 497-567) mintegy hetven oldal terjedelemben. Ez a vidék legrészletesebb, mondhatni egyetlen népviseleti falumonográfiája. Én, ha már Györgyfalváról írok, ízelítő akarok adni abból, ami még mindig megvan, de amit már egyre ritkábban lehet látni.

Györgyfalva

Általában elmondható, hogy a viseletük nem annyira zsúfolt, mint a kalotaszegi falvaké. Évszázadok alatt olyan férfi és női viselet alakítottak ki, amelynek csak egyetlen megnevezése lehetséges: györgyfalvi. Legjobban ők őrizték meg a 19. század eleji viselet formáját és motívumkincsét. A férfiak hétköznapi, de főleg ünnepi ruhája – bármiből is készüljön, gyári anyagból vagy saját szövésű vászonból, posztóból – minden egyes darabja letagadhatatlanul györgyfalvi lesz. Női viseletüket az egyszerűbb díszítőelemek használata jellemzi. Főleg kézimunkával díszítenek, gyöngyöt csak a pártán használnak. A kék színt kedvelik, amelyet finoman variálják a pirossal, a fehérrel és a feketével. A fiatalok öltözetén a piros szín az uralkodó, a középkorúakén a kék, az idősekén a fekete. A nők általában korán vénítik magukat. Ha aránylag fiatalon gyászruhát ölt valaki magára, nehezen veti le azt. Jóllehet a népművészetükben az egész környék hatása kimutatható, az ingek, gatyák, pendelyek hímzett részei sajátos mintakincset őriznek: mértani motívumokat szalag formában elrendezett kompozíciókban. Általában „laposöltéssel” díszítenek, csak a kézelőt keresztsszemmel. Az idősebbek még most is tudják varrni az 1700-as évek varrott csipkéit.

A gyermekek ruházata

Ezzel kapcsolatban mondható el a leginkább, hogy a múlté. Ma már üzleti holmiba öltöztetik a csecsemőt. Régen rendszerint az anyja varrta a főköttőt, ami nagyon tarka volt, mert sokszínű rongyokból varrták össze. Díszítésül keskeny virágos pántlikát és csipkét használtak. A meleg szobában se merték főköttőt, majd sapka nélkül hagyni a kicsit. Ez a szokás tartja magát ma is.

A csecsemőt házilag készített pólyába tették és pólyamadzaggal, fászlival körültekerték. 3-4 hetes korában kapta a félinget, ami egy egészen egyszerű, maradék anyagból készített, ujj nélküli ingecske volt. Majd féléves vagy éves korában készítettek számára rendes inget: egyszerű vászoninget vagy hárászos inget, az előbbit a nyakánál és az ujjánál összeráncolták, egy kis gallért és kézelőt varrtak rá, az utóbbit fekete vagy piros hárással hímezték ki. Viselőnek piros-fehér vagy kék-fehér kockás segesvári szöttes anyagból készítették az egyvarrásos inget, ünneplőnek pedig keskeny barackmagos fejtős inget varrtak, amit 14-16 éves korukig viseltek. Az ún. katona- vagy hadiing rövidebb volt, csak térdig ért. Ezt egymagában is hordták.

Fiúknak és lányoknak egyformán apró kék pöttyös anyagból készítették köntöst. 8-10 éves korukban vékony posztóból harisnyát csináltak, a fejükre pedig színes, kerek, magas sapkát, amiben úgy néztek ki, mint egy üzbég gyermek.

Óvodában, iskolában nem léphettek színpadra hagyományos györgyfalvi viselet nélkül. Ez általában ma is így van, kivételt képeznek azok a modernebb színpadi darabok, játékok, amelyeket azoknak megfelelő öltözetben adnak elő.

A férfiak viselete

Kezdjük a fejjel. Régen 40 éves korukig kopaszra nyírták a hajukat. Később, a konfirmáció után, bal felől elválasztva félre fésülték. A bajuszukat fölfelé, hegyesre pödörték. Szappanos langyos vízzel kenték meg, hogy összeálljon, egyesek bajuszkötőt is használtak.

A kalapjuk a hóstátihoz hasonló pörge kalap volt, de hétköznap hordtak lefelé hajló szőrkalapot is. Jellegzetes és díszes volt a bokréta. A tollus bokrétát valamikor élő, később művirágból készítette a lány a szeretőjének. A rekord nagyságú bokréta állítólag 21 tollus volt. Az utóbbi időben jött divatba a szalmakalap, amelyet a kőrispatakiaktól vagy másoktól szereztek be, de nincs kialakult divat ezen a téren.

Télen természetesen bundasapkát hordtak és hordanak. Tavaszszal jó sokáig, a tavaszi szántás befejezéséig viselik. A tetején hosszában betúrva hordják.

Lefelé haladva következik a nyakravaló. Ezt házilag készítik fekete klott anyagból mintegy két méter hosszúra. Az öregeké és a hétköznap viselt nyakravaló nincs díszítve. A fiatalokét – amelyet a gallér alá kötnek mászlira – gazdagon hímezik, és a végére rojtot, esetleg virágos pántlikát is tesznek.

Egyik nagyon jellemző ruhadarab a bőujjú ing. A nagyon kicsi gallérján van kétfelől egy-egy lyuk, ezeken keresztül van fűzve egy 50-60 centiméter hosszú bojtos kötő, amivel gombolás helyett összekötik a gallért, és ami elég gyakran még az öregeknél is piros színű. Az ing ujja külső felén végig le- és a kezelő galléron körbejön az ún. „fehéres” vagy györgyfalviasan „fejéreses” díszítés. Ez lehet nagyfejéreses, 2,5 centiméter vagy kisfejéreses, 1 centiméter széles. Ennek a mintának az elemei az ujjon a széltől befelé haladva: ágazós, tűzdelés, tizenkét ágú rózsa, és asztalláb.

Györgyfalva

A szűkujjú ing az első világháború után jött divatba. Háziszöttek kendervászonból készítették. Kevesebb anyag kellett hozzá és egyszerűbb volt.

A réklit mind a férfiak, mind a nők viselik. A szabása nagyon egyszerű, magán a testen szabják ki, és kézzel varrják meg. „Pálkája” (hóna alatti négyszögű betoldás) nincsen. Piros anglia posztóval körülszegik a nyakát, az alját és az ujjait. A nőket három tarka bojtú kötővel kötik össze, a férfiakét horgas kapcsokkal fogják össze.

Az ünnepi mellrevaló (bőrmellény) fehér birkabőrből készül. Ezt nem Györgyfalván készítették, hanem Ajtonból rendelték, vagy kézből vették és felújították. Díszítése gazdag és tömött. A háti részen a legdúsabb. Lehet rózsás, folyómintás, öt- vagy hétszegfűs. Van minta, amelyik kétoldalt georginából s közülük kiinduló leveles rózsákból áll. Hímzéshez a fekete, a zöld és a bordó színeket használták. Nők és férfiak egyaránt hordták, és hordják ma is.

Szintén mindkét nem hordja a lájbit, ami a 19. század végén jött divatba. Kezdetben egy darabból szabták ki, csak a hátán levő díszek tagolták négy részre. A hétköznapi lájbinak van oldalvarrása. Díszítése fekete klott, amelyen alul piros rongy van kieresztve. Ez szegélyezi a fekete csíkot. Horgas kapcsokkal kapcsolódik. Az ünnepelő lájbi bársonyból készül. Sok szalag, kefezsínór, sújtás, farkasfog, virágos pántlika és viola díszíti.

A bekecs („bekes”) téli ruhadarab. Anyaga szürke posztó. Az eleje végig, az alja kereken, a kihajtója, a mandzsettája és a zsebeinek a széle sötétzöld bordás bársonnyal, az öregeké fekete bársonnyal van szegve. A zseben, a kézelőn és az alján a szegő feletti részt még vitézkötéses hímzés is díszíti. Négy zsebbel és „két sor gombolással” varrják, s elől baloldalt még egy álzseb is van rajta. Ezt, és a kihajtóját zöld sújtással ékesítik. 1918 táján kezdték bricseszharisnyával hordani, ami az időseknek nem tetszett. Azt mondták, hogy azt valamirevaló ember nem veheti fel, csak amolyan pasik járnak benne. Innen „pasi bekes” is a neve.

A férfiak kozsókját fekete bárányprémmel, a nőket fekete plüssel szegik.

A condrát sötétszürke racka juh gyapjából szőtték házilag, négy nyüstösen, hogy jó tömött legyen, majd ványolóra vagy dűrűckölőre vitték. Főleg a 19. században volt divatos, de később is hordták férfiak és nők egyaránt. Szabása keleties és derékszögű darabokból áll. A piros szegélyből és piros rátétből álló díszítés egészen keleties. A

legények és leányok condrakötőt hordtak. Ez arasznyi széles és két méter hosszú piros szalag volt, amit ki-ki a szeretőjétől kapott, és a gallér kötőjén csokorra kötve viselt. Régen ez jelezte, hogy a legénynek szeretője van, akkor is, ha nem viselt bokrétát a kalapján.

A szűrt általában vállra vetve hordták. Csatos szíjjal kapcsolták össze, piros és fekete ángliával díszítették.

Még lennebb haladva szóljunk a bő gatyáról. Az ünneplő, „fejéreses” gatyá finomabb anyagból készült, mint a hétköznapi. Valamikor csak szürke vagy krémszínű volt a „fejéreses” díszítés rajta, később lett fekete. Annak szélessége a 4 centimétert is eléri. A gatyá alját madaras bokrétázással díszítik.

Az ünnepi fehérharisnya díszítése elől, a lábszáron piros, fekete vagy kék posztócsikkokkal történik. A szürke harisnyákat a negyvenes évekig gombos szíjúval viselték. A priccses harisnya vagy bricsesz nadrág a katonaságnál használt lovaglónadrág megkedvelése óta terjedt el. Az ünnepi nadrágot vitézkötés díszíti.

A női- és férficsizma a bőr minősége és szabása szerint többféle lehet. Az 1880-as évek körül a férfiak és az idősebb asszonyok lágyszárú, oldalán varrott fekete csizmát, a leányok és fiatal asszonyok ugyanilyen varrású, de piros színű csizmát viseltek. A leányok és fiatal asszonyok csizmáját rézpatkó díszítette, a legények pedig tánc közben sarkantyút viseltek. A lágyszárú csizma szárát szalmával vagy kapcával tömték ki, hogy rácsapva nagyobbat puffanjon. A férfiak a keményszárú, gömbölyű orrú csizmát 1900 körül kezdték viselni. A nők a második világháború körül tulipános piros csizmát kezdtek el viselni. A hátul varrott csizma szárát bőrhulladékból font szegővel szegték be, és a kivágáshoz elől bőrből font gombot varrtak. Ezeket a csizmákat eleinte helyi, majd kolozsvári csizmadiák készítették. Állítólag 1940-ben még létezett „egész lábú csizma”, vagyis olyan, amelyik mindkét lábra talált.

A bakancs az első világháború után jelent meg. Ez is hozzájárult a bő gatyá elmaradásához.

A női viselet

Kezdjük itt is a fejnél. A kislányoknak még a hetvenes években is „pikásan” fésülték a haját. Ez azt jelentette, hogy elől felcsavarták, hogy szép nagy homlokuk legyen. A felcsavart haját pikába fonták, ami a fül magasságában haladt hátra, majd a két ágat a nyaknál egy-

Györgyfalva

befonták. A nagyobb lányoknak kettéválasztva hátul befonták a haját, és így tették a fejükre a pártát. A befont haj végére színes vagy virágos pántlikát kötöttek. Az asszonyok két ágba fonták a hajukat, és kontykarikára csavarták. A kontyhoz a hajon kívül szükséges még kontykarika, kontyfa és szalag. A karika fából, egyszerű nyírágból készül. Régebb a kontyfa vagy hajtű is abból készült. Ma csontból, fogkefe nyélből is készítik. Kevés hajnak nagyobb karikát készítenek, esetleg pótolják szalaggal. Ha sok a haj, esetleg kivágnak belőle, hogy a konty a szokásos méretű legyen. A hajat minden oldalról a fejtetőre fésülik, és két fonatot fonnak belőle. Miután a kontyfát egy tincs haj alá dugva a kontykarikával együtt a fejhez rögzítik, a két hajfonatot ellenkező irányban haladva rácsavarják, és egymáshoz kötik.

A párta a nagylányok tipikus fejéke. Régen a konfirmációtól az esküvőig hordták, ma csak nagyon ritkán teszik fel. Más faluktól eltérően a táncban is hordták, ilyenkor egy tincs hajjal rögzítették. Két díszítő eleme a fehér apró porcelán gyöngy és a többféle nagyságú sima gyöngy. Ezeket minden különösebb minta nélkül egyszerűen csak sűrűn egymás mellé varrták. Józsa Károlyné biztatására hozták divatba a csigagyöngyöt, amit Csehszlovákiából hoztak. A párta fontos tartozéka még az akasztó pántlika, ami széles, virágmintás szalagból készül, és amelyre brosstüket és színes gombokat tesznek díszítésül.

A keszkenő a kislánykortól kezdve az idős asszonykorig hétköznap és ünnepnapokon állandó kötelező fejrevalójuk volt a nőknek. Az asszony még otthon se mutatkozhatott anélkül, sőt még éjszaka is a fején volt egy viseltesebb példány. Ma már inkább leengedik éjszakára a hajukat. Az anyaga lehet selyem, bársony vagy kasmír. A szín az életkorral változik, ám általában sötét színű, apró, élénkebb mintázattal (vakmintás). Télen az áll alatt kötik meg, nyáron a tarkón. Ma már a fiatalabb asszonyok is rövidre vágott hajjal járnak, sőt a divatot követve néha a legváltozatosabb színekkel festetik a hajukat. Az idősebbek a legnagyobb melegben is sötét fejkendővel járnak a mezőre, ami elég gyakran rosszullétet eredményez. A legutóbbi esztendőekben kezdtek egyesek szalmakalapot hordani.

Lennebb haladva: a lájbiról, rékliről, mellrevalóról, korszókról és condráról szoltunk már a férfi viselet kapcsán, lévén, hogy ezeket mindkét nem hordja. Lássuk tehát a többi ruhadarabot.

A bő ingek eleje, háta és uja egyaránt erősen ráncolt. A ráncok a nyaknál a gallérba, a karon a kézelőbe futnak össze. A ráncokat tűvel hajtogatva szedik fel, hogy minél apróbbak legyenek. Az ing ol-

dalrészeit a hónalj alatt a négyszögletű pálka, s alatta a hosszúkás, 5 centiméter széles cók vagy ereszték fogja össze. Az ing elején a fej számára 20 centiméter hasítékot hagynak, a kézelő fölött pedig 8 centiméter bevágást a kéz számára. Ezeket a hasítékokat az ingkötővel kötik össze, amelyeknek a végén egy-egy bojt van, sőt vendégbojtot is szoktak tenni. Ezeknek az ingeknek a varrása sok időt vesz igénybe. Először megvarrják a kézelőt, a gallért és a fehéres mintát, amit az ingujj közepébe helyeznek. A régi minták keskenyebbek, színezésük kellemes színhatást kölcsönöz. A későbbi időkben már túldíszítettek. Ezüstszálat is varrtak bele. Könyvekből másoltak ki leveles, rózsás mintákat. Van az ingujjon színes fejtővel kivarrt kétvarrásos ing és fehéres hímzéssel díszített egyvarrásos ing. Ezek a díszítések kevés motívum variálásával készülnek, mégis nagyon változatosak. Vannak „fehéreses”, ablakos fehéres, barackmagos fehéres stb. ingek. A kézelőre csillagszerű mértani mintákat varrnak. Az ujján kötés húzódik végig. Annak nagysága szerint lehet egyrendű, kétrendű stb. A nyakhasíték két oldalán tüvel apró ráncokba szedett mellrész színes fejtővel hímezik ki. Ez is lehet többféle: 12 akasztalató rózsza és asztalláb, darázsfészkes mellszedés stb.

A hadi ing (más falvakban paraszting) a bő ing legegyszerűbb típusa. Csak a gallérján és kézelőjén van díszítés. Ennél is egyszerűbb a szűk ing, amely a férfiingek mintájára készül. Elterjedésének két oka is volt. Egyfelől az első világháború alatti és utáni szegénység, másfelől a rékli megjelenése.

A vizitka az első világháború után jött divatba. Hasonlít a réklihez. Az ingre veszik rá. Előbb a fiatalok hordták, később az idősebbek is kezdték viselni. A szabás a testen történt. Hétköznapra olcsó anyagból, ünnepnapra drágább anyagból, bársonyból készítették, és virágos pántlikával, rojtos, vékony szalagokkal, csipkével és farkasfoggal díszítették. A világos színű nyári vizitkát kartonból készítették, és kendervászonnal vagy flannelle bélelték.

A szoknya Györgyfalván fersing. A fekete fersinget fent gallérra varrják, amit huroköltéssel díszítenek. Klottból készül és alul belől karton. Az anyagot méteres darabokra vágják, és előöltéssel, bolhaugrással egymáshoz varrják. Fent ráncolják, és úgy öltik le, hogy a ráncok egymásra feküdjenek. Elöl nem hasítják egészen fel, hogy könnyebben feltűrhető legyen. Az alját kék aljnak nevezik, ami lehet sötétkék vagy lila, piros babbal. A fekete fersingen alul, egy vagy két rendben kék, zöld vagy ritkán piros pántlika fut végig. Ezért egy-

Györgyfalva

vagy kétrendű fersingnek nevezik. Az idősebbek pántlika nélküli fersinget hordanak (paraszt fersing). A fehér fersing gyárilag szőtt fehérvászonból készül. Régen konfirmációkor vették fel először.

A pendely az alsószoknya. A viselő pendelyt kendervászonból vagy gyári anyagból készítik, egyszerű vízfolyásos összevarrással. A felső részére korcot varrnak, amibe körmönfont, vagyis kézzel összedort vékony madzagot, pendelykötőt fűznek húzókával.

Az ünneplő pendely abban különbözik a viselőtől, hogy gyoicsból vagy gyapotvászonból készül, és „aszajosan” szabják (alul bővebb, mert az alját kétoldalt háromszög alakú „aszajjal” bővítik). Négy szél vásznat használnak hozzá. Ebből egy-egy szél alkotja a pendely elejét és hátulját. Ez a két nagyaszaj. A másik két szélből készül négy-négy kisaszaj, amelyeket oldalt toldanak be. A középső kisaszajokat egymáshoz mintegy fele magassáig fejéssel, a többi kisaszajt egymáshoz és a nagyaszajokhoz kötéssel, a fele magasságon felül mindegyiket egyszerű öltéssel varrják össze. A „fejérest” fekete, szürke vagy sárga cérnával varrják. Attól függően, hogy milyen szélességűre varrják, beszélhetünk 7, 9 vagy 11 akontalatról. A pendely alját általában horgolt csipkeszéllel (kerekszegővel) díszítik. Amikor a fersinget feltűzik, a varratos vagy fejtős pendely láthatóvá válik.

A bugyi vagy bugyigó mintegy száz évvel ezelőtt kezdett divatba jönni. Házilag szabták és kézzel varrták.

Ha a viselettel kapcsolatban a csecsemőktől az aggastyánokig minden korosztályról szólunk, a kép még így se lesz teljes. A györgyfalviakat ugyanis a györgyfalvi viselet elkíséri a sírba is. Rendszerint már a középkorú férfiaknak és nőknek gondosan elkészítik és őrzik a halóruhát, nehogy egy váratlan haláleset alkalmával ne tudják tisztességesen felöltöztetni.

Hogyan is áll jelenleg ténylegesen a népviselet helyzete Györgyfalván? Kezdjük a jelent három évtizeddel korábban. Katona Szabó István írta 1972-ben (*Kalotaszegi Krónika. IV. Kolozsvár pere-mén*. In: *Új Élet*, 1972. 18.): „Az utóbbi két évben valósággal egyik napról a másikra, különösen a fiatalabbak elhagyták viseletüket, és csak ünnepi alkalmakkor öltik fel. Ők maguk azzal magyarázzák: „a városban nem lehet ebben a ruhában járni, kinézik az embert, az üzletekben ki sem szolgálnak. Ha így megyünk be, akármit kérünk, azt mondják: nincs. Felvesszük a városi ruhát, és azzal megyünk Kolozsvárra, itthon aztán újra györgyfalviba öltözünk.”

Volt ebben igazság, de az okok összetettebbek. Az is nagyban hozzájárult a népviselet levetéséhez, hogy főleg nyáron nagyon kényelmetlen és meleg. No meg a legfőbb ok a modernizáció, a divat. Az idősebb korosztály, férfiak és nők, ünnepeken és hétköznapokon rendszerint györgyfalviasan öltöznek, de az ifjak csak sokkal ritkábban, csupán jeles alkalmakkor öltik magukra a – konfirmációra még mindig mindenik számára elkészített – díszes ruhát. A következő, kilencvenes évekből való helyzetelemzést azért idézem, hogy ne én mondjam, ami sokunknak fáj. „A fiatalok – akiket a kilátástalanság elűzött városba, vagy éppen Magyarországra dolgozni – már nem térnek vissza a faluba. Az utód nélkül maradt idős generációt a felszámolás gyötrelme emészti. A gyermekei számára féltve őrzött népviseletet áruba bocsátja: «Minek tartsam, azoknak már nem kell... nincs hova felvegyék... városi emberek lettek, nekik már nem érték». Az eddig „családi vagyón”-ként őrzött varrott darabok elpredálódnak, avatatlan, *bellérkedő* emberek felvásárolják, szétszórják. Még csak egy falumúzeum sem őrzi a néprajzi értékeket. A kolozsvári néprajzosok sem dolgozták fel az anyagot, mert a távolabbi vidékek lekötötték az idejüket. (!)”²⁸

Sajnos még helybeliek is vannak, akik egy-egy megszorult személytől jó olcsón megvesznek és tízszeres áron eladnak idegeneknek népművészeti értékeket, amelyek évek, évtizedek múlva felbecsülhetetlen értéket fognak jelenteni.

Szöttesek, varrottasok

A ruházat mellett szólanunk kell más népművészeti értékekről is. Elsősorban a szöttesekről és varrottasokról. A különféle kisebb vagy nagyobb terítőket nem varrják, hanem szövik. Ezeket szedetttes szötteseknek nevezik, mert annyira változatos és gazdag a formakincsük, hogy sem két, sem négy nyüsttel nem lehetne megszőni, ha egy nagyobb részt előre fel nem szednének szálanként pálcákra. Sajnos, ma már csak egy-két asszony sző a faluban. Pedig az jó megélhetést biztosítana többeknek. Emellett nem menne veszendőbe ez a népművészeti érték, és a falu hírnevét is emelné.

28 Cs. Gergely Gizella: *Régi szöttes és varrottas darabok összeállító és szélvarrá-sai*. II. kötet. Budapesti Művelődési központ kiadása. É. n.

Györgyfalva

A szőttes minták közül a következőket kell megemlítenünk: asztalláb rózsza, csillagos rózsza, nyolcágú rózsza, kicsi esses, nagy esses, lábítónyomás, tölgyfaleveles, bogárhát. Ezeket a motívumokat ízlés szerint kombinálják. Régen több simát szőttek bele, vagyis minta nélküli fehér, piros vagy kék csíkot. A későbbi sima nélküli szőttek kissé túl zsúfoltak.

Az általvetőt („gyeszákot”) simán szőtték vagy barackmagosan, illetve fenyőágasan.

A zsákokat négy nyüstben szőtték csigásan (az egyik oldala egészen sima volt, a másik ferdén csikos). Középre egy pár szál piros fonalat vetettek fel, így egy piros csík lett a közepén végig.

Szóljunk röviden a magas vetett ágyról is, ami velejárója volt a györgyfalvi szobának, és ami még most is több helyen megvan a „szép szobában”. Sőt van aki minden nap felrakja, éjszakára pedig szétszedi és abban az ágyban alusznak. Tíz nagy párna kell hozzá két rendben, és rájuk egy-egy kicsi. Ezeknek a párnáknak a végét, a „csupot” szőtték mintásan. A többit letakarják lepedővel, amelyhez három végbárányos horgolt csipkével összefogott vásznat használnak. Ünnepnapi piros szőttes lepedőt használnak. Ennél vízfolyással varrják össze a széleket. A „leeresztő lepedőt”, a derékaljra teszik a nagy párnák alá, míg a piros szőttes rész elől lelóg majdnem a padlóig.

Mint érdekességet említsük meg a régen használt „rúdravalót” is. A szobában a gerendákra rúdakat erősítettek, és azokra szőttéseket akasztottak. Alul abroszt, rá násznagykendőt és takaróruhát. Ez az ajtótól bizonyos távolságra volt. Amikor belépett valaki, szét kellett ezeket nyitni, hogy tovább haladhasson.

Az ablakokra csak egyszerű gyolcsfüggönyt tettek, amit kicsi csipkével díszítettek.

Összeállító és szélvarrások

Az egyes szőttes vagy varrottas darabokat különféle módszerrel kapcsolták össze. Ezt valóságos művészi szintre emelték. Cs. Gergely Gizella kutatta és írta le ezeket részletesen a kilencvenes években (*A régi szőttek és varrottások összeállító és szélvarrásai*. II. kötet: *Varrottcsipke Györgyfalva népművészetében*. Budapesti Művelődési Központ kiadása. é.n.). Lássuk a fontosabbakat.

A legegyszerűbb a „koldusvarrás”, amit főleg a függöny egyes darabjainak az összefogásánál alkalmaznak, ahol nincs szükség erős kötésre.

„Simakötést” a kötény darabjai összekötésénél és az asszonyin-gek ujján végig le alkalmazzák, ha nem tesznek rá széles kötést 7-9 akasztalattal (kötési sorral).

A „bokorkötéseket” ugyanott alkalmazzák, de a fiatalabbak öltözetén.

A „barackmagos” erős kötés. Hétköznapi lepedők és ingek összevarrására használják, általában a bolhaugrással váltakozva.

A „bolhaugrás” szintén erős kötés. Lehet egyszerű fehér vagy színes.

A „vízmosásos kötést” abroszok, pendely felsőrészek, párnahuzatok hosszanti összevarrására használják.

A „rizskötés” egyszerű lábakból áll. A használatra szánt abroszokat varrják így össze.

Az „ökörhúgy” egyszerű kötéssel az abroszok és vászonanyagok díszesebb kötési módja. Itt maga az összekötés szolgál díszítő elemként.

A „palló-kötés” keskeny, csipkeszerű kötés.

„Hurokvarrással” varrták régen össze a használatra szánt abroszok darabjait, de nagyon nehezen lehet megtanulni, így kiment a divatból.

A „keskeny bogárhát kötést” a pendelyeken és a díszesebb abroszoknál alkalmazták.

A „széles bogárhát kötés” annyiba különbözik a keskenytől, hogy 4 láb, 1 nagy lépés helyett 6 láb, 1 nagy lépés a sorrend, minden második sorban pedig 5 láb után a nagy lépésre sűrű huroköltés jön.

A „tetűablak” egyszerű lábakból áll, és abroszok, ünnepi ágylepedők kötésénél használják.

Ismét két minta az „ökörhúgyos kötés egy lyukkal” és az „ökörhúgyos kötés két lyukkal”.

A főleg pendely és gatyá kötésére használt „borsai kötés ablakszemmel” két változata ismert. Az egyiknél mindkét szélen egy, a másikon két sor láb van. A továbbiakban hurkokat kötnek.

A „csillagos kötés torockói módon” a legnehezebb csillagos kötési módszer. Vetettágy lepedőjén és ünnepi abroszon látható, de valamikor a párna csupját is ezzel kötötték a huzathoz.

Az „egyszerű csillagos” is mutatós minta.

Az „ablakos kötést” a tetűablak táblák közé kötik.

A „rózsakötést” a fonottkeresztzemes abroszok, ágylepedők és párnák kötésénél használták. Itt csak fehér fényezett fonállal varrták, Kalotaszegen színes hímző fonállal is. Az is előfordult, hogy a tetűablak között a rózsát felváltva használták a csillaggal.

A „háromlyukú kötés” négy sorból álló sűrű kötés.

Györgyfalva

A „vonós kötés” öt sorból, akasztalútból áll.

Az „aprórózsás kötés” szintén öt sorból áll, de a lábak mellett hurkot is csinálnak.

Az „asztallábas, nagyrózsás kötést” ötsoros, keskeny formában a pendelyeken alkalmazták.

Íme a népművészet szinte kimeríthetetlen kincsesbányája. Hogy két vázsondarabot minként lehet összefogni, annak csak Györgyfalván huszonnégy formájára akadt a kutató. Ez a györgyfalvi asszonyok szépérzékét dicséri, a nemcsak jóra, de szépre való törekvésüket mutatja.

Férfimunkák

A férfiak népművészeti tevékenységéről lényegesen kevesebbet beszélhetünk. Itt csak az ácsok és az asztalosok munkáját említhetjük meg.

Kimondottan szépek a festett bútorok. Szépek ugyanakkor az első világháború után épült házak, amelyeknek a tornácos részét és az utcai homlokzatát dúsán mintázott deszkázattal díszítették. Néhány megvan még belőlük.

Székelykaput nem állítottak. Csak a kiskaput készítették fedelelen. Ezek viszont jellegzetesen györgyfalviak. Magasabbak és karcosúbbak, mint a hasonló kalotaszegiek. Emellett jellemző a karcolt, vésett díszítés. Általában egy edényből kinövő, hullámosan felnövő stilizált virág levelekkel díszíti, sok helyen pedig megjelenik a vésett rozetta. Néhol pad is van a kapuban, de ún. szakállszárító nincs.

13. Építkezés

Nem részletes, szakszerű történelmi áttekintést és leírást fogunk itt adni a falu építészetéről, hanem inkább a közelmúltról és a jelenről készítünk egy vázlatos képet.

György pásztor minden valószínűség szerint sátorban lakott. Az utódai is jó ideig. Később, mivel fa volt elég, fából és vályogból kezdtek házakat építeni. A legtöbb háznál a vázat fából, a falakat vályogból készítették. A száz-kétszáz évvel ezelőtt épült házakból mutatóban napjainkig fennmaradt egy pár. Ezek szalmával vagy náddal fedett magas, meredek fedélzetű házak voltak. A református egyház le-

véltárában fennmaradt szerződésekből gyakran előfordul a huruba szó: a szegény hajléktalanok kértek egy darabocská területet az egyháztól, hogy arra egy hurubát építhessenek. Ezek minden bizonnyal primitív, egyszobás épületecskéik lehettek. És valószínűleg sok más hasonló volt a faluban. Annyit tudunk, hogy 1900-ban a 307 házból 59 zsindeellyel, 248 szalmával volt fedve.

Mivel sem a jobbágyság korában, sem azután az emberek és családok nem hasonló társadalmi vagy gazdasági státussal rendelkeztek, így a házak sem voltak egyformák. De minden kort meghatározott valamilyen építkezési stílusirányzat, ezért egy-egy korban a házak 80-90%-a hasonló stílusban épült.

Az első világháború előtti házakban volt két kisebb-nagyobb szoba és köztük a pítvar (pitar). A két szobában lakott a két, néha három, sőt négy család a gyermekekkel és „bitangokkal” együtt. A rendszerint alacsony szobákban magas ágyak voltak, így a fejük szinte érte a mennyezetet. A nagy szobákban mestergerenda volt. A falon régebben egy hosszú fogason tíz rózsákkal díszített fehér kancsó volt. Később jött divatba, hogy festett tálakkal, tányérokkal aggatták tele a falakat. A két szobába a pítvarból nyílt az ajtó. Itt volt a sütőkemence és a cserin. Ebbe vezették ki a két szobából a füstöt, és innen ment fel a padlásra. Régen fából megépített tűzhely volt agyaggal bélelve és rajta fémlap. A kissé tehetősebbek Felekről hozták (pénzért) a piros porondot, és azzal szórták meg hetente a szobák padlóját, ami valójában padló nélküli föld volt. Kívül, a fal mellett hosszan nem tornác volt, hanem töltés, amire le lehetett ülni, és amit rendszeresen meszeltek.

Az első világháború után jönnek divatba a stílusos, sokfaragásos, díszített tornáccal ellátott házak. Egyes házaknál a tornácból nyílt ajtó külön a két szobába, másoknál még mindig a pítvarból. Több esetben a szoba vagy szobák után folytatódólagosan hátrafelé kamara, majd istálló, csűr következett.

Hogy egy györgyfalvi telek miként nézett ki, ezzel kapcsolatban érdemesnek tartom kissé részletesebben idézni Dr. Kós Károlyt. „Az udvar beépítésének háromféle rendjével találkoztunk Györgyfalván. A régibb, de a 40-es években még leggyakoribb, rendszerint az udvar északi vagy nyugati sarkában (tehát tornácával délre vagy keletre), az utcára merőlegesen, az utcai kerítéstől kb. 4 m-re helyezték el a házat úgy, hogy az elsőház az utca felé legyen (mögötte a pítvar, majd a kicsiház vagy kamara helyiségekkel s esetleg a kert felé még

megnyújtott eresz alatt sütőház is). A házzal szemben (az udvar másik oldalán) állott a marhapajta a mögéje (kert felőli oldalára) toldott szénatartó csűrrel, ahol a szekér is állni szokott, s amely egykor a kézi cséplés színhelye is volt. Az udvarnak a ház felőli oldalán kapott helyet még a disznóól, tyúkketrec, a szemközti oldalon pedig esetleg a törökbúzakas stb. A telkek további osztódása s ezzel elkeskenyedése ezt az elrendezést lehetetlenné tette, s néhol meghonosodott a szalagtelkeken való kalotaszegies elrendezés, ahol udvarkert helyett a keresztbe helyezett pajtacsűr választotta el az udvart a kerttől, ahova a csűrkapun volt az átjárás. Főként az Alsó utcában láttunk ilyen elrendezést, a század elején odakerült újházások szalagtelkein (pl. Cakó Gergely Boros telke). Azonban ennél gyakoribb lett a kolozsvári földészeknél (hóståtiaknál) látott megoldás, amely szerint minden nagyobb gazdasági épületet a ház hátsó folytatásába helyeztek el, ilyen sorrendben: elsőház, pítvar, kicsiház vagy kamara, marhapajta (szegényebbeknél pajta a kamara alatti pince), csűr vagy szín. (Pl. Kelemen János, Szabó Miklós, Bodor Márton, Szabó György Gyurka, Lázár István Puffadás, Varga János, László István és mások keskeny udvarán, inkább a Felső utcában.)

Az utca felől a gazzal lefedett sövénykerítést és sövénykaput századunkban már felváltotta a deckakert, illetve a ház előtti virágos kiskert előtt a léckert (kerítés), a kertelt falú házakat pedig idővel talpakra építették, majd a századforduló táján megjelentek a deszkaszaluzás közé döngölt, földfalú főházak, a 20-as évektől kezdve meg a több rendben rakott falú sárházak. A kertelt és földfalú házak idején egyesek (módos gazdák) bedecsi románoktól rakott falú fenyőfa házat és istállót is vásároltak. (A Bedecsen megalkudott épületet – szétzedve – az ács szállította és állította ismét össze.) A pajta, ha csak nem pince vagy bedecsi faépület volt, kertelt vagy sárfalú s ritkábban (módosaknál) kőfalú épület volt. A disznóól kerek alapon sövényből kertelt vagy talpra rakófaból épített volt, a tyúkketrec ugyancsak köralaprajzú sövényfalú, a törökbúzakas is sövényfalú építmény volt, de már talpakra állítva. A néhány juh éjjeli okla a pajtában elrekesztett rész, a nappali okluk pedig a pajtától a kert felé felállított sövény kapukkal, porgolátokkal elkertelt rész volt, aztán mikor a juhok a közös turmával kikerülnek, ezt az aklot elbontják s a „kapukat” a közös isztrungához adják.

A telkek udvar mögötti része általában gyümölcsöskert, de itt talál helyet a veteményeskert is, amit nem mindig, vagy csak a zöldséges

részt kerítették be a tyúkok ellen, akárcsak a tavasszal a ganyédombon vagy a kertben külön – trágyarétegre rakott fekete földdel elkészített – kis melegágyat, amit vagy csak sűrűn egymás mellé szurkált vesszőkkel besövényeltek, vagy e vesszőket még bé is kertelték. A ház előtti virágos kiskertnek az udvar felől ugyancsak sövénykertet állítottak, hágcsóval, vagy kis sövényajtóval. Valamikor az utca felőli kapu is sövénytábla (kapu, porgolát) volt, amit alig a századforduló tájától váltottak fel egyre inkább a rudakból vagy deszkából összeállított egyszárnyú szekérkapuk, mellettük a gyalogjárónak hasonló, vagy még sövényajtó, végre a 20-as években terjedni kezdett a vízszintes deszkájú szekérkapu, mellette a függőleges deszkájú fedeles utcaajtóval.” (*Györgyfalvi település-földrajzi vázlat*. In: *Uő: Művelődés*. 1991. december.)

Ez a szakszerű leírás a húszadik század elejére vonatkozik. Később ismét változott a divat, ami még mindig nem a mai faluképpel azonos. A század második harmadában azokat a házakat építették, amelyekből a legtöbb van ma is. Ha mutatnak is eltéréseket, lényegében mind egy mintára épültek. Egy kisebb vagy nagyobb lépcső vezet a keskeny előszobába, amelyből három ajtó nyílik. Az utca felől van egy tágas szoba, hátul pedig az udvar felől egy nagyobbacska, mellette pedig egy keskeny szobácska. Egyeseket olyan magasra építettek, hogy a földszint utca felőli helyiségét lakószobának rendezték be, és sokan abban élnek le az életüket. Ezt a földszinti szobát idegen (francia) szóval „szuterénnek” nevezik. Emellett pince van vagy pincék. Mint érdekességet említem meg, hogy sok helyen az egyik szoba alatti részt, amelyből pincét vagy szobát alakíthattak volna ki, a fundamentumból kiásott földdel teljesen feltöltötték. Amelyik házat nem építették ennyire magasra, az alá is ástak pincét, de az jobban benne van a földben, és gyakran előnti a talajvíz. Vannak még olyan házak is, amelyeket pince nélkül a földre építettek.

A mezőgazdaság szövetkeztesítése után, tehát lényegében a század harmadik harmadában ismét más volt a divat. A nagyobb, tágasabb házak építésének nem annyira a jólét volt az oka, hanem sokkal inkább az, hogy most már senki sem vásárolt földet, amiért régen mindenüket odaadták volna, hanem igyekeztek egymáson túl téve minél nagyobb házakat építeni. Hogy ezzel kapcsolatban ne az én véleményem legyen, idézek Egyed Ákos 1971-es cikkéből: „Szemmel láthatóan egymás után tűnnek el a régi házak, helyüket nem egy esetben jellegetlen, villaszerű épületek foglalják el. Ez nem válik az

Györgyfalva

egyébként szép falu előnyére. (Úgy véljük, hogy ezen a téren jól fogna a szakértő tanácsa, mert valahogy olyanformán kellene a mai falunak kiépülnie, hogy abban benne foglaltassanak a régi népi építészeti értékes hagyományai stílusjegyként, motívumként)²⁹. Erre azonban nem gondoltak, ezzel nem törődtek. Ezek a házak viszont sokkal tágasabbak, egészségesebbek, lakályosabbak a régiéknél, már azért is, mert egyre kevesebben lakják azokat. A legtöbb helyen ott van a szépen berendezett „györgyfalvi szoba” festett bútorttal, varrottasokkal stb. Mellette pedig a városias bútorttal berendezett szoba. Az ezredfordulón mintegy kétszáz házban volt fürdőszoba, de annak csak egy bizonyos részét használták. A régebbi házakban is a kicsi szobát többen átalakították fürdőszobává. Hogy sokan az ilyen díszes házat csak mutatóban építették, jelzi az, hogy most is a „szuterénben” laknak. Amikor 1989 után kapcsolatba kerültünk a világgal, derült ki, hogy főleg télen nem fogadhatnak vendéget az aránylag nagy házban, mert a fenti szobákban nincs fűtési lehetőség. Ez a kérdés sokaknál a földgáz bevezetésével oldódott meg. Ekkor már az utca felől végigvaskerítést húznak, lényegében egyforma kivitelben. Egyesek egy alul betonból, kőből készített, kb. 80 centiméteres falra rakták a díszes vaskerítést, másoknál az alsó rész pléhből készült. A felső rész néhol csak hajlított vasból készült mintázat, amelyen át lehet látni, máshol a ki- és belátást pléhlemezzel akadályozták meg. Az uralkodó szín a zöld és a rozsdavörös. Mivel a hatvanas-hetvenes években az építőanyag aránylag olcsó volt, egyesek az udvar egyes részeit is vaskerítéssel választották el, akár volt rá szükség, akár nem.

Ez az új stílus természetesen azt hozta magával, hogy a régi fából készült kapukat lebontották. Ezzel kapcsolatban idézek két, a hetvenes években megjelent újságcikkből. „A falu külső képe is sok elemet őriz még a régi hagyományokból. Ezt különösen az utcaajtók jelzik, melyeket most is a régi stílusban készítenek. Ennek is sajátos, csak Györgyfalván látható változata van: valamivel magasabb, karcosabb, mint általában a kalotaszegi, s karcolt díszítés jellemzi (rendszerint stilizált virág és levél), helyenként a jellegzetes vésett rozetta”.³⁰ De a dicséret mellett hangzott a bíráló is. „A faluban – és nemcsak ebben a faluban – népművészeti és muzeális értékű faragott kapukat rontanak le a rideg kő- és vaskerítés kedvéért, s régi cseréptányérból etetik

29 *Igazság* 1971. nov. 27

30 Katona Szabó István: *Kolozsvár peremén. Új élet.* 1972. 18. szám.

és itatják a majorságot...” A valóság az, hogy a hetvenes években már nem készítettek, csak bontottak faragott kapukat, de azért most, az ezredfordulón is van még jó néhány belőlük.

14. Juh tartás, juhbemérés

A legtöbb gazda még a kollektív gazdaság idején is tartott több-kevesebb juhot. Ez legfeljebb 10-15-öt jelentett. Hol egy, hol két nyáj volt. Juhásznak mindig románt fogadtak meg, néha egészen messzi vidékről. Ha meg voltak elégedve vele, sok évig maradhatott. A székelgyöldi szokástól eltérően nem sajtot adott, hanem tejet. Hogy ki-nek mennyi járt, azt a beméréskor döntötték el.

Maga a bemérés rendszerint május elsején történt. Ekkor levágták a még meglevő bárányokat, amelyeket nem akartak megtartani, a megtartandókat különválasztották az anyjuktól. A bemérést megelőzően legalább egy nappal összecsapták a juhokat. Egy pár vállalkozó személy eső és hideg ellen nagy bundába felöltözve kihajtotta a mezőre legelni, vigyázva arra, hogy egyforma ellátásban részesüljenek, és főleg senki se adhasson a saját juhának abrakot. A bemérésre mind összegyűltek a gazdák, és megkezdődött a fejés. Árgus szemekkel figyelték egymást, nehogy valami csalás történjék. Mindenki megfejte a saját juhait egyetlen edénybe, és azt nagyon pontosan megmérték. Tehát nem a juhok száma számított, hanem a tej mennyisége. Egy közös megegyezéssel kijelölt valaki írta füzetbe a mennyiséget, míg egy más valaki rőtta pálcikára. Hogy az esetleges csalást megelőzzék, külön erre a célra készített mérőedényeket használtak: kupást, félkupást, fertályost, félfertályost és negyedfertályost. Emellett volt minden juhos gazdának egy faragott pálcája, rajta a nevével. A kupát berovással jelölték a pálcá laposabb oldalán, a félkupát ugyanott bevágással, vagyis csak felhajtva a bevágott részt, a fertályt oldalt berovással, a félfertályt pedig ugyanott bevágással jelölték. Ha a tej a legvégén nem ment bele mind egy cseppig a legkisebb mérőedénybe, felírták, hogy „egy kicsi”. Ezt a pálcán egy lyukkal jelölték. Ennek is megvolt a jelentősége. Aki a legtöbb tejet fejte, az lett az első gazda arra az évre, ami tisztséget és tisztességet is jelentett. Ő volt a csoportnak a felelőse és ügyintézője. A tej mennyisége nemcsak azt szabta meg, hogy abban az évben ki mennyi tejet kapott összesen, hanem a sorrendet is. Első nap kapta az első gazda,

Györgyfalva

és sorban mind, akinek több teje volt. Akik egyébként egyforma mennyiséget fejtek, a „kicsi” döntötte el, hogy ki kerüljön előbb a sorban. A csoport vett egy szamarat és két 25 literes tejes kannát a tej szállításához. Az időjárástól függetlenül reggel korán és este későn menni kellett a tejért a legelőre. Ilyenkor vittek a juhásznak ételt, italt és cigarettát. A fejés végeztével a tejet (ami május-júniusban több, később mind kevesebb lett) felrakták a szamárra, és azzal szállították. Otthon a háziasszony megoltotta a tejet, majd egy késsel apróra vágta, hogy a savó jobban kiváljék. Egy gézen át leszűrte és jól megnyomtatta. Az így elkészült sajtot egy pár napig „érni” hagyta. A savót felfőzte. A sűrűjéből lett az orda, a többiből a bálmos, amit egy-két nap multáival puliszkával fogyasztottak.

Ha a sajtot megszelezték és megsózták, túró lett belőle, ami – főleg faedényben tartva – megállt akár télig is.

A tej mellett haszon volt a bárány (rendszerint évente egy, de néha kettő) húsa is, valamint a gyapjú és a bőr. A gyapjút megfonták, megszőtték, és ruhát, pokrócot stb. készítettek belőle, vagy eladták. A bárány bőréből bundasapkát készítettek. Nagy divat volt a bundakabát is. Az 1989-es fordulat után nem volt értéke sem a gyapjúnak, sem a bőrnek, ezért nagyon lecsökkent a juhok száma, és csupán 2000 után kezdett ismét növekedni.

15. A kender termesztése és feldolgozása

Minél inkább visszamegyünk az időben, annál nagyobb volt a jelentősége a kender termesztésének. Ruházatnak, ágyneműnek stb. maguk állították elő a szövetet. Rengeteg munka volt vele, de nem kellett pénzt kiadni érte. A kendermagot maguk termesztették. Földek szélén vagy kapás növények közé ritkán szórták el, hogy jól kifejlődhessen. A feldolgozásra szánt kendert kézzel vetették el jó minőségű, laza talajba, sűrűn, hogy ne ágazhasson el. Nyár végén kinyűtétk (kézzel kihúzták a földből), kis kévékbe kötötték, és eláztatták patakba, folyóvíz szélébe, de ha lehetett, tóba is. Hogy vízbe merülve maradjon, és a patak vagy folyó el ne vigye, lefogatták rudakkal és cölöpökkel. Kb. 3 hét alatt „kiázott”, vagyis elkészült. Ekkor a vízben alaposan megmosták, otthon kerítés mellé felállítva megszáritották. Jött a törés, tilolás, gerebenelés és héhelés külön-külön erre a célra készített szerszámmal. Mindez azért, hogy a fás részt eltávolítsák.

Eközben külön választódik a szép szálú kender és a maradék csepű. Az elsőbből finomabb, a másodikból durvább szöttes készült.

A fonás régebb csak guzsalyról történt, kézben fogott és pörgetett orsóval, később egyszerű fonógéppel. Ha már szál lett belőle, azt az orsóról a motollára motollálták, így egy kb. 80 centiméter átmérőjű körbe tekeredett az anyag, amit a tekerőlevélre tettek fel, ahonnan legomolyították nagy gomolyákba. Innen spirálisan felhúzták a vetőszegre. Itt döntötték el, hogy milyen széles és milyen hosszú vásznat akarnak szőni. Ezt a bizonyos számú és hosszúságú szálát „felvetették” a szövőszékre (osztovátára) és jött a befogóság a bordába és a nyüstbe. A borda arra szolgált, hogy a fémből, de még inkább speciális nádból készült fogai segítségével a keresztzálakat, az öltőt jól ráverjék, hogy tömött legyen a szöttes. A nyüst nyitotta szét a zálakat, hogy az öltőt be lehessen vinni közéjük. Ha két nyüst volt, minden másodikat emelte fel, illetve húzta le. Így egyszerű sima szöttest nyertek. Ha több nyüst volt, lehetett különféle mintát szőni. Ezt a nyitást lábbal végezték az ún. lábító segítségével. Az öltőnek valót kis csőre tekerték fel, rendszerint egy kis gép segítségével, azt betették a vetélőbe, amit a szétválasztott zálak között átlöktek az egyik oldalról a másikra, majd a zálak megcserélése után vissza, mialatt a csőről letekeredett a szál. A bonyolult minták szövése ennél még sokkal bonyolultabb, de azt is megtanulták és csinálták, sőt csinálják egyesek még ma is.

Természetesen nem akartam szakszerű leírást adni erről az egész folyamatról. Csupán érzékeltetni akartam az utókor embere számára, hogy pénz hiányában mennyi vesződéssel járt a szövetek előállítása. De volt valami jó is benne. A fonás sok időt igényelt, és a guzsaly nem volt nehéz. Így alakult ki az a szokás, hogy a téli esteken többen összegyűltek valamelyik háznál „fonóba”. Ez magában már közösséget jelentett. Meg aztán a legények is felkeresték ezeket a házakat, és így még kellemesebben telt az idő, főleg ha a lány elejtette az orsót (talán szándékosan), az élelmes fiú felkapta és csak csók ellenében adta vissza.

16. A Bethlen Ház rövid története

Száz éve sürgette az egyházmegye egy gyülekezeti terem építését, de soha nem került sor rá. 1990 elején ezt vettük tervbe mint legfon-

Györgyfalva

tosabbat. Az egyház szempontjából kedvezőbb törvényeket remélve kivártunk kissé, de csak kárunk származott belőle.

1991-ben a felbomlott mezőgazdasági termelészövetkezetnek egy egészen kőből épített istállóját megvettük épületanyagnak. Az épület tervét Bodor Balázs, Kolozsvárra költözött építészmérnök készítette el ingyen. Az alapkö letétele még ebben az évben megtörtént. Az építést családiasan végeztük sok mesterrel, tanácsadóval, sőt akadémikuskodóval. A kőműves munkának a fő irányítója Sajgó János Kovács volt, előbb ingyen, majd pénzért, a vasazást Mátyus Ferenc végezte, az ács munkát főleg Váradi Márton Mángoló, az asztalos munkát Vajas István Mínya.

A legnagyobb gondot a helyszűke jelentette. Kénytelenek voltunk a kántori kis telket választani. Hogy ne lapuljon lent a földön, úgy terveztük, hogy alul legyen garázs és raktár, és azon a terem. Hogy ne legyen közvetlen az utcafronton, bennebb mentünk, de ehhez a hegyet le kellett kézi erővel vágnunk. Ennyit a tervezetéről.

Nem kitérőnek szánom, hiszen szervesen idetartozik a kántori lakás modernizálása is. Egy holland ifjúsági csoport segített abban, hogy a vizet odavezessük. Két idősebb holland férfi, Henk van de Veen és Jan Bruin Slot feleségestől több hetet töltöttek itt kemény munkában. A kamrából elegáns fürdőszobát csináltak, a pincéből pedig egy modern konyhát. Rendbetették az egész épületet, így, mivel a kántor azóta se lakik ott, vendégfogadásra lehet használni.

A gyülekezeti ház építésére pénzt gyűjtöttünk a faluban, de ez csepp volt a tengerben. 1992-ben kaptunk pénzbeli segítséget is a hollandoktól, ami nagyon jól fogott, de csak nagyon kis részben fedezte a kiadásokat. Viszont a tőlük kapott segélyt (sok ruhaneműt, élelmiszert) olcsón eladtuk. Amikor ezt hivatalosan megtiltották, adományként kiosztottuk, és ennek fejében pénzbeli adományokat fogadtunk el. Arra vigyáztunk, hogy minél több pénz maradjon Györgyfalván. 1991-ben 270, 92-ben 822 önkéntes munkanapot jegyeztem. A tél beállta előtt sikerült fedél alá hozni az épületet.

1993-ban lelassult az építkezés. Pénzért is csak ímmel-ámmal jöttek dolgozni. Ebben közrejátszott a Caritas nevű híres-hírhedt piramisjáték is, ahol három hónapon belül a betett összeg nyolcszorosát fizették vissza. De azért állandóan folyt a munka, ha lassan is.

Miből is áll az épület? Az alsó részét végig meghagytuk raktárnak, garázsnek. Fent van egy 135 négyzetméteres terem, egy kis szoba, konyha, mellékhelyiségek és egy tágas előszoba. A padlástérben há-

lőszobák egyszerű és emeletes ágyakkal, valamint tusolók és mellék-helyiségek. A házban mintegy negyven vendéget lehet elszállásolni.

Az épület felavatása 1998. május 1-jén volt, amelyen mintegy hatvan holland vendég vett részt, továbbá megyei RMDSZ-vezetők, és sokan mások. Hogy a ház miért lett Bethlen Ház, arra a feleletet Csép Sándor Bethlen Gáborról, valamint Sipos Gábor Bethlen Miklósról és Árva Bethlen Katáról tartott előadása adja meg legszebben: mindhárman a súlyos megpróbáltatások közepette alkottak marandót, és ebben lehetnek és legyenek példaképeink. Antal Józsefné énekvezér vezetésével énekeltek a kicsik és a nagyok, muzsikáltak a kis xilofonosok és a nagyobb furulyások. Elhangzott egy pár alkalmi szavalat és sok köszöntő. Volt szóló és csoportos népi tánc. A műsor végén meglepetésként egy Dr. Buzogány Dezső által szerkesztett és Könczey Elemér grafikusművész által készített diplomát adtunk át a testvéri kapcsolat fáradhatatlan ápolójának, Ries Nieuwkoop zwollei lelkipásztornak, akit ez alkalomból falunk díszpolgárává fogadtunk.

Az eddigiekből is kitűnik, hogy az épületnek vegyes rendeltetést szántunk. A fő cél a gyülekezeti ünnepélyek, összejövetelek tartása kell, hogy legyen. Emellett a falu kulturális életét, az ifjúság összefogását kell szolgálnia, továbbá – főleg mivel Kolozsvár mellett vagyunk – különféle konferenciák és kurzusok tartása, valamint turisták fogadása a célunk. Mivel egyházi összejövetel nincsen nagyon gyakran, és mivel a lelkipásztornak amúgy is széleskörű elfoglaltsága van, az egyházközség szerződést kötött a Georgikon Falufejlesztési Alapítvánnyal, hogy az foglalkozzék a nem egyházi tevékenységekkel. Ennek fejében fizet az alapítvány a református egyháznak (2004-ben 800 eurót). Hogy hivatalosan működhessenek, be kellett szerezni a rengeteg engedélyt. Ez meg is történt. Viszont sok feltételt szabtak: lent kellett egy nagyobb modern konyhát kialakítani, és a különféle élelmiszereknek külön rekeszeket létrehozni, emellett mosodát stb. És hogy a falubeliek ne panaszkodjanak, a vízellátás tekintetében függetlenítették magukat.

17. A Georgikon Falufejlesztési Alapítvány

Az 1989-es változás után a holland kapcsolat gyakorlati formát öltött, már 1990 januárjától segélyszállítmányokkal kezdték támogatni Györgyfalvát. Rövid időn belül meggyőződhetek a holland ba-

Györgyfalva

rátok, hogy ennél többet is lehet tenni a faluért. A falunak sok mindenre szüksége van, amit az állam bizonyos okok miatt nem valósított meg. Ezeknek a megvalósításához egy helyi szervezetre volt szükség, innen jött az ötlet, hogy létre kellene hozni egy falufejlesztési alapítványt. Ez az alapítvány nem csak a reformátusokat szolgálná, hanem megkülönböztetés nélkül az egész falut, minden szinten. Ezért az alapító tagok toborzása során arra igyekeztek, hogy legyen egy-egy képviselője az alapítványban a világi hatóságoknak, a helyi egyházaknak valamint az iskoláknak is. Így lett az alapítvány elnöke az akkori alpolgármester, Nagy György, alelnök pedig Vajas István, a református egyház akkori gondnoka. Tagok: Lukács Árpád, a katolikus egyház képviselője, Bodor Ilona, az iskola képviselője, valamint Antal Árpád, a holland fél képviselője, mint aki tartja velük a kapcsolatot. Az ortodox egyház elzárkózott a részvételtől. Hivatalosan az alapítványt 1995-ben jegyezték be.

Azt is megemlítem, hogy miért lett Georgikon a neve. Az ókori görögöknél a geo földet, Georgikosz (magyarul György) földművest, georgikon pedig a földművelésről szóló tanítómesét jelentett. Györgyfalva nemcsak hogy földműves falu, de éppen Györgyről kapta a nevét. Illik tehát hozza a Georgikon megnevezés. Egyébként sem új a név. 1797-ben a dunántúli Keszthelyen gróf Festetics György ilyen néven a mezőgazdaság fellendítését szolgáló iskolát hozott létre. Innen kölcsönöztük a nevet.

Az alapítványnak sokoldalú tevékenysége volt és van:

- Szociális téren:
 - Korszerű orvosi rendelőt hozott létre, melyben az állami általános és gyermek orvosi rendelőn kívül fogászat is működik.
 - Szegény-konyhát létesített a magukra maradt, elesett emberek számára.
- Kulturális téren:
 - Támogatja a helyi néptánccsoportot.
 - Könyveket gyűjtött az iskola könyvtára bővítésére.
 - 2000-től helyi havi lapot szerkeszt és ad ki, melyet minden házhoz ingyenesen eljuttat, valamint postáz a külföldre vándorolt györgyfalviaknak.
 - Az ifjúság számára játéktérmet hozott létre, melyben asztali-teniszszéssel, biliárdozással, számítógépekkel, tv-nézéssel tölthetik a szabadidejüket a helyi fiatalok.

- Az iskolát felszerelte számítógépekkel, játszóteret létesített az óvoda udvarán, 2003-ban minden iskolás gyereknek számítógépet ajándékozott.
- Gazdasági téren igyekezett munkahelyeket létrehozni valamint vállalkozásokat elindítani. Így jött létre az asztalos műhely, a pékség, a gomba-tenyésztés stb.
 - A helyi tanácstól egy telket koncesszionált 99 évre, ahol kisipari zónát hozott létre a helyi vállalatok számára. Beindította a faluturizmust.
 - Megkezdte a Kolozsvárral összekötő út leaszfaltozását, melyet aztán az állam folytatott.
 - Elősegítette a földgáz bevezetését a faluba.
 - Az elavult vascsőből készült vízhálózat csöveit korszerű műanyag csövekre cserélte.

Fontos megemlíteni, hogy ezekbe a nagyobb munkálatokba sikerült bevonnai a falu teljes lakosságát.

18. A Györgyfalvi Református Egyházközség leltárából

Ingtatlanok

Épületek

1. Templom. Fala téglából, fedele bádogból készült. Épült 1887-ben. A torony 1912-ben. Beépített terület 235 négyzetméter.
2. Lelkészi lakás. Fala téglából, fedele cserépből van. Épült 1964-ben. Beépített terület 154 négyzetméter.
3. Kántori lak. Fala téglából, fedele cserépből van. Épült 1957-ben.
4. Bethlen ház. Fala téglából, fedele cserépből van. Épült 1992-1996 között. Beépített terület 204 négyzetméter.
5. Csűr és istálló a parókia mellett. Fala kőből, fedele cserépből van. Épült 1949-ben. Beépített terület 70 négyzetméter.
6. Nyári konyha a parókia mellett. Fala kőből, fedele cserépből van. Épült 1966-ban. Beépített terület 16 négyzetméter.

Györgyfalva**Földterületek**

1. Parókia udvara:	150 négyzetméter.
2. Parókia kertje:	190 négyzetméter.
3. Cinterem:	100 négyzetméter.
4. Kántori kert:	80 négyzetméter.
5. Kántori udvar:	40 négyzetméter.

Külsőségek összesen 17,40 hektár. Részletezve:

Szántók:

6. Kertalja:	0,35 hektár
7. Malomhelyfő (Kákástó):	0,36 hektár
8. Karóhegyző:	0,37 hektár
9. Berekalja:	0,84 hektár
10. Nagydiófa:	0,61 hektár
12. Nagyrét-Vérvölgy:	0,26 hektár
13. Ganészfő-Szarvápa:	0,37 hektár
14. Puszta-Pata:	2,30 hektár
Összesen:	5,46 hektár

Kaszálók:

15. Csoltfő-Nyilak:	0,73 hektár
16. Csoltfő-Nyilak:	2,95 hektár
17. Berekalya:	0,14 hektár
18. Ganészfő-Borsóhely:	0,36 hektár
19. Nagyrétfő:	0,15 hektár
20. Puszta-Pata:	0,58 hektár
Összesen:	4,91 hektár

Legelő:

Dillő:	7,03 hektár
--------	-------------

Ingóságok**Klenódiumok**

1. Aranyozott ezüst pohár 1630-ból. Méretei: 150x70x105 mm. .
Súlya 350 gr. Felirata: „TRIA SUNT POCULA: NECESSITATIS:
IUCUNDITATIS: ET TEMULENTIAE.”

2. Aranyozott ezüst pohár 1907-ből. Súlya 175 g. Felirata: Szabó János és Toth Peti Katalin néh. fiaik János és István emlékezetére a györgyfalvi ev. ref. egyháznak Pünkösd ünnepén 1907. V. 19. „Nekem mind életemben, mind halálomban nyereségem a Krisztus”. Fil. I. 21. Józsa Károly lelk. Vajjas István gond.
 3. Talpas boros ezüstpohár. Súlya 140 g. Méretei: 170x70x85 mm.
 4. Ezüstözött pohár. Méretei: 84x55x80 mm. Felirata: Jaskó Györgyné szül. Czakó Juliánna István fia emlékére. 1907. Hozzá tányér. Átmérője 40 mm. Felirata: „Nincs nekem fiam, kin az én nevem emlékezte maradhatna”. II. Sám.18:18. (Keresztelésnél használták.)
 5. Cin boroskancsó. Súlya 1380 g. Felirata: ECCL SZÁMÁRA VAJAS LÖRINCZ CSINÁLTATTA 1688.
 6. Cin tányér. Súlya 750 g, átmérője 23 cm. Felirata: A GYÖRGYFALVI REFORMATA ECCLESIA SZÁMÁRA ESZT A TÁNDJÉRT CSINÁLTATTA ISTEN DICSŐSSÉGÉRE SZÉKELY KATA ANNO 1723.
 7. Cin tányér. Súlya 360 g, átmérője 22 cm. Felirata: EZ ÓN TÁNGYÉRT AJÁNDÉKOZTA NÉHAI KOLOSVÁRI NAGY FERENTZ URAM ÖZVEGYE POKAI JUDIT ASZONY AZ GYÖRGY FALVI REF. ECCL. SZÁMÁRA. ANNO 1755.
 8. Ezüst keresztelő pohár. Súlya 90 g. Méretei: 75x50x65 mm. Felirata: „En zie Ik ben met u...” Matth. 28:20. Az alján: Adventskerck. Kerst 1993. (magyarul: „és ime, én veletek vagyok...” Advent gyülekezet. 1993 karácsonyán.) Hozzá ezüst tányér. Súlya 50 g, átmérője 100mm. (A Zwolle-i testvérgyülekezet ajándéka).
- A többi kegyeszer értéktelen.

Úrasztali terítők

1. Rózsaszínes tarka selyem úrasztali terítő. 80x77 cm. Felirata: FODOR BORBÁLA CSINÁLTATTA ANN 1770.
2. Kék, ezüst szegős, csipkézett úrasztali terítő. 65x65 cm. Felirata: EZEN ÚRASZTALI TERITŐT KÉSZITETTE SZENTPÉTERI RÓZA KOLOSVÁRT 1864.
3. Fehér alapú, tarka mintás vászon úrasztali terítő. 84x75 cm. Felirata: ISTENNEK ALÁZATOS SZOLGÁLÓ LEÁNYA NÉMETI MÁRIA ÉLETÉNEK 15 ESZTEND 9 HOLNAPJÁBA KIMULVÁN ISTEN DICSŐSSÉGÉRE A GYÖRGYFALVI ECCLESIA-

Györgyfalva

HOZ HATTA 1710 ESZTENDŐBEN KIS ASZSZONY HAVA 11 NAPJÁN.

4. Fehér, csipkés vászon úrasztali terítő. 170x185 cm. 1726.
5. Fehér damaszt úrasztali terítő sötétzöld rojttal. Felirata: NAGYI ISTVÁN S GEBE KATA AD MDCCCXXXVI.
6. Fehér damaszt úrasztali terítő fehér rojttal. 185x140 cm. Felirata: EZEN URASZTALI TAKARÓT A GYÖRGYFALVI ECCLESIA SZÁMÁRA KÉSZITETE-VARTA SZENTPÉTERI RÓZA – ÖZV GÁL ISTVÁNÉ, SZABÓ KISÓ 1863-BA AUGUSZTUS 23-ÁN – BARABÁS ROZA VARTA.
7. Szürke vászon úrasztali terítő piros virággal. 145x145 cm. Felirata: ISTEN DICSŐSÉGÉRE A GYÖRGYFALVI EV REF EKLÁNAK 1839-BE – CZAKO MIHÁJNÉ ORMOS ÁGNES CSINÁLTATTA.

Ezeken kívül van még leltáron 68 db úrasztali, szószék-, karzat- és padterítő, amelyek részben régiek, részben pedig újak, de nem képeznek különösebb értéket.

Szószékkorona. Az előző templom festett kazettás mennyezete stílusában készült fűrészelt és esztergált díszítéssel. Felirat alul körben: EZT A KORONÁT TSINÁLTOTTA TÓT KATA, ÖZVEGY JÓSA MIHÁLYNÉ, ISTENHEZ ÉS AZ Ő DITSŐSSÉGÉHEZ VALÓ KEGYES BUZGOSÁGÁBÓL, KÉSZÜLT ÖREG UMLING IŐ: ÁLTAL ANO 1774, DIE 21 DECEMBRIS.

Harangok. Jelenleg a három harangból a két nagyobbik van használatban.

1. A legkisebbik kb. 40 kg. Felirata: ISTEN DICSŐSÉGÉRE ÖNTETTÉK A GYÖRGYFALVI EVN. REF. ECK. KILYÉN JÁNOS PAP SAJGÓ JÁNOS KURÁTOR 1845. ÖNTÖTTE ANDRÁ-SCHOFSKI DÁNIEL KOLOSVÁRT.
2. A középső kb. 200 kg. Bukarestben készült. Felirata: DICSÉRJÉTEK AZ URAT ZSOLT CL. GYÖRGYFALVI REFORMÁTUS EGYHÁZ 1962.
3. A nagyobbik súlya 542 kg. Felirata: ISTEN DICSŐSÉGÉRE ÖNTETTÉK A GYÖRGYFALVI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG HIVEI. ÉLŐKET HIVOGATOM A HOLTAKAT ELSIRATOM. a JÓKEDVŰ ADAKOZÓT SZERETI AZ ISTEN. ÖNTÖTTE A NAGYBÁNYAI GUTINUL KISIPARI TERMELO SZÖVETKE-

ZET SZELECZKY IGNÁCZ – SEBESTYÉN JÁNOS – FARKAS
JÁNOS – SZABÓ MIKLÓS. 1976.

Szószerék. Téglából épült, a templommal egyszerre lett vakolva és meszelve. A lépcsője fából készült. 1987-ben faborítást kapott (Kali Ellák munkája). A középső kazetta nyitott Bibliát ábrázol, benne XP monogrammal, kétoldalt a négy evangélista szimbóluma, illetve Kálvin és Luther címere. Alattuk körben népies díszítés. A feljárat alján a következő felirat olvasható: Isten kegyelméből készíttette Vajas János kurátor és neje, Vajas Ilona. 1987.

Úrasztala. A mostani úrasztala 1977-ben készült (Kali Ellák munkája). Négy kopjafamintás lábbon álló négyszögű asztal. A lapján beakasztós díszítés, körben népies futóminta van.

Csillár. Középen van egy nagy faragott csillár. 1987-ben készítette Jaskó Márton (Palipitti) beszéd fogyatékos asztalos, volt györgyfalvi lakos. A népi motívumokat igyekezett ötvözni az egyik kolozsvári bútorgyárban használt mintákkal. (Nagy Márton Vecsin ajándéka). Ugyanő készített a két karzat fölé 3-3 kis faragott csillárt.

19. Kapcsolataink

Az ember társas lény. De nemcsak az egyénnek van szüksége kapcsolatokra, hanem a közösségeknek is. Ahogy egy falu vagy egy város beletartozik egy megyébe meg egy országba, ami azt jelenti, hogy annak ad és attól kap – ugyanúgy egy egyházközség szerves része egy felekezetnek és az egyetemes anyaszentegyháznak, azokat segíti és elfogadja azok segítségét. Ezekon kívül világszerte divatba jöttek a testvérvárosi, majd ezt követően a testvérfalui kapcsolatok világi és egyházi szinten egyaránt.

Györgyfalvának és az itteni gyülekezeteknek is vannak ilyen „privát” kapcsolatai. Mivel azonban itt a falu és az egyház nagyon össze vannak fonódva, ezeket a kapcsolatokat se lehet külön tárgyalni. A görögkeleti és a baptista felekezetek kapcsolata kimerül abban, hogy beletartoznak az anyaszentegyházba. A római katolikus egyházközségnek pedig életbevágóan fontos kapcsolata van a kolozsvári Jézus Szíve Plébániával, mert hol az ottani plébános szolgál be ide, hol for-

Györgyfalva

dítva. A református gyülekezeteket kérték a felsőbb egyházi szervek, az erősebbek „adoptáljanak” egy-egy kisebb gyülekezetet, és azt is, hogy más erdélyi valamint magyarországi gyülekezetek közül létesítsenek valamelyikkel szorosabb kapcsolatot. Ez így nem történt meg. De vegyük sorra azokat, amelyek megvalósultak.

Györgyfalva – Nagyida

A III. Magyar Református Világtalálkozóra a felvidéki Nagyidáról és környékéről Erdélybe érkező csoportot az itteni református gyülekezet fogadta és látta vendégül egy pár napig. Édes Árpád ottani lelkész szolgált az istentiszteleten, mi pedig egy nagyszabású ünnepi műsort rendeztünk a tiszteletükre és elvittük őket a Tordai hasadékhoz.

A viszontlátogatás nehezen és későre sikerült, jöllehet nagyon vártak. Végre egy nehéz utazás után 1999. július 3-án megérkeztünk mintegy ötvenen. A gyülekezeteken kívül meglátogattuk a közeli Kassát és a távolabb fekvő Kraszna Horkát. Az istentiszteleten e sorok írója szolgált. Utána egy pár énekkel és szavallattal köszöntöttük a népes gyülekezetet.

Sajnos, ezzel lényegében évekre kimerült a kapcsolatunk. Csak egy-két család folytatott levelezést. 2004-ben aztán ismét ők látogattak meg azzal a céllal, hogy elevenítsük fel és mélyítsük el a kapcsolatot.

Györgyfalva – Érsekhalma

1998. október 4-én az itteni Bethlen házban volt a III. Vass Lajos Népzenei Verseny erdélyi elődöntője, Kóka Rozália szervezésében. A rendezvényen vendégszereplőként részt vett az Érsekhalmi Népdalkör, Takács Lajosné vezetésével. Ők azzal a szándékkal jöttek, hogy testvértelepülési kapcsolatot létesítsenek Györgyfalvával. Boromisza Tibor polgármester át is adta Érsekhalma zászlaját.

1999. március 13-án volt Érsekhalmán a VIII. Népzenei Találkozó, amelyre minket is meghívtak. A népviseletbe öltözött tánccsoportunk nagy sikerrel szerepelt, és bemutattunk egy lakodalmi jelenetet is. Budapest érintésével jöttünk haza. Ők egy nagy csoporttal augusztusban látogattak meg.

2000-ben szilárdult meg még jobban a kapcsolatunk ezzel a Baja melletti kisközséggel. Mi is részt vettünk a nagyszabású augusztus

19-i millenniumi ünnepségen, ahol egyebek mellett aláírtuk a két község baráti szerződését is.

Ebből idézek: „Kérjük, hogy Érsekhalma és Györgyfalva mindenkori vezetői is támogassák a rendszeres egyéni és csoportos látogatásokat! Szervezzenek kulturális és nyaralási alkalmakat. Folyamatosan kutassák a gazdasági és kereskedelmi lehetőségeket a kölcsönös előnyök alapján! Tartsuk meg kapcsolatainkat mindabban, ami épít, ami művel, ami megtart, és amitől jobb lehet közös életünk!” Sok más esemény mellett ekkor volt az évente szokásos népdal- és néptáncfalalkozó több magyarországi és vajdasági csoport részvételével. Mi egy kalotaszegi népdalcsokrot nyújtottunk át. Hazafelé Ópusztaszeren megkoszorúztuk Árpád fejedelem millenniumi emlékművét és megtekintettük a híres Feszty körképet.

2001-ben rajtunk volt a sor, hogy millenniumi ünnepséget rendezzünk. Erre ők hozták a magyar kormány részéről a millenniumi zászlót, amit Boromisza Tibor polgármester adott át és Takács Lajosné kötötte fel rá a szalagot. Ebben az évben egy iskolás csoport is idelátogatott. 2002-ben innen ment egy iskolás csoport, 2003-ban pedig Györgyfalván ünnepeltük meg öt éves kapcsolatunkat. 2004-ben egy vegyes csoport látogatott Érsekhalmaára.

Holland kapcsolataink

Ha ezeknek a kapcsolatoknak a kezdetét akarjuk felkutatni, vissza kell mennünk 1962-ig. Doktori tanulmányaim során szükségem volt egy holland nyelven megírt könyv magyar szövegére. Más mód nem lévén, holland-magyar szótár vagy holland nyelvgyakorló könyv hiányában hozzáfogtam egy holland-német szótár segítségével a százhetvenkét oldal lefordításához, ami két és fél hónap alatt sikerült is. Ennek, úgy látszik, híre ment Hollandiába is, mert ettől kezdve, az akkori szigorú ellenőrzések dacára, hébe-hóba elért hozzám egy-egy érdekes holland könyv, amit igyekeztem minél hamarabb lefordítani, néhány példányban legépelni, és azoknak a kollegáknak adni, akiknek szintén volt frógépjük, azzal a feltétellel, hogy ők is sokszorosítsák. Így egy sor etikai, teológiai és az íghirdetést segítő könyvet sikerült közkinccsá tenni. Nyilván ennek eredményeképpen 1969. őszén egy évi tanulmányútra hívtak és küldtek a hollandiai Utrechtbe, ahol természetesen sok ismerős és barát került. Ennek köszönhetően a sok kisebb ségély mellett az Yerseke-i gyülekezet 1982-ben egy új elektro-

nikus orgonát ajándékozott, ami akkor igazi újdonságnak számított. 1989. végétől rengeteg látogató és segély érkezett a régi ismerősöktől és másoktól is. Ezeknek a – főleg élelmiszerekből és ruházati cikkek-ből álló – segélyeknek a szétosztása, akárcsak a legtöbb helyen, a kapzsiságnak és rosszindulatnak legalábbis általam addig el sem képzelt áradatát hozta felszínre. A hatalmas méretű anyagi segítség mellett így aztán egy nagy lelki romlásnak is tanúi voltunk.

Régi barátom, Ries Nieuwkoop Zwolle-i lelkipásztor rávette, hogy az ő gyülekezetével alakítsunk ki szorosabb kapcsolatot, így aztán a Drachten-i barátainkat Kisbácsba irányítottuk, ahol a fiatal gyülekezetet támogatták templom és parókia építésében.

Hogyan is alakult a továbbiakban ez a kapcsolat? A kisebb és nagyobb csoportokban idelátogatók családoknál szálltak meg, így mind több személyes kapcsolat alakult ki. Hogy a kommunikációt megkönnyítsük, angol nyelvtanfolyamot szerveztünk. Engem 1990 őszén kivettek egy hónapra Zwolleba látni, tapasztalni és különböző helyeken előadásokat tartani. 1991-ben két holland házaspár meg egy negyventagú ifjúsági csoport segített a kántori lak modernizálásában és a későbbi Bethlen ház munkálatainak a megkezdésében.

1992-ben egy felnőtt és egy ifjúsági csoport látogatott hozzánk. Tőlünk is egy ötventagú csoport töltött két felejthetetlen hetet náluk. Főleg az ő mezőgazdasági módszereikkel igyekeztek megismertetni bennünket. El is csodálkoztunk sok mindenben, de a tanulásra és követésre nem mutatkozott hajlandóság.

Főleg az első években szinte állandóan volt itt valaki. A konfirmációra mindig nagy csoport jött, akik segítettek is bizonyos munkálatoknál. Két házaspárt külön is érdemes megemlíteni. Henk v.d. Veen és Jan Bruin Slot egy-egy hónapot dolgoztak előbb a kántori lakon, majd a Bethlen ház padlócsempéjének a lerakásánál.

Tőlünk az ismert okokból kifolyólag kevesebben mentünk. 1994-ben volt egy nagy, majd 2000-ben egy kisebb csoport. Emellett néha meghívtak egy-egy házaspárt. A kapcsolataink azonban távolról se merültek ki ebben. Eleinte elsősegélyként élelmiszert és ruhát küldtek, hoztak. (Ruhát később is küldtek rendszeresen, és azt olcsó áron eladtuk, hogy építeni tudjuk a gyülekezeti házat.) De egyre inkább abban igyekeztek segíteni, hogy meg tudjunk állni a magunk lábán.

A tervbe vett falufejlesztési alapítvány bejegyzése a frissen burjánzó bürokráciának köszönhetően évekig késett. Így addig is más megoldást kellett találni. Árpád fiúnk közbenjárása nyomán a pár

személyes kolozsvári Telezimex Kft.-t pár év alatt közel 200 személyt foglalkoztató vállalattá futtatták fel, amelynek más városokban is nyíltak fiókjai. A könnyebb export-import lehetőségek érdekében létrehozták a Holro (holland-román) vegyes vállalatot.

Hogy ebből milyen haszna lett a falunak? Egy kis felsorolás. Asztalos műhelyt létesítettek, eleinte nyolc alkalmazottal. Az első szállítmányuk 1994. január 20-án indult el Hollandiába. Azóta is exportra dolgoztak váltakozó létszámmal, egészen 2003-ig, amikor megbukott a vállalat. Ugyancsak a Telezimex neve alatt nyílt meg egy modern pékség szintén nyolc alkalmazottal. Ez is csak egy pár évig működött. Vásároltak egy kis kínai malmot is, amelyik évekig rozsdásodott valahol, míg került egy vállalkozó szellemű egyén, aki haszonnal működteti azt. Mészárszéket szereltek fel, amit szerettek volna konzervgyárrá kibővíteni, de ez nem sikerült a vállalkozói kedv és bátorság hiánya miatt. Fodrászathoz küldtek felszerelést, de ez is ugyanolyan okból halva született. Ugyanez történt a cipészfelszereléssel is. Továbbadtuk más faluba. Valamivel jobban sikerült a kerékpár javító műhely, mert az egy ideig működött. Voltak, Istennek hála, nagyszabású vállalkozások is. Holland ismerőseink pénzt gyűjtöttek és a Georgikon neve alatt megvásárolták a 209 szám alatti emeletes házat, amelyekben általános orvosi, gyermekorvosi és fogászati rendelőt rendeztek be. A hivatalos megnyitó 1997. május 1-jén volt. A régi, nagyon düledező állapotban levő rendelőből rögtön át is jöttek az orvosok. Fogorvos legelőször 1998. március 12-én jött. (Antal Árpádné hozta-vitte évekig). Az iskolát bútorzattal és számítógépekkel látták el. Az udvaron pedig játszóteret alakítottak ki.

Látva az elesettségünket, és a szinte járhatatlan út miatt a világtól való elszigeteltségünket, ezen is igyekeztek segíteni. 1992-ben szakmai segítséget ígértek az új út építéséhez. 1993-ban kérték, hogy szerezzünk térképet, és tudjuk meg, mennyibe kerül egy kilométer aszfalt út. Felajánlották, hogy útépítő gépekkel segítenek bennünket. Itt meg kell említenem a hatóságaink hozzáállását is. Telefonon megbeszéltük, hogy mikor fogadnak a megyei illetékesek, de amikor megjelentünk a hollandokkal a megyeháza kapujában, nem engedtek be. Ehelyett kijöttek az illetékesek, kerestünk egy zajos, füstös cukrászdát, és ott folytak a megbeszélések. Az eredmény is csak olyan volt egyelőre.

1995-ben elérték a barátaink, hogy a holland kormány ígért erre a célra 100 500 guldent, ha a zwolleiak szintén gyűjtenek egy annyit.

Györgyfalva

Ez kb. másfél kilométer út modernizálásához lett volna elég. A barátaink önkéntes adományokból, különféle versenyek és ünnepélyek bevételéből elő is teremtették ezt az összeget. De ezzel még nem voltunk túl a nehezén. A hivatalos terv elkészítése és jóváhagyatása nemcsak időt, hanem nagyon sok pénzt is igényelt. Közben az árak is egyik napról a másikra emelkedtek. Így végül 1996-ban elkészült mintegy 900 méter. Természetesen nagy volt az öröm. (Ha nem is a mieink részéről. Tudok olyan hollandról, aki kiszállt a kocsijából és megcsókolta az aszfaltot. És olyan helybeliről is, aki fanyalgott, hogy az nem lesz jó, mert télen csúszni fog, meg hogy a köves utat könnyebb javítani, ha elromlik. Így beszél az, akinek a verejtéke és a pénze nincsen benne).

A vágyunk és elgondolásunk természetesen az volt, hogy legyen jó utunk egészen a városig. A hivatalos szervek megígérték, hogy ha a falu elkészíteti a tervet, a megye megcsinálja az utat. Ekkor fogtunk hozzá a gyűjtéshez. 1997-ben és 1998. április 30-ig 263 családtól sikerült összegyűjteni 62 900 000 lejt. A terv 88 millióba került, de a minisztérium módosítást kért, így összesen 108 milliót kellett fizetni. A hiányzó 45 100 000 lejt máshonnan kellett megszerezni. Az is sikerült, így joggal vártuk, hogy rövidesen utunk lesz. Nem úgy történt. Az évente megismétlődő árvizek elvitték az útügy pénzét, így mi nem kerültünk sorra. És ennél talán még nagyobb baj az, hogy nagyon sokan hangoztatják azóta is, hogy a pap ellopta a pénzt, és azért nem készült el az út. Maradtunk tehát egyelőre azzal, amit a holland pénzből sikerült létrehozni. De ez a pénz mégse veszett el, mert 2002-ben, mivel a terv megvolt, a megye megcsinálta az utat a város határáig.

A főleg holland támogatással épült Bethlen ház hivatalos felavatása 1998. május 1-jén volt, amelyen egy nagy számú holland csoport is részt vett. Rájuk való tekintettel az aznapi istentisztelet liturgiáját és a prédikáció rövidített változatát holland fordításban a kezükbe adtuk. A nagyon gazdag ünnepi műsor végén Ries Nieuwkoop lelkipásztort falunk díszpolgárává fogadtuk.

Felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak a földgáz bevezetéséhez. Miután nagy nehezen sikerült megszerezni az engedélyt, és beindult a vezetékek lefektetése, pénz hiányában leálltak a munkálatok. Másfél évi haldoklás után ők adtak új lendületet, azzal, hogy pénzbeli segítséget ígértek. 2000-ben hozzáfogtak a gyűjtéshez. A holland kormány most is ígért 40 000 dollárt arra az esetre, ha ők is legalább

annyit gyűjtenek. A saját adományaik mellett megkerestek különféle vállalatokat és intézményeket, ünnepélyeket, vásárokat, versenyeket rendeztek stb. Mint érdekességet említem meg, hogy rendeztek egy maratoni röplabdamerkőzést. Az egyik női csapat vállalta, hogy huszonnégy órán át játszanak. Akik beneveztek ellenfélnek, lefizettek egy bizonyos összeget. Ezen a versenyen 18 000 gulden (mintegy 8000 dollár) gyűlt be. Végül 60 000 dollárt szedtek össze erre a célra. Itt meg kell említenünk a Románia Diakóniai Munkacsoport elnöke, Marjan Metselaar mellett Ab Scholten mérnököt is, aki heteket töltött nálunk, Antal Árpáddal járva a vállalatokat és hivatalokat, alkudozva, sőt, néha veszekedve. Nagyon helyesen azzal a feltétellel adták ezt az összeget, ha a falu kifizeti a meglévő adósságot. Ez nagy nehezen sikerült is. Így aztán Felektől elkészült a vezeték a falu végéig. 2001. május 1-jén ünnepélyes keretek közt felgyűlt a láng, és ezzel lehetővé vált, hogy a családok is gázt kapjanak.

Kapcsolatunk lényeges vonása: arra törekedtünk, hogy mindebből ne csak mi húzzunk hasznot. A kolozsvári pedagógiai intézetnek, amelyen belül magyar nyelvű posztliceális tagozat is működött, már 1990-ben modern felszereléseket hoztak. Mihelyt azonban megtudtuk, hogy a másoló gépen sovíniszta politikai anyagot sokszorosítanak, és az intézet területén megtiltották a magyar szót, kértük a további segítyezés beszüntetését. A következő évtől gyümölcsöző együttműködés alakult ki az Apáczai Csere János Elméleti Líceummal, akik befogadták a mi diákjainkat is. Elvittük az ismerőseinket a Brassai Sámuel Elméleti Líceumba is, aminek eredményeként gyümölcsöző testvériskolai kapcsolat jött létre a zwollei Carolus Clusius College nevű középiskolával. Mivel a látogatóink között zeneművész is volt, elvittük a kolozsvári konzervatóriumba. Sok értékes felszerelést hoztak, diákcsereit is beindítottak, de ez a kapcsolat megszűnt a túlzott nacionalizmus miatt. Az egyik kiránduló csoporttal Vizaknára látogattunk, akikkel szintén tartós kapcsolat alakult ki. Ennek eredményeként egy gyermekotthon jött létre. A zwollei Windesheim főiskola részéről A. Riesebois és J. H. Scholten a fiatal szakemberképzést célozták meg. A kolozsvári Agronómiai Főiskolával és a tordai Mezőgazdasági Szakiskolával együttműködve elméletben és gyakorlatban igyekeztek mezőgazdasági szakembereket képezni. Ugyanúgy Marosvásárhelyen ipari iskolákkal és vállalatokkal közösen technikai képzést nyújtottak egy innovációs és információs központ létrehozásával.

Györgyfalva

Ismerőseink nemcsak ellátogattak Sepsillyefalvára, Erdőcsinádra, Czegőtelkére és Miklósfalvára, hanem hathatós támogatást is nyújtottak nekik. Például Miklósfalvára a sok élelmiszer és ruházat mellett vittek egy modern ondózó felszerelést. Ott volt egy lelkes szakember, aki nemcsak helyben ondózott, hanem szívesen ment a szomszéd falukba is, így a környéken elszaporodtak a fekete-tarka holland tehének.

Kapcsolatok a franciákkal

Ez a kapcsolat a római katolikusokkal alakult ki, hozzánk csak látogatóban jártak.

1991. augusztus 27-én a franciaországi Cattenom-ból jött egy három tagú csoport, hogy kapcsolatot építsenek ki a helybeli egyházzal. De már ekkor nem jöttek üres kézzel. A segélycsomagokat ők maguk kiosztották a templomban. Hoztak sok gyógyszert, amit receptre adtak ki a rászorulóknak. És főleg nyomdai felszerelést hoztak: egy Gestetner sokszorosítót, az ahhoz szükséges kellékeket, valamint írógépet. Az ő támogatásukkal kijavították a volt felekezeti iskolát. Mezőgazdasági gépekkel segítették a falut.

1992-ben, még Baróti László eltávozása előtt rengeteg segélycsomag érkezett, amit a volt iskolában helyeztek el. A kiosztásra később került sor, ami egy lavinát indított el. Veszekedésekkel, vádaskodásokkal kezdődött, majd még a püspökhöz is felmentek a panaszukkal. Többen elmaradoztak a templomból.

1993-ban megpróbálták a franciák békíteni, de nem sikerült. Azóta, a plébános megkerülésével, Lukács Árpád, Baróti László és a kolozsvári Zamfir Corina útján tartották a kapcsolatot.

20. Jellemzés

Milyenek is a györgyfalvi emberek az ezredfordulón? Ha Györgyfalváról írunk, talán ez a legfontosabb kérdés. De egyben a legnehezebben megválaszolható is.

Az egyik megyei kiküldött monda nem régen, hogy azt csak a Jóisten és a tiszteletes úr tudja, hogy milyenek a györgyfalviak. Én ezt azzal egészítem ki, hogy közel harminc évi itt tartózkodásom ellenére még távolról sem ismerem őket, ugyanis még mindig sok meglepetés ér engem is. Viszont az is igaz, hogy a máshonnan jött ember, aki sokfelé járt, sok embert látott-ismert, jobban meg tudja ítélni az ittenieket, mint ők saját magukat, hiszen a megítélés egyben másokkal való összehasonlítást is jelent.

Sok kellemes és kellemetlen tapasztalatom volt és van, amelyekből itt csak ízelítőt adhatok. És azt is természetesen a jobbítás szándékával. Ha valami jó tulajdonságot említek, az legyen követendő példa a jövő nemzedék számára. Ha pedig hiányosságról szólok, azt tükrönek szánom, hogy okulva belőle a jövőben elkerüljük azt. És ha valaki magára ismer, örüljön neki, hiszen éppen őt szeretném segíteni abban, hogy megváltozzék.

Vallásosság

Ez az egyik legjellemzőbb tulajdonsága a györgyfalviaknak. Hogy miben is áll ez, vegyük sorra.

A templomlátogatás közel kétszerese az országos átlagnak. És ezzel még nem mondtunk el mindent. Sokszor lehetett hallani főleg a múltban, hogy inkább csak öregasszonyok járnak templomba. Erre alaposan rációfognak a györgyfalviak. Itt sokszor több a férfi a templomban, mint a nő. És az ifjúság is szép számban vesz részt a délelőtti istentiszteleteken. Akik pedig más helyiségbe költöznek, a legtöbben megtartják ezt a szokásukat. Ezzel kapcsolatban van egy egyszerű történetem. Amikor Dr. Csutak Csaba esperes urat temettük, a Farkas utcai templomból hat presbiter vitte ki a koporsót. És a hatból négy györgyfalvi volt. Ide tartozik az is, hogy a hatvanas évektől divatba jött a hétvégi kirándulás előbb motorral, majd autóval. Elmondják, hogy ahol voltak az istentisztelet idején, ott mentek templomba. Bár a mai kirándulók is követnék a példájukat!

Györgyfalva

A templomba járás magában nem érdem, mint ahogy az evés sem. A kérdés az, hogy valaki mihez kezd a nyert energiával, hogyan sáfárkodik vele. Az igazi hívő ember jócselekedeteket is fel tud mutatni, míg a csak „vallásos” ember meglegezik bizonyos formásgokkal, például a templomlátogatással vagy a kereszttetéssel. A györgyfalviak tudnak jócselekedeteket is felmutatni. Ha a faluban valakinek jószága pusztul el vagy leég a háza, szép összeget gyűjtenek össze, hogy enyhítsenek a káron. De ugyanúgy adakoznak, ha más helyiségeknek például templomépítés vagy az árvízkárosultak felsegélyezése céljából kérnek adományokat. A kolozsvári Bethánia gyógyterápiás napközi otthon részére évente nagy mennyiségű terményt adnak, de segítenek más szeretetintézményt is.

A vallásosságukhoz tartozik az is, hogy ha bármit is terveznek, hozzátészik: „Ha a Jóatya megsegít”. A hálájukat is állandóan emlegetik. Sőt gyakran hangoztatják, hogy többet kaptak, mint amennyit megérdemelnek. Mindez nagyon szép és helyes, ha nem csak mondják, hanem komolyan is gondolják. Amikor megkondul a harang, megemelik a kalapjukat, ha a fejükön van, és azt mondják: „Áldassék az Úr neve” vagy „Uram, Jézus Krisztus légy velünk”. A harangszót egyébként is sokra becsülik, mondhatni túl sokra. Aki nem jár templomba, az is elvárja, hogy a megszokott időben szóljon a harang. Vajon azzal el van intézve valami? A halottak napi gyertyagyújtás a temetőben az ezredvégre óriási méreteket öltött. A katolikusok azt egy bizonyos céllal teszik. A reformátusok viszont csak utánozzák őket, anélkül, hogy valamilyen jelentőséget tulajdonítanak neki. Az ilyen és ehhez hasonló cselekedetek nagyon hasonlítanak a pogány szokásokhoz.

Szorgalom

Már többször említettem, hogy sohase volt könnyű az élet Györgyfalván. A föld a lakosság számához viszonyítva mindig kevés és nehezen megművelhető volt. Lehetőleg vásárolni is kellett, hogy jusson mindenik gyermeknek. A kislányok 10-12 éves korukban már mentek szolgálni, a fiúk pedig a mezei munkában segítettek. Amint már említettem, sokan hajnalban megjárták a várost gyalog, és utána mentek a mezőre. Amikor a tordai határban vásároltak földet, éjjel mentek, nappal dolgoztak, és a következő éjjel hazajöttek. De egyébként

is úgy szerette a rendes ember, hogy a mezőn virradjon meg. Ez a kemény élet megedzette őket. A henyélést a közszellem elítélte. Jóllehet ez már a múlt, és azóta nagyot változott a világ, de a legtöbb györgyfalvának ma is a vérében van a munka szeretete.

Milyenek a gyerekek?

Egy pár évtizedre visszapillantva meg kell említenünk, hogy a század második felében lényeges változás állott be az ország és az itteni családok életében is. Az új helyzetben a lányok már nem mentek szolgálni, és a fiúk sem a mezőre. Az iskolában pedig lényegében nem volt szabad buktatni, így a többség ott sem törte magát. Mindehhez jött még az új divat, hogy „nekik legyen könnyebb, mint nekünk volt”. Könnyebb is lett, de ez a könnyebbség egyeseket dologkerülővé tett. Viszont vannak a mai fiatalok között is, akik lelkiismeretesen és keményen dolgoznak. Sőt olyanok is, akik alig tudták elvégezni a hét vagy nyolc osztályt, és később egészen jól feltalálják magukat az életben. Viszont az is igaz, hogy többen hangoztatják: „bár tanultam volna”. De a legtöbben szeretnének minél előbb kenyérbe cseppenni.

A lehetőségekhez mérten természetesen ma is megvan a versengés a szülők között, hogy minél többet adjanak a gyermeküknek. Nem riadnak vissza a legnehezebb munkától sem. A gyermekük keresetét nem olvasztják be a családi költségvetésbe. Ez egyes fiataloknál az egészséges gazdaszellemet fejleszti, másokat viszont önzővé tesz, akik nem szokják meg, hogy az öregedő szüleiket szükség szerint támogassák.

De mivel az élet nemcsak munkából áll, tegyünk említést egy másik vonatkozásról is. Örök téma, hogy rosszak a „mai gyerekek”. Talán inkább azt kellene mondani, hogy csintalanok. Állandó nevelésre és fegyelmezésre szorulnak. Ahol ez hiányzik, ott válnak neveletlenekké. Sajnos, sokan vannak ilyenek. Iskolában, vallásórán „nem lehet bírni velük”. A felnőttek nem merik megszólítani sem a rendetlenkedőket, mert megsértődnek a szülők. Pedig a nevelés nehéz, de magasztos munkájából egy közösségen belül mindenkinek ki kellene vennie a részét. A szülőknek engedniük kell, hogy a faluközösség is legyen hatással a gyermekekre, nem csak a televízió és a nyugati divat.

Györgyfalva

Önismeret

Nem árt egy rövid pillantást vetni arra is, hogy milyennek tartják magukat a györgyfalviak. Meggyőződésem, hogy túl sokat dicsérték őket, ezért hajlamosak azt gondolni, hogy itt minden rendben van. Hogy mennyire nincsen úgy, egy egyszerű példával illusztrálom. Válásórát tartottam a lelkészi irodában mintegy húsz gyermeknek. Bedűlینگélt nagy részegen egy férfi, hogy fizessen. Nem akartam kirakni, így aztán végighallgattuk a majdnem félórás galatyolását. Többek között azt mondta, hogy ő tudja, mit szabad és mit nem, mert a felelősége egy ügyvédhez jár takarítani. Szegény tudás! Azt kellett volna tudnia, hogy részegen nem illik a parókiára menni, hogy a vásolásórát nem kellett volna megzavarni, vagy ha bejött, részegségét lehetőleg leplezve minél gyorsabban végezni és elmenni. Egyszóval azt kellett volna tudnia, hogy mindazt, amit tett, nem lett volna szabad tennie. És ezzel nem volt egyedül. Sokan voltak és vannak, akik hasonló tévhitben élnek. Természetesen nem lehet általánosítani, de szükségesnek tartottam elrettentő példának megemlíteni ezt az esetet.

Szinte felesleges megemlítenem a lokálpatriotizmust. „Természetesen” büszkék arra, hogy györgyfalviak. Egy kissé többre tartják magukat másoknál. Ez magában véve nem baj, csak vigyázni kell arra, hogy legyen mire büszkék legyenek.

Az önismerettel kapcsolatban azt is meg kell említenünk, hogy szeretik a bírálatot. Ez valóban így van. Amikor bemutatkozó szolgálatra jöttem, ketten is ajánlották, hogy aztán szóljak keményen. Hát én nem nagyon keménykedtem, de azért megválasztottak. Hanem mesélnek egy régi történetet. Az akkori gondnok ajánlotta az egyik pályázónak, hogy csak szépen, finoman, csendesen beszéljen. Meg is fogadta az illető, és nem is választották meg, mert a gondnoknak más jelöltje volt. Azóta tisztábban látok. Valóban tetszik nekik a kemény beszéd, a bírálát, csak az a baj, hogy nem magukra értik, hanem a szomszédra: jól megmondta neki a pap.

Fegyelem

Ezzel se lehet dicsekedni. Sokan emlegetik, hogy Orosz Lajos idejében volt rend és fegyelem. Bármit parancsolt meg, vonakodás nélkül teljesítették. Igen, mert diktatúra volt, és nem lehetett ellenkezni. Ma is vannak törvények, de általában nem kényszerítik az embereket azok betartására. Ez baj. De még nagyobb baj az, hogy a legtöb-

ben nem tartják be önként. Csak a pillanatnyi saját érdeket nézik. Látják és emlegetik, hogy mi lenne jó, de hiányzik a közösségi érzés, így nem fog hozzá senki, hogy valamit mozdítson a köz érdekében, aminek ő maga is hasznát venné.

Tanulékonyság

Itt nem azt próbálom bemutatni, hogy hányan jártak vagy járnak felsőbb iskolába, hanem azt, hogy általában mennyire tanulékonyak a györgyfalviak. Itt is helye van az összehasonlításnak.

Éteden nem egy fiatal mondta: „Úgy örvendek, amikor olyan valakivel vagyok együtt, aki többet tud, mint én!” Itt pedig egy tekintélyes embernek mondtam, amit szerintem mindenkinek kellene tudnia, hogy a hibrid kukoricák első évben adják a legjobb termést, utána mind kevesebbet. Erre a határozott válasz az volt, hogy nem igaz. Mít lehet erre mondani?

Egyenesen tragikomikus volt az a két eset, amelyek a 80-as évek elején történtek egy szintén tekintélyes személlyel. Bibliaóra után filmet néztünk. Pár képből álló sorozatokat láttunk, sztereóban bibliai történetekről. Nagyon élveztük mindnyájan. Amikor az illető a teremtés-történet képeit nézte, megkérdezte, hogy a felvételek akkor készültek? Más. Látogatóink egy sorozat színes fényképet küldtek, amelyeket szétszöttünk az illető személyeknek. Kivéve egyet. Három asszonyt fényképeztek le népviseletben hátból, és nem jöttünk rá, hogy kik azok. Többeknek megmutattuk, de nem ismerték fel őket. Amikor ennek az illetőnek mutattuk, az ablak felé ment és megfordította a képet, hogy szemből lássa az asszonyokat. Kirívó esetek, de azért jó elgondolkozni azon, hogy Györgyfalván a húszadik század végén ilyesmi megtörténhetett.

A konzervativizmusuk gyakran maradiságot jelent. A legtöbben nehezen veszik be az újat, hiába jobb az a réginél. Ennek az eredménye az a két megállapítás, hogy itt „többet erővel, mint ésszel”, és hogy rájuk kell erőltetni a jót.

Önzés

Korábban már volt szó arról, hogy szorgalmasak, nagy dolgúak a györgyfalviak. Legalábbis azok voltak. Itt most ebben az összefüggésben azt kell megemlítenünk, hogy a többség túlságosan ragaszkodik

Györgyfalva

az anyagiakhoz. Erre a legszomorúbb példa az, hogy sok a haragos, akik évek, évtizedek óta nem beszélnek egymással. Talán a leggyakoribb ez a testvérek között, akik az anyagiak miatt nehezteltek meg egymásra. Mintha egy barázda föld vagy egy fazék többet érne egy testvérnél. Ennek az állapotnak a súlyosságát mutatja a következő eset: 6-7 éves gyerek arra a kérdésre, hogy szeretné-e, ha volna kis testvére, azt válaszolta határozottan, hogy nem, mert akkor veszednének majd az osztzkodásnál. És ezt a gyermek a szülőktől hallja. Nagyon el kellene gondolkozni azon, hogy aki nem ismeri meg és nem tanulja meg a testvéri szeretetet, kitől, hogyan, mikor fogja megtanulni az emberbaráti szeretetet?

Sajnos, gyakran látni azt, hogy nemcsak önzőek, hanem rosszul önzőek. Fejetlenül. Ma is gyakori, hogy egy nevetségesen kis bevételért kockára tesznek, kiadnak egy jóval nagyobb összeget. Tehát gyenge a kiszámítás. De milyen kiszámítás volt az a múltban, amikor mindenki bevitte gyalog a néhány liter tejet a hátán a városba, és utána ment a mezőre dolgozni, valamit megtermelni? Ha meg tudtak volna egyezni egymással, egy valaki szekérrel bevihette volna az egészséget, míg a többiek hasznos munkát végeztek volna. Ez ma is így van. Már 1992-ben kezébe adtam mindenkinek egy tervezetet, miszerint Györgyfalvának legalább két-három reprezentatív üzlete kellene, hogy legyen Kolozsváron, ahol egy páran értékesítik a termékeket, míg a többiek dolgoznak, termelnek. De aztán rájöttem, hogy ezt Györgyfalva esetében nem lehet megvalósítani két okból kifolyólag. Az egyik a már említett gyenge kiszámítás. A másik pedig az egymással szembeni bizalmatlanság.

Sajnos, nem is az anyagiasság és a bizalmatlanság a legnagyobb baj, hanem az irigység. És ezt is szóvá kell tenni, ha a helyes diagnózist meg akarjuk állapítani. Főleg 1990 után látunk bizonyos privát vállalkozásokat, próbálkozásokat. És ami megdöbbenő, nem egy esetben lehetett hallani olyan kijelentéseket, hogy X.Y. ne gazdagodjék meg az én pénzemem. Vagyis inkább megvásárol valamit egy ezer idegentől, megjavíttat valamit vele, tehát odaadja a pénzét egy ezer idegennek, csak éppen ne adja egy györgyfalvinak. Ha van egyéni önzés, kellene, hogy legyen egy közösségi önzés is, vagyis a család, a falu, az egyházközség pártolása. Mert ha például volna sok gazdag ember a faluban, több lenne a közös jövedelem is, jobban lehetne építeni a falut, lenne több munkalehetőség. De ha egymás ellen vagyunk, végső soron magunk ellen is vagyunk.

A helytelen önzésre van egy jellemző példám. A kilencvenes évek elején megcsillant a remény, hogy klinika épül valahol a falu szélén. Több helyen is terepszemlét tartottunk az amerikaiakkal. Nagyszabású építményt akartak, így több gazdával beszéltem. Magamban arra számítottam, hogy ilyen célra örömet adjak bárki azt a darabocskát ingyen is, csak megépülhessen a klinika. Többen hajlandóak lettek volna eladni a földjüket, de nagy megdöbbenésemre ilyen választ is kaptam: „Nem adhatjuk el azt a földet, mert be van ültetve krumplival”.

Segítőkézség

Az önzés ellentétének látszik, de ez is megvan a györgyfalviakban. Mint általában a falvakon, itt is ősi szokás, hogy segítik egymást, és több munkát közösen végeznek el. Ez főleg nagyobb építkezésnél és bizonyos mezőgazdasági munkák végzésénél történik. Ez utóbbi tekintetében a régimódi kaláka még nem jött igazán újból divatba. Inkább csak egyes családok társulnak, mert így jobban telik az idő, és bizonyos munkákat könnyebben is végeznek el.

A segítségnyújtásnak más formái is vannak. Ha valakinek leég a háza, szép összeget lehet összegyűjteni a károsult megsegítésére. De támogatnak más helységeket is elemi csapás (árvíz) vagy nagyobb építkezés alkalmával. Erre jó példa, hogy annak idején a kolozsvári református kórházban, az utóbbi időben pedig a Diakóniai Intézetben egy-egy szobát neveztek el Györgyfalváról. Emellett szükség szerint felkarolják a falu elesettjeit.

Szavahihetőség

Nem ez a legfőbb erősségük a györgyfalviaknak, de nem is problémáznak emiatt.

Előbb egy régebbi történet mondanék el ezzel kapcsolatban. Aki-vel megtörtént, és aki maga mesélte el, már nincs közöttünk. Amikor a reformátusok a parókiát építették, a lelkész személyesen szervezte meg naponta az önkéntes munkásokat. Reggel korán megjelent X-nél, aki szó nélkül meg is ígerte, hogy megy, csak befejezi a fejest és reggelizik. A lelkész azt mondta, hogy megvárja, ami ellen X hiába tiltakozott. Így együtt mentek dolgozni. X őszintén elmondta, hogy eszé ágában se volt menni, de a lelkész túljárt az eszén. Jól ismerte őket.

Györgyfalva

De lássunk közelebbi példákat is. Az egyik holland barátunk panaszkolt, hogy volt egy egyezségük. Valamit megígért nekik X. Utolsó este el is mentek X-hez, és kiderült, hogy nincs meg. De nem baj, mondta X, reggel viszem az autóbuszhoz. Ott is volt X a búcsúzkodásnál, de még csak nem is szabadkozott, hogy nem hozta, amit megígért. Ez nagyon megdöbbenetette a hollandokat. Nekünk már nem újság, jóllehet megszokni nem tudjuk és nem is akarjuk.

2002 böjtfő vasárnapján kértem a presbitereket, gyűjtsenek össze néhány adatot a körzetükből e könyv számára. Egy félórai otthoni munkáról volt szó, amit meg is ígérték. Húsvétra egyesek meg is csinálták, pünkösdre még ketten, a többiekre azóta is hiába várok.

Könnyen ejtik ki a szavakat, amiket gyakran maguk se vesznek komolyan. Így jutunk el oda, hogy nem lehet készpénznek venni, amit mondanak. Valaki megszólított, hogy miért adok enni a tyúkoknak délben. Ő csak egyszer ad naponta. Igazat is mondott, mert egész nap előttük volt az étel. Ugyanó mondta egy bizonyos munkával kapcsolatban, hogy az „úgy megy, mint a karikacsapás”. De két-hárompernyi beszélgetés után ugyanarról a munkáról már azt állította, hogy rendkívül lassan megy.

Természetesen ezt sem lehet és nem szabad általánosítani. De tény, hogy nagyon sokakra ez jellemző, ami rossz fényt vet magára a falura is.

Megbízhatóság

Érdekes módon, ellentétben a szavahihetőséggel, erről elmondhatjuk, hogy az egyik erősségük. Kezdjük az asszonyokkal. Nagyon sokan jártak régen is és járnak manapság is kolozsvári családokhoz háztartási munkát végezni. És azért járnak sokan, mert jó hírük van és megbíznak bennük. Ahol napközben nincs otthon senki, nyugodtan rájuk bízzák a kulcsot, mert tudják tapasztalatból, hogy nem vesz el semmi, és a szükséges munkát lelkiismeretesen elvégzik. Ugyanígy jó hírük van a férfiaknak is. A legtöbbjük nem húzódozik a nehéz munkától sem, és lelkiismeretesen helytállnak a munkahelyükön.

Bizalmatlanság

Nem csoda, ha van. Sőt gyakran egyenesen szükséges. Ezt a népet sokszor becsapták, kihasználták, meg is kínozták. Jó egy kis óvatos-

ság, sőt bizalmatlanság. A baj ott van, ha nem tudnak különbséget tenni ember és ember között. Ha a jó barátban is ellenséget látnak.

Nem tudom, kitől tanulhatta vagy milyen tapasztalat alapján mondhatta valaki itt: „Úriembert ne ültess az asztalodhoz, mert amikor jóllakott, felkel és szembeköp”. Eleve ezt feltételezik az idegenből jött emberről. Lássuk előbb ennek az egyik vonatkozását, a hollandokkal szembeni bizalmatlanságot.

Itt nem sorolom fel mindazt, amit tettek a faluért, csak az egyes megnyilvánulásokat említem meg. Amikor a Bethlen Házat építettük, egyesek azzal mentgették a távolmaradásukat, hogy mi nem építünk házat a hollandoknak. (Erre mondtam, hogy a holland parlament valószínűleg itt akar ülésezni). Miután felépült, van, aki kuplerájnak nevezi. A falu két vezető embere pedig nagyon elítélően nyilatkozott róla egy román újságnak, hogy ott titokban gyanús dolgok történnek, amiről nem is mernek beszélni. Amikor pedig a földgáz bevezetése nem akart sikerülni, és a hollandok komoly segítséget ígértek, sokan azon a véleményen voltak, hogy jobb lenne nem elfogadni azt, mert „ki tudja, mivel jár majd az”. Amikor az első kilométer műutat csinálták a hollandok, egyesek fanyalogtak, hogy az csúszós lesz télen (Erre mondtam, hogy ha a hollandok mindenként ránk akarják erőltetni a műutat, megmondom nekik, hogy télen majd fűtsék). Az elavult vízvezetékek kicserélésére műanyag csövet adtak ingyen. Sokan azon voltak, hogy nem kell elfogadni, mert az ingyen van, tehát gyanús, itt valami nem tiszta, ha készen lesz, majd ráteszik a hollandok a kezüket, és ki tudja, hogy lesz. (Én erre: majd ha zuhanyozni akarnak a hollandok, Györgyfalvára jönnek). Mindezt azok után hangoztatták, hogy már volt ingyen műút, orvosi rendelő stb. Azon már nem is csodálkoztam, hogy a tűzoltó fecskendőt se kellett volna elfogadnunk.

Ugyanilyen nagy a bizalmatlanság egymással szemben is. És azokkal szemben is, akik itt helyben igyekeznek a közösség javát, a falu előmenetelét szolgálni. Egyszerűen nem képesek elhinni, hogy valaki önzetlenül, anyagi haszon nélkül akar dolgozni. Nem tudják elképzelni, hogy valaki lehet becsületes is. Erre szokták mondani, hogy ki mint él, úgy ítél, vagy hogy mindenki magából indul ki. Ezért van az, hogy ha valaki tesz valamit a közösségért, rögtön kikezdi, megvádolják. Ez a falu rég nem így nézne ki, ha a gáncsoskodás helyett támogatnák azokat, akikben van hajlandóság a közösségért tenni valamit.

Györgyfalva

Mindent összevetve nem találok más magyarázatot ezekre a megnyilvánulásokra, mint azt, hogy a falunak vannak itt helyben esküdt ellenségei, akik akarva vagy akaratlanul mindent megtesznek annak érdekében, hogy ártsanak a közösségnek, hogy gátolják a fejlődést. Ez egy szomorú tény. De nem kevésbé szomorú tény az sem, hogy mind ezt nem látja a falu, vagy pedig ha látják, nem tesznek semmit ellene. Pedig egy régi mondás szerint ahhoz, hogy a gonosz diadalmaskodjék, nem kell más, csak az, hogy a jó emberek semmit se tegyenek.

Viszonyuk a papjaikhoz

Ez bizonyos mértékben eltérő az egyes felekezeteknél. A görög katolikusoknak, majd ortodoxoknak általában nem volt helybeli lelkesük, ezért nyilván kevesebb lehetőség volt a súrlódásra, és nem is áll rendelkezésemre ezzel kapcsolatos adat. Azt viszont tudjuk, hogy a keleti egyházban a pap messze a hívek fölött áll, rá feltekin-
tenek az emberek. Vagy tényleg tisztelik, vagy pedig félnek tőle. A római katolikusokról több adatunk van. Dicséret és szidás egyaránt olvasható a fennmaradt okmányokban. De ott a püspökök elég gyakran cserélik őket, így legtöbbször a kezdeti felbuzdulást élik. Viszont ha valami nem tetszik a híveknek, durván szembe tudnak helyezkedni a papjukkal.

Ismerősebb a református légkör. Itt, ha akar, nyugdíjazásáig maradhat a pap. Tudomásunk szerint a múltban Györgyfalváról ketten mentek nyugdíjba: 1888-ban a templomépítő Barabás Sámuel, aki az utódjának a „paptetűkről” ír, valamint 1926-ban Józsa Károly, aki az öregek elmondása szerint azt mondta, hogy azért se megy el innen, hiába piszkálják. No meg 1999-ben jómagam. A többiek aránylag rövid idő alatt elmentek.

Említsük meg azokat, akik ismerősebbek. Hermán Jánost börtönbe is juttatták hamis vádak alapján, így nem csoda, ha az első hívó szóra hazament a szülőfalujába. Pedig óriási lendülettel, odaadással végezte a munkáját. Orbán János hosszabb ideig volt itt. Ő is missziói lelkülettel, buzgósággal munkálkodott, de sokaknak ez sem tetszett. A jegyzőkönyvek tanúskodnak a küzdelmeiről. Mint aki jogot is tanult, sok helyi törvényt szavaztatott meg a presbitériummal, és azok segítségével védte ki a támadásokat, amiket ki tudott védeni. De végül nagyon belefáradt a hadakozásba, és elment. Én azt tartottam, hogy szép szóval többre megyünk. Több megszorító intézkedést

megszüntettünk. Ment is egy darabig minden szép rendben. Nem kellett ijesztgetni, fenyegetni a híveket. Nem elmentek, hanem hozánk jöttek többen. De aztán jött a hét éves háború, amit nem akarok itt részletezni, hogy mások is olvassák. Azért tartott hét évig, mert én is azt mondtam, hogy két-három ember kedvéért nem megyek el innen. Abban a reményben kínlódtam végig ezt a sok éves háborút, hogy az egy jó lecke lesz, és az utódomnak majd nem lesznek ilyen gondjai. Sajnos, tévedtem.

Amint az utódom megérkezett, a letelején megpróbálta egy templomi beszélgetés alkalmával kivinni azt, hogy a temetés nagyjából úgy legyen itt is, mint mindenütt a reformátusoknál, és ahogy az egyházi törvényeink előírják. Vagyis hogy ne legyen két prédikáció egy temetésen. Az eredmény egy csúf kiabálás lett (a templomban), ahol többek között az is elhangzott, hogy „azt akarja, hogy elmond egy Miatyánkot és vegye fel a nagy fizetést”. Mire egy másik: „Ha nem tetszik, keressen más gyülekezetet”. És ez csak a kezdet volt. Az ünnepélyes fogadtatás. Az első szerelem. E nem éppen dicséretes viszonyulás mögött is végeredményében a bizalmatlanság áll, ami nem csupán györgyfalvi sajátosság. Egy szomszéd gyülekezetben mondta a gondnok: „Engem azért választottak meg, hogy ellenőrizem a papot”. Ez pedig Györgyfalván hangzott el: „Baj van, mert a kurátor jóban van a pappal”.

Azt még próbálom megérteni, hogy egy idegenből idecseppent pappal szemben, legalábbis eleinte, bizalmatlanok. Viszont tudom, hogy a két elődöm három évtizeden át szívét-lelkét kitette a gyülekezetért. Egy emberöltőn át tehát meggyőződhetek volna arról, hogy a pap nem ellenségük. Próbálom megérteni azt is, hogy engem is bizalmatlanul fogadtak. Azt viszont semmiként nem értem, hogy ilyen szempontból később se változtak meg. Pedig lett volna okuk és alkalmuk rá. Ezt is egy példával igazolom. 1982-ben a holland ismerőseim egy orgonával ajándékozták meg a gyülekezetet. Akkor azt mondtam, hogy orgonánk nincs, de pénzünk van, tehát nem könyöradományt várunk. Annyi pénzt gyűjtünk össze, mint amennyire értékeljük az orgonát, és ezzel a pénzzel szegény gyülekezeteket támogatunk. Össze is gyűlt gyorsan a szép összeg. Ekkor előbb a presbitérium, majd a közgyűlés is egyhangúlag azt mondta, nekem köszönhetik az orgonát, miért támogassunk csak idegeneket, az összeg egyharmadát nekem adják. Megköszöntem az ajánlatot és nagy megrökönyödésükre nem fogadtam el. Egyszerűen nem értették, ho-

Györgyfalva

gyan lehet ilyent csinálni. Akkor azt mondtam, hogy jól fogna a pénz, de nekem sokkal fontosabb a bizalom. Lássák be, hogy nálam másodrendű a pénz. Nem látták be. Nem hitték el. Maradt a bizalmatlanság. Én ezt főleg azért tartom tragikusnak, mert ha nem bíznak meg a papjukban, nem hisznek neki, akkor azt se hiszik el, és nem veszik komolyan, amit a szószéken mond. Akkor pedig miért kell pap, miért kell egyház?

Ide tartozik az is, hogy a pap munkáját nem tartják munkának. Negyvenévi egyházi szolgálat után a nyugdíjba vonulásomkor megvettem egy kis falusi házat. Valaki szóvá tette, hogy vajon miből fizette ki a pap a házat. A másik azt mondta, hogy biztosan a pénzből. És rákérdezett: „És te miből építettél akkora házat?” Mire az első: „Én dolgoztam!” Ami azt jelenti, hogy a pap negyven évig lógatta a lábát. Ez a gondolkodásmód érhető tetten abban a nemrég hozott presbiteri határozatban is, hogy mivel a pap nem dolgozza le a napi nyolc órát, szedje fel a faluban az egyházfenntartói járulékot.

Végül is mit mondhatunk, milyenek a györgyfalviak? Rájuk is vonatkozik, hogy se nem angyalok, se nem ördögök. Emberek jó és rossz tulajdonságokkal. És ha ebbe, az itt felmutatott tükörbe bár egy páran is komolyan belenéznek, és a jó cselekvésére még jobban elhatározzák magukat, valamint a rosszat lehetőleg igyekeznek kerülni, akkor nem volt hiábavaló e könyv megírása. Adja Isten, hogy a következő könyvben majd még több jót mondhassanak el róluk.

X. Sumar

Autorul volumului se adresează în primul rând locuitorilor satului Gheorgheni, urmărind trei scopuri: a ajuta la asumarea și planificarea unui viitor prin scoaterea în evidență a trecutului, a oglindi realitățile satului cu intenția de a îmbunătăți traiul celor de acolo și de a cinsti memoria strămoșilor. Metoda adoptată de autor se bazează pe prezentarea pe capitole a situației politice, economice, culturale și a vieții religioase pornind de la un cadru general mai larg.

Prima atestare documentară a satului Gheorgheni (Villa Georgii) se datează din 1333, pe acea vreme satul având deja o biserică proprie cu preot. Documentele din Evul Mediu menționează și alte denumiri ale aceleiași localități: Gewrgfalwa, Gyergfalwa, Gyurfolva, Gyerghfalwa etc. Se știe că unele familii, cum ar fi Bako, Henke, Mikola, Györgyfalvi, Kemény, Kendi, Fenesi, Weeres, Chyco, Rado, Polyak, Foris, Kabos, Gyeröffy, Kis (Parvus), Nagy (Magnus) și altele dispuneau de proprietăți funciare însemnate în zonă. Ulterior li se alătură și alte familii: Haller, Cserey, Lázár, Mohay, Gombás, Schmal, Domsa, Horváth etc.

Până în 1848 Gheorgheniul era un sat tipic de iobagi. Chiar și după acea dată 95% din săteni continua să cultive puținul pământ pe care-l aveau. În medie satul dispunea de ceva mai puțin de jumătate de hectar pe cap de locuitor. De aceea, sătenii mereu se străduiau să cumpere pământ de la satele vecine, ceea ce, bineînțeles, rareori le-a reușit. De pildă, în timpul primului război mondial cum-păraseră circa 900 ha teren lângă Pata, pământ care le-a fost confiscat după război. Sătenii au încercat să-și asigure traiul și din alte surse. Din 1859 pînă în 1928 familiile din sat adoptaseră mai mulți orfani, ceea ce era bine plătit de stat. De la începutul secolului XX tot mai mulți încep să cultive pomi fructiferi, mai ales peri. Mulți cultivă legume și cresc flori pentru piața de la Cluj. Foarte multe femei din sat se angajează la gospodăriile familiilor din oraș. În anii 70-80 mai toată lumea avea un loc de muncă la oraș, astăzi doar cîțiva își mai găsesc de lucru la Cluj.

Cu o sută de ani în urmă peste jumătate din locuitorii satului erau analfabeți. Chiar și mai recent băieții tineri mergeau la cîmp toamna și

Györgyfalva

primăvara, iar fetele se apucau încă de la 11-12 ani să muncească pe la case ca și servitoare fără să se ocupe prea mult de învățatură. De la mijlocul secolului totuși crește numărul celor care se înscriu în școli superioare. Satul avea decenii la rând un ansamblu de dans folcloric de renume. Astăzi doar copiii mai învață dansurile populare. Pe vremuri se jucau chiar 5-6 piese de teatru pe scena casei de cultură. Astăzi nu mai există grupul de artă dramatică. În 2005 sătenii s-au abonat în afara ziarelor bisericești la alte 13 ziare. Fiecare familie are radio și televizor, iar ziarul local „Györgyfalvi Lap” se distribuie gratuit.

Populația satului a trecut la religia reformată la sfârșitul secolului XVI. Biserica Romano-Catolică exista și atunci, clădirea fiind folosită de reformați pînă la 1748. Atunci, moșierul a răscumpărat-o pentru catolici, reformații urmînd să-și ridice biserica lor în 1762. Clădirea actuală a bisericii reformate fusese ridicată în 1887. Românii erau greco-catolici pînă în 1848, după care au trecut la religia ortodoxă. Primele atestări referitoare la români se datează din 1733. Pe atunci comunitatea lor număra 84 de suflete, dar nu aveau nici biserică și nici popă. Chiar și astăzi enoriașii de acolo aparțin unor congregații din Cluj. Nici romano-catolicii nu beneficiază de slujbele unui părinte stabilit în sat. Conform datelor recensămîntului din 2002 cultele sînt reprezentate în felul următor: reformați 822, romano-catolici 114, ortodocși 107, bapțiști 16 și adventiști 11. (Satul are deci un număr de 1070 locuitori. Acum o sută de ani populația satului era exact dublă față de cifra de astăzi.)

Printre localitățile înfrățite cu Gheorgheni se numără Nagyida în Slovacia, Érsekhalma în Ungaria și mai ales Zwolle, în Olanda. Această comunitate din urmă a sprijinit construirea Casei „Bethlen” care are și o sală de conferințe și aproximativ 40 locuri de cazare. Tot cu ajutorul comunității din Zwolle s-a reușit achiziționarea și dotarea cabinetului medical, s-a introdus gazul în sat, au fost aduse piese noi de mobilier și calculatoare la școală, s-au pus pe picioare cîteva microîntreprinderi, și s-a construit primul kilometru de drum asfaltat. S-au legat multe prietenii, și foarte mulți s-au apucat să învețe limba engleză.

Tabelele din anexe arată cele mai importante date demografice. Tot acolo se găsesc detalii cu privire la faimosul port popular, arhitectura locală și datinile sătenilor. Un capitol separat este dedicat descrierii localnicilor. Volumul este bogat ilustrat cu fotografii color.

XI. Summary

The author of this book focuses primarily on the villagers of Györgyfalva, and sets 3 goals for this volume: to help assume and plan for the future by sharing the past; to mirror the image of the village in order to help improvement, and to treasure the memory of the forebears. The book outlines the wider national framework in which the details of local politics, economy, cultural and church life develop.

The first document that mentions Villa Georgii, i.e. the village of 'Györgyfalva' dates back to 1333, when the community already had its church and priest. Its other name variations used during the Middle Ages include Gewrgfalwa, Gyergfalwa, Gyurfolva, Gyerghfalwa, etc. Some families owned important lands in and around Györgyfalva in the Middle Ages: Bako, Henke, Mikola, Györgyfalvi, Kemény, Kendi, Fenesi, Weeres, Chyco, Rado, Polyak, Foris, Kabos, Gyeróffy, Kis (Parvus), Nagy (Magnus) and other families. Later on came the Haller, Cserey, Lázár, Mohay, Gombás, Schmal, Domsa, Horváth and other families.

Until 1848 the settlement used to be a typical serf village. Even after that date 95% of its dwellers continued to work the land, and farmland has never been sufficient. On the average a person owned just about 1.4 acres farmland. Therefore, people tried buying land from the neighboring villages, which was not always successful. During World War 1 for instance, they had bought about 2,400 acres land around a nearby village, which after the war was confiscated from them. People tried to make a living from other sources. From 1859 to 1928 families adopted orphans from state institutions, and the state paid them rather well to bring up the children. From the beginning of the 20th century people started growing fruits, especially pears. They also grew vegetables and flowers for sale on the Kolozsvár city market. Many women have been working at the city dwellers' households as housekeepers. In the 70's and 80's almost all fit persons had jobs in the city, nowadays only a few still have.

A hundred years ago more than half of the community was illiterate. Young boys had to work almost all year round on the land, while young girls started as early as age 11-12 working as maids. At

Györgyfalva

the middle of the century more young people took up on learning in secondary schools. The village also had a widely renowned folk dance group. Nowadays it is only children who still practice folk dance. Decades ago 5 to 6 plays were performed in a season at the village culture center. Presently there is no theater group. In 2005, villagers are subscribers to 13 newspapers besides the religious papers. Moreover, all households have radios and TVs, and the local gazette "Györgyfalvi Lap" is distributed to all families free of charge.

The community shifted to the Reformed religion at the end of the 16th century. The Roman Catholic church had been built before the said conversion, and that was used until 1748 by the Reformed congregation. Then the landowner bought it back for the Catholic community and the Reformed congregation erected their own church in 1762. The present church building dates from 1887. Romanians were Greek Catholics until 1848, and then took up on the Greek Orthodox religion. The first data on the Romanian community goes back to 1733. At that time their community counted 84 souls, and had nor church neither priest. Ever since they belong to one of the Kolozsvár / Cluj congregations. The Roman Catholics some times do not benefit of a local vicar. According to the 2002 census data the religious distribution is as follows: 822 Reformed, 114 Roman Catholic, 107 Greek Orthodox, 16 Baptist and 11 Adventist. (This totals 1,070 souls. One hundred years ago the village had exactly twice as many inhabitants as today).

The village developed twin-village relations with Nagyida in Slovakia, Érsekhalma in Hungary and most of all with Zwolle, in the Netherlands. The latter community helped the villagers to build the "Bethlen House", which has a conference hall and some 40 beds. Also, the Zwolle community helped refurbishing and equipping the doctor's office, they helped building the natural gas network in the village and brought to the village school new furniture and computers, assisted the villagers in starting small businesses and building the first kilometer of paved road, etc. Many friendships developed, and also many people started learning English.

The tables in the Annexes show the major demographic data, and provide details on the famous folk costumes, vernacular architecture and various local habits. A special chapter is dedicated to describing the local people. The book is illustrated with color photos.

XII. Képek

A volt Gyerőffy udvarházból megmaradt kőtábla a címerrel és a rajta levő szöveg másolata.

A falu kútja

Györgyfalva

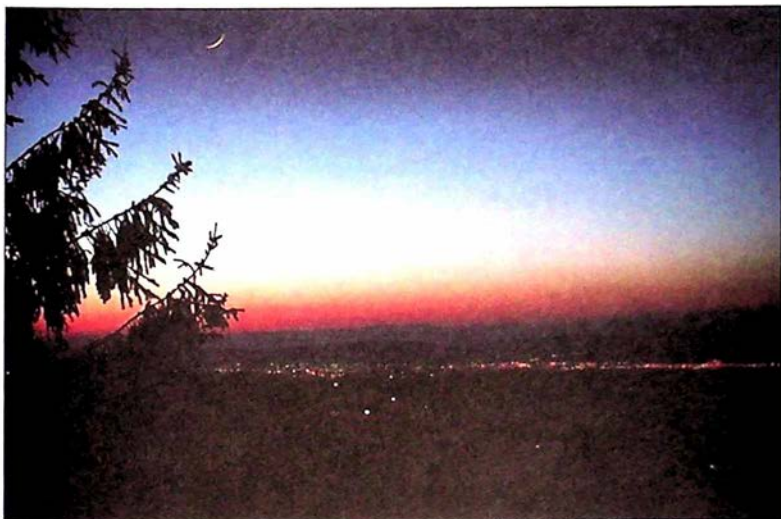

Régi kutak

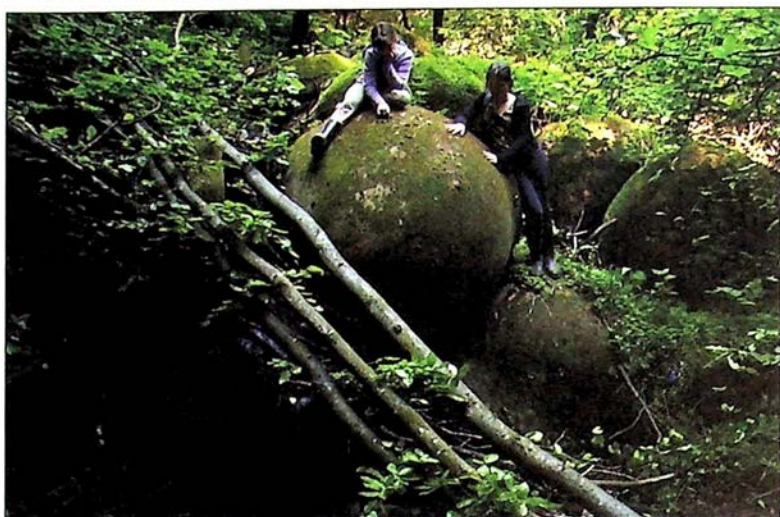

Falurézlet

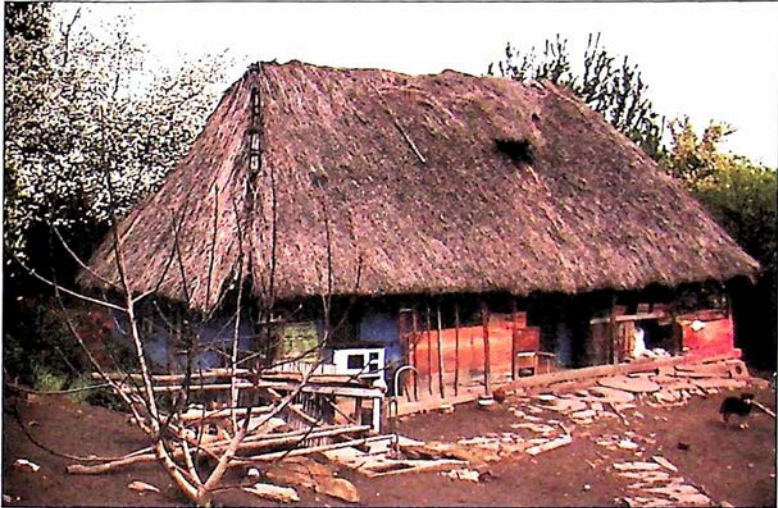
Esti rálátás Kolozsvárra

Györgyfalva

Gömbkövek

A falu legrégebbi háza

Három azonos stílusban épült, jellegzetes györgyfalvi ház.
Az jobb felőli annyira a földre épült, hogy nincs alatta pince.
A középső alatt van pince, de néha ellepi a víz.
A harmadik annyira magas, hogy alul is laknak.

Györgyfalva

Az iskola és az óvoda

A kultúrház

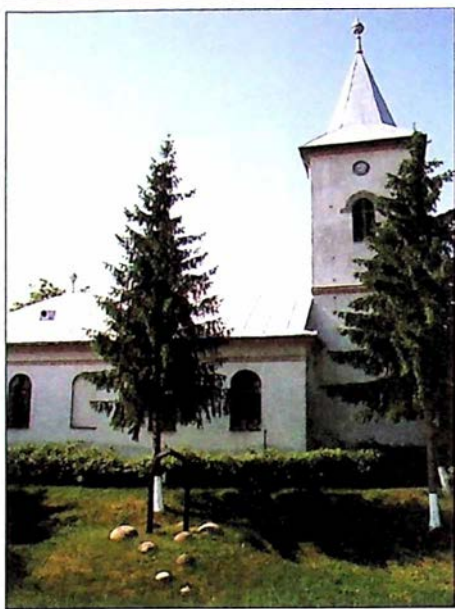

Az egészségügyi központ

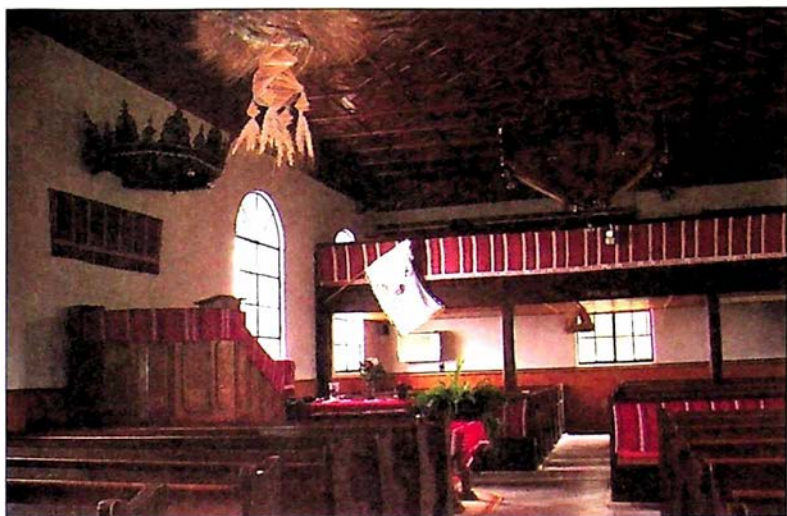
A Milleniumi emlékmű

Györgyfalva

A református templom

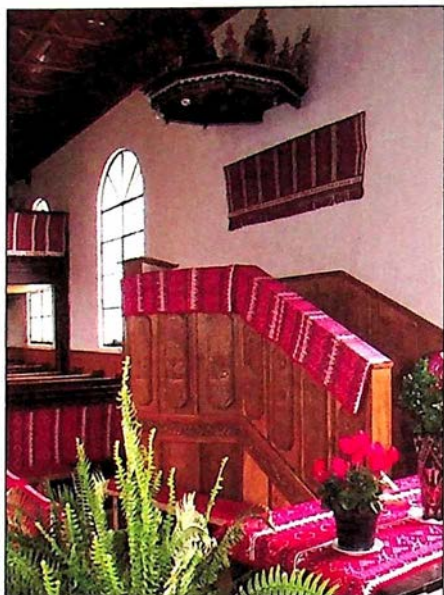

A református templom belseje

A református templom szószékkoronája

Györgyfalva

A református templom
szószéke

Templomi ünnepélyen

A református parókia

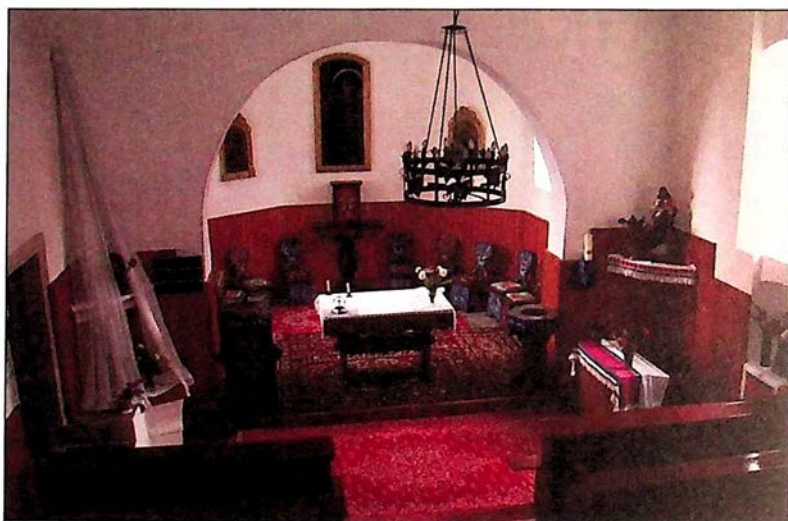

A Bethlen ház

Györgyfalva

A katolikus templom és plébánia

A katolikus templom belseje

A baptista imaház

A görögkeleti templom

Györgyfalva

Bokréta

Györgyfalvi idős házaspár

Györgyfalvi lányok népviseletben

Györgyfalva

Györgyfalvi legények
népviseletben

A gyerektáncscsoport

Györgyfalva

Györgyfalvi szoba

Szõttestartó láda mintázata

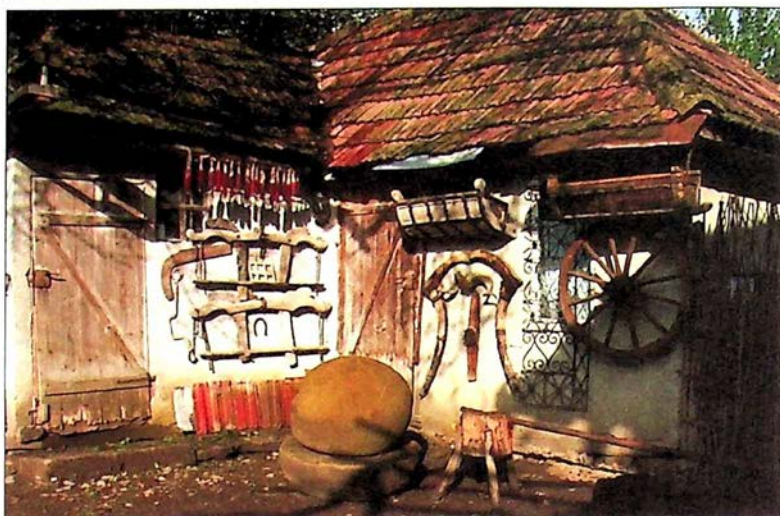

Szöttestartó láda

Magasra vetett ágy

Györgyfalva

Jaskó István néprajzi gyűjteményéből

XII. Képek

Régi és új sírok a györgyfalvi temetőben

Nyomdai munkálatok:

I D E A

design + print

Idea Design&Print, Kolozsvár

www.idea.ro

A könyv elsősorban a györgyfalviakat tartja szem előtt, és hármast célt követ: a múlt felmutatásával segíteni vállalni és megtervezni a jövőt, a jobbítás szándékával tükröt tartani az olvasók elé, és az utókor számára emléket állítani. A módszere pedig az, hogy országos keretbe ágyazva az egyes fejezeteken belül rendre tárgyalja a politikai, a gazdasági és a kulturális helyzetet, majd az egyházak helyzetét, mindezt persze a teljesség igénye nélkül, felvázolva egy jellegzetes erdélyi kisközösség évszázados sorsát.

